

Broj: 304-1-I/17

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ

OMBUDSMANA ZA DJECU za 2016. godinu

Banja Luka, mart 2017.

Sadržaj:

I	UVOD	5
1.	UN Konvencija o pravima djeteta	5
2.	Postupanje Ombudsmana za djecu i opšta ocjena	9
II	POSTUPANJE PO PRIJAVAMA – ŽALBAMA	17
1.	Podnosilac prijave	18
2.	Prijavom se ukazuje na sljedeće povrede prava djeteta	20
3.	Broj djece	21
4.	Kojeg uzrasta su djeca?	22
5.	Kojeg su pola djeca?	22
6.	Prijave prema institucijama	23
7.	Način prijema žalbe	24
8.	Postupanje po prijavama-žalbama	24
III	LIČNA PRAVA DJETETA	26
1.	Pravo djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje	26
2.	Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i bliskim srođnicima	27
3.	Izvršenje odluka nadležnih organa	35
4.	Pravo djeteta na izdržavanje	36
5.	Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad	39
6.	Prava djece i višečlane porodice	40
7.	Prava djece i samohrani roditelj	42
IV	DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA	44
1.	Ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu djece bez roditeljskog staranja	45
2.	Ostvarivanje prava na obrazovanje djece bez roditeljskog staranja	46
3.	Izdvajanje djeteta iz porodice - procedura	47
4.	Hraniteljstvo	49
5.	Usvojenje	50
6.	Djeca zbrinuta u domu	52
7.	Napuštanje doma	55
V	PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA	56
1.	Nasilje nad djecom	57
2.	Vršnjačko nasilje	65
3.	Nasilje na internetu	67
4.	Zabrana fizičkog kažnjavanja djece	69
5.	Pravo na privatnost	70
VI	PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU	72
1.	Zdravstvena zaštita	72
VII	DJECA SA POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU	81
VIII	PRAVO NA OBRAZOVANJE	86
1.	Talentovana djeca	86
2.	Nastavni plan i program	88

3. Realizacija Nastavnog plana i programa u osnovnim školama - Program prevencije nasilja.....	89
4. Škola je dužna postupati po Zakonu o opštem upravnom postupku	89
5. Disciplinska odgovornost učenika.....	92
6. Usklađenost opštih akata vaspitno-obrazovnih ustanova i postupanje inspekcije	94
7. Saradnja škole i roditelja.....	96
8. Pravo na obrazovanje djece na bolničkom liječenju	97
9. Osiguranje učenika od posljedica nesrećnog slučaja	98
10. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje.....	99
 IX PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME	102
1. Pravo na odmor i slobodno vrijeme.....	102
 X SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA.....	105
1. Socijalna zaštita	105
2. Ekonomsko iskorištavanje djece.....	108
 XI PRAVOSUDNO – ZAŠTITNA PRAVA.....	111
1. Djeca u sukobu sa zakonom – maloljetnička delikvencija	111
2. Pravo na obrazovanje djece u sukobu sa zakonom	113
3. Upućivanje maloljetnika u vaspitni centar/vaspitnu ustanovu.....	114
4. Lista ustanova za rad bez naknade	115
5. Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja	116
6. Djeca čiji su roditelji u zatvoru.....	119
7. Djeca u saobraćaju.....	120
 XII RAD PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI.....	122
1. Posebni izvještaji.....	122
2. Preporuke.....	122
3. Mišljenja.....	124
 XIII SARADNJA SA DJECOM	125
 XIV SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA	138
 XV SARADNJA SA INSTITUCIJAMA	142
 XVI ODNOSI SA JAVNOŠĆU	146
 XVII OSTALE AKTIVNOSTI	148
 XVIII IZVRŠENJE BUDŽETA	152
 XIX PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2017. GODINU	154

Narodna skupština Republike Srpske na 17. redovnoj sjednici održanoj 5. aprila 2017. godine jednoglasno je usvojila Godišnji izvještaj o radu Ombudsmana za djecu za 2016. godinu.

I UVOD

1. UN Konvencija o pravima djeteta

a) Pravo djeteta na izražavanje mišljenja i učešće u svakom postupku

UN Konvencija o pravima djeteta, među brojnim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima uopšte, ima poseban značaj, između ostalog, i zato što prepoznaje sve kategorije ljudskih prava i ta različita prava djeteta uspostavlja na način da su sva prava jednako važna za razvoj i odrastanje djeteta i da su prava samo potrebe koje svako dijete ima na putu svog odrastanja.

Sva prava sadržana u Konvenciji zasnivaju se na četiri osnovna principa koji obavezuju, a to su: najbolji interes djeteta, pravo djeteta na rast i razvoj, na zaštitu od diskriminacije i pravo na izražavanje mišljenja i učešće u postupku koji se njega tiče.

Prema članu 12. Konvencije, država će obezbijediti djetetu koje je sposobno da formira svoje sopstveno mišljenje, pravo slobodnog izražavanja tog mišljenja o svim pitanjima koja se tiču djeteta, s tim što se mišljenju djeteta posvećuje dužna pažnja u skladu sa godinama i zrelošću djeteta.

U tom cilju, djetetu će posebno biti pružena mogućnost **da bude saslušano** u svim sudskim i administrativnim postupcima koji se tiču djeteta, bilo neposredno ili preko zastupnika ili odgovarajućeg organa, na način koji je u skladu sa procesnim pravilima nacionalnog zakona.

Ovo pravo djeteta ne ostavlja prostor za procjenu državi da li će, već nalaže jasnu zakonsku obavezu da prizna pravo djeteta na izražavanje mišljenja i preduzme sve odgovarajuće mjere i obezbijedi njegovu primjenu u svakom postupku koji se odnosi na dijete.

Na inicijativu Ombudsmana za djecu, izmjenama Porodičnog zakona¹ i Zakonom o socijalnoj zaštiti² utvrđeno je pravo djeteta na izražavanje mišljenja i učešće u postupku koji se njega tiče. Na žalost, Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju³ nije prepoznao ovo pravo djeteta.

Međutim, samo priznanje prava bez obezbjeđenja mehanizama za njegovu primjenu u praksi stvara probleme po različitim osnovama, što dovodi u pitanje ne samo pravo djeteta na izražavanje mišljenja, već i njegov najbolji interes.

Instituciji su se obraćali predstavnici različitih ustanova i službi sa pitanjem koje su to godine djeteta kada mu treba obezbijediti da u postupku koji se vodi izrazi svoje mišljenje, šta kada je dijete izričito da ne želi dati mišljenje, a šta kada je mišljenje djeteta potpuno suprotno od mišljenja stručnog tima.

Centri za socijalni rad, postupajući u jednom broju predmeta, pozivaju se na mišljenje i želje djeteta kada zahtjevu udovoljavaju. Međutim, primijetno je da u slučaju kada zahtjevu ne udovoljavaju izostaje obrazloženje zašto je donesena odluka u najboljem interesu djeteta, bez obzira na stav i mišljenje djeteta o tome.

¹ Porodični zakon, „Službeni glasnik Republike Srpske” broj 54/02, 41/08, 63/14, član 81.b.

² Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik Republike Srpske” broj 37/12 i 90/16, član 66.

³ Mišljenje Ombudsmana za djecu na Nacrt Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju broj: 649-1-UP/15 od 21.05.2015. godine

Poseban problem je uređenje viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi, najčešće prigovori roditelja se odnose na način i proceduru u kojoj se zahtijeva da dijete izrazi svoje mišljenje, kad se od njega očekuje da stane na stranu jednog roditelja, a ako ne želi izraziti mišljenje, odgovornost se prebacuje na roditelja sa kojim dijete živi.

Roditelji izražavaju sumnju i iz razloga što se na dijete vrši pritisak, što mu se objašnjava i opravdava postupanje jednog od roditelja, pitaju trebaju li djeca sama prisustvovati takvim razgovorima i ko će snositi odgovornost za posljedice koje za dijete mogu nastati insistiranjem na odgovorima, koliko puta dijete treba da daje mišljenje, zašto ga opet pozivaju u centar kad je već iznio svoje mišljenje.

Poseban problem je i da pravo djeteta na izražavanje mišljenja i učešće u postupku koji se njega tiče nije adekvatno primijenjeno u situacijama gdje su djeca lišena porodičnog okruženja. Izdvajanje djeteta iz porodice i nemogućnost da živi sa roditeljima je represivna mjera koja se preduzima samo kao zadnja mjera i onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti. Svako postupanje i donošenje odluke o zbrinjavanju djeteta izvan njegove porodice, u kojem nema mišljenja djeteta, je apsolutno neprihvatljivo, a što se vidi i iz rješenja o zbrinjavanju djece u ustanovu.

Pored činjenice da izostaje ostvarivanje prava djeteta na izražavanje mišljenja, postupak koji se vodi na taj način ne slijedi proceduru koja osigurava zakonske garancije i pravilnu primjenu prava, što je pored postupanja u centrima za socijalni rad prisutno i u vaspitno-obrazovnim ustanovama, posebno kod vođenja disciplinskih postupaka i utvrđivanja odgovornosti učenika zbog povrede njegovih obaveza.

Izražavanje mišljenja djeteta nije obaveza djeteta, već izbor, što znači da dijete ima pravo da ne koristi svoje pravo na izražavanje mišljenja. Ali, da bi dijete koristilo pravo, uslov je da dobije potrebne informacije prilagođene njegovoj uzrasnoj dobi o postupku koji se vodi, o njegovom učešću u tom postupku, šta znači njegovo mišljenje i zašto se traži, da iznosi svoje mišljenje a ne prenosi mišljenja drugih, dijete mora biti sigurno da je odrasla osoba koja ga sasluša voljna da ga sasluša, da joj je stalo i da će ozbiljno razmotriti njegovo mišljenje, da ima povjerenje.

Konvencija ne postavlja uzrasna ograničenja djetetu da ostvari pravo da izrazi svoje mišljenje u donošenju odluka koje se na njega odnose. Ali, postavlja obavezu državi da omogući djetetu pravo na izražavanje mišljenja u svim postupcima, bilo neposredno ili preko zastupnika ili odgovarajućeg organa, u skladu sa procesnim pravilima nacionalnog zakona.

Osnovni problem na koji se ukazuje je način pribavljanja mišljenja djeteta, kad i u kojim slučajevima dijete pravo ostvaruje neposredno, a kad preko zastupnika ili odgovarajućeg organa, ko zastupa mišljenje djeteta u tim postupcima. S obzirom na nedorečenost procedura, u praksi je pristup nadležnih službi vrlo različit, od toga da se neposredno uzima mišljenje djeteta od šest godina, a da u postupku ne učestvuje dijete od 14 godina, ili da centar za socijalni rad svoje viđenje mišljenja djeteta prezentuje sudu, a ne stvarno mišljenje djeteta o određenom pitanju.

Pitanja o kojima djeca mogu izraziti svoje mišljenje odnose se na sva prava iz Konvencije jer su sva stvarno važna za njihov život i odrastanje. Pri tome je ključno da je izražavanje mišljenja djeteta slobodno, bez pritiska i manipulacija bilo koga i da je pravo obezbijeđeno za svu djecu (i za djecu sa poteškoćama u razvoju, u sukobu sa zakonom, bez roditeljskog staranja) i u svim postupcima koji se na njih odnose.

Manipulacije djetetom posebno su prisutne u postupcima razvoda braka i uticajem jednog roditelja na mišljenje djeteta o drugom roditelju. Ali, obaveza je nadležnih službi

da i to prepoznaju i adekvatno reaguju prema roditelju koji koristi dijete u postupku za ostvarivanje svojih prava.

Pravo koje Konvencija uspostavlja nije odluka djeteta, odluku donose odrasli (roditelji, škola, centri za socijalni rad i druge institucije i službe), koji u tim situacijama treba da znaju i kakav je stav djeteta. To ne znači da će se prilagođavati mišljenju djeteta i time praktično djetetu prepuštati odluku i odgovornost za donesenu odluku, već znači da će uvažavajući mišljenje djeteta, donijeti odluku koja je u najboljem interesu djetetu.

Komiteta za prava djeteta razmatrajući Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta izrazio je svoju zabrinutost u vezi sa ostvarivanjem ovog i osnovnog principa i prava iz Konvencije, jer stvarna primjena zakona, koji priznaju pravo djeteta na izražavanje mišljenja u donošenju odluka koje ih se tiču, uključujući i relevantne zakonske postupke, se rijetko sprovodi i nije sistematski praćena od strane socijalnih radnika i sudova.⁴

Preporukama UN Komiteta ukazuje se državi da:

- preduzme mjere kako bi se obezbijedilo efikasno sprovođenje zakonodavstva priznajući pravo djeteta da izrazi svoje stavove u relevantnim pravnim postupcima, uključujući i razmatranje i **uspostavljanje sistema i/ili procedura za socijalne radnike i sudove** da prate poštovanje principa,
- preduzme programe i aktivnosti podizanja svijesti, da promoviše smisleno i osnaženo učešće sve djece, u okviru porodice, zajednice i škole.

Ovo pravo djeteta u praksi se teško razumije i djeca različitog uzrasta upravo to iznose kao problem, posebno, u obrazovnom sistemu. S tim u vezi su i reakcije odraslih da djeca imaju previše prava, da su zbog prava izgubili obaveze i odgovornost, a što samo potvrđuje nerazumijevanje koncepta dječijih prava i od jednog broja profesionalaca koji bi djecu trebali učiti tim vrijednostima.

Zbog nerazumijevanja suštinske važnosti prava djeteta na izražavanje mišljenja, ono se vrlo često i ne razumije kao pravo, već kao potreba da se postupak odugovlači ili da se usmjeri u drugom pravcu, ili da se zadovolji forma ili da se njime ugrožava autoritet onih koji znaju šta je za dijete najbolje. Autoritet odraslih, koji je vrlo važan u odrastanju djece i koji je usmjeren da kod djece od najranijeg uzrasta razvija samostalnost i odgovornost, nije i ne može biti doveden u pitanje djetetovim pravom na izražavanje mišljenja.

Zbog nerazumijevanja ovog prava djeteta dovodi se u pitanje i pravo djeteta na najbolji interes. Član 3. Konvencije - najbolji interes djeteta, utvrđuje cilj koji treba obezbijediti, a to je najbolji interes djeteta u svakom pojedinačnom slučaju, a član 12. Konvencije, pravo na izražavanje mišljenja u donošenju odluka koje se njih tiču, utvrđuje metodologiju za postizanje cilja⁵.

Imajući u vidu da je izražavanje mišljenja djeteta i pravo djeteta i jedan od četiri osnovna principa Konvencije, te da pravilna primjena člana 3 - najbolji interes djeteta, nije moguća ako nisu ispunjeni uslovi vezano za izražavanje mišljenja djeteta, a da bi pravo djeteta bilo omogućeno u skladu sa procesnim pravilima nacionalnog zakonodavstva, Ombudsman za djecu, predložio je Ministarstvu pravde⁶, preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti kojima će pravo djeteta na izražavanje mišljenja biti omogućeno svakom djetetu u skladu sa njegovim uzrastom i mogućnostima, i u svim postupcima, neposredno ili preko zastupnika ili odgovarajućeg organa.

⁴ UN Komitet za prava djeteta, zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 33. i 34.

⁵ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar br. 12. (2009) Pravo djeteta da bude saslušano

⁶ Preporuka Ministarstvu pravde broj: 107-2-PŽS-2/17 od 30.01.2017.

b) Najbolji interes djeteta

Imajući u vidu:

- probleme u praksi u procjeni i utvrđivanju najboljeg interesa djeteta,
- preporuke UN Komiteta kojima se nalaže obaveza državi da princip najboljeg interesa djeteta bude dosljedno primijenjen u svim aktivnostima koje se odnose na djecu,
- Opšti komentar broj 14.⁷ koji, iako nije pravno obavezujući, za državu i sve njene institucije, ali i pojedince i druge organizacije koje rade sa djecom predstavlja „vodič” za bolje razumijevanje Konvencije i njeno kvalitetnije provođenje u praksi,

na šta je ukazano Godišnjim izvještajem za 2015. godinu, Ombudsman za djecu je predložio⁸ Ministarstvu porodice, omladine i sporta⁹, preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti, kojima će doprinijeti da princip najboljeg interesa djeteta bude obezbijeđen u svim aktivnostima i postupcima koji se vode, na način da:

- Pokrene inicijativu za imenovanje radne grupe, koja će raditi na izradi popisa elemenata koji mogu koristiti nadležnim službama za procjenu najboljeg interesa djeteta, imajući pri tome u vidu da popis elemenata nije konačan i da nema hijerarhijski redoslijed, te da je moguće razmatrati i druge elemente koji su relevantni za konkretne okolnosti svakog djeteta, te da
- aktivnosti na određivanju najboljeg interesa djeteta, odnosno elemenata za njegovu procjenu, trebaju biti zasnovane na multisektorskom pristupu.

Institucija nije dobila povratnu informaciju resornog ministarstva.

c) Statistika o djeci

Prihvatanjem Konvencije o pravima djeteta, država je, između ostalog, preuzela i obavezu prikupljanja podataka i vođenje odgovarajućih evidencija koje se odnose na sve faze dječijeg odrastanja. Prikupljeni podaci, evidencije i njihova analiza, pored statističkih pokazatelja koji se odnose na djecu: broj djece čija su prava po različitim osnovama povrijeđena, njihov uzrast, pol, postupanje nadležnih organa; ukazuju i koje dijelove sistema i u kojem pravcu treba jačati da bi sistem zaštite funkcionisao, odnosno da bi u datim uslovima, na najbolji mogući način odgovorio na potrebe djeteta.

Izvještaji o ostvarivanju prava djeteta po različitim osnovama i u različitim resorima, nisu sami sebi svrha, već isti, prije svega, trebaju biti u funkciji praćenja pojave i problema, sa ciljem otklanjanja onih situacija koje sistem čine nedovoljno efikasnim i istovremeno trebaju biti osnov za intervenciju u postojećim normativnim rješenjima.

UN Komitet za prava djeteta, 2012. godine, razmatrajući izvještaj Bosne i Hercegovine o primjeni Konvencije izrazio je duboku zabrinutost zbog nedostatka statističkih podataka koji se odnose na implementaciju Konvencije i jasne podjele odgovornosti za prikupljanje, konsolidaciju i analizu podataka, te ponavlja svoju raniju preporuku državi da razvije koordinisani sistem za sveobuhvatno prikupljanje podataka koji bi trebalo da

⁷ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 14. (2013), O pravu djeteta da se prvenstveno vodi računa o njegovim najboljim interesima

⁸ Preporuka Ministarstvu porodice, omladine i sporta broj: 1204-19-PŽS-26/15 od 12.11.2015. godine

⁹ Zakonom o republičkoj upravi, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj:118/08, 11/09, 74/10, 24/12, 121/12, 15/16 i 57/16 utvrđeno je članom 22. da Ministarstvo porodice, omladine i sporta obavlja upravne i druge stručne poslove koji se odnose na: promovisanje i praćenje primjene konvencija koje se odnose na zaštitu djece.

„pokrije” svu djecu mlađu od 18 godina i da raščlani te podatke po grupama djece kojima je potrebna posebna zaštita.¹⁰

Komitet za prava djeteta posebno naglašava važnost posjedovanja sveobuhvatnih i aktuelnih kvantitativnih i kvalitativnih podataka o svim aspektima ranog djetinjstva.¹¹

I ovim izvještajem Ombudsman za djecu ukazuje na nedostatak evidencija i pokazatelja koji se odnose na vršnjačko nasilje, na probleme u ostvarivanju prava djece na izdržavanje, na broj djece koja nisu ostvarila pravo na kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i drugim bliskim srođnicima, na broj djece koja su isključena iz škole po izrečenoj disciplinskoj mjeri, na evidencije koje se odnose na djecu sa asocijalnim ponašanjem, na ostvarivanje prava na dnevno zbrinjavanje i sl.

Na žalost, objedinjeni podaci izostaju, a ako i postoje onda se isti ne analiziraju, što opet za posljedicu ima da izostaje praćenje prisutnih pojava i problema u ostvarivanju prava djeteta u različitim resorima.

2. Postupanje Ombudsmana za djecu i opšta ocjena

Ombudsman za djecu, u skladu sa Zakonom¹², obavezan je da Narodnoj skupštini, podnese izvještaj o svom radu. Godišnjim izvještajem Ombudsman za djecu prikazuje aktivnosti i rad Institucije u izvještajnom periodu, daje pregled podataka o prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta po različitom osnovu i predlaže mjere i aktivnosti radi unapređenja sistema dječije zaštite.

I u ovom izvještaju korištena je ista metodologija kao i u ranijim godinama, a radi mogućnosti praćenja i prijava kojima se ukazuje na povrede prava i interesa djeteta i aktivnosti nadležnih službi i institucija u otklanjanju situacija koje dovode do povrede prava djeteta.

Odrastanje djeteta je proces koji određuje njegovu budućnost. Ako u tom procesu odrastanja, odrasli koji imaju i obavezu i odgovornost brinuti za zdravo odrastanje djeteta, ne prepoznaju djetetove potrebe i njegovo pravo na zaštitu, posljedice po dijete i njegov razvoj mogu biti vrlo teške i dugotrajne.

A ono što je zajedničko u zaštiti svakog prava djeteta je da je puno subjekata zaštite koji, svaki u okviru svojih ovlaštenja, ima obavezu i odgovornost prepoznati povrede prava djeteta i blagovremeno reagovati u skladu sa svojim ovlaštenjima i najboljim interesom djeteta. Zbog posebne prirode djece i njihove veće ranjivosti i osjetljivosti na rizike i povrede, ako samo jedan od subjekata zaštite-roditelj, škola, centar za socijalni rad, pravosuđe, mediji... ne reaguje blagovremeno i adekvatno, posljedice za dijete i njegovo odrastanje mogu biti vrlo teške i dugotrajne i dodatno teške što je dijete mlađeg uzrasta.

U zadnjih nekoliko godina primijetna je sve veća vidljivost djece i njihovih potreba, što je posljedica sve veće osviještenosti društva o važnosti, ali i specifičnosti zaštite prava i interesa djece. Primijetno je i bolje razumijevanje osnovnih principa Konvencije, ali još uvijek ne kod svih subjekata zaštite i ne u ostvarivanju svih prava.

¹⁰ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 17, 18.

¹¹ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 7/2005, Implementacija prava djeteta u ranom djetinjstvu

¹² Zakon o Ombudsmanu za djecu, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj:103/08 i 70/12, član 17: Ombudsman za djecu dužan je da jednom godišnje podnese izvještaj Narodnoj skupštini o svom radu. Izvještaj o radu za prethodnu godinu podnosi se najkasnije do 15. marta tekuće godine.

Stalno povećanje broja građana koji se obraćaju Ombudsmanu za djecu vidimo kao prednost i sve veće povjerenje građana u Instituciju. Obraćajući se Instituciji vrlo često navode „Vi ste jedini kojima se mogu obratiti...“, „Samo ste mi vi još ostali...“, „Cijenim Vaše angažovanje i razumijevanje...“ i sl.

Sve veći broj obraćanja građana Instituciji, ima za posljedicu i sve veći pritisak Institucije na nadležne organe za njihovim efikasnijim djelovanjem.

Ali, zabrinjava činjenica da se i u izvještajnom periodu jedan broj građana obraćao Ombudsmanu za djecu i prije nego nadležnim službama i institucijama, očekujući da će nadležni tek tada reagovati.

Primjeri dobre prakse prisutni su u svim oblastima, ali se oni na žalost u sistemu ne prepoznaju kao takvi. Nadležni resori aktivnosti bi, pored ostalog, morali usmjeriti i u prepoznavanje dobrih praksi, dobrih i najboljih ustanova i službi, koji u pojedinačnim slučajevima ulažu maksimalne napore da odgovore na potrebe djece, bez obzira na kapacitete kojima raspolažu. Na žalost, prisutni su i oni koji svoje neadekvatno reagovanje pravdaju nedostatkom kapaciteta.

Ombudsman za djecu, zbog povrede prava djeteta bez roditeljskog staranja, obratio se sa istim sadržajem dopisa banci XX i Centru za socijalni rad. Banka u svom odgovoru Instituciji, između ostalog navodi: „Izražavamo žaljenje zbog nastalog događaja i nadamo se da isti neće uticati na našu saradnju. U isto vrijeme vas obavještavamo da ćemo ovaj događaj iskoristiti za daljnje unapređenje poslovanja sa našim klijentima, kako se propusti ovakve vrste ubuduće ne bi dešavali. Zahvaljujemo na upućenom dopisu i saradnji.“¹³ Na žalost, iz odgovora Centra za socijalni rad nema ni riječi o žaljenju što je do toga došlo i posebno ne i potrebi da se konkretna situacija prepozna u cilju unapređenja njihovih procedura, kako bi se u buduću eliminisale slične situacije.

Propusti u radu nadležnih službi i institucija, koje imaju javna ovlašćenja i vode postupke i donose odluke o ostvarivanju prava djece i njihovoj zaštiti, a kojima se ukazuje na povrede prava i interesa djece, u ranijim izvještajima, najčešće su se odnosili na izostanak adekvatne reakcije, koja se ogleda u činjenici da o podnesenom zahtjevu za ostvarivanje prava djeteta nije donesena odluka, ili da odluka nije donesena u zakonom određenom roku, ili da je stranci o njenom podnesenom zahtjevu dostavljeno obavještenje, informacija i sl.

Iako su prijave po tom osnovu i dalje prisutne, u izvještajnom periodu one nisu prioritetne. U izvještajnom periodu prijavama se uglavnom ukazuje da postupak koji se vodi ne poštuje zakonom utvrđenu proceduru, da dijete nije učestvovalo u postupku, ili da u istom nije zastupano od roditelja ili staratelja, da odluka nije obrazložena, da nije utvrđeno šta je najbolji interes djeteta, da su nalazi kontradiktorni, da nema mišljenja centra ni na zahtjev suda i sl.

Iz donesenih odluka primijetan je različit pristup službi u rješavanju istih zahtjeva, što je apsolutno neprihvatljivo. Nejednak pristup u rješavanju istih zahtjeva, dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece i njihovu zaštitu, a isti je posljedica nedostatka jasnih procedura i za sve poznatih pravila rada.

Nije uvijek u pitanju to što odluka nadležnog organa nije u skladu sa zakonom. Građani prijavama ukazuju i na neprofesionalan odnos zaposlenih, na situacije kada se osjećaju potpuno bespomoćnim, kada nemaju ni pristup informacijama o predmetu koji se vodi, kada ne znaju kome da se obrate.

¹³ Predmet broj:1542-27-PŽS/16

Prijave po kojima je Institucija postupala i u izvještajnom periodu odnose se na gotovo sva područja dječijeg odrastanja.

U najvećem broju, prijavama se ukazuje na ugroženost djece u postupcima razvoda braka ili prekida vanbračne zajednice, na neadekvatnu zaštitu od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, te na različita pitanja ostvarivanja prava djece u obrazovnom sistemu.

I dalje je zaštita prava i interesa djece dovedena u pitanje, po različitom osnovu, u postupcima koji se vode zbog prekida bračne ili vanbračne zajednice, najčešće je u pitanju pravo djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi i ostvarivanje prava djeteta na izdržavanje. Iako praksa pokazuje da nema efikasne zaštite djeteta i njegovih interesa u ovim postupcima, iako statistika upozorava da je svakom godinom sve veći broj djece čija su prava ozbiljno ugrožena u ovim postupcima, izostao je aktivniji odnos u prepoznavanju ozbiljnosti problema i traženju sistemskih rješenja koja mogu doprinijeti njegovom unapređenju.

Nasilje i zlostavljanje djece i, posebno, zanemarivanje djece koje je sve prisutnije, je ozbiljan problem, a da još uvijek nije prepoznat u svim njegovima oblicima. Postojeći normativni okvir uspostavio je obavezujuće standarde i definisao procedure postupanja i ne ostavlja prostor za ocjenu da li će se i koje mjere preduzeti. Obavezuje na postupanje u svim slučajevima prijave ili saznanja da je dijete izloženo bilo kojem obliku nasilja i od bilo koga, sa jasnim stavom nadležne službe šta je u svakom konkretnom slučaju utvrđeno i koje će mjere preduzeti. Apsolutno je neprihvatljivo da centar za socijalni rad podnosi prijavu policiji o nasilju nad djetetom, a da prethodno nije provjerio sve činjenice i okolnosti u vezi sa zaprimljenom prijavom i nije preduzeo potrebne mjere iz svoje nadležnosti u zaštiti djeteta. Ovakvim postupanjem, svoju obavezu na postupanje u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima, prebacuje na druge institucije i organizacije, koje nemaju ovlaštenja preduzimati mjere u zaštiti djeteta koje su u nadležnosti centra za socijalni rad.

U zaštiti djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, aktivnosti se moraju usmjeriti na jačanje odgovornosti zaposlenih u nadležnim službama i institucijama, u slučajevima neadekvatne i neblagovremene reakcije i u skladu sa procedurom definisanom Protokolom.

Pored toga što se izvještajem ukazuje na potrebu sistemskih mjera i aktivnosti u različitim resorima, Ombudsman za djecu posebno ukazuje na potrebu:

1. Donošenja dugoročnog strateškog dokumenta za djecu

Izrada strateškog dokumenta za unapređenje društvene brige za djecu, dio je obaveze koju je država preuzela prihvatanjem Konvencije o pravima djeteta. Njegova izrada nije samo preuzeta obaveza, već prije svega potreba sistema, s obzirom da isti treba da obezbijedi efikasniju promociju prava djeteta i efikasniju zaštitu djece u ostvarivanju njihovih prava, kroz provođenje međunarodnih i nacionalnih standarda koji se odnose na djecu. Strateški dokument, multidisciplinarnim pristupom treba da obezbijedi cjelovit pristup svim pravima djece i uspostavi sistemski okvir, čija realizacija, kroz akcione planove i druge provedbene programe, uz mobilizaciju svih subjekata zaštite treba da osigura ostvarivanje prava djece. Multidisciplinarni pristup u donošenju strateškog dokumenta, pored navedenog, ukazao bi i na činjenicu da su sva prava djeteta jednako važna i da ih nije moguće rangirati po značaju, jer su sva potrebna svakom djetetu na njegovom putu odrastanja. Multidisciplinarni pristup ukazao bi i da briga za djecu bez

roditeljskog staranja npr. nije samo obaveza socijalnog sektora, već i resora obrazovanja i porodične i dječije zaštite, ukazao bi da ostvarivanje prava na obrazovanje djece zahtijeva angažovanje i drugih sektora itd.

Zaključkom od 05.12.2013.godine Vlada Republike Srpske je zadužila nadležna ministarstva za izradu strateškog planskog dokumenta za unapređenje položaja djece u Republici Srpskoj¹⁴ kojim bi se definisale dugoročne politike, mjere i aktivnosti radi unapređenja položaja djece u svim segmentima društva, koji bi mobilisao sve nadležne institucije i organizacije, a koji bi na osnovu identifikovanih problema u različitim resorima odredio i prioritete u njihovom rješavanju.

- **Strategija razvoja porodice u Republici Srpskoj 2009-2014.godine**¹⁵ definisala je strateške i operativne ciljeve, programe i mjere te plan realizacije programa mjera, kao osnovu, koja će u narednom periodu omogućiti kontinuirano praćenje razvoja porodice, te joj pružati adekvatnu pomoć i podršku. Iako se aktivnosti za razvoj porodice, definisane Strategijom odnose na period 2009 - 2014. godine, aktivnosti na donošenju novog strateškog dokumenta još uvijek nisu dale rezultat.

2. Usklađivanje zakona sa zahtjevima Konvencije

Prihvatanjem Konvencije o pravima djeteta država je preuzela obavezu preduzeti sve potrebne zakonodavne mjere, a one obavezuju na usklađivanje cjelokupnog zakonodavstva sa zahtjevima i osnovnim principima Konvencije. Usklađivanje zakonodavstva, koje mora biti kontinuiran proces, obavezuje na sveobuhvatnu analizu svih zakona¹⁶, i zakona koji su na snazi i novih prijedloga zakona, na način „da se razmotri ne samo svaki član Konvencije posebno, već i Konvencija u cjelini, uvažavajući međuzavisnost i nedjeljivost ljudskih prava.“¹⁷ Ostvarivanje prava djeteta u pojedinim oblastima u kojima izostaju sistemski rješenja, ili kada su ona neadekvatna i nedorečena, ostavljaju prostor za različito tumačenje i različit pristup u njihovoj primjeni u praksi, što onemogućava ili otežava ostvarivanje prava koja djeca imaju, a u svakom slučaju do nejednakog pristupa u ostvarivanju prava djece.

Dodatni problem u izradi zakona i njihovoj izmjeni, kao i u donošenju podzakonskih akata, je da izostaje potrebna stručna, ali i šira javna rasprava, koja bi trebala dati doprinos da se u datim uslovima osiguraju najbolja moguća rješenja koja će u praksi biti primjenljiva. Usklađivanje zakonodavstva istovremeno obavezuje državu i nadležne institucije da sistemski prate kakvi su efekti primjene postojećih zakonskih rješenja u ostvarivanju i zaštiti prava djece.

- **Izmjene i dopune Porodičnog zakona** kojima bi se omogućilo ostvarivanje prava djeteta u skladu sa osnovnim zahtjevima i principima Konvencije, ali i kako bi se roditelji učinili odgovornijim za postupanja u interesu djece, ali i jačala odgovornost nadležnih službi za vođenje postupaka i donošenje odluka u skladu sa najboljim interesom djeteta, između ostalog: da sud odlučuje o uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi,

¹⁴ Strategija Savjeta Evrope za prava djeteta 2016-2021 definiše 5 prioriternih oblasti koje će garantovati prava djeteta:

- jednake mogućnosti za svu djecu,
- učešće sve djece,
- život bez nasilja za svu djecu,
- pravosuđe prilagođeno djetetu za svu djecu,
- prava djeteta u digitalnom okruženju.

¹⁵ Usvojena 2009. godine

¹⁶ Primjera radi, sve dok zakonom ne bude utvrđeno da nije moguće ublažavanje kazne počiniocima krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece, i ovim počiniocima kao i svim drugim, kazna se može ublažiti pod uslovima utvrđenim zakonom.

¹⁷ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 5: Opšte mjere za sprovođenje Konvencije, tačka 18.

str. 28 čime bi se otklonile situacije da se pravosnažna rješenja centra ne izvršavaju, str. 35; da sud odlučuje o povjeravanju djece poslije prekida vanbračne zajednice, str. 33; da se uspostavi mehanizam da dijete ostvari pravo na izdržavanje, str. 38; da se odredbe koje se odnose na usvojenje djece usklade sa zahtjevima i principima UN Konvencije o pravima djeteta i praksom Evropskog suda za ljudska prava, str. 50; da se zabrani fizičko kažnjavanje djece, str. 69.

- **Donošenje Zakona o dječijoj zaštiti** koji, pored ostalog, treba da prepozna i ostvarivanje prava djece u drugim resorima, a ne samo u socijalnom sektoru, kao što je besplatan vrtić za treće dijete u porodici, str. 106; ali i podršku djeci iz višečlanih porodica, str. 40; i djeci samohranih roditelja, str. 42; djeci sa poteškoćama u razvoju i teškim oboljenjima, ostvarivanje prava roditelja-zdravstveno osiguranje i mjesečna naknada, za roditelje koji brinu o djetetu sa teškim invaliditetom, str. 73.

- **Donošenje Zakona o sportu i Pravilnika o školskom sportu**, koji pored ostalog treba da prepozna važnost sporta u razvoju i odrastanju djece i, posebno, školskog sporta, a školski sport nije samo takmičenje, već mnogo više od toga, str. 103.

- **Donošenje Zakona o registru počinilaca krivičnog djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece**, kao jednu od mjera koja može doprinijeti boljoj zaštiti djece od lica koja su već počinila ova djela, sa ciljem da se ova lica drže pod nadzorom, te da se eliminiše mogućnost da počinioци ovih djela, po bilo kojem osnovu budu angažovani u radu sa djecom, str. 117.

3. Donošenje podzakonskih akata utvrđenih zakonom

Zakonom je za ostvarivanje prava djeteta u različitim oblastima utvrđena i obaveza donošenja podzakonskih akata u zakonom određenom roku. Dakle, pored zakona u ostvarivanju zakonom utvrđenih prava djeteta izuzetno važnu ulogu imaju i podzakonski akti, koji se, na žalost, ne donose u zakonom određenom roku, ili se ne donose uopšte, ili ne prate izmjene zakona, a što dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece po tom osnovu, kao što su:

- Pravilnik o uslovima rada školske kuhinje, str. 80;
- Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama, str. 83;
- Pravilnik o načinu organizacije i finansiranja specijalnih škola, str. 84;
- Pravilnik o kriterijumima i postupku za identifikaciju, praćenje i utvrđivanje mladog talenta, str. 87.

4. Kontinuirano praćenje uticaja postojećih zakonskih rješenja i ocjena stvarnih efekata njihove primjene, suštinski je dio primjene Konvencije. Praksa na žalost pokazuje da takve analize izostaju.

Postupajući po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta na izdržavanje, praksa pokazuje da postojeći normativni okvir nije osigurao potrebne mehanizme da djeca svoje pravo na izdržavanje i ostvare. Pri tome, nema podataka o tome koji broj djece prima izdržavanje, koliko postupaka se vodi radi plaćanja alimentacije, koji su dosuđeni iznosi izdržavanja, zašto se odustaje od postupaka i u slučajevima kada roditelj radi i ima stalna primanja, zašto centar za socijalni rad može pokrenuti postupak, a ne mora... kakvi su efekti u primjeni postojećih zakonskih rješenja.

Primjera radi, Zakonom je utvrđeno da se u školi imenuje savjet roditelja, koji bi trebao imati izuzetno važnu ulogu u obrazovnom sistemu. Zakonom je utvrđena procedura izbora i ovlaštenje savjeta roditelja, ali kakvi su efekti takvog zakonskog rješenja nema analize-da li su sve škole imenovale savjete, da li su imena članova savjeta roditelja

poznata djeci, roditeljima i nastavnicima, imaju li oni svoj godišnji plan rada i je li on javno objavljen, kakvi su rezultati rada i šta su problemi, šta u tom dijelu treba unapređivati, koji su to najbolji savjeti roditelja i sl.

5. Prikupljanje podataka i vođenje evidencija koje se odnose na sve faze dječijeg odrastanja, takođe je suštinski dio primjene Konvencije. Praksa pokazuje, a što se i ovim izvještajem u zaštiti prava djece u određenim oblastima posebno naglašava, da prikupljanje podataka i njihova analiza izostaje.¹⁸ Prikupljeni podaci - evidencije i njihova analiza pored statističkih pokazatelja - broj djece čija su prava po različitim osnovama povrijeđena, njihov uzrast, pol, ko su nadležni organi i da li i u kojoj mjeri koriste zakonom utvrđena ovlaštenja u zaštiti prava i interesa djeteta, ukazuju i koje dijelove sistema i u kojem pravcu treba jačati da bi sistem zaštite funkcionisao, odnosno da bi u datim uslovima, na najbolji mogući način, odgovorio na potrebe djeteta. Izvještaji o ostvarivanju prava djeteta u različitim resorima, na kojima Institucija insistira, nisu sami sebi svrha, već su prije svega u funkciji praćenja pojave i problema, sa ciljem otklanjanja onih situacija koje sistem čine nedovoljno efikasnim i istovremeno su osnov za intervenciju u postojećim normativnim rješenjima, kao što je:

- Godišnji izvještaj o nasilju, zlostavljanju i zanemarivanju djece, str. 57;
- Godišnji izvještaj o vršnjačkom nasilju, str. 65;
- Evidencija o izdržavanju djece, str. 37;
- Podaci o djeci sa problemima u ponašanju, str. 78;
- Podaci o broju djece koja nisu upisala osnovnu školu, o djeci koja su napustila osnovno obrazovanje, o talentovanoj djeci...

6. Nadzor u primjeni postojećih normativnih rješenja i stručni nadzor u postupanju nadležnih službi

Postupajući po prijavama građana, Ombudsman za djecu se u jednom broju predmeta obraćao nadležnim **inspekcijskim službama**, najčešće prosvjetnoj inspekciji. Vrlo česta reakcija inspekcijskih službi, u vezi sa njihovim postupanjem, je da nemaju dovoljan broj izvršilaca, inspektora. Takva reakcija nije odgovor za postupanje u konkretnim slučajevima, jer su već postupili, znači da broj izvršilaca nije problem, i istovremeno niko ne očekuje da svaka škola ima „svog inspektora” kao što se ne očekuje da inspektor nekoliko puta vrši inspekcijski nadzor u istoj školi i po istom osnovu. Nalaz inspektora u jednoj školi, po jednom osnovu, mora poslati jasnu poruku i svim drugim školama, da su određena postupanja neprihvatljiva. Izvještaji inspektora objavljeni na stranici inspektorata govore o broju izvršenih nadzora, ali ne i o sadržaju. Zbog važne uloge inspekcijske službe i njihovih ovlaštenja, aktivnosti se moraju usmjeriti u njihovo preventivno djelovanje, na način da su javno objavljeni (ne imena ni škola, ni djece, ni roditelja), već problem na koji se ukazuje i nalaz inspektora o tome. To se posebno odnosi na inspekcije nadležne za zaštitu djece od upotrebe alkohola, duvana, igre na sreću i kladionice.

Da bi se obezbijedio jednak pristup u primjeni zakona u ostvarivanju prava djece i njihovoj zaštiti, neophodan je, pored inspekcijskog nadzora, i **stalni stručni nadzor** u postupanju nadležnih službi, koji treba biti, prije svega, u funkciji prevencije ne samo kod kontrolisanog organa, već i kod drugih nadležnih službi po istom osnovu. To znači da nalazi stručnog nadzora, koji treba da eliminišu praksu postupanja koja nije u najboljem interesu djeteta (zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, hraniteljstvo, usvojenje i

¹⁸ Izuzetak je Ministarstvo unutrašnjih poslova koje vodi evidencije i o djeci po različitim osnovama, u okviru njihovih zakonskih ovlaštenja

sl.) trebaju biti dostupni, na odgovarajući način, i svim drugim službama koje po istom osnovu odlučuju o ostvarivanju prava djece i njihovoj zaštiti. Stalni stručni nadzor posebno je neophodan u svim postupcima zbrinjavanja djeteta izvan biološke porodice, bez obzira da li se prijavama ukazuje na povrede prava djeteta ili ne.

7. Koordinacija u radu različitih resora, ali i unutar istih resora, izuzetno je važna u zaštiti prava i interesa djeteta po različitim osnovama. Koordinacija je neophodna ne samo u postupanju u pojedinačnim slučajevima, u različitim resorima i po različitom osnovu kao što su, između ostalih, i zaštita djece od različitih oblika nasilja, zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, podrška i pomoć djeci sa poteškoćama u razvoju, već i u planiranju i definisanju politika, određivanju prioriteta u ostvarivanju prava i interesa djece i njihovoj zaštiti, u vršenju nadzora. Izostanak adekvatne koordinacije dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece u određenim oblastima, i u praksi dovodi do prebacivanja odgovornosti sa jednog na drugog subjekta zaštite. Roditelju nije važno koji je resor u pitanju, ni zašto „onaj” to nije uradio, već šta je u konačnom rezultat.

8. Procedure postupanja nadležnih u donošenju odluka

Zakonske garancije za pravilnu primjenu prava zahtijevaju jasne procedure postupanja, kako bi se eliminisale prakse koje nisu u interesu djeteta, posebno kada se radi o izdvajanju djeteta iz porodice i njegovo zbrinjavanje izvan biološke porodice, zastupanje djeteta, imenovanje staraoca, učešće djeteta u postupku, procjena i utvrđivanje najboljeg interesa djeteta, izražavanje mišljenja djeteta, ostvarivanje prava djece u obrazovnom sistemu. Za vladavinu prava, procedura je veoma važna, a to zahtijeva postupak u kome se utvrđuje i obrazlaže šta je najbolji interes djeteta, a što na žalost vrlo često izostaje, str. 47.

Pored navedenog Ombudsman za djecu ponovo ukazuje na potrebu:

- Da programi prevencije zaštite zdravlja djece i različitih oblika rizičnog ponašanja budu sastavni dio školskog programa, kako bi djeca od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovom uzrastu, njihovim potrebama i mogućnostima u školi, dobila potrebne informacije i znanja o štetnosti alkohola, duvana, droga, o zdravoj ishrani, o važnosti fizičke aktivnosti, problemima u adolescenciji, reproduktivnom zdravlju mladih.

- Osnivanje fonda za podršku djeci sa teškim oboljenjima i rijetkim bolestima. Djeca sa teškim oboljenjima i rijetkim bolestima vode tešku borbu sa bolešću, dugotrajnim liječenjem i teškim terapijama. Osnivanje fonda, pored finansijske podrške, treba da doprinese i boljoj informisanosti roditelja, bržim procedurama i jednakom pristupu za svu djecu bez obzira na troškove liječenja.

Razmatrajući drugi, treći i četvrti kombinovani izvještaj o stanju prava djeteta u Bosni i Hercegovini, UN Komitet za prava djeteta izrazio je zabrinutost za ostvarivanje prava djece i Bosni i Hercegovini uputio brojne preporuke, na koje se ukazuje i ovim izvještajem.

Istovremeno, UN Komitet za prava djeteta pozdravlja osnivanje nezavisnog Ombudsmana za djecu u Republici Srpskoj¹⁹ i smatra da osnivanje takvih tijela spada u obaveze preuzete od strana ugovornica nakon ratifikacije kojima se obezbjeđuje sprovođenje Konvencije i unapređuje univerzalna realizacija prava djeteta.²⁰

Jednim brojem prijava Instituciji, ukazuje se na povrede prava djece, uglavnom djece sa smetnjama u razvoju i teškim oboljenjima, a koja su već napunila 18 godina života. Zbog

¹⁹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 19.

²⁰ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 2. Uloga nezavisnih institucija za ljudska prava, tačka 1.

postojeće zakonske odredbe²¹ angažovanje Institucije je dovedeno u pitanje, a što ukazuje na potrebu dopuna Zakona o Ombudsmanu za djecu na način, da je dijete i svako lice koje se nalazi na redovnom školovanju (srednja škola) i djeca, koja su u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti korisnici prava iz socijalne zaštite.

Institucija je organizovana tako da ima sjedište u Banjoj Luci i kancelarije u Doboju i Foči, i uredovne dane, jednom mjesečno u Bijeljini i Istočnom Sarajevu.

Institucija ima ukupno 19 zaposlenih radnika (što uključuje i ombudsmana za djecu i dva zamjenika) i to VSS -16 radnika, VS -1 radnik i SSS-2 radnika.

U izvještajnom periodu Institucija je radila sa manjim brojem radnika, s obzirom da su tri zaposlene koristile porodijsko odsustvo od 18 mjeseci (blizanci i treće dijete u porodici), a koje se nastavlja i u 2017. godini, a zbog nedostatka sredstava u budžetu Institucija nije u mogućnosti ni privremeno, ni volonterski angažovati druga lica.

²¹ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 2: Djetetom se, u smislu ovog Zakona, smatra svako lice koje nije navršilo 18 godina života, bez obzira na to da li je domaći ili strani državljanin, da li je rođeno u braku ili van braka, da li je usvojeno, te da li je pod roditeljskim staranjem ili bez roditeljskog staranja.

II POSTUPANJE PO PRIJAVAMA – ŽALBAMA

U 2016. godini, Institucija je po prijavama - žalbama postupala u ukupno 655 predmeta od kojih su: 524 predmeti - primljene prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta po različitim osnovama, 48 su predmeti preneseni iz 2015. godine i 83 su pojedinačni predmeti pokrenuti po službenoj dužnosti, što znači da je u radu bilo ukupno 655 predmeta.

Broj predmeta po podnesenim prijavama, po kojima se postupalo u izvještajnom periodu, ukazuje da je, u odnosu na prethodni izvještajni period povećan broj podnesenih prijava sa 495 na 524, da je povećan broj predmeta po službenoj dužnosti sa 56 na 83 i da je značajno smanjen broj predmeta prenesenih iz prethodne godine, sa 91 na 48.

U skladu sa ovlaštenjima utvrđenim Zakonom, da kontinuirano sarađuje sa djecom, upoznaje djecu sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa i savjetuje ih kako da ostvare i zaštite svoja prava i interese,²² u izvještajnom periodu Institucija je postupala u 59 predmeta.

U istom periodu Instituciju je dolaskom u kancelariju, telefonom ili na drugi način kontaktiralo preko 2000 građana koji su tražili pravni savjet za situaciju koju imaju ili informacije o tome kome i kako se obratiti radi ostvarivanja prava djeteta. Najčešća pitanja odnose se na nadležnosti nekih od institucija koje brinu o djeci, pitaju kojim zakonom su definisane konkretne situacije, traže „tumačenje“ dobijenih odluka, pitaju za mogućnost učešća Institucije u postupcima koji se već vode pred nadležnim organima, za mogućnost besplatne pravne pomoći, za ostvarivanje prava na području Federacije i u zemljama u okruženju. Pitanja građana u izvještajnom periodu posebno su se odnosila i koja institucija i koji stručnjaci mogu uraditi procjenu stanja djeteta u brakorazvodnim parnicama i u situacijama kada su djeca žrtve nasilja i sl.

Jedan broj obraćanja Instituciji odnosi se i na situacije koje ne govore o povredi prava djeteta, ali su građani, bez obzira što znaju šta su nadležnosti Institucije tražili objašnjenja kome i kako da se obrate, a jedan broj obraćanja odnosi se na ostvarivanja prava djece koja su već stekla punoljetstvo.

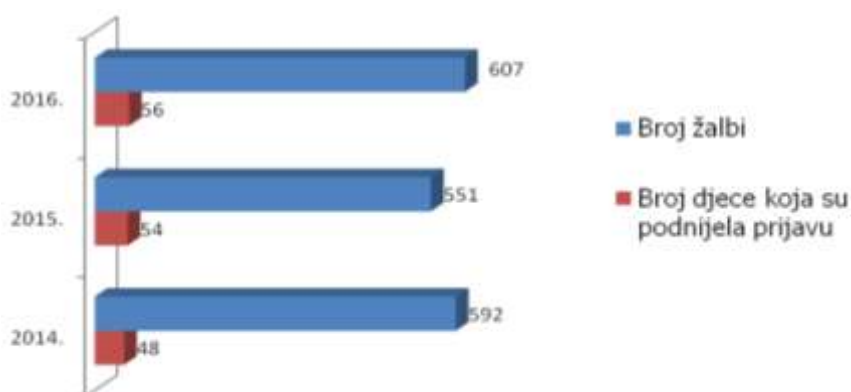
I u izvještajnom periodu, Ombudsmana za djecu je kontaktirao i jedan broj institucija koje su tražile pomoć i mišljenje za rješavanje pojedinačnih slučajeva. Institucija nema nadležnosti za davanje mišljenja u pojedinačnim predmetima, u kojima se ukazuje na povredu prava djeteta.

Instituciju su kontaktirali i članovi savjeta roditelja u školama, koji su podstaknuti određenim aktivnostima Institucije i onim što su pročitali na stranici Institucije, prepoznali potrebu i mogućnost većeg angažovanja savjeta roditelja u školama po raznim pitanjima, najčešće vezano za zaštitu djece od različitih oblika nasilja na internetu i pitanja težine školske torbe, te uslova za odvijanje nastave.

Žalbama primljenim u Instituciji ukazuje se ne samo na povredu prava djeteta u konkretnim situacijama već, sve češće i na potrebu da se određene situacije adekvatno zakonom urede bilo izmjenama zakona ili donošenjem podzakonskih akata.

²² Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 6.

Postupanje Institucije u 2016. godini	
Žalbe - primljene	524
Žalbe po službenoj dužnosti	83
Žalbe prenesene iz 2015. godine	48
Preporuke	29
Mišljenja	3
Posebni izvještaji	4
Saradnja sa djecom i edukacija djece o pravima	59
Ukupno:	750

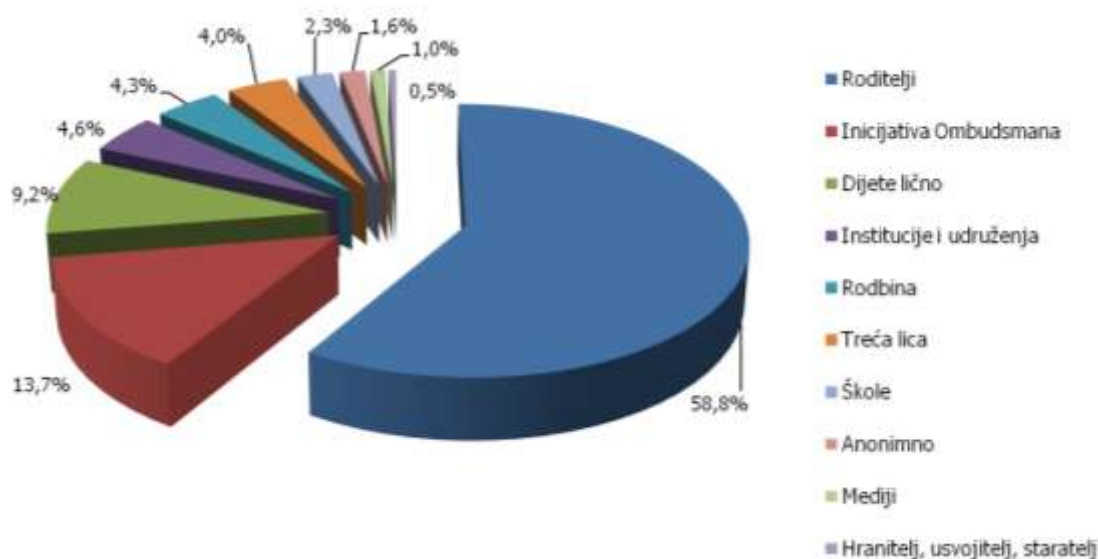
1. Podnosilac prijave

Kao i u prethodnom periodu, podnosilac prijave najčešće je jedan od roditelja, a prijave kojima roditelj ukazuje na povredu prava djeteta najčešće se na odnose na ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim dijete ne živi i na pravo djeteta na izdržavanje u postupcima razvoda braka ili prekida vanbračne zajednice. U izvještajnom periodu, prijavu Instituciji podnijelo je 357 roditelja ili 58,8% od ukupnog broja prijavi.

U izvještajnom periodu broj djece koja su podnijela prijavu Instituciji zbog povrede njihovih prava je 56. Djeca i dalje prijavama najčešće ukazuju na različite oblike nasilja i povrede njihovog prava u obrazovnom sistemu po različitim osnovama.

U izvještajnom periodu rodbina djeteta (najčešće baka i djed) i treća lica, najčešće komšije, podnijeli su 50 prijavi kojima ukazuju na različite oblike zanemarivanja djeteta, nasilja nad djecom ili nemogućnost kontakta sa djetetom.

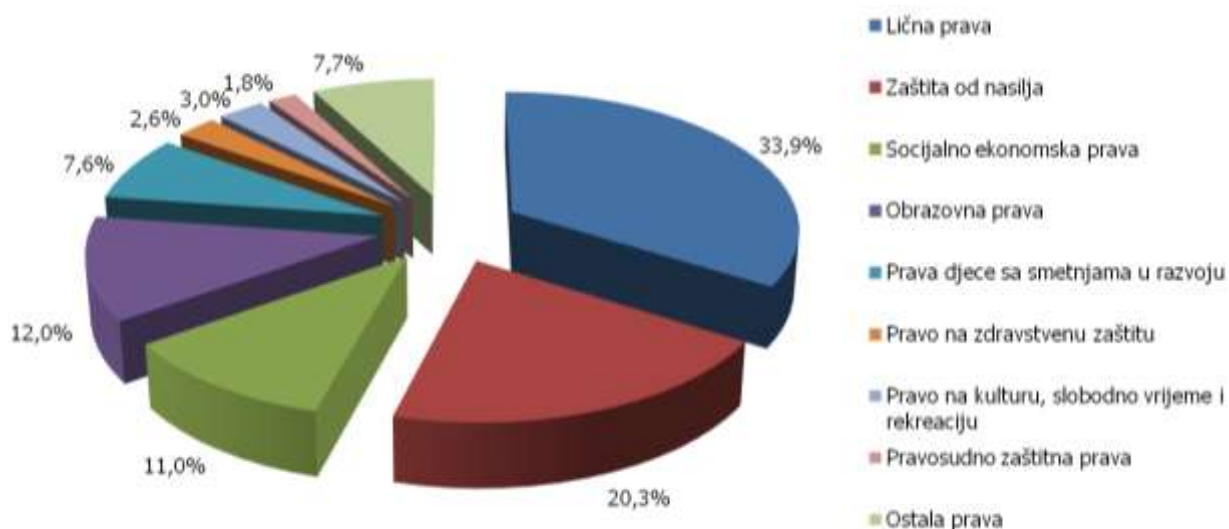
Prijave medija najčešće se odnose na različite oblike nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece.

Podnosilac prijave		
Roditelji	357	58,8%
Inicijativa Ombudsmana	83	13,7%
Dijete lično	56	9,2%
Institucije i udruženja	28	4,6%
Rodbina	26	4,3%
Treća lica	24	4,0%
Škole	14	2,3%
Anonimno	10	1,6%
Mediji	6	1,0%
Hranitelj, usvojitelj, staratelj	3	0,5%
Ukupno:	607	

Institucija je i u izvještajnom periodu postupala i u jednom broju anonimnih prijava, kojima se ukazuje na povredu prava djeteta po različitom osnovu, jer su sadržavale dovoljno elemenata koji su upućivali na potrebu provjere iznesenih navoda. Tamo gdje prijava nije sadržavala dovoljno elemenata ili se isti nisu odnosili na djecu i povredu njihovih prava, Institucija nije postupala. Broj anonimnih prijava u izvještajnom periodu ostao je na nivou iz 2015. godine, 10 ili 1,6% i značajno je smanjen u odnosu na prethodne godine, kada je od ukupnog broja prijava, evidentirano i 5% anonimnih prijava.

2. Prijavom se ukazuje na sljedeće povrede prava djeteta

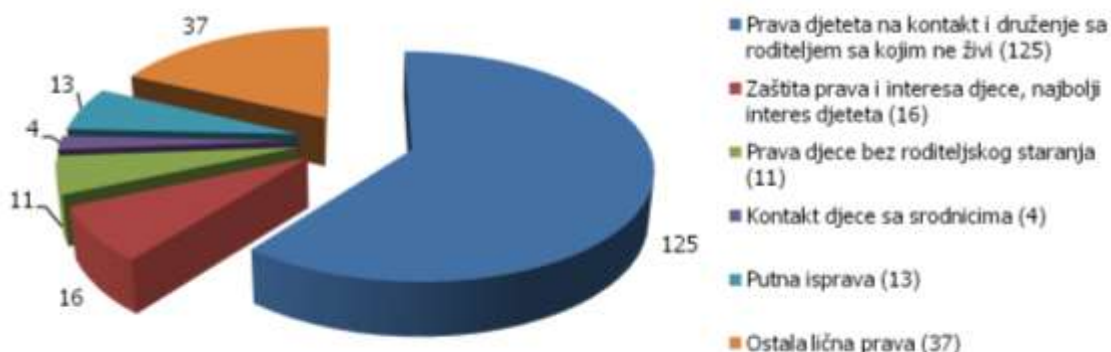
Povrijeđena prava		
Lična prava	206	33,9%
Zaštita od nasilja	123	20,3%
Obrazovna prava	73	12,0%
Socijalno ekonomska prava	67	11,0%
Prava djece sa smetnjama u razvoju	46	7,6%
Pravo na kulturu, slobodno vrijeme i rekreaciju	18	3,0%
Pravo na zdravstvenu zaštitu	16	2,6%
Pravosudno zaštitna prava	11	1,8%
Ostala prava	47	7,7%
Ukupno	607	

Od ukupnog broja primljenih prijava po kojima je Institucija postupala u izvještajnom periodu, najveći broj odnosi se na povredu ličnih prava, 206 prijave. U izvještajnom periodu povećan je broj prijavi kojima se ukazuje na povredu prava djeteta na zaštitu od nasilja na 123 (u 2015. godini - 85, u 2014. godini - 70), i one se u najvećem broju odnose na obrazovni sistem, ali se posebno iskazuju. I broj prijavi na povrede prava djece sa smetnjama u razvoju po različitim osnovama je povećan na 46 (u 2015. godini, 30 u 2014. godini - 24), i one se u najvećem broju odnose na obrazovni sistem, ali se izvještajem posebno iskazuju.

Broj prijavi na povrede ostalih prava djece nisu imali značajnija odstupanja u odnosu na prethodne izvještaje.

Institucija je zaprimila 206 prijavi koje se odnose na povredu ličnih prava djeteta:

Lična prava

Prema Konvenciji, lična prava djeteta uključuju pravo na život, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, pravo na posebnu zaštitu i alternativnu brigu, pravo na privatnost, pravo na čast i ugled, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja.

Pravo djeteta na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja izvještajem je posebno iskazano.

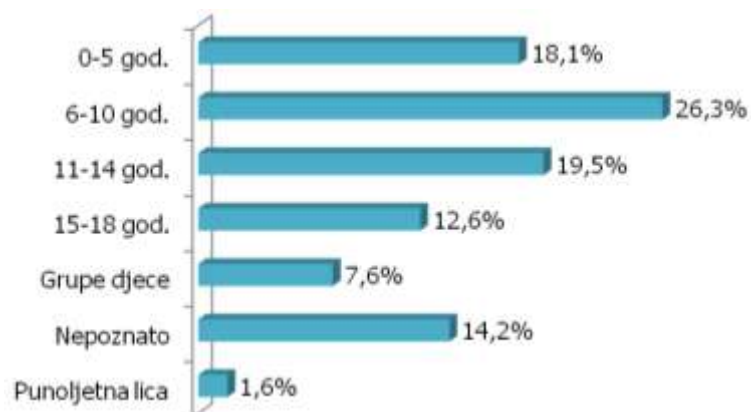
Na žalost, od ukupnog broja prijava kojima se ukazuje na povredu ličnih prava djeteta, i dalje se najveći broj prijava, 125 odnosi na lične odnose i neposredne kontakte djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi (uređenje viđanja - donošenje rješenja, izmjena postojećeg sporazuma, izvršenje rješenja i sporazuma), iako je u izvještajnom periodu došlo do smanjenja u odnosu na prethodne izvještaje (u 2015. godini - 138).

3. Broj djece

Broj djece čija su prava, i prema primljenim prijavama, povrijeđena teško je iskazati. Statistički pokazatelji odnose se samo na pojedinačne žalbe iz kojih se jasno vidi broj djece, pol i uzrast.

U slučajevima kojima se ukazuje na nedostatke u postojećim sistemskim rješenjima, nije moguće odrediti koji broj djece je povrijeđen po tom osnovu. U slučajevima u kojima je Institucija radila istraživanje, takođe se ne govori o broju djece čija prava su povrijeđena, već o broju djece koja su učestvovala u tom istraživanju i njihovom viđenju problema. Isto tako, žalba zaprimljena ispred jednog razreda ili grupe djece npr, evidentira se kao jedna žalba, pa se statistikom iskazuje i kao povreda prava jednog djeteta.

4. Kojeg uzrasta su djeca?

Uzrast djece		
0-5 god.	143	18,1%
6-10 god.	207	26,3%
11-14 god.	154	19,5%
15-18 god.	99	12,6%
Grupe djece	60	7,6%
Nepoznato	112	14,2%
Punoljetna lica	13	1,6%
	788	100%

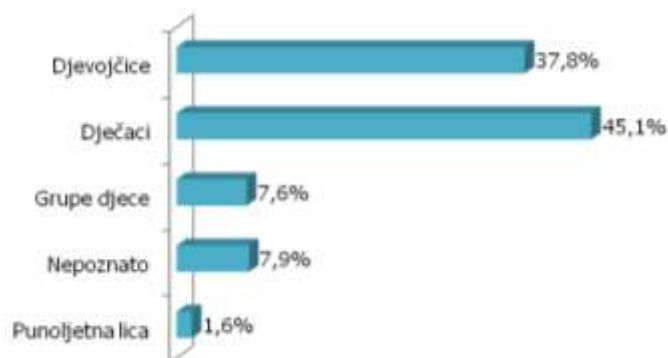
Kao i u ranijim izvještajima, iz zaprimljenih prijava proizilazi da su djeca do 10 godina života najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava, s tim što je u izvještajnom periodu povećan broj djece u uzrastu od 6-10 godina od 179 na 207.

Ako se ima u vidu broj prijava kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u postupcima razvoda braka i prekida vanbračne zajednice, onda je upravo ovaj uzrast djeteta i najugroženiji u ovim postupcima.

I u izvještajnom periodu, iz zaprimljenih prijava, za jedan broj djece – 112, nije bilo moguće odrediti kojeg su uzrasta, a iz jednog broja prijava proizilazi da se radi o 13 djece koja su stekla punoljetstvo.

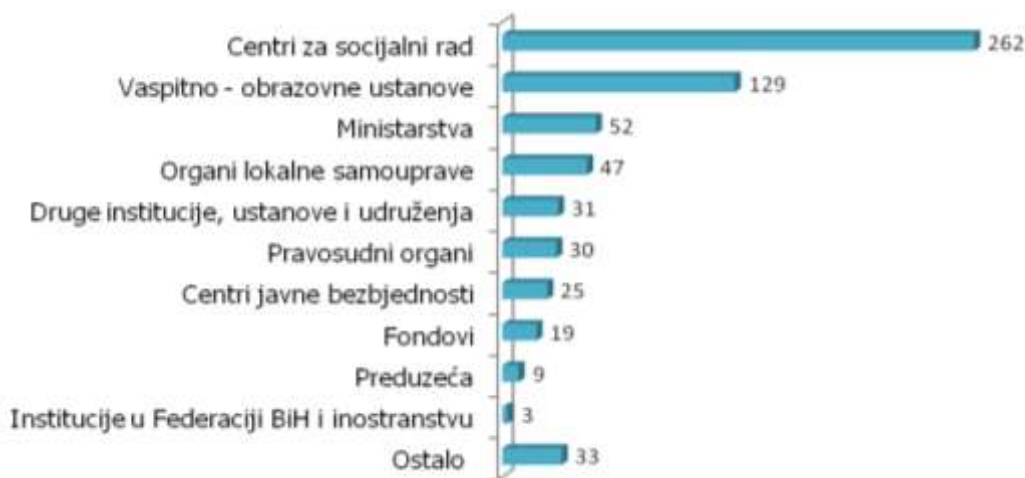
5. Kojeg su pola djeca?

Kada je u pitanju pol djece na čije povrede prava se ukazuje prijavama Ombudsmanu za djecu, iz prijava proizilazi da su i u 2016. godini dječaci više izloženi situacijama koje dovode do povrede njihovih prava 355 (u 2015. godini 317) u odnosu na djevojčice 298 (u 2015. godini 269) na što se ukazivalo i u prethodnom periodu, s tim da je ta razlika u izvještajnom periodu i veća. U 60 prijava nije naveden pol djeteta, a isti nije moguće odrediti ni u slučajevima kada se prijavom navodi da pišu „u ime grupe roditelja“, „u ime razreda“, „mojih troje djece“ i sl.

Pol djece		
Djevojčice	298	37,8%
Dječaci	355	45,1%
Grupe djece	60	7,6%
Nepoznato	62	7,9%
Punoljetna lica	13	1,6%
Ukupno:	788	

6. Prijave prema institucijama

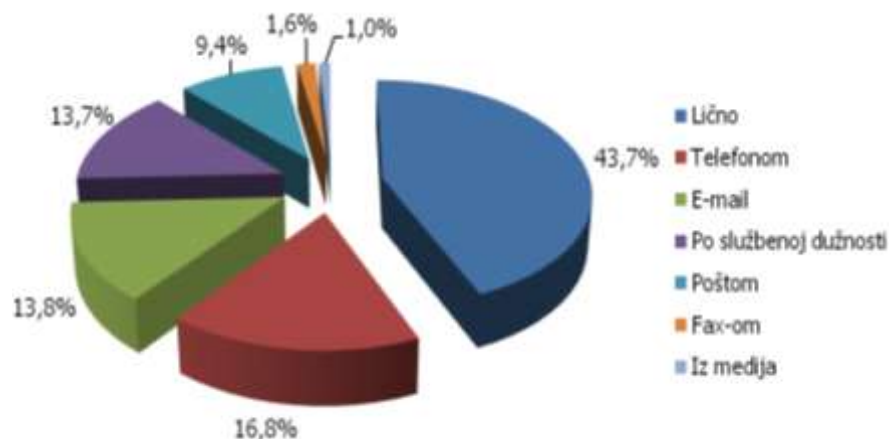
Imajući u vidu da se prijave - žalbe najčešće odnose na povredu ličnih prava djeteta, što je najčešće u nadležnosti centara za socijalni rad, od ovih institucija se i u izvještajnom periodu u najvećem broju slučajeva, 262, tražio odgovor o postupanju u vezi sa povredom prava djeteta na koju se prijavom ukazuje (u 2015. godini 240, u 2014. godini 269)

U izvještajnom periodu smanjen je broj prijavi koje se odnose na pravosudne organe na 30 (u 2014. godini broj prijavi bio je 67, u 2015. godini 49).

Istovremeno, povećan je broj prijavi koje se odnose na vaspitno obrazovne ustanove na 129 (u 2015. godini broj prijavi bio je 106, a u 2014. godini 94).

U provjeri navoda iznesenih prigovorima vezanim za povredu obrazovnih prava, pored izjašnjenja škole, Institucija je u značajnom broju predmeta tražila postupanje i Republičkog pedagoškog zavoda i Prosvjetne inspekcije.

7. Način prijema žalbe

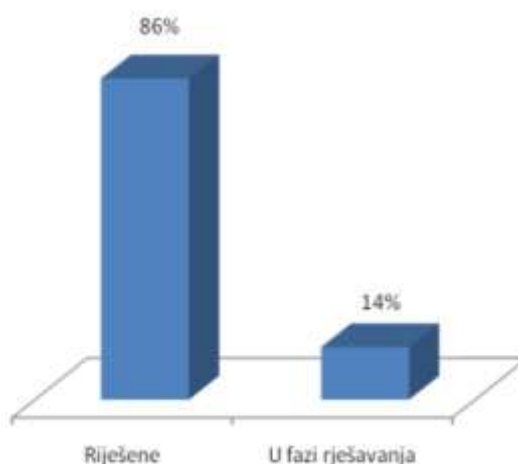

Način prijema žalbe		
Lično	265	43,7%
Telefonom	102	16,8%
E-mail	84	13,8%
Po službenoj dužnosti	83	13,7%
Poštom	57	9,4%
Fax-om	10	1,6%
Iz medija	6	1,0%
Ukupno:	607	

Najveći broj prijava – žalbi u izvještajnom periodu, kao i prethodnih godina, građani su predali lično, dolaskom u Instituciju, 265 (u 2015. godini 257). Istovremeno povećano je obraćanje putem e-maila na 84 (51 u 2014. godini, a 72 u 2015. godini).

8. Postupanje po prijavama-žalbama

Žalbe u radu 2016.		
Riješene	563	86%
U fazi rješavanja	92	14%
Ukupno:	655	100,0%

Od ukupnog broja primljenih prijava - žalbi kojima se ukazuje na povredu prava djeteta po različitim osnovama, po kojima je Institucija postupala u izvještajnom periodu, riješene su 563 ili 86% a u fazi rješavanja je 92 ili 14%.

Od 563 riješene žalbe		
Nenadležnost	79	14%
Neosnovano	41	7%

Od ukupnog broja riješenih žalbi 563, u 41 ili 7% slučajeva, žalbe su bile neosnovane - a u 79 ili 14% slučajeva se radilo o prijavama za koje Institucija nije imala nadležnost za postupanje. Najčešće se radilo o prijavama za ostvarenje prava punoljetne djece, o ostvarivanju prava na penziju, traženje savjeta za koje Institucija nije nadležna, finansijska pomoć, pitanja iz radnog odnosa i sl.

III LIČNA PRAVA DJETETA

1. Pravo djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje

Na žalost, kao i u ranijim izvještajima, brojni problemi sa kojima se susreće porodica danas i koji se direktno odražavaju na djecu i ostvarivanje njihovih prava, posebno dolaze do izražaja u postupcima razvoda braka.

Iako roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost brinuti se za zdravo odrastanje svoje djece,²³ štititi svoju maloljetnu djecu i brinuti se o njihovom životu i zdravlju,²⁴ prijave po kojima je Institucija postupala ukazuju na povrede prava djeteta po različitim osnovama.

Nezadovoljstvo, neslaganje, sukobi, sastavni su dio gotovo svih brakorazvodnih parnica, ali kod onih konfliktnih, nije problem prisustva sukoba već načina njihovog rješavanja, gdje se ne biraju sredstva, bez obzira na moguće posljedice na razvoj djeteta. Jedan broj roditelja ne pravi razliku između svojih potreba i želja i potreba svoje djece, podrazumijevajući da sve što je za njih dobro, mora biti dobro i za njihovu djecu. Pri tome svoje roditeljsko pravo doživljavaju kao svoje pravo, a ne kao obavezu i odgovornost koju imaju prema djeci. Jedan broj roditelja u odbrani svojih interesa, prvenstveno je usmjeren na onemogućavanje kontakta djeteta sa roditeljem koji ga je napustio i neće se više vratiti, koji ima drugu porodicu, koji ga više ne voli, i što su djeca mlađeg uzrasta, prostor za manipulaciju je veći i lakše se postiže cilj.

Roditelji zaboravljaju da su djetetu potrebna oba roditelja, zaboravljaju da su roditelji i u postupku razvoda i da će to biti i poslije razvoda. Zaboravljaju da djeca, i u njihovom najranijem uzrastu, dobro razumiju emocionalnu atmosferu u porodici i da stresne situacije koje prolazi cijela porodica u postupku razvoda braka roditelja, kod djece izazivaju različite reakcije. Jedan broj djece uspješno savlada ovo razdoblje, međutim jedan broj djece razvod roditelja doživljava sa različitim teškoćama, većim od očekivanih: neizvjesnost, uznemirenost, osjećaj usamljenosti, strah od napuštanja, ljutnju, razdražljivost, što se odražava na uspjeh u školi, druženje sa vršnjacima. Ono što posebno zabrinjava je da su kod djece tokom ovih postupaka uočene pojave zdravstvenih tegoba.²⁵

Bez obzira na reakcije djece i faze koje prolaze u postupcima razvoda roditelja, izostaje odgovarajuća podrška djeci u tim postupcima, kako bi se ublažile posljedice razvoda na njihovo odrastanje.

Na žalost, statistika upozorava²⁶ da je u odnosu na 2010. godinu neznatno porastao broj zaključenih brakova, od 5767 na 5895, a da je istovremeno znatno porastao broj razvoda brakova, od 517 na 1143. Istovremeno je značajno povećan broj djece iz razvedenih brakova, od 344 u 2010. do 778 u 2015. godini. Ako se pri tome ima u vidu da su djeca do 10 godina života najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava i u postupcima razvoda braka-neplaćanje alimentacije, nemogućnost kontakta sa drugim roditeljem i sl, a da je to period najintenzivnijih roditeljskih obaveza usmjerenih na rast i razvoj djeteta, statistički pokazatelji dodatno zabrinjavaju.

²³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 18.

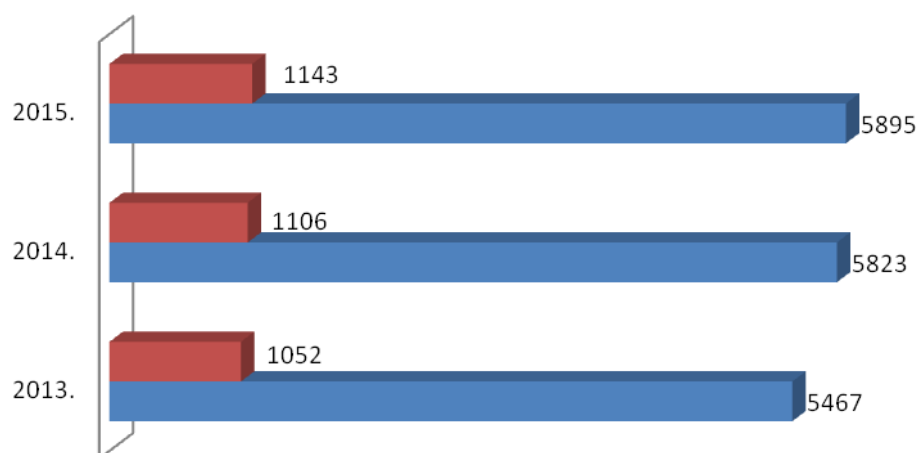
²⁴ Porodični zakon, član 81.

²⁵ „Na razne načine smo pokušali da umanjimo stres djeteta, međutim pokušaji nisu doprinijeli smanjivanju stresa, dijete je dobilo strabizam, a prema mišljenju ljekara postoji mogućnost da je isti nastao kao posljedica stresa,” iz odgovora Centra za socijalni rad u predmetu uređenja viđanja

²⁶ Republički zavod za statistiku, Statistički godišnjak za 2010 - 2016. godinu

	2013.	2014.	2015.
Sklopljeno brakova	5467	5823	5895
Razvedeno brakova	1052	1106	1143

■ Razvedeno brakova ■ Sklopljeno brakova

Da je sve veći broj djece koja trpe posljedice razvoda braka, potvrđuju pokazatelji statistike, prema kojima je u periodu od 2013-2015. evidentirano ukupno 2293 djece iz razvedenih brakova, dok je u periodu 2010-2012. godine evidentirano ukupno 1674 djece.

Razvedeni brakovi trajali su:

	2013.	2014.	2015.
Manje od 1 godinu	30	31	24
1 - 2 godine	108	96	136
3-4 godine	98	113	117
Više od 5 godina	816	866	866
Ukupno:	1052	1106	1143

Broj djece u razvedenim brakovima:

	2013.	2014.	2015.
1 dijete	247	233	274
2 djece	182	190	207
3 i više djece	53	44	30
Nije bilo djece	408	419	491
Nepoznato	162	220	141
Broj djece	770	745	778
Ukupno:	2293		

2. Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi i bliskim srodnicima

Porodičnim zakonom²⁷ uređeno je da, ako dijete ne živi u zajednici sa oba roditelja, roditelji će se sporazumjeti o načinu održavanja ličnih odnosa s djetetom (posjete i sl.). Ako do takvog sporazuma ne dođe, odluku o tome donosi nadležni organ starateljstva. Održavanje ličnih odnosa roditelja s djecom može se ograničiti ili zabraniti samo radi zaštite ličnosti i drugih interesa djece. Centar za socijalni rad, dakle, u svim slučajevima kada je izostao sporazum roditelja, svojim rješenjem određuje mjesto, vrijeme i način viđanja i kontakte djeteta i roditelja (precizno određeno i vrijeme i mjesto viđanja,

²⁷ Porodični zakon, član 93.

kontakti u vrijeme praznika, školskog raspusta, rođendana djeteta, ko dovodi dijete na susrete i sl.).

Na žalost, Porodični zakon Republike Srpske, jedini u regionu, uređuje da sud odlučuje o razvodu braka i povjeravanju djece na brigu i vaspitanje jednom od roditelja, (član 88), dok je u nadležnosti centra za socijalni rad da odlučuje o uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi poslije razvoda braka, (član 93). Takvim zakonskim uređenjem, roditelji i djeca prolaze sve stresne situacije prvo u postupku razvoda braka pred sudom, a onda sve to ponovo prolaze pred centrom za socijalni rad radi uređenja viđanja. I to traje godinama, i ne samo djeca i roditelji, već i cijele porodice, posebno kada žive u zajedničkom domaćinstvu.

Zato su neophodne izmjene Porodičnog zakona kojim će se utvrditi da sud u istom postupku odlučuje o razvodu braka, povjeravanju djeteta jednom od roditelja i uređenju viđanja sa drugim roditeljem i njegovoj obavezi da doprinosi izdržavanju djeteta. I što je vrlo važno, time bi se izbjegle situacije, što je u praksi vrlo često prisutno, da se odluke centara o uređenju viđanja ne izvršavaju.

S obzirom da posljedice propusta u postupanju nadležnih uvijek snose djeca, koja ničim nisu doprinijela vođenju postupka niti njegovom ishodu, a u cilju jačanja odgovornosti nadležnih u dijelu da njihova reakcija po zahtjevu za ostvarivanje prava djece mora biti efikasna i blagovremena i u najboljem interesu djeteta, rješenja se moraju osigurati u adekvatnom nadzoru, a rezultati nadzora, da bi bili u funkciji prevencije, moraju se učiniti dostupnim svim drugim centrima, a ne samo onima nad kojima je vršen nadzor.

Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, pravo je djeteta i nezavisno je od odnosa među roditeljima i statusa bračne zajednice. Odvajanje djeteta od roditelja moguće je samo izuzetno i samo onda kada se u odgovarajućem postupku utvrdi da je neophodno u najboljem interesu djeteta.²⁸

Redovni kontakti djeteta i roditelja sa kojim ne živi izuzetno su važni za pravilan razvoj i odrastanje djeteta, za njegovu emocionalnu stabilnost i osjećaj prihvaćenosti, što je u brojnim svojim odlukama potvrdio i Evropski sud za ljudska prava. Uskraćivanje prava na kontakt između djeteta i roditelja, prema praksi suda predstavlja povredu člana 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Iako je nesporno da u jednom broju slučajeva dijete ne može ostvariti svoje pravo na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, samo zato što se roditelj sa kojim dijete živi ne pridržava mjera koje je nadležni centar svojim rješenjem utvrdio, izostaju aktivnosti i korištenje zakonom utvrđenih ovlaštenja da najbolji interes djeteta, utvrđen pravosnažnim rješenjem, djetetu bude obezbijeđen.

Dijete ima pravo na oba roditelja, a odgovornost zbog neostvarenog prava mora snositi i roditelj koji to onemogućava ili sprečava, ali i nadležni organ koji nije preduzeo sve potrebne mjere radi ostvarivanja ovog prava djeteta. Naravno, da u postupku u kojem se utvrdi da kontakti mogu biti štetni po dijete, odnosno, da nisu u najboljem interesu djeteta, nadležni organ svojom odlukom uskraćuje takav kontakt vodeći se prije svega najboljim interesom djeteta, koji su u postupku dokazali i obrazložili.

Ostvarivanje prava djeteta na kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, ne može i ne smije da zavisi od zahtjeva i uslova koje postavlja drugi roditelj, to je odgovornost nadležnih službi da u postupku koji vode, najbolji interes djeteta koji su utvrdili analizom svih elemenata i specifičnih okolnosti vezanih za dijete u svakom pojedinačnom slučaju, bude prioritet.

²⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 9.

Pored nedostataka u postojećem normativnom okviru i nedonošenje rješenja u zakonom određenom roku, ne izvršavanje pravosnažnih rješenja, izostanak mjera porodično pravne zaštite, izostanak nadzora u provođenju izrečenih mjera potvrđuju da nema efikasne zaštite djece i njihovih interesa u ovim postupcima, i da, zakonom uspostavljen mehanizam zaštite nije odgovor na potrebe djece i njihovo pravo na najbolji interes u ovim postupcima.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite²⁹ broj podnesenih zahtjeva pred centrima za socijalni rad za uređenje održavanja ličnih odnosa sa djecom u 2015. godini je 527, (u 2014. godini je 521, u 2013. godini je 482). Iako podaci ukazuju na neznatno povećanje broja podnesenih zahtjeva u 2015. godini, i broja onih koji su riješeni sporazumom - 311, oni u konačnom nisu potvrda i da su isti realizovani, odnosno, da je djetetu omogućeno viđanje sa roditeljem sa kojim ne živi.

Prijave po kojima je Institucija postupala u izvještajnom periodu, a kojima se ukazuje na povrede prava djeteta, ukazuju još uvijek na:

1) Centri za socijalni rad ne odlučuju po zahtjevu stranke u zakonom određenom roku. Institucija svakim godišnjim izvještajem ukazuje na prisutan problem u postupanju centara za socijalni rad koji, protivno zakonom utvrđenoj obavezi, po zahtjevu stranke ne donose odgovarajući upravni akt u roku od 60 dana od dana podnošenja zahtjeva,³⁰ što dovodi do povrede prava i interesa djece.

Iako je u izvještajnom periodu smanjen broj obraćanja Instituciji po navedenom osnovu, još uvijek je prisutno:

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu³¹ kojom majka navodi da je Centru za socijalni rad uputila zahtjev za uređenje viđanja sa djecom, jer joj je od 2014. godine, kada je došlo do prestanka zajednice života sa XX onemogućen kontakt sa maloljetnom djecom.

U odgovoru Centra za socijalni rad, između ostalog, se navodi da je predmet za razvod braka još uvijek kod nadležnog suda te da nisu u mogućnosti donositi bilo kakav upravni akt za viđanje djece do donošenja presude o razvodu braka.

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu³² kojom se navodi da je majka podnijela zahtjev za izmjenu rješenja Centra za socijalni rad o uređenju viđanja djece i roditelja sa kojim ne žive, ali da o njenom zahtjevu ni poslije nekoliko mjeseci nije odlučeno.

U odgovoru Centra za socijalni rad dostavljenom Instituciji dana 4.08.2016. godine, između ostalog, se navodi: „Trenutno se vodi postupak za izmjenu rješenja o kontaktiranju”; dana 20.09.2016. godine, navodi se da Centar i dalje postupa, odnosno vodi postupak po zahtjevu XX; dana 7.10.2016. godine da će u narednih desetak dana donijeti novo rješenje. Rješenje je doneseno 25.11.2016. godine.

3. Institucija je zaprimila žalbu³³ kojom se ukazuje da je Centru za socijalni rad uputila zahtjev za donošenje rješenja o regulisanju kontakta djeteta sa roditeljem, s obzirom da roditelji djeteta o tome nisu postigli dogovor.

²⁹ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite 2015.

³⁰ Zakon o opštem upravnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske” broj:13/02, 87/07, 50/10, član 206. utvrđuje: U ostalim slučajevima kad se postupak pokreće povodom zahtjeva stranke, odnosno po službenoj dužnosti ako je to u interesu stranke, organ je dužan donijeti rješenje i dostaviti ga stranci najkasnije u roku od dva mjeseca, ako posebnim propisom nije određen kraći rok.

³¹ Predmet broj:713-69-PŽ/16

³² Predmet broj:961-96-PŽ/16

³³ Predmet broj:70-5-PŽ/16

U odgovoru Centra za socijalni rad navodi se da rješenje o regulisanju kontakta djeteta sa roditeljem nije doneseno u roku od 60 dana iz razloga kompleksnosti predmeta i zahtjevnosti u smislu tačne dijagnostike i procjene najboljeg interesa djeteta.

Navedeno obrazloženje centra ukazuje na sve veću odgovornost za postupanje u zakonom zadatim rokovima u ovim postupcima.

S obzirom da je protok vremena najveća prijetnja ostvarivanju prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi i da može imati nepopravljive posljedice u odnosima između djece i roditelja koji ne žive sa njima, a da organ starateljstva ima i obavezu i odgovornost na preduzimanje mjera u okviru svojih nadležnosti i u zakonom propisanom roku i da te mjere po svojoj i efikasnosti i blagovremenosti moraju biti prilagođene ovoj činjenici, Preporukom Ombudsmana za djecu³⁴ naloženo je Centru da po zahtjevu imenovane odmah provede postupak, utvrdi potrebne činjenice i okolnosti u konkretnom slučaju i donese odgovarajući upravni akt.

Centar za socijalni rad obavezan je u svim slučajevima odlučiti o podnesenom zahtjevu u zakonom utvrđenom roku, što zahtijeva maksimalno angažovanje u obavljanju poslova u okviru utvrđenih ovlašćenja, radi ostvarivanja cilja zbog kojeg su organu data javna ovlašćenja, zato je stav Centra da o zahtjevu za uređenje viđanja ne može postupati dok se ne donese presuda o razvodu braka, apsolutno neprihvatljiv i takav pristup protivan je ne samo zakonom utvrđenoj obavezi, već i pravu djeteta na zaštitu i njegov najbolji interes.

2) Centri za socijalni rad u jednom broju predmeta ne postupaju po nalogu drugostepenog organa.

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu³⁵ kojom se navodi da Centar za socijalni rad nije u propisanom roku postupio po rješenju Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite i donio novi upravni akt u predmetu.

Inspekcijskim nadzorom pored ostalog je utvrđeno da je Centar za socijalni rad izvršio povredu odredbe člana 227. Zakona o opštem upravnom postupku, jer najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema predmeta, nije postupio po drugostepenom rješenju, te mu je naloženo da u roku od 15 dana, u ponovnom postupku donese odgovarajući upravni akt.

Zakonom o opštem upravnom postupku utvrđeno je da je prvostepeni organ dužan da u svemu postupi po drugostepenom rješenju i da bez odlaganja, a najkasnije u roku od 30 dana od dana prijema predmeta, donese novo rješenje.³⁶

Postupajući po rješenju drugostepenog organa, centri za socijalni rad u jednom broju slučajeva ne otklanjaju utvrđene propuste na način kako im je naloženo, što opet odugovlači postupak, izaziva nezadovoljstvo roditelja, doprinosi da protok vremena postaje dodatna prijetnja u ostvarivanju ovog prava djeteta, i dovodi u pitanje najbolji interes djeteta u ostvarivanju njegovog prava.

U cilju jačanja sistema porodično-pravne zaštite, osiguranja jednakog pristupa nadležnih u zaštiti djece i njihovih interesa, ujednačavanja prakse postupanja i eliminisanja situacija da se po istom zahtjevu i iz istih razloga ulaže žalba drugostepenom organu radi ostvarivanja prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, Ombudsman za djecu je, predložio Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite preduzimanje mjera radi sprečavanja postupanja koja dovode u pitanje ostvarivanje najboljeg interesa djeteta, prije svega u dijelu preventivnog djelovanja, na način da, imajući u vidu obaveze

³⁴ Preporuka Centru za socijalni rad broj:713-69-PŽ-12/16 od 28.06.2016. godine

³⁵ Predmet broj:953-95-PŽ/16

³⁶ Zakon o opštem upravnom postupku, član 227.

centara za socijalni rad da u „svemu postupe po drugostepenom rješenju,“ ukaže centrima za socijalni rad na stavove drugostepenog organa u postupcima regulisanja ličnog kontakta maloljetne djece sa roditeljem sa kojim ne žive.³⁷

3) Neprecizna rješenja

Iako je u izvještajnom periodu primijetno da su rješenja o uređenju viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi preciznija u odnosu na prethodne izvještaje i da ne ostavljaju prostor za različito tumačenje „sukobljenih roditelja“, koji svaku nepreciznost koriste da bi onemogućili ili prolongirali kontakte, još uvijek je u postupanju jednog broja centara za socijalni rad prisutno da se rješenjem centra utvrđuje da će se kontakti djeteta i roditelja odvijati „na mjestima prilagođenim uzrasnoj dobi i interesima maloljetnog djeteta“.

Prijavama se takođe ukazuje i da se rješenjem centra ne utvrđuje mogućnost da na mjesto koje je određeno za kontakte djeteta dovede i preuzme treće lice, baka, tetka i sl, posebno u slučajevima kada su odnosi među roditeljima do te mjere narušeni da se sukobi ne mogu izbjeći ni prilikom predaje djeteta ili kada jedan od roditelja radi i vikendom ili u smjenama.

4) Centar nije u mogućnosti dati mišljenje

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu³⁸ kojom se ukazuje da je pred sudom pokrenut postupak razvoda braka, da je sud zatražio od nadležnog Centra za socijalni rad da sudu dostavi socio-anamnestičke podatke za navedene parnične stranke, povjeravanje maloljetne djece jednom od roditelja te doprinos drugog roditelja u izdržavanju.

U odgovoru Ombudsmanu za djecu Centar za socijalni rad navodi da nije u mogućnosti da sudu predloži konačan stav, mišljenje vezano za povjeravanje maloljetne djece jednom od roditelja. Roditeljima je izrečena mjera pojačanog nadzora nad vršenjem roditeljskog prava, te će organ starateljstva konačan stav i mišljenje o povjeravanju maloljetne djece moći predložiti tek nakon sprovedenih mjera pojačanog nadzora.

Odlučujući u postupku razvoda braka i o povjeravanju djece jednom od roditelja, sud između ostalog konstatuje da Centar za socijalni rad do okončanja postupka nije dostavio sudu mišljenje o tome kome od roditelja sud da povjeri maloljetnu djecu na brigu i vaspitanje.

Iako je Porodičnim zakonom utvrđeno da je organ starateljstva dužan da preduzme potrebne mjere u zaštiti ličnih i imovinskih prava djeteta, (član 94), te ako se u bračnom sporu rješava i o zaštiti, vaspitanju i izdržavanju djece, da organ starateljstva učestvuje u tom postupku radi zaštite interesa djece, (član 73), daje prijedloge o zaštiti, vaspitanju i izdržavanju djeteta, ovlašten je da u granicama tog prijedloga iznosi i činjenice koje stranke nisu navele i predlaže da se izvedu potrebni dokazi, da ulaže pravna sredstva, izostalo je angažovanje centra u zaštiti prava i interesa djece u dijelu da na osnovu procjene svih elemenata i specifičnih okolnosti u konkretnom slučaju utvrdi šta je najbolji interes djeteta.

5) Zahtjev za izuzeće stručnog tima

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu³⁹ kojom se navodi da je stranka Centru za socijalni rad, u postupku uređenja viđanja, podnijela zahtjev za izuzeće

³⁷ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, broj: 722-52-PŽ-19/15 od 25.08.2015. godine

³⁸ Predmet broj: 308-34-PŽ/16

³⁹ Predmet broj: 70-5-PŽ/16

stručnog tima Centra, te da je nedonošenje zaključka po njenom zahtjevu za izuzeće odugovlačenje postupka.

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁴⁰ kojom se navodi da je roditelj podnio zahtjev za izuzeće JU Centar za socijalni rad načelniku opštine, koji je zahtjev proslijedio Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite.

U svom odgovoru Centar za socijalni rad, između ostalog, navodi, da je po zahtjevu za izuzeće stručnog tima, donesen zaključak da se postupak u predmetnoj stvari prekida do donošenja zaključka kojim se odlučuje o zahtjevu za izuzeće službenih lica.

Zbog nezadovoljstva u postupanju nadležnih centara za socijalni rad zahtjevi za izuzeće odnosili su se i na pojedine radnike ali i centre u cjelini. Svaki zahtjev za izuzeće traži da se o njemu odluči, a to istovremeno znači da se sve aktivnosti u odlučivanju o ostvarivanju prava prolongiraju, i za svo to vrijeme, dok se ne odluči o zahtjevu za izuzeće, pitanje ostvarivanja prava djeteta je na čekanju.

6) Odluka o uređenju viđanja i najbolji interes djeteta.

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁴¹ kojom se ukazuje da je u toku postupak za razvod braka, a da se pred Centrom za socijalni rad, po zahtjevu oca, vodi postupak za uređenje viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi. Majka navodi da su razlozi za razvod u činjenici da je otac nasilan, da je dijete godinama to posmatralo i da je to osnovni razlog što dijete ne želi bilo kakav kontakt sa ocem.

Postupajući po navedenom zahtjevu, Centar za socijalni rad je, radi zaštite prava i interesa maloljetnog djeteta, ograničio održavanje ličnih odnosa sa maloljetnim djetetom, na period od šest mjeseci.

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁴² kojom majka navodi da je bila primorana napustiti kuću u kojoj su zajedno živjeli i to je učinila nakon policijske intervencije zbog nasilja u porodici, nije povelu djecu jer su spavali, a kad se obratila Centru za socijalni rad rekli su joj da je svoju djecu ostavila, da su se djeca tu zatekla i da ih ne može nigdje voditi.

3. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu ustanove⁴³ kojom se navodi da je stručni tim u nedoumici da li uvažiti izjavu-mišljenje djeteta s obzirom na njegov uzrast, a pozivajući se na član 12. Konvencije, s obzirom da je dosadašnja praksa pokazala da su djeca često indukovana od strane roditelja sa kojim žive, ali i da postupanje protiv volje djeteta u ovim slučajevima nije u najboljem interesu djeteta.

U postupku koji vodi radi donošenja odluke koja se tiče djeteta, centar za socijalni rad mora utvrditi najbolji interes djeteta u vezi sa konkretnim okolnostima vezanim za dijete, mora obrazložiti zašto je donesena odluka u najboljem interesu djeteta, na osnovu kojih elemenata je napravljena procjena i pri tome mora slijediti proceduru koja osigurava zakonske garancije i pravilnu primjenu prava. S obzirom da se ne radi o jednostavnim upravnim stvarima, Zakon obavezuje (član 197. stav 2, 3. i 4. Zakona o opštem upravnom postupku) da obrazloženje rješenja centra za socijalni rad mora da sadrži utvrđeno činjenično stanje u vezi sa svim okolnostima koje se odnose na dijete.

Porodični zakon članom 81. v utvrđuje i da u svim aktivnostima koje se tiču djeteta najbolji interes djeteta mora biti prioritet. Ne dovodeći u pitanje kapacitete ni jednog ni drugog roditelja, niti izjave koje su djeca u postupku dala, pravo koje Konvencija

⁴⁰ Predmet broj:290-213-PŽ/16

⁴¹ Predmet broj:893-91-PŽ/16

⁴² Predmet broj:779-74-PŽ/16

⁴³ Predmet broj:1183-130-PŽ/16

uspostavlja, a zakon utvrđuje, nije odluka djeteta, odluku donosi nadležni organ, koji u tim situacijama treba da zna i kakvo je mišljenje djeteta kojem treba posvetiti dužnu pažnju.

Mišljenje koje dijete ima pravo slobodno izraziti, znači da dijete bez pritiska i manipulacija od bilo koga, iznosi svoj stav, a ne prenosi mišljenja drugih, tako da je slobodno iznošenje mišljenja osnov u ostvarivanju prava.⁴⁴

7) Povjeravanje djeteta poslije prekida vanbračne zajednice

Problemi na koje se ukazuje prijavama Instituciji jednako se odnose na djecu bez obzira da li se radi o razvodu braka ili prekidu vanbračne zajednice.

Međutim, u postupcima pred sudom za razvod braka, sud odlučujući o razvodu istovremeno odlučuje o povjeravanju djece jednom od roditelja i obavezi drugog roditelja da doprinosi izdržavanju, a stranke pred centrom za socijalni rad uređuju viđanje djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi⁴⁵.

Kada je u pitanju prekid vanbračne zajednice i ostvarivanje prava djece u ovim postupcima pristup je potpuno drugačiji, jer o povjeravanju djeteta jednom od roditelja, nakon prekida vanbračne zajednice, odlučuje centar za socijalni rad.

Pored problema da centar za socijalni rad po prijemu zahtjeva za povjeravanje djeteta i uređivanje viđanja djeteta, uređuje viđanje djeteta sa roditeljem u situaciji kada djeca još uvijek nisu povjerena jednom od roditelja, što u praksi stvara brojne probleme, otvara i pitanje zašto o povjeravanju djece iz vanbračnih zajednica odlučuje centar za socijalni rad.

Ustavna je odredba da djeca rođena van braka imaju jednaka prava i dužnosti kao i djeca rođena u braku. Porodičnim zakonom utvrđeno je da: Sud odnosno organ starateljstva, koji donosi odluku o povjeravanju djece... član 90; U slučaju smrti roditelja, kada je dijete odlukom suda ili organa starateljstva povjereno... član 91; Sud, odnosno organ starateljstva koji donosi odluku o povjeravanju djece na zaštitu i vaspitanje...član 92. **Djeca iz vanbračnih zajednica imaju pravo, pod istim uslovima, kao i njihovi vršnjaci iz bračnih zajednica na sudsku zaštitu i za to su neophodne izmjene Porodičnog zakona kojima će povjeravanje djece biti u nadležnosti suda.**

8) Centri za socijalni rad ne koriste ovlašćenja utvrđena zakonom u zaštiti prava i interesa djeteta/pojačan nadzor organa starateljstva

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁴⁶ kojom se ukazuje na povredu prava djeteta iz razloga što je roditelju, u postupku razvoda braka određena mjera pojačanog nadzora u vršenju roditeljskog prava i dužnosti zato što su djeca odbila ostvarivanje kontakta sa drugim roditeljem.

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁴⁷ kojom se ukazuje da je zbog neizvršavanja rješenja Centra za socijalni rad o uređenju viđanja djeteta sa ocem iz 2014. godine, Centar za socijalni rad svojim rješenjem u 2015. godini odredio pojačan nadzor organa starateljstva nad vršenjem roditeljskog prava, ali da roditelj i dalje ne ostvaruje kontakt sa djetetom.

⁴⁴ Preporuka broj:1183-130-PŽ/16 od 26.09.2016. godine

⁴⁵ Porodični zakon, član 88: Kada sud u bračnom sporu odluči da se brak poništi ili da se razvede, odlučiće u istoj presudi o povjeravanju djeteta na zaštitu i vaspitanje.

⁴⁶ Predmet broj:308-34-PŽ/16

⁴⁷ Predmet broj:846-86-PŽ/16

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite⁴⁸, na osnovu obavljenog nadzora u konkretnom slučaju, konstatuje da je pravilno procijenjen najbolji interes djeteta (da ostvaruje kontakt sa roditeljem sa kojim ne živi) i da je potrebno insistirati na mjerama sadržanim u planu nadzora nad vršenjem roditeljskog prava.

Centar za socijalni rad u svom odgovoru Instituciji 27.12.2016. godine navodi: „S obzirom da sve navedene aktivnosti nisu dale rezultate, Centar će ponovo analizirati preduzete aktivnosti nakon čega će donijeti odluku u kom pravcu će nastaviti aktivnosti.” U konkretnoj situaciji, rješenje o uređenju viđanja postalo je pravosnažno 5.12.2014. godine, a isto ni u 2016. godini nije realizovano.

Ako opravdani interesi djece zahtijevaju, ako su roditelji, ili onaj roditelj kod kojeg dijete živi, zanemarili brigu o djetetu, centar za socijalni rad može odrediti stalni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava, kao i drugim mjerama porodično pravne zaštite, pružiti pomoć roditeljima u ostvarivanju prava djeteta i zaštiti njegovih interesa.⁴⁹

Mehanizmi zaštite djeteta uspostavljeni zakonom⁵⁰ u postupcima uređenja ličnih odnosa djece i roditelja sa kojim ne živi uglavnom se pokazuju nedovoljno efikasnim, što posebno dolazi do izražaja u slučajevima kada su roditeljima izrečene mjere pojačanog nadzora. Osnovni problem je da, i kada se mjerom pojačanog nadzora ne obezbijedi potrebna zaštita djeteta u ostvarivanju njegovog prava, da izostaju druge mjere porodično pravne zaštite. Konstatacije da preduzete aktivnosti centra koje traju i nekoliko godina nisu dale rezultat, a da izostaju druge, nove mjere, ne doprinosi ostvarivanju prava djeteta, već naprotiv šalje poruku da nema načina da se to obezbijedi.

9) Pravo djeteta na kontakte i druženja sa bakom i djedom

Instituciji su se pored roditelja djeteta, a radi ostvarivanja kontakta i druženja sa djetetom obraćala i druga lica, najčešće baka i djed, zbog nemogućnosti da ostvare kontakt sa unucima, poslije razvoda braka roditelja.

1. Institucija je zaprimila žalbu⁵¹ bake i djeda kojom se navodi da nikada nisu upoznali svoju unuku koja ima 4 godine, jer majka djeteta to ne dozvoljava, a i njihov sin ima ogromne probleme u ostvarivanju kontakta sa djetetom, više puta su se obraćali Centru za socijalni rad.

Centar za socijalni rad, postupajući po zahtjevu donosi zaključak kojim se konstatuje da je zahtjev opravdan i u interesu djeteta, ali nije u interesu djeteta da se ovaj kontakt uređuje prije normalizacije dječijeg kontakta sa ocem i zahtjev odbija.

S obzirom da Centar za socijalni rad nije postupao u skladu sa zakonom utvrđenim obavezama, Izmjene i dopune Porodičnog zakona⁵² kojim je prvi put u Republici Srpskoj, na inicijativu Ombudsmana za djecu, utvrđeno pravo djeteta na susrete i druženja sa bliskim srodnicima i trećim licima sa kojima ga vezuje bliskost, ako je to u najboljem interesu djeteta,⁵³ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite je poništilo akt Centra i predmet vratio na ponovni postupak i odlučivanje.

⁴⁸ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite broj:846-86-PŽ-10/16 od 22.06.2016. godine

⁴⁹ Porodični zakon, član 96, 97.

⁵⁰ Centar za socijalni rad odlučuje o zahtjevu za uređenje viđanja, a odluke centara provode nadležna odjeljenja opštinske uprave.

⁵¹ Predmet broj:1255-143-PŽ/16

⁵² Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni glasnik Republike Srpske” broj 63/14

⁵³ Predmet pred Evropskim sudom broj: 27966/06, Evropski sud za ljudska prava u svojim presudama je konstatovao da se kojima dijete ima pravo na porodične veze stalno širi, polazi se od činjenice da je ovo pravo djeteta izuzetno važno za njegov pravilan i zdrav razvoj i odrastanje i da je država odgovorna jer nije preduzela sve potrebne mjere da se to pravo omogući.

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁵⁴ kojom baka i djed navode: „Obraćamo Vam se sa molbom, u interesu naših unuka, da nam pomognete da se naši kontakti odvijaju češće i duže a na način kako smo molili od Centra za socijalni rad. Mi smo stariji ljudi, 69 i 80 godina, i sat vremena jednom mjesečno kako su uređeni kontakti nije dovoljno ni da se ispričamo.”

3. Izvršenje odluka nadležnih organa

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁵⁵ kojom se ukazuje na povredu prava djeteta iz razloga što je Zaključak o dozvoli izvršenja rješenja (Rješenje o uređenju viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi iz 2014. godine) donesen 2015. godine, ali da roditelj ni danas nema kontakt sa djetetom.

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁵⁶ kojom se ukazuje da je nadležni opštinski organ svojim zaključkom odložio izvršenje rješenja o održavanju ličnih odnosa maloljetnog djeteta sa ocem, na određeno vrijeme, do realizacije Plana rada sa djetetom i roditeljima.

U odgovoru Centra za socijalni rad navodi se da Plan rada sa djetetom i roditeljima nije dao rezultate, te da su se stekli uslovi za izvršenje. Međutim, s obzirom da na datoj adresi i u zakazano vrijeme nije zatečeno ni dijete ni roditelj, roditelju je izrečena novčana kazna.

I pored činjenice da je centar za socijalni rad donio rješenje o uređenju viđanja, koje je postalo pravosnažno, prijavama se ukazuje na povrede prava djeteta jer se kontakti djeteta i roditelja i dalje ne održavaju. Roditelji, ogorčeni zbog nemogućnosti kontakta sa djetetom, postavljaju pitanje zašto su uopšte vodili postupak pred centrom, ako doneseno rješenje nije moguće realizovati.

Pravosnažne odluke nadležnih organa obavezuju oba roditelja, ali i nadležne službe koje njihovo izvršenje ne mogu dovoditi u pitanje.

Svako nepoštivanje postignutog sporazuma, ili pravosnažnog rješenja bilo od strane jednog ili oba roditelja, predstavlja povredu prava djeteta, jer mu se time uskraćuje pravo održavanja ličnih kontakata sa roditeljem sa kojim dijete ne živi, i obaveza centra je, da u svakom konkretnom slučaju, preduzme odgovarajuće aktivnosti i mjere kako bi se zaštitio najbolji interes djeteta, što i jeste primarna obaveza centra. Adekvatnost preduzetih mjera cijeni se prema vremenu njihovog sprovođenja.

Dodatno vrijeme koje se po raznim osnovama ostavlja za izvršenje pravosnažnog rješenja, ne rješava problem, već samo dodatno komplikuje i onako teške odnose u porodici i dodatno udaljava dijete od roditelja sa kojim ne živi.

Jedini način za ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja u nastaloj situaciji je prinudno izvršenje na način i pod uslovima utvrđenim zakonom.

Djeca ničim nisu doprinijela da budu dio izvršnog postupka, zbunjeni su i iznevjereni, pod snažnim pritiskom jednog ili drugog ili istovremeno oba roditelja, po ko zna koji put dovedeni u situaciju da biraju između oca i majke, a sve to dugoročno ostavlja posljedice na njihovo odrastanje. Zato sistem mora uspostaviti mehanizam kojim će se obezbijediti

⁵⁴ Predmet broj:210-20-PŽ/16

⁵⁵ Predmet broj:1762-195-PŽ/16

⁵⁶ Predmet broj:1081-111-PŽ/16

ostvarivanje prava djece u ovim postupcima, a doprinos tome je da o ostvarivanju prava djeteta na kontakte i druženja odlučuje sud u postupku razvoda braka.

3. Zbog nesaglasnosti roditelja i ostvarivanje prava djeteta na putnu ispravu se dovodi u pitanje

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁵⁷ kojom se ukazuje na povredu prava djeteta, iz razloga što o zahtjevu za izdavanje putne isprave za dijete, nije odlučeno u skladu sa Zakonom. U vezi sa podnesenim zahtjevom, u prijavi se navodi da su dobili obavještenje iz kojeg proizilazi da moraju donijeti pravosnažnu presudu o razvodu braka, kako bi se preduzele potrebne mjere i radnje za izradu putne isprave.

Roditelji djeteta, čija putna isprava je predmet zahtjeva, su u postupku razvoda braka, prvostepena odluka o tome još uvijek nije donesena, a pravosnažnost odluke nije realno očekivati ni u sljedećoj godini. Međutim, iz dostavljenog obavještenja proizilazi da, s obzirom da ne postoji saglasnost oba roditelja o izdavanju putne isprave za dijete, zahtjev i ne može biti razmatran sve dok se ne ispuni i taj uslov-pravosnažna presuda o razvodu braka.

Ovakvim pristupom, ostvarivanje prava djeteta dovodi se u vezu sa statusom bračne zajednice roditelja, te postavlja pitanje prava na putnu ispravu djece čiji roditelji i nisu u postupku razvoda, ali o izdavanju putne isprave za dijete imaju potpuno različit stav.

Upravo da bi se zaštitili interesi djece i izbjegle posljedice koje po različitim osnovama mogu nastupiti za dijete zbog nesaglasnost roditelja o nekom pitanju važnom za dijete, Porodičnim zakonom utvrđeno je ovlaštenje centra za socijalni rad, da može u svakom pojedinačnom slučaju utvrditi šta je najbolji interes djeteta.

U konkretnoj situaciji, Centar za socijalni rad ovlašten je nadležnom organu, koji vodi postupak izdavanja putne isprave za dijete, dati obrazloženo mišljenje šta je za dijete najbolje, šta je njegov najbolji interes. Procjenu najboljeg interesa djeteta čini analiza svih elemenata i specifičnih okolnosti vezanih za dijete i prethodi donošenju odgovarajuće odluke.

Imajući u vidu naprijed navedeno, Ombudsman za djecu je predložio Centru javne bezbjednosti⁵⁸ preduzimanje mjera i aktivnosti na način:

- Da odmah obavijesti Centar za socijalni rad o mjerama koje su preduzete u postupku odlučivanja po zahtjevu za izdavanje putne isprave za dijete i od istog zatraži mišljenje, s obzirom na činjenicu da ne postoji saglasnost roditelja o izdavanju putne isprave;
- Da kod donošenja odgovarajućeg upravnog akta po podnesenom zahtjevu, pored ostalih uslova koji moraju biti ispunjeni, ima u vidu i obrazloženo mišljenje Centra za socijalni o opravdanosti zahtjeva za izdavanje putne isprava.

4. Pravo djeteta na izdržavanje

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu majke⁵⁹ kojom se ukazuje na povredu prava djeteta na izdržavanje iz razloga što je pravosnažnom presudom otac djeteta obavezan da na ime izdržavanja djeteta plaća mjesečno 200 KM počevši od

⁵⁷ Predmet broj:1018-103-PŽ/16

⁵⁸ Preporuka broj:1018-103-PŽ-16/16 od 31.08.2016. godine

⁵⁹ Predmet broj:1397-159-PŽ/16

2010. godine, da otac ne plaća alimentaciju, da nije pokretala postupak prinudnog izvršenja pošto nema sredstava da angažuje advokata, a otac živi na teritoriji Federacije.

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁶⁰ kojom se ukazuje na povredu prava djeteta na izdržavanje od strane roditelja koji žive i rade u Njemačkoj. Dijete je rješenjem Centra za socijalni rad povjereno trećim licima na brigu i staranje, a ta lica su u stanju socijalne potrebe.

3. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁶¹ majke kojom ukazuje na povredu prava njene djece na izdržavanje. Prijavom se navodi da je presudom suda iz 2014. godine uvažena njena tužba i poništen akt kojim je odbijen njen zahtjev za ostvarivanje prava na novčanu pomoć. Postupajući po nalogu suda, u novom postupku donesena je nova odluka, koja je ponovo 2016. godine presudom suda poništena i naloženo donošenje novog upravnog akta u roku od 30 dana, uz uvažavanje pravnog shvatanja suda i primjedbi suda u pogledu postupka.

Prijave kojima se ukazuje na povredu prava djeteta na izdržavanje, pored situacije koje se odnose na plaćanje alimentacije poslije razvoda braka, na žalost, ukazuju i na problem da su djeca i po drugim osnovama dovedena u situaciju da je njihovo pravo na izdržavanje dovedeno u pitanje.

Bez obzira na razloge kojima se ukazuje na povredu prava djeteta po ovom osnovu, posljedice za djecu, u svim slučajevima su iste, poniženi su i povrijeđeni i bez sredstava za život.

Ombudsman za djecu je i u Godišnjem izvještaju za 2015. godinu ukazao na brojne probleme u plaćanju alimentacije, između ostalih:

- da je pravo djeteta na izdržavanje podređeno mogućnostima davaoca izdržavanja, jer je zakonom određeno da se izdržavanje određuje u procentu od stalnih novčanih primanja, a da
- Zakonom nije utvrđen minimum koji roditelj mora obezbijediti za izdržavanje djeteta, odnosno, ne definiše donju granicu ispod koje se ne može utvrditi iznos alimentacije, tako da plaćanje procenta od plate, vrlo često nije ni odraz stvarnih mogućnosti roditelja niti stvarnih potreba djeteta.
- Izvršenje na plati ili drugom stalnom novčanom primanju roditelja radi izdržavanja djeteta nije zakonom postavljeno prioritarno u odnosu na druga potraživanja bez obzira kad su nastala, iz čega proizilazi da dijete ne da nema prioritet dobiti sredstva za izdržavanje, već je u redu čekanja kad se za to steknu uslovi (ako roditelj već ima kreditna zaduženja kojima je opteretio platu, dijete treba čekati da se kredit otplati).
- Nema zvaničnih podataka o broju djece čiji roditelji ne izvršavaju svoju zakonsku obavezu izdržavanja bilo da alimentaciju uopšte ne plaćaju ili uplate vrše povremeno ili u iznosu manjem od dosuđenog. Broj roditelja koji ne plaćaju alimentaciju mnogo je veći od broja postupaka koji se vode, jer mnogi i ne pokreću postupak za izdržavanje djeteta. Iako je Zakonom utvrđeno, član 257⁶², da organ starateljstva vodi evidenciju o izdržavanju djece i roditelja, nema objedinjenih pokazatelja o tome.

⁶⁰ Predmet broj:60-3-PŽ/16

⁶¹ Predmet broj:953-95-PŽ/16

⁶² Uputstvo o vođenju evidencije o izdržavanju djece i roditelja, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 27/04, utvrđuje da evidencija koju vodi organ starateljstva sadrži podatke o licu kome je određeno izdržavanje, o obvezniku izdržavanja, a u slučaju promjene prebivališta lica kome je određeno izdržavanje, podatke o tome u roku od 15 dana dostavlja mjesno nadležnom centru za socijalni rad.

- Nema mehanizama koji bi omogućili praćenje procesa izbjegavanja izdržavanja, s tim u vezi je nemogućnost praćenja rada na crno, neprijavljivanje dodatnih zarada, prijavljivanje na minimalna primanja, prepisivanje imovine.
- Zakonom je utvrđeno da centar za socijalni rad može pokrenuti spor za izdržavanje, odnosno, da je ovlašten podnijeti sudu prijedlog za izvršenje, član 256, takvu zakonsku mogućnost centri uglavnom ne koriste, zato je neophodno zakonom utvrditi obavezu centra na postupanje, a ne mogućnost.
- Izostaju mjere porodično pravne zaštite. Iako je Zakonom utvrđeno da roditelj grubo zanemaruje roditeljsko pravo, ako ne brine o djetetu sa kojim ne živi duže od mjesec dana ili se ne pridržava mjera koje je radi zaštite prava i dobrobiti djeteta donio nadležni organ,⁶³ centri za socijalni rad ne koriste zakonom utvrđena ovlaštenja i ne preduzimaju mjere porodično pravne zaštite radi zaštite prava i interesa djeteta u ovoj oblasti.
- Pored navedenog, iako je Zakon prepoznao situacije, član 255, da, kada sud utvrdi da roditelji ni zajednički nisu u mogućnosti da podmiruju potrebe izdržavanja djeteta, obavijestiti o tome organ starateljstva, radi obezbjeđenja sredstava za izdržavanje djeteta,⁶⁴ u praksi se ova mogućnost ne koristi.
- Institut besplatne pravne pomoći koji omogućava svakom djetetu besplatnu pravnu pomoć kako bi ostvarili svoje pravo na izdržavanje,⁶⁵ doprinos je unapređenju brige za djecu u ovoj oblasti, međutim, ta zakonom utvrđena mogućnost još uvijek nije prepoznata kod korisnika.

Pravosnažne presude suda o obavezi izdržavanja djeteta se ne izvršavaju, što za posljedicu ima pokretanje i vođenje izvršnog postupka. U situaciji kada se izvršenje na novčanim potraživanjima ne može realizovati, iz plate se ne može naplatiti alimentacija jer roditelj već ima stvorene obaveze po kreditima, roditelju predstoji novi postupak izvršenja, sada na imovini davaoca izvršenja. Za mnoge problem tek sada nastaje, jer zbog nemogućnosti uvida u stvarno stanje njegove imovine ili činjenice da imovina nije njegovo vlasništvo, zbog postupka koji treba ponovo pokretati i izlagati se dodatnim troškovima, mnogi odustaju od pokretanja novog postupka.

Izbjegavanje davanja izdržavanja je krivično djelo, gdje je osnovni cilj krivičnog gonjenja uticati na roditelja da isplati dospjele obaveze izdržavanja djeteta i da tu obavezu uredno ispunjava. Na žalost, u praksi su prisutne situacije da i nakon izrečene kazne roditelj i dalje ne uplaćuje sredstva za izdržavanje djeteta. Pokretanje postupka za ponovno utvrđivanje krivične odgovornosti neodgovornog roditelja, zahtijeva pokretanje novog sudskog postupka, u kojem će se obezbijediti nova izvršna odluka kojom je utvrđena obaveza izdržavanja, bez ikakve garancije da će se novim postupkom osigurati potrebno izdržavanje.

Izdržavanje je pravo svakog djeteta i obaveza svakog roditelja i zato **sistemske mjere moraju obezbijediti da roditelji tu svoju obavezu i izvršavaju. Za unapređenje sistema i zaštitu djeteta i njegovog prava na izdržavanje neophodne su izmjene i dopune Porodičnog zakona, jer je država obavezna preduzeti sve potrebne mjere kako bi obezbijedila da dijete dobija izdržavanje od roditelja ili drugih lica**

⁶³ Porodični zakon, član 106, stav 3

⁶⁴ Porodični zakon, član 255.

⁶⁵ Porodični zakon, član 268. a: Dijete ima pravo na besplatnu pravnu pomoć bez obzira na socijalni status u svim slučajevima u postupcima za ostvarivanje prava na izdržavanje.

koja su finansijski odgovorna za dijete,⁶⁶ ali i **Zakona o dječijoj zaštiti**, kojim će biti prepoznate posebno osjetljive kategorije.

Prisutan problem, neplaćanje izdržavanja za dijete, ne samo da ugrožava dijete i njegove svakodnevne potrebe danas, već ostavlja dugoročno posljedice na razvoj i odrastanje djeteta. U brojnim situacijama djeca su dovedena u stanje socijalne potrebe, iako se roditelj koji ima obavezu izdržavanja ne nalazi u takvoj situaciji, pa je roditelj prinuđen pomoć tražiti i od nadležnih socijalnih službi.

5. Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad

UN Komitet za prava djeteta⁶⁷ razmatrajući drugi, treći i četvrti kombinovani izvještaj Bosne i Hercegovine, ponavlja ranije date preporuke, da se centrima za socijalni rad obezbijede odgovarajući ljudski i finansijski resursi i sistematična obuka zaposlenih, kao i da se preduzmu sve druge mjere kojima bi se garantovali kvalitet, efikasnost i transparentnost ovih institucija.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite⁶⁸ o strukturi zaposlenih u centrima za socijalni rad, broj zaposlenih u 2015. godini je smanjen, a posebno zabrinjava što se smanjenje odnosi na stručne radnike:

Godina	Ukupno zaposlenih	Stručni radnici	Psiholozi	Pravnici	Socijalni radnici
2012.	566	337	33	60	199
2013.	552	331	35	65	184
2014.	614	366	36	76	196
2015.	602	354	40	76	193

Podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite posebno se ukazuje da još uvijek, u jednom broju centara za socijalni rad, od ukupnog broja zaposlenih, stručni radnici ne čine ni jednu polovinu zaposlenih. Pri tome je poseban problem kod opštinskih službi socijalne zaštite, kojih je u 2015. godini bilo 14, koje su imale samo 18 zaposlenih radnika i od tog broja 11 stručnih radnika, pri čemu jedan broj službi nije imao zaposlenog ni jednog stručnog radnika.

Zbog izuzetno važne uloge koju centar za socijalni rad ima u zaštiti prava i interesa djeteta, pored potrebnog broja stručnih radnika, neophodno je obezbijediti i kontinuiranu edukaciju zaposlenih, ali i stalni stručni nadzor u postupcima ostvarivanja prava djece i njihove zaštite, koji treba da ima prije svega preventivnu ulogu i otkloni prisutne situacije različitog pristupa i postupanja centara po istovjetnim zahtjevima stranaka.

Centri za socijalni rad redovno ponavljaju da su pod stalnim pritiskom, da su očekivanja građana od službi socijalne zaštite sve veća, prvo iz razloga što je pred centrima sve veći broj zahtjeva za ostvarivanje prava građana, ali i sve veća zakonom utvrđena ovlaštenja centra za socijalni rad, a da to ne prati potreban broj zaposlenih.

⁶⁶ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

⁶⁷ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 46-47.

⁶⁸ Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite 2015.

6. Prava djece i višečlane porodice

Strategijom razvoja porodice u Republici Srpskoj⁶⁹ za period 2009-2014. godine definisan je cijeli niz mjera u različitim resorima za unapređenje brige za djecu. Strateškim ciljem 1 definisano je: izmjena i dopuna zakona u oblastima koje su povezane sa porodicom i porodičnim životom, a koje će poboljšati ukupno stanje i perspektive porodice, između ostalog i Porodični zakon i Zakon o dječijoj zaštiti. Na žalost, ni jedan od navedenih zakona nije ni ušao u skupštinsku proceduru i nije usvojen ne samo za vrijeme važenja Strategije, već do kraja 2016. godine.

S obzirom da u Republici Srpskoj još uvijek nema službene evidencije-baze podataka o broju porodica i broju djece iz višečlanih porodica, institucija Ombudsmana za djecu u 2015. godini je provela istraživanje sa ciljem da utvrdi da li postojeći normativni okvir i utvrđeni sistem podrške djeci i roditeljima u porodicama sa četvoro i više djece kroz propisana prava, mjere i obim podrške, kao i postupke njihovog ostvarivanja pred nadležnim institucijama, pruža potreban nivo podrške porodici, kako bi mogla odgovoriti na potrebe djece.

Nakon sprovedenog istraživanja, Ombudsman za djecu je nadležnim ministarstvima predložio preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti u cilju podrške djeci iz višečlanih porodica:

Ministarstvu porodice, omladine i sporta da:⁷⁰

- Definiše koje porodice su višečlane, s obzirom da postojeća normativna rješenja ne definišu višečlanu porodicu, a da se mjere podrške u određenim situacijama odnose na troje djece u porodici, a u određenim na četvrto dijete u porodici;
- Preduzme potrebne mjere i aktivnosti na izradi **baze podataka** o svim višečlanim porodicama, te da se na osnovu utvrđenih potreba i realnih mogućnosti definišu prioriteti podrške;
- Preduzme potrebne mjere radi kontinuirane informativne **kampanje** o pozitivnim primjerima iz života višečlanih porodica s ciljem razbijanja stereotipa i predrasuda o tim porodicama i podizanja svijesti građana da višečlane porodice nisu problem nego jedan od najvažnijih resursa ekonomskog i društvenog razvoja;
- Procjenom svih dosadašnjih mjera i aktivnosti i efekata njihove primjene, novom **Strategijom razvoja porodice**, između ostalog, identifikuju problemi porodica i djece iz višečlanih porodica u različitim oblastima ostvarivanja i zaštite njihovih prava, te da se na realno zasnovanim potrebama i realnim mogućnostima definišu dugoročne politike i prioriteti radi unapređenja položaja djece višečlanih porodica, definišu nosioci aktivnosti i rokovi za realizaciju postavljenih ciljeva;
- Kao poseban kriterijum za dodjelu stipendija, između ostalih, definiše višečlanost porodice prilikom dodjele stipendija za djecu iz porodica sa četvoro i više djece koja pohađaju srednju školu ili studiraju, kao i posebne stipendije za majke iz ovih porodica koje se vanredno školuju;
- Pomoć u stambenom zbrinjavanju porodica sa četvoro i više djece kroz stimulativne kamate ili subvencionisanjem kamata na stambene kredite od strane organa republičkog ili lokalnog nivoa.

⁶⁹ Strategija razvoja porodice Republike Srpske za period 2009-2014. godine usvojena 2009. godine

⁷⁰ Preporuka Ministarstvu porodice, omladine i sporta broj:190-92-1-PZS-38/15

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite:⁷¹

- Da preduzme potrebne mjere i aktivnosti za donošenje novog Zakona o dječijoj zaštiti, kojim bi između ostalog:
 - omogućili da se pravo na materinski dodatak ostvaruje za svako rođeno dijete, a ne samo za prvo troje djece,
 - da se sagledaju realne mogućnosti i poveća cenzus i obuhvat djece korisnika prava na dodatak na djecu, kao i nominalni iznos dodatka za djecu,
 - omogućili ostvarivanje prava roditelja-zdravstvenog osiguranja i mjesečne naknade, za roditelja koji brine o djetetu sa teškim invaliditetom,
 - razmotri mogućnost većeg angažovanja Javnog fonda dječije zaštite u ostvarivanju prava djece i njihovoj zaštiti, utvrđivanjem novih ovlaštenja ove ustanove⁷².

Ministarstvu prosvjete i kulture:⁷³

Da u cilju podrške porodici i djeci iz višečlanih porodica, preduzme potrebne mjere i aktivnosti i:

- Pokrene inicijativu za izmjenu i dopunu Odluke o donaciji besplatnih udžbenika, tako da pravo na besplatne udžbenike imaju svi učenici-djeca osnovnih škola iz višečlanih porodica, a ne samo učenici koji su postigli odličan uspjeh, a naročito ako se radi o djeci sa smetnjama u razvoju.⁷⁴

Prema podacima Javnog fonda dječije zaštite⁷⁵ u Republici Srpskoj je evidentirano 1746 porodica sa četvoro i više djece i 7336 djece u ovim porodicama. S obzirom da se navedeni podaci odnose samo na porodice kojima je priznato pravo na dječiji dodatak, nesporno je da je broj višečlanih porodica znatno veći.

Red rođenja djece koja žive u porodici	Broj porodica	Broj djece koja žive u porodici	Broj djece koja su korisnici dodatka na djecu
Četvoro	1,388	5,393	3,438
Petoro	248	1,214	646
Šestoro	69	409	203
Sedmero	19	131	67
Osmoro	9	66	25
Devetoro	5	41	17
Desetoro	6	59	33
Jedanaestoro	1	11	2
Dvanaestoro	1	12	10
Ukupno	1,746	7,336	4,441

⁷¹ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite broj:190-92-1-PŽS-39/15

⁷² Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite u svom odgovoru Instituciji, između ostalog, navodi da je Zakon o dječijoj zaštiti uvršten u program rada za 2016. godinu

⁷³ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj:190-92-1-PŽS-40/15

⁷⁴ Ministarstvo prosvjete i kulture u svom odgovoru Instituciji između ostalog navodi da sredstva za nabavku besplatnih udžbenika odličnim učenicima od trećeg do devetog razreda osnovnih škola obezbjeđuje Ministarstvo porodice, omladine i sporta.

⁷⁵ Javni fond za dječiju zaštitu Republike Srpske, baza podataka za septembar 2016. godine

Udruženja roditelja sa četvoro i više djece, a takva udruženja su registrovana u brojnim lokalnim zajednicama, navode da je u Republici Srpskoj oko 5000 porodica sa četvoro i više djece, i jedini način vide u sistemskim rješenjima kojima će se definisati podrška i pomoć ovim porodicama na trajnoj osnovi u različitim oblastima-zdravstvena zaštita, obrazovanje, socijalni sektor, a sve sa osnovnim ciljem - stvaranja uslova za poboljšanje položaja ovih porodica i njihove integracije, ostvarivanja prava majki u pogledu materijalnog i socijalnog statusa, uspostavljanja mehanizama podrške porodici kroz materijalna i druga davanja, ali i usluga dostupnih djeci i sl.

Jedna od sistemskih mjera podrške ovim porodicama je i besplatan vrtić, što zakonom treba utvrditi kao pravo, kako bi se izbjegle situacije da je jedan broj lokalnih zajednica prepoznao važnost te mjere i omogućio njenu realizaciju, a drugi nije.

Pored toga, nabavka udžbenika za djecu školskog uzrasta ne znači samo kupovinu novih udžbenika, već zahtijeva samo bolju koordinaciju svih resora zaštite, prije svega škole i centra za socijalni rad, kako početak nove školske godine ne bi bio opterećen problemom nemogućnosti nabavke udžbenika.

7. Prava djece i samohrani roditelj

Izmjenama i dopunama Porodičnog zakona⁷⁶ utvrđeno je da je samohrani roditelj onaj roditelj koji samostalno vrši roditeljsko pravo nad djetetom čiji je drugi roditelj umro ili nije poznat. Na žalost, primjeri iz prakse pokazuju da, dok se ne uspostavi sistem naplate alimentacije koji će obezbijediti djetetu sredstva neophodna za život, u ovoj kategoriji se stvarno nalazi i roditelj kojem je nakon razvoda braka dijete povjereno na brigu i staranje, a drugi roditelj izbjegava svoje obaveze u podizanju djeteta tj. vršenju roditeljskog prava.

U situaciji kada djetetu moraju biti i otac i majka, u traženju načina za njihovo prevazilaženje, samohrani roditelji nailaze na brojne probleme.

Zbog neplaćanja alimentacije su na rubu egzistencije i to je osnovni problem na koji žalbama Ombudsmanu za djecu ukazuju samohrani roditelji. Neplaćanjem alimentacije, roditelj ne samo da uskraćuje sredstva za život svom djetetu, već mu otežava ostvarivanje drugih prava, zato što se dosuđena alimentacija uzima kao naplaćena, bez obzira što do isplate nikada nije došlo.

Neplaćena alimentacija na žalost nije jedini problem, ona dodatno usložnjava brojne probleme sa kojima se svakodnevno nose u odrastanju djeteta. „Najteže mi je kada djeca znaju da nemamo, a ja ne znam šta da kažem, a moraju ići u školu, družiti se sa vršnjacima, ići na rođendane, ekskurzije, imati knjige“, kaže jedna majka. Dodatni problem je kada roditelj sam brine o četvoro i više djece, ili kad su djeca sa poteškoćama u razvoju, ili kad i roditelj sam ima ozbiljne zdravstvene probleme.

U mnogim lokalnim zajednicama registrovana su udruženja samohranih roditelja koja imaju za cilj ukazati na brojne probleme samohranih roditelja i potrebu sistemskih rješenja za njihovo prevazilaženje. U udruženjima ističu da svakodnevno primaju zahtjeve za pomoć ovih porodica, da jedan broj roditelja povremeno dobije jednokratnu novčanu pomoć, a mnogi su i u ostvarivanju tog prava onemogućeni zbog alimentacije koja se ne uplaćuje ili se uplaćuje samo povremeno i u iznosu manjem od dosuđenog. Pored toga, sredstva i koja dobiju na ime novčane pomoći, najčešće usmjeravaju na izmirenje obaveza za električnu energiju ili nabavku ogreva.

⁷⁶ Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 63/14

U odgovoru Centra za socijalni rad, vezano za prijavu zaprimljenu u Instituciji, navodi se, između ostalog, da se stranka više puta obraćala Centru za socijalni rad zahtjevom za novčanu pomoć. Nekoliko puta joj je regulisano pravo na jednokratnu novčanu pomoć namijenjenu za izmirenje dugovanja za električnu energiju.⁷⁷

Nema zvanične i sveobuhvatne evidencije o broju samohranih roditelja, niti broju djece koja odrastaju uz brigu samo jednog roditelja, a koja bi, između ostalog, bila pokazatelj stvarnih potreba ovih porodica i prioriternih zadataka, koji su u datim uslovima realno mogući, a koji bi unaprijedili brigu o djeci koja odrastaju uz samo jednog roditelja: koji je broj samohranih roditelja bez ikakvih primanja, koji broj samohranih roditelja ima posao ali ne može dijete upisati u vrtić, koji broj ih je bez riješenog stambenog pitanja, broj porodica koje su zavisne od socijalnih davanja, koji broj djece sa poteškoćama u razvoju ili sa teškim oboljenjima odrasta uz brigu jednog roditelja, a koji broj roditelja sam brine o četvoro i više djece, kojem broju porodica je potrebna pravna pomoć, psihološka podrška, dostupnost različitih usluga za njihovu djecu.

S obzirom da su problemi u funkcionisanju samohranog roditelja i odrastanje djece uz brigu samo jednog roditelja brojni, samo sistemska rješenja, koja se ne odnose samo na socijalni sektor, koja su realna i moguća u datim uslovima i koja su, na trajnoj osnovi, ovim porodicama mogu biti podrška u ostvarivanju prava djece i njihovoj zaštiti: nabavka udžbenika, upis u vrtić, podrška za dijete sa smetnjama u razvoju, dostupnost različitih usluga za djecu.

⁷⁷ Predmet broj: 1079-109-PŽ/16

IV DJECA BEZ RODITELJSKOG STARANJA

Prema Konvenciji o pravima djeteta, dijete koje je privremeno ili trajno lišeno porodične sredine ili kome, u njegovom najboljem interesu, nije dozvoljeno da ostane u tom krugu, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države. Države članice, u skladu sa svojim nacionalnim zakonima, obezbjeđuju alternativno staranje za takvo dijete.

Takvo staranje treba da obuhvata, između ostalog, smještaj u drugu porodicu, usvojenje ili, ako je neophodno, smještaj u odgovarajuće ustanove za brigu o djeci.⁷⁸

Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja je vrlo zahtijevna obaveza države i pored jasno postavljenih i definisanih normativnih okvira i procedura, zahtijeva i angažovanje stručnjaka različitih profila, u različitim sektorima, prije svega u centrima za socijalni rad, u čijoj je nadležnosti izbor oblika alternativne brige o djeci, ali i stalni nadzor nad brigom o djeci, i onda kada je rješenjem centra obezbijedena odgovarajuća alternativna briga.

Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020⁷⁹ je strateški dokument usmjeren na unapređenje položaja djece, koji zbog vrlo različitih životnih događaja odrastaju van svojih bioloških porodica. Strategija je izraz potrebe za usaglašavanje postojeće zakonske i podzakonske regulative i prakse sa relevantnim dokumentima koji uređuju ovu oblast na međunarodnom nivou, te potrebe za standardizovanjem svih oblika zaštite za djecu bez roditeljskog staranja.

Strategija poseban naglasak stavlja na osnovne principe Konvencije utvrđujući, između ostalog, da: „Svaka odluka koja se donosi na bilo kojem nivou i tiče se djeteta mora da sadrži rješenje koje je najviše usaglašeno sa razvojnim i drugim potrebama djeteta. Cilj svake donesene odluke je izabrati rješenje koje najbolje odgovara interesu i dobrobiti djeteta, kako trenutnom, tako i budućem. Za nepoštovanje ovog principa i povredu prava djeteta biće utvrđena odgovornost počinitelaca i preduzete zakonske sankcije.”⁸⁰

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite⁸¹ u 2015. godini broj djece bez roditeljskog staranja je 499 i taj broj je smanjen u odnosu na prethodne godine kada je evidentirano 550 djece bez roditeljskog staranja.

Najveći broj djece bez roditeljskog staranja, prema istim podacima, odrasta u hraniteljskim porodicama, njih 263. Najmanji broj djece je u institucionalnoj brizi. Na dan 27.09.2016. godine u domu je bilo zbrinuto 81 dijete, tako da u srodničkim porodicama, koje nemaju status hraniteljskih porodica, za razliku od ranijih godina, nije zbrinut najveći broj djece.

Međutim, bez obzira na broj djece zbrinutih u srodničkim porodicama, ono što dovodi u pitanje ostvarivanje njihovih prava je, da te porodice, kojima je povjerena briga za dijete, nisu pod stalnim nadzorom nadležnih centara za socijalni rad, te da ne postoji jedinstvena baza podataka za djecu pod starateljstvom na nivou Republike, niti postoji jedinstven obrazac koji za te potrebe koriste svi centri za socijalni rad.

Radi unapređenja zakonskih rješenja u postupku sprovođenja starateljstva i unapređenja mehanizama praćenja i evidentiranja starateljstva, Strategija obavezuje Ministarstvo

⁷⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 20.

⁷⁹ Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020. godine usvojena je Odlukom Narodne Skupštine broj: 02/1-021-1326/15 od 29.10.2015. godine

⁸⁰ Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, str. 12.

⁸¹ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite, 2015. godine

pravde i Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite na izmjene i dopune Porodičnog zakona i izradu jedinstvene baze podataka, određen rok je 2016. godina.

Na žalost, izmjene i dopune Porodičnog zakona, izrada jedinstvene baze podataka, te izrada jedinstvenih evidencionih obrazaca za oblast starateljstva, iako su bili prioritetne aktivnosti i prema Strategiji 2009-2014, još uvijek nisu realizovani.

1. Ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu djece bez roditeljskog staranja

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁸² kojom se ukazuje da je dječak u uzrastu od 7 godina-sada ima 11, rješenjem Centra za socijalni rad zbrinut izvan Republike Srpske. Zbog životnih trauma koje je imao, dječak se, prema nalazu kliničkog psihologa, upućuje na psihoterapije jednom sedmično, a predlažu se i konsultacije dječijeg neurologa i psihijatra. Bez obzira što tu uslugu dijete ima u lokalnoj zajednici u kojoj je zbrinut, on se upućuje u drugu lokalnu zajednicu. Razlog za to je da dijete nema zdravstvenu zaštitu u Federaciji, jer je osiguranik opštine u kojoj je rođen i zdravstvenu zaštitu ostvaruje u Republici Srpskoj. Prema prijavi koju je Institucija zaprimila od ljekara ovo nije jedini slučaj.

Nije u pitanju samo finansijski momenat, već činjenica da dijete treba da putuje u drugu lokalnu zajednicu da bi ostvario pravo na pristup zdravstvenoj zaštiti, da izostaje iz škole, da to iziskuje dodatna finansijska sredstva, a u ustanovu je zbrinut rješenjem Centra za socijalni rad koji je, u procjeni najboljeg oblika za zbrinjavanje djeteta, pored brojnih drugih okolnosti, morao imati u vidu i pitanje zdravstvene zaštite djeteta.

Zbrinjavanje djeteta bez roditeljskog staranja, pod uslovom da zdravstvenu zaštitu ostvaruje na način da putuje u Republiku Srpsku da bi se tu liječio, dovodi u pitanje najbolji interes djeteta bez roditeljskog staranja i njegovo pravo na najbolje moguće uslove u ustanovi u kojoj je zbrinut.

S obzirom da se problem ne odnosi na pojedinačan slučaj i da traži adekvatnu reakciju sistema za svu djecu koja se eventualno nalaze u istoj situaciji, Ombudsman za djecu je Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite⁸³ predložio da odmah preduzme potrebne mjere i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece - provjerom podataka u svim centrima za socijalni rad koji su zbrinuli djecu izvan Republike Srpske, da li i pod kojim uslovima ostvaruju zdravstvenu zaštitu, na način da otklone situaciju da djeca ne ostvaruju pravo na zdravstvenu zaštitu u lokalnoj zajednici u kojoj su zbrinuti.

⁸² Predmet broj: 1189-133-PŽ/16

⁸³ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite broj: 1189-133-PŽ/16 od 12.10.2016.godine

2. Ostvarivanje prava na obrazovanje djece bez roditeljskog staranja

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁸⁴ kojom se ukazuje na povredu prava na obrazovanje djevojčice bez roditeljskog staranja.

Djevojčica je rođena 2008. godine i rješenjem Centra za socijalni rad zbrinuta je u ustanovu u martu 2016. godine. Djevojčica je prošla pripremnu nastavu i 2016. godine kada je imala 8 godina i 8 mjeseci je upisana u prvi razred osnovne škole u Banjoj Luci.

S obzirom na stav Ministarstva: „Ukoliko se u školu prijavi dijete koje ima više od šest godina, a koje nije do tada upisano u školu, nije pohađalo nastavu ni završilo određene razrede, škola formira tročlanu komisiju koja vrši procjenu zrelosti i spremnosti djeteta za pohađanje određenog razreda, te predloži razred u koji bi učenik ili učenica bili upisani. Na taj način se učenicima omogućava da pohađaju nastavu i ostale aktivnosti u skladu sa svojim mogućnostima i potrebama pa i uzrastom,”⁸⁵ Ombudsman za djecu je zatražio od resornog ministarstva da obezbijedi postupanje škole u konkretnom slučaju u skladu sa navedenim stavom, što je Ministarstvo i uradilo i djevojčica je uspješno prošla ponovnu procjenu.

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu⁸⁶ kojom se ukazuje na povredu prava djeteta bez roditeljskog staranja, koji je rješenjem centra zbrinut u ustanovi, a koji ne može zbog svojih godina sada upisati redovnu srednju školu. Iako je svo vrijeme svog školovanja bio na brizi države, iako se radi o posebno vrijednom i odgovornom djetetu, iako je srednja škola koju je želio upisati bila spremna upisati dijete u školu (bilo je slobodnih mjesta i ne bi doveo u pitanje ostvarivanje prava druge djece) resorno ministarstvo nije dalo saglasnost, jer je imenovani stariji od 17 godina i prema Zakonu, dalje školovanje može ostvariti samo u skladu sa Zakonom o obrazovanju odraslih.

Djeca bez roditeljskog staranja koja nisu upisala osnovnu školu ili istu nisu redovno pohađala, što je posljedica posebnih okolnosti i činjenice da je njihov razvoj i odrastanje ometen porodičnim prilikama, zbrinjavanjem u ustanovi uključuju se u obrazovni sistem, a osnovni problem je što dijete treba da pohađa osnovnu školu sa svojim „vršnjacima” iako je od istih starije dvije ili tri godine, što samo po sebi dovodi u pitanje pravo djeteta na obrazovanje u skladu sa uzrastom, potrebama i mogućnostima.

Razlika u godinama u tom uzrastu djecu dovodi u situacije da su izloženi pitanjima na koje nemaju odgovore, ničim nisu doprinijeli situaciji u kojoj su se našli, a za istu snose posljedice.

Pored problema kojima su zbog razlike u godinama izloženi u osnovnoj školi, dodatni problem je i činjenica da zbog njihovog uzrasta (imaju više od 17 godina) nisu u mogućnosti upisati srednju školu.⁸⁷ Zbog njihovih godina, ostavljena im je mogućnost, kao i svim drugim licima koja iz bilo kojeg razloga nisu upisala srednju školu, da srednje obrazovanje steknu po programu i u školi za odrasle. Na ovaj način, djeca bez roditeljskog staranja koja su pod brigom države, ponovo su dovedena u situaciju, da nisu u mogućnosti zajedno sa svojim vršnjacima sticati srednje obrazovanje u skladu sa

⁸⁴ Predmet broj: 972-21-PŽS-14/16

⁸⁵ Odgovor Ministarstva prosvjete i kulture, broj: 07.041/052-7821/15 od 30.11.2015. godine

⁸⁶ Predmet broj: 845-85-PŽ/16

⁸⁷ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik Republike Srpske” broj 74/08, 106/09, 104/11, 33/14, član 43: U prvi razred škole upisuje se lice koje je završilo osnovnu školu i ne može biti starije od 17 godina.

svojim potrebama i mogućnostima, a što je posljedica propuštenog u njihovom obrazovanju u najranijem uzrastu.

Imajući u vidu da je obrazovanje osnovno pravo djeteta i da mora da bude u direktnoj vezi sa djetetovim društvenim, kulturnim, ekonomskim i kontekstom okruženja kao i sa njegovim sadašnjim i budućim potrebama kao i da potpuno uzme u obzir djetetove sposobnosti koje se razvijaju⁸⁸ te da se radi o posebno osjetljivoj kategoriji - djeci bez roditeljskog staranja za koje je država preuzela i obavezu i odgovornost da preduzme sve potrebne mjere da osigura ostvarivanje svih prava iz Konvencije, između ostalih i pravo na obrazovanje u skladu sa uzrastom djeteta, njegovim potrebama i mogućnostima,

Ombudsman za djecu, predložio je Ministarstvu prosvjete i kulture **preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi sprečavanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece-prava na obrazovanje djece koja su zbrinuta u ustanovu socijalnog staranja i nastavu ne pohađaju u skladu sa svojim uzrastom, potrebama i mogućnostima.**⁸⁹

3. Izdvajanje djeteta iz porodice - procedura

Pravo djeteta na život u porodici jedno je od osnovnih prava djeteta, ali ako odrastanje djeteta u biološkoj porodici nije u najboljem interesu djeteta, onda je adekvatno zbrinjavanje izvan biološke porodice, opet pravo djeteta, pod uslovom da se institucionalna briga o djetetu primjenjuje samo kao posljednja alternativa, onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti i onda kada je nadležni organ utvrdio da odrastanje djeteta u porodici nije u njegovom najboljem interesu.

Razdvajanje djeteta od roditelja je represivna mjera koja se primjenjuje samo onda kada je nadležni organ utvrdio da nije u najboljem interesu djeteta da živi sa roditeljima i, u pravilu, kad su iscrpljene sve druge preventivne mjere. Osnovni kriterij za izdvajanje djece iz porodice je ugroženost psihofizičkog razvoja djeteta, a kao okolnosti najčešće se navode siromaštvo, alkoholizam, teško zdravstveno stanje roditelja, nasilje nad djecom.

Prema Konvenciji o pravima djeteta,⁹⁰ u svakom postupku kada nadležne vlasti, u skladu sa važećim zakonom i postupkom, odrede da je izdvajanje djeteta iz porodice neophodno u najboljem interesu djeteta, sve zainteresovane strane imaju mogućnost da učestvuju u postupku i da iznesu svoje mišljenje.

Na žalost, prisutna je praksa kod jednog broja centara za socijalni rad da princip **najboljeg interesa djeteta nije adekvatno primijenjen** u situacijama kada su djeca lišena porodičnog okruženja, jer najbolji interes djeteta nije primarno razmatran kod regulisanja smještaja djece u različite oblike alternativne brige. Tako, rješenje kojim se dijete izdvaja iz porodice i zbrinjava u ustanovu ne sadrži obrazloženje iz kojeg je vidljivo da je smještaj u ustanovu u njegovom najboljem interesu, ne konstatuje se da su iscrpljene sve druge mogućnosti zbrinjavanja djeteta, ne utvrđuju se i ne obrazlažu stvarni razlozi za smještaj, ne određuje da je smještaj u domu privremen i na koje vrijeme, ne uređuje kontakt sa porodicom, ne radi sa porodicom radi otklanjanja situacija zbog kojih je dijete zbrinuto izvan porodice. Rješenjem se ne konstatuje ni da

⁸⁸ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar br. 1, Ciljevi obrazovanja, tačka 9.

⁸⁹ Preporuka broj:1408-23-PŽS-31/15 od 10.11.2015. godine i Preporuka broj:972-21-PŽS-14/16 od 19.07.2016.

⁹⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 9.

su, u cilju zaštite djeteta i njegovih interesa, preduzimane odgovarajuće mjere porodično-pravne zaštite.

Pored činjenice da izostaje procjena najboljeg interesa djeteta u svakom pojedinačnom slučaju, postupak koji se vodi, vrlo često, **ne slijedi proceduru** koja osigurava zakonske garancije i pravilnu primjenu prava uključujući specifične okolnosti vezane za dijete kao i učešće djeteta u postupku koji se njega tiče. Tako npr: a) u postupku u kojem se odlučuje o pravu djeteta, dijete nije zastupano po roditelju, kao zakonskom zastupniku, niti je djetetu postavljen staralac, nema druge strane u postupku, Centar vodi postupak i donosi rješenje koje dostavlja svojim službama, roditeljima rješenje nije dostavljeno, na rješenjima nema dokaza da su dostavljena onima na koje se odnose ili b) u postupku u kojem se odlučuje o pravu djeteta, kada je djetetu za staraoca postavljeno lice zaposleno u Centru za socijalni rad, isto lice koje je staralac djeteta vodi postupak pred Centrom za socijalni rad i dio je stručnog tima Centra u postupku ostvarivanja prava djeteta kome je on staralac, što je apsolutno neprihvatljivo.

U postupku u kojem se odlučuje o pravu djeteta, dijete o tome nije pitano, **nema mišljenja ni stava djeteta** o tako važnom pitanju koje se njega tiče. Uzrasna dob djeteta, kada se prema Zakonu zahtijeva i saglasnost djeteta za usvojenje određena je zakonom sa 10 godina života djeteta. Međutim, i u svim drugim situacijama, s obzirom da se radi o tako važnim pitanjima koja se tiču djeteta, neophodno je djetetu omogućiti ostvarivanje prava na izražavanje mišljenja i učešće u postupku koji se njega tiče. Ovo pravo djeteta zavisno je samo od uzrasta djeteta i njegove mogućnosti da razumije i shvata posljedice cjelokupnog postupka.⁹¹ Bez obzira da li se radi o potpunom ili nepotpunom usvojenju, bez obzira ko su usvojioци, da li će biti zbrinuto u hraniteljskoj porodici ili instituciji, dijete ima pravo dobiti potrebne informacije i izraziti svoje mišljenje o tako važnom pitanju.

Pravo djeteta da **zna svoje porijeklo**, jedno je od osnovnih prava djeteta⁹² koje Porodičnim zakonom nije prepoznato na odgovarajući način, pa time nije ni stvorena obaveza da se djetetu, primjereno njegovom uzrastu i mogućnostima da razumije, kaže da je usvojeno. Posljedice neznanja da je usvojeno, odnosno saznanja za isto od trećih lica, od drugova u školi, mogu biti vrlo teške i dugoročne.

Postupajući na naprijed navedeni način, na žalost, u pojedinačnim slučajevima propusti su napravljeni po više osnova, centar za socijalni rad nije preduzeo sve potrebne mjere u cilju zaštite prava i interesa djeteta bez roditeljskog staranja, a preduzetim mjerama načinio je propuste u radu na štetu prava djeteta.

Centar za socijalni rad, prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, rješenje donosi na osnovu sprovedenog postupka, ukupne procjene uslova života i stanja korisnika i njegovog okruženja, sagledavanja mogućnosti svih oblika zbrinjavanja i mišljenja da je odgovarajuće zbrinjavanje najcjelishodniji oblik zaštite i da je najbolji interes djeteta u konkretnoj situaciji.

Centar za socijalni rad je javna ustanova i prema zakonu ima i obavezu i odgovornost na preduzimanje svih potrebnih mjera u okviru datih mu ovlaštenja radi zaštite prava i interesa djeteta i ostvarivanja cilja zbog kojeg su mu data javna ovlaštenja.

⁹¹ Porodični zakon, član 81 b: 1. Dijete ima pravo na izražavanje vlastitog mišljenja u skladu sa uzrastom i zrelošću. 2. Dijete ima pravo da blagovremeno dobije potrebne informacije i obavještenja koja su mu potrebna za formiranje vlastitog mišljenja. 3. Mišljenju djeteta mora se posvetiti dužna pažnja u svim pitanjima koja ga se tiču i u svim postupcima u kojima se odlučuje o njegovim pravima, u skladu sa djetetovim godinama i zrelošću.

⁹² UN Konvencija o pravima djeteta, član 7: Dijete se prijavljuje odmah nakon rođenja i od rođenja ima pravo na ime, pravo na staranje, državljanstvo i, ako je to moguće, pravo da zna ko su mu roditelji i pravo na njihovo staranje.

Centar za socijalni rad, prema Zakonu o opštem upravnom postupku, ima i obavezu i odgovornost da upravne i druge postupke od značaja za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta vodi uz poštovanje osnovnih načela Zakona, načela zakonitosti, efikasnosti, istine, načela saslušanja stranaka.⁹³

Centar za socijalni rad, prema Porodičnom zakonu, dužan je da preduzme sve potrebne mjere radi zaštite ličnih i imovinskih prava i interesa djeteta, član 94, a u svim aktivnostima koje se tiču djeteta, najbolji interes djeteta mora biti prioritet.

4. Hraniteljstvo

Dijete koje je privremeno ili stalno lišeno porodične sredine ili kojem, u **njegovom najboljem interesu**, ne može biti dopušteno da u takvoj sredini ostane, imaće pravo na posebnu zaštitu i pomoć države.

Država će u skladu sa svojim nacionalnim zakonima obezbijediti alternativnu brigu za takvo dijete.⁹⁴

Novi Zakon o socijalnoj zaštiti, u normativnom smislu, je korak naprijed u određivanju ovog vida zbrinjavanja djece i njegovim stupanjem na snagu započele su i aktivnosti, prije svega, na promociji hraniteljstva i njegovim prednostima u zbrinjavanju djece, kao i na edukaciji zaposlenih u centrima za socijalni rad.

Međutim, Pravilnik o hraniteljstvu nije prepoznao standarde koji se odnose na prava djece u hraniteljstvu kako u postupku njegovog zasnivanja, tako i za vrijeme trajanja hraniteljstva, kao ni elemente i okolnosti na osnovu kojih se procjenjuje i određuje, šta je u svakom pojedinačnom slučaju najbolji interes djeteta. S obzirom da standardi predstavljaju polaznu osnovu za mjerenje kvaliteta usluga,⁹⁵ a da je najvažniji pokazatelj za procjenu tog kvaliteta način na koji se ta usluga odražava na djecu, vrlo je važno da standardi budu jasno normativno definisani kako za djecu i njihove porodice, tako i za nadležne službe koje vode postupke i donose odluke u ovim situacijama. Imajući u vidu važnost hraniteljstva i odgovornost službi u zbrinjavanju djece bez roditeljskog staranja, Ombudsman za djecu predložio je Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite⁹⁶ da se izmjenama i dopunama Pravilnika o hraniteljstvu jasno odrede standardi na osnovu kojih se procjenjuje i određuje šta je, u svakom pojedinačnom slučaju, najbolji interes djeteta u hraniteljskoj porodici.

Iako je hraniteljstvo odgovor na potrebe djeteta i njegovo pravo na život i odrastanje u porodici, ako nema biološku porodicu ili roditelji nisu u mogućnosti odgovoriti svojim roditeljskim obavezama, bez obzira na razloge koji su do toga doveli, problem u praksi na koji se ukazuju je, da izostaje adekvatan nadzor nad radom hraniteljskih porodica.

Pozitivno je da je hraniteljstvo sve više prepoznato kao organizovani oblik zaštite djece bez roditeljskog staranja. To potvrđuju podaci Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite da je u hraniteljskim porodicama u 2015. godini zbrinuto 263 djece, što je više od polovine

⁹³ Postupak za ostvarivanje prava iz Zakona o socijalnoj zaštiti vodi se po odredbama zakona koji propisuje upravni postupak (Zakon o socijalnoj zaštiti, član 65)

⁹⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, član 20.

⁹⁵ Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2009-2014 obavezala je između ostalog i na standardizovanje usluga hraniteljstva-izrada standarda i evaluacijskih obrazaca praćenja. S obzirom da te aktivnosti nisu realizovane, nova strategija ponovo definiše istu obavezu-uvođenje standarda u oblast hraniteljstva.

⁹⁶ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, broj: 784-5-UP/14

ukupnog broja djece bez roditeljskog staranja. Prema istim podacima⁹⁷ broj hraniteljskih porodica u Republici Srpskoj je u stalnom porastu, čemu su svakako doprinijele aktivnosti resornog ministarstva na promociji hraniteljstva i edukaciji zaposlenih u centrima za socijalni rad. U 2015. godini evidentirano je 267 hraniteljskih porodica koje su dobile taj status u skladu sa zakonskim procedurama, za razliku od 2008. godine kada je evidentirano 150 hraniteljskih porodica ili 2014. godine 229 porodica. Najveći broj hraniteljskih porodica je sa područja gradova Banje Luke i Bijeljine i opštine Gradiška.

Bez obzira na broj hraniteljskih porodica i broj djece koja su zbrinuta u istima, ključno je obezbijediti adekvatan nadzor. Neadekvatan nadzor nad radom hraniteljskih porodica, koji nije stalna aktivnost, koji se provodi samo u slučajevima kada problem eskalira ili da se zadovolji forma, dovodi u pitanje kvalitetno hraniteljstvo a time i pravo djeteta bez roditeljskog staranja na adekvatnu brigu. Neadekvatan nadzor nad hraniteljskim porodicama nikako se ne može pravdati nedovoljnim brojem zaposlenih u centru, jer se postavlja pitanje zašto je dijete zbrinuto u hraniteljsku porodicu ako centar nema kapaciteta da vrši nadzor i da li je takvo zbrinjavanje najbolji interes djeteta. Onog momenta kada je dijete rješenjem nadležnog centra za socijalni rad zbrinuto u hraniteljskoj porodici, centar je preuzeo odgovornost za dijete i zato nadzor nad radom hraniteljskih porodica mora biti stalan i kontinuiran.

Pored toga, ostvarivanje prava djece bez roditeljskog staranja i njihova zaštita dovodi se u pitanje u svim slučajevima kada u postupku za zbrinjavanje djeteta u hraniteljsku porodicu, koji se vodi pred centrom za socijalni rad, ne učestvuju roditelji djeteta, njihove izjave nisu dio rješenja, rješenja se roditelju i ne dostavljaju, nema učešća djeteta u postupku, niti njegove izjave. Takav pristup dovodi u pitanje najbolji interes djeteta koji, između ostalog, zahtijeva i: pravo djeteta na kontakte sa biološkom porodicom, bliskim srođnicima i trećim licima ako je to u interesu djeteta, pravo na iznošenje mišljenja i učešća u svakom postupku koji se tiče djeteta, pravo na informaciju, na zaštitu privatnosti.

Radi unapređenja brige za djecu koja odrastaju u hraniteljskim porodicama, Strategijom je, između ostalog, definisana i obaveza izmjene Zakona o dječijoj zaštiti i izrada standarda za hraniteljstvo sa rokom 2016. godine, u zadatim rokovima, aktivnosti nisu realizovane.

5. Usvojenje

Usvojenje kao najkompletniji oblik porodično - pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja u Republici Srpskoj nije u dovoljnoj mjeri ni afirmisano ni korišteno, a što potvrđuju i podaci Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite unazad nekoliko godina.⁹⁸

Prisutan problem kod usvojenja djece ukazuje, s jedne strane, na nedorečenost postojećih zakonskih rješenja i njihovu neusklađenost sa osnovnim zahtjevima i principima Konvencije o pravima djeteta, a s druge strane, na neujednačen pristup u primjeni zakona u praksi i postupak koji se s tim u vezi vodi zavisno od toga da li je usvojilac državljanin Republike Srpske ili strani državljanin.

⁹⁷ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite, 2015. godine

⁹⁸ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite 2012, 2013, 2014. i 2015. godine

Godina	2012.	2013.	2014.	2015.
Broj podnesenih zahtjeva za usvojenje	542	225	393	297
Broj realizovanih usvojenja:	23	17	3	30
- potpuno usvojenje	14	9	1	6
- nepotpuno usvojenje	3	7	2	18
- usvojenje sa međunarodnim elementom	6	1	0	6

Iz priloženih podataka vidljivo je da je, bez obzira što je u 2015. godini smanjen broj podnosilaca zahtjeva za usvojenje, realizovano više usvojenja nego 2013. i 2014. godine zajedno. Iz priloženih podataka vidljivo je da se u prosjeku godišnje usvoji 18 djece, a da se istovremeno u prosjeku podnese oko 360 zahtjeva za usvojenje.

Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja sa planom akcije za period 2015-2020. konstatuje da su Porodični zakon i Konvencija o pravima djeteta u dobroj mjeri međusobno nekompatibilni i istovremeno ukazuje na nedostatke sistemskih mjera na koje institucija Ombudsmana za djecu ukazuje duži vremenski period.

U cilju unapređenja brige za djecu bez roditeljskog staranja i otklanjanja situacija koje su u praksi prepreka realizaciji usvojenja, Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu proveo istraživanje „Svako dijete treba porodicu, zašto je usvojenje problem?“⁹⁹ a potom održao i okrugli sto,¹⁰⁰ kako bi o rezultatima istraživanja, ali i dodatnim problemima u ovoj oblasti podijelio iskustva sa onima koji godinama ukazuju na potrebu sistemskih rješenja.

Imajući u vidu:

- a) Strategiju unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja¹⁰¹ čiji je osnovni cilj - Osavremeniti zakonsku regulativu u oblasti usvojenja, osnovna aktivnost - Izmjene i dopune Porodičnog zakona,
 - donošenje podzakonskih akata,
 - uspostavljanje Centralnog registra usvojenja,
 - izrada jedinstvenog obrasca za usvojenje,
 definisani rok - 2015 - 2016. godina za realizaciju aktivnosti,
- b) preporuke UN Komiteta iz 2012. godine¹⁰²,
- c) izvršeno istraživanje *Svako dijete treba porodicu, Zašto je usvojenje problem*¹⁰³,
- d) zaključke i preporuke sa Okruglog stola održanog 11.05.2016. godine,

⁹⁹ Svako dijete treba porodicu, zašto je usvojenje problem: Istraživanje je sprovedeno u periodu od 16.03 do 1.05. 2016. godine, na 16 pitanja odgovorila su 44 centra za socijalni rad (od 47 centara) i 7 službi socijalne zaštite (od 15 službi).

¹⁰⁰ Okrugli sto održan je u Banjaluci 11.05.2016. godine, kojem su prisustvovali predstavnici resornog ministarstva i centara za socijalni rad iz Banjaluke, Prijedora, Gradiške, Novog Grada, Laktaša, Srbca, Čelinca, Kozarske Dubice, Kotor Varoši i Kneževa.

¹⁰¹ Strategija unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja, str. 34-35

¹⁰² Preporuke UN Komiteta za prava djeteta iz 2012. godine, između ostalog, obavezuju na uspostavljanje jedinstvene baze podataka o potencijalnim usvojenicima i usvojicima, te povećanje gornje starosne granice za usvojenje

¹⁰³ Kojim je ukazano zašto je usvojenje problem i koje mjere i aktivnosti treba preduzeti da bi sistem odgovorio na potrebe djece.

Ombudsman za djecu predložio je

1. Ministarstvu pravde Republike Srpske¹⁰⁴ preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi unapređenja sistemskih rješenja i društvene brige za djecu bez roditeljskog staranja i porodica u riziku od razdvajanja, na način da:

- imenuje radnu grupu za izradu izmjena i dopuna Porodičnog zakona u dijelu koji se odnosi na usvojenje i njegovo usklađivanje sa osnovnim principima i zahtjevima Konvencije o pravima djeteta i praksom Evropskog suda za ljudska prava,¹⁰⁵ a radi sprečavanja postupanja koja dovode u pitanje ostvarivanje prava i interesa djece bez roditeljskog staranja i njihov najbolji interes, a što između ostalog uključuje i:
- omogućiti potpuno usvojenje i djeci starijoj od 5 godina, povećanjem gornje dobne granice djeteta za potpuno usvojenje;
- definisati donju uzrasnu dob djeteta za usvojenje, kako bi se izbjegle situacije da dijete bude usvojeno odmah po rođenju, a majci obezbijedilo razumno vrijeme za oporavak poslije porođaja;
- utvrditi pravo djeteta da zna da je usvojeno;
- definisati pripremu i edukaciju lica potencijalnih usvojitelja;
- definisati životnu dob lica koja mogu biti usvojioci, pored već utvrđene razlike u godinama;
- definisati uslove pod kojima strani državljanin može biti usvojlac;
- s obzirom na važnost probnog smještaja i praćenje djeteta od strane stručnih radnika centra, vremensko trajanje istog podrediti mogućnostima nadležnog organa u ocjeni najboljeg interesa djeteta;
- uspostaviti vođenje evidencije-baze podataka o licima potencijalnim usvojiocima, ali i djeci, koja u skladu sa zakonom mogu biti usvojena.

2. Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite¹⁰⁶ da preduzme potrebne mjere i aktivnosti i izvrši nadzor u postupanju jednog broja centara za socijalni rad, radi otklanjanja situacija da nadležni centri za socijalni rad imaju različit pristup u primjeni istih normativnih rješenja u postupku usvojenja djece a posebno kad je usvojlac strani državljanin.

6. Djeca zbrinuta u domu

Polazeći od uloge i važnosti porodice u odrastanju svakog djeteta, institucionalna briga o djetetu primjenjuje se samo kao posljednja alternativa, onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti i onda kada je nadležni organ utvrdio da odrastanje djeteta u porodici nije u njegovom najboljem interesu.

U svakom pojedinačnom slučaju, nadležni centar za socijalni rad dužan je uraditi procjenu potreba djeteta, uključujući stvarnu situaciju djeteta, njegovu ličnu, porodičnu i

¹⁰⁴ Preporuka Ombudsmana za djecu Ministarstvu pravde, broj:758-2-I-8/16

¹⁰⁵ Evropski sud za ljudska prava, 8. januara 2013. godine donio je presudu protiv Hrvatske zbog povrede prava na porodični život radi usvojenja djeteta zbog načina na koji je proveden postupak oduzimanja roditeljskog prava i činjenice da centar za socijalni rad, koji je vodio postupak usvojenja djeteta, o tome nije obavijestio roditelja djeteta, čime ga je onemogućio da traži vraćanje roditeljskog prava, na šta po zakonu ima pravo (Zahtjev broj 37956/11)

¹⁰⁶ Preporuka Ombudsmana za djecu Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite broj: 758-2-I-9/16

socijalnu situaciju, izvršiti procjenu rizika kojima je dijete u porodici izloženo i planirati mjere zaštite za dijete, vodeći računa da se osigura potrebna ravnoteža između prava djeteta na život u porodici i obaveze države da zaštiti najbolji interes djeteta.

U svim ovim aktivnostima moraju biti osigurani osnovni principi: najbolji interes djeteta, individualni pristup, pravo djeteta na učešće u postupku i izražavanje mišljenja - multidisciplinarni pristup.

Ni jedan dom nije dovoljno dobar i ni jedan nije zamjena za porodicu bez obzira na uslove koje djeci obezbjeđuje i zato zbrinjavanje djeteta u instituciji, kao posljednja mogućnost koja se primjenjuje samo u izuzetnim situacijama i pod uslovima utvrđenim zakonom, prate problemi koji se odnose i na samu proceduru smještaja u domu, boravak djeteta u domu i uslovi pod kojima napušta ustanovu.

JU Dječiji dom „Rada Vranješević” je jedina ustanova u Republici Srpskoj za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja.¹⁰⁷ Ustanova sa svojim prostornim kapacitetima i sadržajima koji se nude, zadovoljava potrebe za ovaj vid zbrinjavanja djece. U domu su renovirane pojedine etaže i mokri čvorovi u svim prostorijama, zamijenjena stolarija i balkonske ograde i dvorišna ograda u dijelu objekta koji izlazi na tranzit. Djeci su na raspolaganju i biblioteka, internet klub i sportska sala.

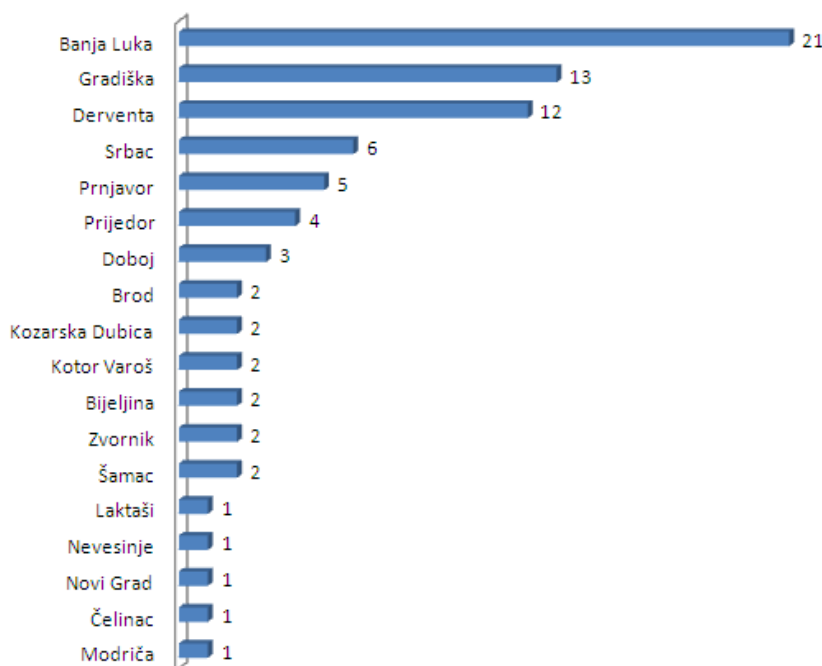
Međutim, s obzirom na probleme koji se u praksi javljaju, posebno imajući u vidu kadrovske kapacitete doma, dom se mora dodatno angažovati i preuzeti obavezu i u dijelu da smještaj djece u ustanovu u svemu bude u skladu sa zakonom, dom mora znati ko je staralac svakog djeteta, između ostalog, ali i prije nego dijete napusti ustanovu u obavezi je razmotriti mogućnosti primjene drugih oblika socijalne zaštite.

Broj djece smještene u ustanovu, prema pokazateljima u zadnjih nekoliko godina, ne prelazi 15% u odnosu na ukupan broj djece bez roditeljskog staranja. Na dan 26.09.2016. godine, prema podacima doma¹⁰⁸, u domu je bilo zbrinuto 81 dijete, 36 dječaka i 45 djevojčica.

¹⁰⁷ Jedan broj djece smješten je u drugim ustanovama: u Prijedoru JU Dom za lica sa invaliditetom, u Višegradu JU Dom za lica sa invaliditetom, u Doboju Kuća za djecu bez adekvatnog roditeljskog staranja „Suncokret” i Dom za smještaj djece i omladine bez roditeljske zaštite „Prijateljska kuća”

¹⁰⁸ JU Dječiji dom „Rada Vranješević” dopis broj 03-1791/2016 od 26.09.2016.

Broj djece koju su zbrinuli centri za socijalni rad

Zabrinjava podatak da su u domu i dalje zbrinuta djeca do tri godine života, iako je ta mogućnost, Zakonom o socijalnoj zaštiti ostavljena samo izuzetno, privremeno i uz saglasnost resornog ministarstva.¹⁰⁹ Od ukupnog broja djece, 7 djece je u domu u uzrastu do 4 godine života.

Iako je zbrinjavanje djece u domu uvijek samo privremeno rješenje, poseban problem je, da djeca u domu u prosjeku provedu 4,5 godine, a da je na žalost za jedan broj njih, odrastanje u domu trajno rješenje, u domu su zbrinuti kao bebe, a isti napuštaju tek sa punoljetstvom¹¹⁰, tako je:

Vrijeme provedeno u domu:	Broj djece:
6 godina	4 djece
7 godina	8 djece
8 godina	2 djece
9 godina	1 dijete
11 godina	1 dijete
12 godina	1 dijete
13 godina	2 djece
15 godina	2 djece
17 godina	1 dijete

Smještajem u ustanovu, dijete ne smije izgubiti kontakt sa porodicom i srodnicima. Naprotiv, i onda kad su smještena u ustanovu, njihova veza sa porodicom mora se održavati i jačati. Za vrijeme boravka djeteta u ustanovi, nadležni centar mora raditi sa porodicom u cilju stvaranja uslova za povratak djeteta u porodicu, a onda kad to nije moguće, alternativa je opet porodica - hraniteljska ili usvojenje. U isto vrijeme u ustanovi

¹⁰⁹ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 40.

¹¹⁰ U 2016. godini rješenjem Centra utvrđen je prestanak prava na zbrinjavanje u domu zbog punoljetstva djetetu koje je u domu bilo zbrinuto 17 godina i tri mjeseca.

moraju raditi sa djecom u cilju njihovog osposobljavanja, da što prije mogu nastaviti svoje odrastanje izvan ustanove.

7. Napuštanje doma

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu¹¹¹ kojom se ukazuje na povredu prava djeteta bez roditeljskog staranja. Žalbom se navodi da je dječak sa devet mjeseci starosti zbrinut u domu i da je sada, kad je stekao punoljetstvo, rješenjem nadležne službe socijalnog staranja utvrđen prestanak prava na zbrinjavanje u domu. Dječak nema srodnike koji bi se brinuli o njemu, ne može sam da živi, dom više nema nadležnosti, a služba socijalne zaštite kaže da ni ona nije nadležna, jer je punoljetan.

Na zahtjev Ombudsmana za djecu, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite izvršilo je stručni nadzor u službi socijalne zaštite kojim se, između ostalog, konstatuje - *nema ni jednog izvještaja o radu staraoca djeteta u posljednjih deset godina, posjete djetetu od strane organa starateljstva izostaju, organ starateljstva nije preduzeo mjere da se imovina djeteta popiše i da se pokrene ostavinski postupak, nema individualnog plana zaštite za dijete.*

Preduzimajući mjere u zaštiti djeteta u konkretnom slučaju, a kako bi se preduprijedile slične situacije, Ministarstvo je od doma zatražilo informaciju o djeci koja u 2017. godini napuštaju ustanovu, te individualni plan napuštanja ustanove i osamostaljivanje korisnika usaglašen sa nadležnim organom starateljstva.

Na žalost, ovo je samo jedan od primjera kojim se ukazuje na odnos službi socijalne zaštite prema djeci bez roditeljskog staranja. Izjava predstavnika službe da su dovoljno uradili time što su dom plaćali 17 godina samo potvrđuje apsolutno nerazumijevanje i nespremnost da se odgovori zakonom utvrđenoj obavezi i posebno da je angažovanje imenovanog staratelja potpuno izostalo.

Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti, djeca u domu mogu biti zbrinuta do završetka redovnog školovanja, najduže do 26. godine života. Međutim, oni koji ne nastavljaju školovanje, sa punoljetstvom gube pravo na zbrinjavanje u domu, što centar za socijalni rad konstatuje svojim rješenjem. Na žalost, za mnoge od njih problem tek tada nastaje. Bez porodice, bez adrese na koju idu prepušteni su vrlo često sami sebi.

Na žalost, ne postoje programi i jedinstveni sistemi podrške mladima u procesu njihovog osamostaljivanja, a podrška im je neophodna prije svega u njihovom zapošljavanju. Jedan broj centara za socijalni rad, svojim programima rada predviđa i podršku stanovanja u trajanju od šest mjeseci po izlasku iz ustanove. Po završenom srednjem obrazovanju, dom godišnje napusti petoro ili šestoro djece, koja su u domu bila zbrinuta iz različitih lokalnih zajednica u koje bi se djeca po izlasku iz doma trebala vratiti. Imajući u vidu broj djece, teška ekonomska situacija ne može biti opravdanje da ova djeca, izlaskom iz doma, nemaju ni adresu ni osnovne uslove za novi početak.

¹¹¹ Predmet broj:1094-115-PŽ/16

V PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA

Razmatrajući Prvi izvještaj Bosne i Hercegovine o implementaciji Konvencije o pravima djeteta, Komitet za prava djeteta¹¹² izrazio je svoju zabrinutost i u vezi sa nasiljem nad djecom. Na žalost, novim Izvještajem, UN Komitet za prava djeteta, svojim zaključnim razmatranjima ponavlja istu preporuku iz 2005. godine i ponovo poziva državu da:

- razvije sveobuhvatnu strategiju za prevenciju i rješavanje svih oblika nasilja nad djecom,
- usvoji nacionalni okvir za koordinaciju za rješavanje svih oblika nasilja nad djecom,
- obezbijedi srazmjerne sankcije za počinioce seksualne eksploatacije djeteta i djela zlostavljanja,
- uspostavi bazu podataka o svim slučajevima nasilja u porodici nad djecom, u cilju preduzimanja sveobuhvatne procjene stepena, uzroka i prirode istog,
- preduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se izričito zabranilo fizičko kažnjavanje u svim sredinama.¹¹³

Prihvatajući Konvenciju o pravima djeteta, država je preuzela i obavezu i odgovornost da će preduzeti sve potrebne zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonitih staratelja ili nekog drugog lica kome je povjerena briga o djetetu.¹¹⁴

Obaveza koju je država preuzela odnosi se na cijeli niz mjera i aktivnosti u različitim sektorima, koje pri tom moraju biti povezane i koordinisane.

Na žalost, s obzirom da je Nacrt Krivičnog zakonika utvrđen tek krajem 2016. godine, uspostavljanje baze podataka i srazmjerne sankcije za počinioce krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece može se očekivati u 2017. godini.

Programi prevencije različitih oblika nasilja nad djecom, kao jedna od obaveza, jeste sastavni dio školskog programa, na inicijativu Ombudsmana za djecu, ali još uvijek nije urađena analiza o njegovoj realizaciji.

Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, potpisan na inicijativu Ombudsmana za djecu, kao dio sistema zaštite djece od različitih oblika nasilja, još uvijek nema svoju punu primjenu, prije svega zbog izostanka odgovarajućeg nadzora u njegovoj primjeni i godišnjeg izvještaja u skladu sa Protokolom.

Na inicijativu Ombudsmana za djecu u Foči je, uz angažovanje ljekara i uprave Univerzitetske bolnice, uspostavljen Centar za podršku djeci žrtvama nasilja i zlostavljanja.

S obzirom na zakonima utvrđena ovlaštenja jedinica lokalne samouprave u ostvarivanju prava djece i njihovoj zaštiti, stav je Institucije da bi osnivanje koordinacionog tijela za brigu o djeci u lokalnoj zajednici doprinijelo unapređivanju brige za djecu, iz više razloga:

¹¹² UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005, tačka 43.

¹¹³ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 40, 42, 44. i 45.

¹¹⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

uspostavila bi se potrebna saradnja nadležnih institucija i službi, pratilo bi se ostvarivanje prava djece po različitim osnovama, definisali prioritete za unapređenje brige za djecu u lokalnoj zajednici, jačala odgovornost nadležnih službi za postupanje u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima. Iako je Instituciji poznato da je u jednom broju lokalnih zajednica uspostavljeno koordinaciono tijelo za brigu o djeci, njegovim jasnijim pozicioniranjem u Zakonu o lokalnoj samoupravi, lokalne zajednice bi dodatno preuzele odgovornost u praćenju pojave i iznalaženju adekvatnih rješenja u zaštiti djece po različitoj osnovi.¹¹⁵

1. Nasilje nad djecom

1) Godišnji izvještaj o nasilju nad djecom

Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece potpisan je 20. novembra 2012. godine i isti je uspostavio obavezujuće standarde i definisao procedure postupanja nadležnih službi odmah po prijavi ili saznanju da je dijete izloženo bilo kojem obliku nasilja. Protokol obavezuje i na stalnu saradnju nadležnih resora, te obavezuje na vođenje odgovarajuće evidencije i izradu godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom.

Prvi Izvještaj o nasilju nad djecom,¹¹⁶ koji je rezultat primjene Protokola, pored statističkih pokazatelja - broj djece žrtava nasilja, njihov uzrast, pol, ko su počinioci, gdje se nasilje dešava i u kojem obliku, ukazuje i na odnos nadležnih prema ovom problemu, ukazuje i koje dijelove sistema i u kojem pravcu treba jačati da bi sistem zaštite funkcionisao, ukazuje da društvo još uvijek nije u dovoljnoj mjeri ni upoznato ni osjetljivo na ovaj problem.

Iako je Vlada Republike Srpske, razmatrajući prvi Izvještaj o nasilju nad djecom u 2013. godini¹¹⁷, zadužila Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite da podaci o preduzetim mjerama u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece budu sastavni dio njihovih izvještaja, ti zaključci ni do danas nisu realizovani.

S obzirom da je Ministarstvo porodice, omladine i sporta obavezno da, na osnovu prikupljenih podataka, objedinjeni Izvještaj o nasilju nad djecom dostavi Vladi Republike Srpske, Ombudsman za djecu je predložio Ministarstvu porodice, omladine i sporta¹¹⁸ preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti u primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, na način da:

- Izvještajem ukaže, pored ostalog, i na odnos nadležnih prema Zaključcima Vlade od 05.06.2014. godine,
- na osnovu analize prikupljenih podataka, predloži mjere i aktivnosti koje dodatno treba preduzeti da bi sistem zaštite odgovorio na potrebe djece-žrtava različitih oblika nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja,
- Izvještaj sa Zaključcima Vlade objavi na stranici Ministarstva.

¹¹⁵ Inicijativa Ministarstvu uprave i lokalne samouprave broj: 266-12-PŽS-4/16 od 22.03.2016. godine

¹¹⁶ Prvi izvještaj o nasilju nad djecom: U 2013. godini evidentirano je 650 djece žrtava različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pri čemu je jedan broj djece istovremeno bio žrtva različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Prema uzrastu, najveći broj djece žrtava je u dobi od 15 do 18 godina-246, od 10 do 14 godina-207, od 5 do 9 godina-131 i do 4 godine starosti 66 djece.

¹¹⁷ Zaključci Vlade Republike Srpske od 5.06.2014. godine

¹¹⁸ Preporuka Ministarstvu porodice, omladine i sporta broj:1516-30-PŽS-32/15 od 24.11.2015. godine

Na žalost, Godišnjim izvještajem o nasilju nad djecom u 2015. godini ponovo se ukazuje na iste propuste.¹¹⁹

Nasilje nad djecom, koje se javlja u različitim oblicima - zanemarivanje djeteta, fizičko i psihičko nasilje, seksualno zlostavljanje, nasilje putem interneta i mobilnog telefona, najčešći je oblik kršenja osnovnih prava i interesa djece.

1. Oblici nasilja, broj evidentirane djece i pol djece

Prema godišnjem izvještaju, u 2015. godini evidentirano je **637** djece, žrtava različitih oblika nasilja u Republici Srpskoj nad kojima je počinjeno 673 djela nasilja.

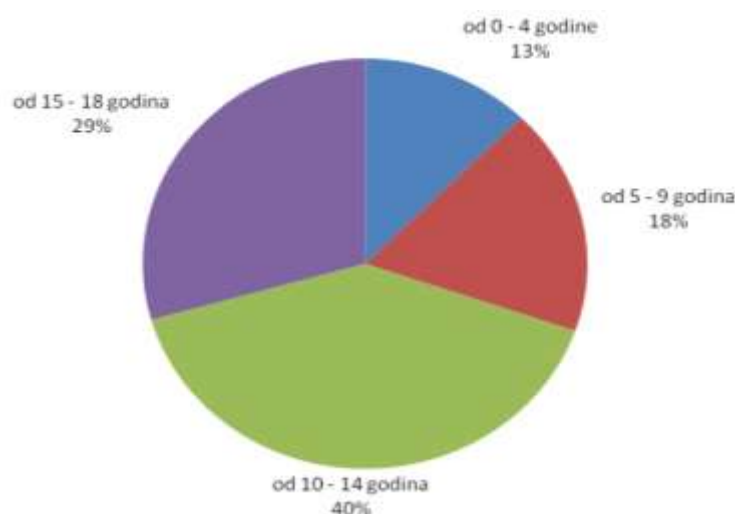
Prema podacima iz izvještaja, najčešći oblik nasilja nad djecom je emocionalno-psihičko nasilje, kao i u prethodnim godinama i isti su najčešće evidentirani u službama socijalne zaštite, a žrtve nasilja su dječaci - 361 ili 56,7%, a djevojčice - 276 ili 43,3%.

<i>OBLIK NASILJA</i>	<i>UKUPNO</i>	<i>MUŠKI</i>	<i>ŽENSKI</i>
<i>Emocionalno nasilje</i>	<i>378</i>	<i>193</i>	<i>185</i>
<i>Fizičko nasilje</i>	<i>188</i>	<i>135</i>	<i>53</i>
<i>Zanemarivanje i nemarno postupanje</i>	<i>63</i>	<i>33</i>	<i>30</i>
<i>Seksualno nasilje i zloupotreba</i>	<i>27</i>	<i>3</i>	<i>24</i>
<i>Elektronsko nasilje</i>	<i>9</i>	<i>3</i>	<i>6</i>
<i>Socijalno nasilje</i>	<i>6</i>	<i>5</i>	<i>1</i>
<i>Zloupotreba djece</i>	<i>2</i>	<i>1</i>	<i>1</i>
<i>Eksploatacija djece</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>UKUPNO</i>	<i>673</i>	<i>373</i>	<i>300</i>

2. Uzrast djece

Najveći broj djece žrtava nasilja je u dobi od 10 – 14 godina, ukupno 257 ili 40,3 %. U dobi između 15 i 18 godina evidentirano je 187 djece ili 29,4%, a u uzrastu od 5 do 9 godina evidentirano je 114 djece ili 17,9%.

Na žalost, ono što posebno zabrinjava je da je povećan broj djece koja su evidentirana kao žrtve različitih oblika nasilja u dobi od 0 – 4 godine starosti na 79 ili 12,4%, u odnosu na prethodni izvještaj kada je evidentirano 66 djece.

¹¹⁹ Preporuka Ministarstvu porodice, omladine i sporta broj 126-3-PŽS-3/17 od 1.02.2017. godine

Protokolom definisan mehanizam za prikupljanje podataka o nasilju nad djecom obavezuje i da se prikupljeni podaci analiziraju, a ta analiza treba da bude u funkciji procjene dosadašnjih mjera i aktivnosti i istovremeno osnov za predlaganje dodatnih mjera radi poboljšanja onih dijelova sistema koji se nisu pokazali dovoljno efikasnim i koji nisu adekvatno odgovorili na potrebe djece i njihovo pravo na zaštitu. Izvještaj o nasilju nad djecom treba da obezbijedi kontinuitet u praćenju pojave i svih problema u vezi sa zaštitom djece u ovoj oblasti, te da odredi prioritete u postupanju nadležnih.

Iako svako dijete ima pravo na odrastanje u sredini koja mu pruža poštovanje i podršku i u kojoj nema nasilja, jer samo takva sredina podstiče razvoj ličnosti djeteta i stvara odgovorne građane i prema sebi i prema drugima,

Iako ne postoji nijedan razlog zbog kojeg bi dijete trpjelo nasilno ponašanje bilo koga, niti i jedan razlog kojim se može pravdati izostanak reakcije nadležnih službi u zaštiti djeteta, na žalost, prijave o nasilju nad djecom, po kojima je Institucija postupala, pokazuju da nadležne službe ne koriste zakonom utvrđena ovlaštenja radi zaštite djeteta izloženog različitim oblicima nasilja.

Pohvalno je da su svi centri-službe socijalne zaštite dostavile podatke o evidentiranim slučajevima nasilja nad djecom, ali je teško povjerovati da 33 centra-službe socijalne zaštite, nisu imale evidentirane slučajeve nasilja nad djecom, posebno ako se ima u vidu da su centri, u istoj godini zaprimili 1247 prijava zbog nasilja u porodici.

Poseban problem je u vaspitno-obrazovnom sistemu, jer su prema podacima iz izvještaja, samo 17 osnovnih i tri srednje škole dostavile tražene podatke. Ako je samo 20 škola, od ukupno 285 - 187 centralnih osnovnih i 98 srednjih, evidentiralo 126 slučajeva nasilja, onda stvarni broj djece žrtava nasilja ostaje nepoznat, zbog propusta škola da odgovore svojoj obavezi na postupanje u skladu sa Protokolom, ali i propusta resornog ministarstva koji na tome nije insistirao u skladu sa zaključcima Vlade.

Problemi u vezi sa godišnjim izvještajem, pored osnovnog problema da podaci nisu dobijeni od svih subjekata zaštite koji su obavezni voditi evidenciju, odnose se i na:

- iako Protokol u zaštiti djece zahtijeva i prevenciju, intervenciju i edukaciju, u dostavljenom izvještaju nema ni riječi ni o prevenciji ni edukaciji, a dio koji se odnosi na intervenciju, je samo djelimično urađen;
- iako Protokol definiše da je svako nadležno ministarstvo obavezno pratiti provođenje Protokola i izvještaj o njegovoj primjeni dostaviti Ministarstvu porodice, omladine i sporta najkasnije do 31.03. tekuće godine za prethodnu godinu, iz izvještaja se ti podaci ne vide, jer nema izvještaja resora i nije poznato šta su podaci i kojeg resora, koji broj djece, žrtava kojeg oblika nasilja je evidentiran u obrazovnom a koji u zdravstvenom i socijalnom sistemu;
- izvještaj nema podataka o preduzetim mjerama, na šta Protokol obavezuje;
- iako Protokol obavezuje na saradnju sa nevladinim sektorom u izvještaju, osim broja djece u sigurnim kućama, nema ni riječi o njihovom angažovanju u zaštiti djece po ovom osnovu;
- iako Protokol obavezuje na saradnju sa lokalnom zajednicom, izvještajem nisu uključene aktivnosti istih;
- izvještaj nema primjera dobre prakse u primjeni Protokola;
- neprihvatljivo je da je izvještaj razmatran tek u novembru mjesecu za prethodnu godinu;

- izvještaj ne ukazuje na eventualne probleme u primjeni Protokola, niti se istim zahtijevaju mjere za prevazilaženje postojeće situacije u njegovoj primjeni;
- iako je u primjeni Protokola prisutan različit pristup škola i centara za socijalni rad po prijavi ili saznanju o nasilju nad djecom, na čijem je otklanjanju neophodno raditi, na taj problem se izvještajem ne ukazuje.

2) Imenovanje koordinatora

Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece definiše obavezujuće standarde postupanja nadležnih u svim slučajevima prijave ili saznanja da je dijete izloženo nekom obliku nasilnog ponašanja.¹²⁰

Protokolom je definisano, između ostalog, da su svi zaposleni u vaspitno-obrazovnim ustanovama dužni preduzeti mjere zaštite prava djeteta te o svakom kršenju tih prava, posebno kada se radi o različitim oblicima nasilja nad djetetom, zanemarivanja djeteta ili nemarnog postupanja, zlostavljanja ili iskorišćavanja preduzeti definisane mjere i aktivnosti radi zaštite djeteta.¹²¹

Protokolom je definisana i obaveza da se po prijavi ili na osnovu saznanja da je dijete žrtva nekog od oblika nasilja o tome obavijesti koordinator-osoba koja koordiniše aktivnosti predviđene Protokolom, koju će svaka škola naknadno odrediti.

Protokolom o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu¹²² utvrđeno je između ostalog: „U slučaju nasilja ili dojava o nasilju među djecom, osoba koja je ovlaštena ili stručna služba za koordinaciju aktivnosti vezanih za problematiku nasilja u vaspitno-obrazovnoj ustanovi, koju imenuje vaspitno-obrazovna ustanova, dužna je...”

S obzirom na:

- protok vremena od potpisivanja oba Protokola, te
- činjenicu da je Institucija radom na pojedinačnim predmetima, ali i u razgovoru sa upravama škola te nevladinim organizacijama koje se bave problematikom nasilja nad djecom i među djecom, suočena sa situacijama da je pristup škola u imenovanju koordinatora vrlo različit, od toga da su neke škole imenovalе koordinatora, da neke podrazumijevaju da je to obaveza psihologa ili pedagoga škole ili čak da se u nekim školama uvijek druga osoba angažuje na pojedinačnim predmetima,

a u cilju zaštite djece od svakog oblika nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, i jačanja sistema koji će djelovati, prije svega, preventivno u smislu sprečavanja nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, ali koji će istovremeno omogućiti da se u svim slučajevima pokrene brz i koordinisani postupak koji prekida nasilje, štiti dijete od daljeg nasilja i obezbjeđuje odgovarajuću intervenciju za oporavak i dalji bezbjedan razvoj djeteta,

Ombudsman za djecu je, Ministarstvu prosvjete i kulture predložio preduzimanje mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje mogu dovesti do povrede prava i interesa djece, na način da¹²³:

- obaveže škole na imenovanje koordinatora;

¹²⁰ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece potpisali su ministar zdravlja i socijalne zaštite, ministar porodice, omladine i sporta, ministar prosvjete i kulture i ministar unutrašnjih poslova, 20. novembra 2012. godine, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 82/13

¹²¹ Isto, A/ VASPITNO-OBRAZOVNE USTANOVE

¹²² Protokol su potpisali ministar zdravlja i socijalne zaštite, ministar prosvjete i kulture i ministar unutrašnjih poslova, 19. novembra 2008. godine

¹²³ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj: 25-1-PŽS-1/16 od 8.01.2016. godine

- ime koordinatora bude objavljeno na način da su sa istim upoznati i zaposleni u ustanovi, djeca i roditelji, te da odluku o imenovanju dostave resornom Ministarstvu;
- koordinator preuzme i obavezu i odgovornost za postupanje škole u skladu sa pravilima i procedurama definisanim navedenim protokolima, sa ciljem adekvatnog odgovora vaspitno-obrazovne ustanove na potrebe djece i njihovo pravo na zaštitu.

3) Pravo djeteta na zaštitu od nasilja u porodici

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu¹²⁴ kojom se ukazuje na dugogodišnje nasilje kome su izložene ona i njene dvije kćerke od strane bivšeg supruga, da je pet mjeseci boravila u sigurnoj kući, ali da su pritisci i prijetnje i dalje nastavljeni, iako su protiv imenovanog već vođeni postupci za koje je presuđen zbog počinjenog prekršaja iz Zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

2. Ombudsman za djecu zaprimio je žalbu nevladine organizacije¹²⁵ kojom se ukazuje na kontinuirano fizičko i psihičko nasilje nad djetetom u porodici.

Centar za socijalni rad, u svom odgovoru Instituciji, između ostalog, navodi da se radi o nepotpunoj porodici, koja trenutno ima 5 članova, a koja je disfunkcionalna od samog svog nastanka, teškoće u funkcionisanju porodice potiču od poremećenih odnosa između njenih članova, majka ih je napustila, preudala se.

3. Institucija je zaprimila prijavu zbog ponovljenog nasilja u porodici¹²⁶ nad majkom i njenom maloljetnom kćerkom od strane bivšeg supruga, protiv koga je i u 2015. i 2016. godini podniet zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka.

Na žalost, navedeni su samo neki od primjera kojima se ukazuje na različite oblike nasilja nad djecom u porodici i, u gotovo svim slučajevima, iako je ono prisutno duži vremenski period, izostalo je vođenje odgovarajućeg postupka od strane centra za socijalni rad, a ako je postupak i vođen, on se završava konstatacijama o znanju centra da je porodica disfunkcionalna, da su odnosi poremećeni, ali izostaju jasne mjere usmjerene na zaštitu djeteta i njegovih interesa.

Prijavama se uglavnom navodi da je sve počelo svakodnevnim svađama i psihičkim zlostavljanjem, a kasnije i fizičkim, trpjele su godinama zbog straha i prijetnji, zbog ekonomske zavisnosti, prijavljuju onda kada problem eskalira, ili prijavljuju godinama pa su i zbog toga dodatno pod pritiscima i prijetnjama, za sve to vrijeme i djeca su u stalnom strahu.

Situacije kojima su djeca izložena posljedica su propuštene brige i staranja prvo od strane roditelja, ali istovremeno i propuštene pravovremene reakcije centra za socijalni rad, kako bi se djetetu, u datim okolnostima obezbijedila potrebna briga i staranje.

Centar za socijalni rad, po zakonu je obavezan preduzeti sve potrebne mjere da zaštiti dijete na osnovu provjere, procjene i prijedloga koji je sačinio stručni tim, na osnovu čega donosi odgovarajući upravni akt, ne čekajući ishode postupaka koji se vode pred drugim institucijama i službama. Umjesto preduzimanja definisanih mjera koje su obaveza centra, centar svoje postupanje, vrlo često podređuje mjerama i aktivnostima drugih službi i institucija - policija, tužilaštvo, i time svoju obavezu u zaštiti djeteta prebacuje na druge službe i institucije.

¹²⁴ Predmet broj: 1642-183-PŽ/16

¹²⁵ Predmet broj:1425-162-PŽ/16

¹²⁶ Predmet broj:187-18-PŽ/16

Centar za socijalni rad je javna ustanova i prema zakonu ima i obavezu i odgovornost na preduzimanje svih potrebnih mjera u okviru datih mu ovlaštenja radi zaštite prava i interesa djeteta i ostvarivanja cilja zbog koga su mu data javna ovlaštenja.

Svaka sumnja na nasilje nad djetetom zahtijeva od centra neodložne mjere usmjerene na zaštitu djeteta i njegov najbolji interes. Mjere zaštite koje je centar obavezan preduzeti u zaštiti djeteta moraju odgovarati posebnim zahtjevima koji se, prije svega, odnose na naročito osjetljiv položaj djeteta, moraju u najvećoj mogućoj mjeri osigurati pomoć i podršku djetetu ali i onima koji se brinu o djetetu.

Zakon o socijalnoj zaštiti obavezuje centar za socijalni rad na pojačanu pažnju ovog organa u svim slučajevima zaštite djece i njihovih interesa, obavezuje centar da poštuje dostojanstvo, ličnost korisnika i da brine o njegovom interesu,¹²⁷ te da obezbijedi postupak u kome će najbolji interes djeteta biti prioritet i u kome će se djetetu omogućiti da izrazi svoje mišljenje.¹²⁸

Izostanak reakcije ili neadekvatna reakcija kada Centar za socijalni rad nije preduzeo sve potrebne mjere ili je preduzeo određene mjere, a nije pratio njihovu realizaciju, u cilju zaštite djeteta od nasilja u porodici, zanemarivanje je potreba djeteta i njegovog prava na zaštitu. A zanemarivanje djeteta je nasilje nad djetetom.¹²⁹

Prema podacima MUP-a,¹³⁰ u 2016. godini evidentirano je ukupno 1199 slučajeva nasilja u porodici, od tog broja evidentirana su 403 krivična djela i 796 prekršaja, dok je u 2015. godini evidentirano ukupno 1178 slučajeva nasilja u porodici, od čega su 330 krivična djela nasilja u porodici. Prema istim podacima, 140 djece je bilo žrtva nasilja u porodici, što je značajno povećanje u odnosu na prethodne godine, a broj izrečenih hitnih mjera zaštite je 9 i broj izrečenih mjera zaštite 82 i to udaljenje učinioca iz stana ili kuće - 3, zabrana približavanja žrtvi - 14 i zabrana uznemiravanja ili uhođenja žrtve - 65.

Na žalost, statistički podaci još uvijek ne odražavaju stvarno stanje na terenu iz više razloga. Jedan od razloga je i da se još uvijek kao žrtve nasilja evidentiraju samo ona djeca koja su direktne žrtve nasilja, tako da se djeca koja su godinama svjedoci različitih oblika nasilja u porodici ne evidentiraju kao žrtve, što znači da za tu djecu nije obezbijedena ni odgovarajuća stručna pomoć i podrška.

4) Zbrinjavanje djece u sigurnoj kući

Prema podacima sigurnih kuća, u Republici Srpskoj, u periodu od 3 godine 2013-2015. godine u sigurnim kućama zbrinuto je 155 djece, 87 djevojčica i 63 dječaka.

Djeca zbrinuta u sigurnoj kući su svih uzrasnih dobi od 2 mjeseca do 18 godina. Najveći broj djece zbrinute u sigurnoj kući je u uzrastu do 4 godine života.¹³¹

Najčešće, djeca su zbrinuta u sigurnoj kući od 3 do 6 mjeseci, međutim, u jednom broju slučajeva zbrinjavanje u sigurnoj kući je produženo za još 6 mjeseci, a u izuzetnim situacijama i duže od godinu dana.

¹²⁷ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 3.

¹²⁸ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 66.

¹²⁹ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece: **Zanemarivanje** roditelja, usvojioca ili staraoca, odnosno druge osobe koja je preuzela odgovornost ili obavezu da neguje dijete ili **ustanove i službe**, da obezbijede potrebne uslove za razvoj djeteta...

¹³⁰ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Izvod iz evidencije za 2016. godinu od 06.02.2017. godine

¹³¹ Prema podacima sigurnih kuća u Republici Srpskoj organizacije žena „Lara“ Bijeljina, „Budućnost“ Modriča i „Udružene žene“ Banja Luka

Sva djeca koja su školskog uzrasta, bez obzira da li se radi o osnovnoj ili srednjoj školi nastavljaju školovanje odmah nakon zbrinjavanja u sigurnoj kući.

Zbrinjavanje djece u sigurnu kuću vrši se na osnovu rješenja centra za socijalni rad. U jednom broju slučajeva, iako je izostalo rješenje centra, majke sa djecom su bile zbrinute u sigurnoj kući.

Međutim, rješenjem centra o zbrinjavanju djeteta ne utvrđuju se potrebe djeteta niti ima procjene o stanju djeteta, a samo na zahtjev sigurne kuće dostavlja se socijalna anamneza.

S obzirom da se dijete zbrinjava rješenjem centra, a da rješenje centra ne prati i procjena potreba djeteta, tako ni protekom zakonom utvrđenog roka, kada dijete mora napustiti sigurnu kuću, od iste se ne traži procjena stanja djeteta i njegova spremnost za napuštanje kuće.

Djeca koja su bila zbrinuta u sigurnoj kući protekom vremena najčešće se vraćaju u kuću iz koje su došla, a samo u rijetkim slučajevima dijete se zbrinjava u hraniteljskoj porodici ili u domu.

Sva djeca su, prije nego su zbrinuta u sigurnoj kući, bila žrtve različitih oblika nasilja duži vremenski period. Prijave za nasilje u porodici podnosile su više puta, ali s obzirom da je izostala odgovarajuća podrška, u konačnom su rješenje vidjele u odlasku iz porodične kuće. Jedan broj žena i djece koriste usluge sigurne kuće više puta.

Iako je Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici¹³² utvrđeno da se učiniocu nasilja mogu izreći hitne mjere zaštite, a koje se odnose na udaljenje učinioca nasilja iz stana ili kuće, takve mjere zaštite se uglavnom ne izriču,¹³³ pa je majka sa djecom prinuđena napustiti kuću, kada djeca dolaze u potpuno novu sredinu, idu u novu školu.

5) Pravo djeteta na zaštitu od zanemarivanja u porodici

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je anonimnu žalbu¹³⁴ kojom se ukazuje da su tri dječaka od 8, 9 i 10 godina potpuno zanemarena u porodici, da su u stalnom strahu i izloženi nasilju u porodici. Podnosilac prijave moli da se djeci pomogne jer ih svakodnevno gleda kako se pate.

Radi provjere navoda iz prijave, Institucija se obratila školi koju dječaci pohađaju, kojom se potvrđuje da su djeca zanemarena i između ostalog se navodi: „...odjeća i obuća koju nose nije odgovarajuća za njihov uzrast, uglavnom je obuća prevelika pa zapinje i pada, upadljiva je higijenska zapuštenost, uglavnom nemaju školski pribor, zadaću ne rade.”

Centar za socijalni rad, postupajući po zahtjevu Ombudsmana za djecu, preduzeo je aktivnosti psihološke i socijalne dijagnostike radi procjene načina zaštite i zbrinjavanja maloljetne djece, navodeći da je situacija i teža od onog što se prijavom navodilo.

¹³² Zakon o zaštiti od nasilja u porodici, „Službeni glasnik Republike Srpske” broj:102/12, 108/13, 82/15, član 13: Radi otklanjanja neposredne opasnosti po fizički i psihički integritet, radi sprečavanja ponavljanja nasilja i garantovanja bezbjednosti žrtvi, učiniocu nasilja mogu se izreći hitne mjere zaštite prije pokretanja postupka ili u toku postupka.

Hitne mjere zaštite izriče sud, a odnose se na udaljenje učinioca nasilja iz stana ili kuće, udaljenje ne može biti kraće od 30 dana ni duže od 6 mjeseci.

¹³³ Prema podacima iz Izvještaja o nasilju u porodici, osnovni sudovi u 2015. godini zaprimili su 1133 zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, a u istoj godini izrečeno je 13 hitnih mjera zaštite i 92 zaštitne mjere.

¹³⁴ Predmet broj:1082-112-PŽ/16

2. Institucija je zaprimila prijavu¹³⁵ kojom se ukazuje da učenica 9. razreda već neko vrijeme ne dolazi u školu, da roditelji ne preduzimaju ništa, a djevojčica živi u domaćinstvu znatno starijeg muškarca, da porodica nije problematična ni socijalno ugrožena, ali da je problematičan Centar za socijalni rad.

3. Ombudsman za djecu zaprimio je žalbu¹³⁶ kojom se ukazuje da su roditelji prije deset godina, uz saglasnost Centra za socijalni rad, dijete povjerili trećem licu na brigu i staranje. Porodica koja brine o djetetu je u stanju socijalne potrebe, a roditelji djeteta, koji žive u Njemačkoj niti doprinose izdržavanju djeteta niti imaju bilo kakav kontakt sa djetetom.

Centar za socijalni rad, kao organ starateljstva, ima ključnu ulogu u zaštiti djece, s obzirom da su ovom organu, sve nadležne institucije, ustanove i organizacije dužne prijaviti i svaku sumnju da je dijete izloženo nekom obliku nasilja, a centar je dužan da preduzme sve potrebne mjere radi zaštite prava i interesa djeteta.¹³⁷

Centar za socijalni rad ima i obavezu i odgovornost da izvrši provjeru svake takve prijave, stanje djeteta, procjenu potreba i eventualne rizike, te da na osnovu provjere i procjene planira i sprovodi mjere zaštite.

Odluka o napuštanju škole, bježanju od kuće, najčešće se ne zasniva samo na jednom izolovanom razlogu, vrlo često je rezultat više faktora koji su u međusobnoj povezanosti doveli do ovakve odluke. Napuštanjem škole ne samo da je povrijeđeno pravo djeteta na obrazovanje, već i pravo na adekvatnu roditeljsku brigu, pravo na zaštitu od svakog oblika zanemarivanja, pravo na nesmetan rast i razvoj.

Neprepoznavanje potreba djeteta i nepreduzimanje svih potrebnih mjera u cilju zaštite djeteta je zanemarivanje djeteta, a osnovni problem je da se ono ne prepoznaje na vrijeme, usljed čega izostaje odgovarajuća pomoć i podrška djetetu, ali i adekvatna reakcija prema onima koji su zanemarili potrebe djeteta. Izostanak pravovremene reakcije dovodi do posljedica koje za dijete mogu biti vrlo teške, na žalost i tragične.

Apsolutno je neprihvatljiv stav i postupanje Centra za socijalni rad, koji u situaciji kada se otac obraća Centru zato što sam ne može brinuti o djeci koju je majka napustila, da Centar ne preduzima ni jednu aktivnost usmjerenu na adekvatno zbrinjavanje i brigu za djecu. Umjesto da preuzme odgovornost, Centar prepušta ocu zbrinjavanje djece bez bilo kakve provjere i procjene stanja i potreba djeteta i procjene mogućnosti porodice u kojoj se djeca zbrinjavaju da vodi brigu o djeci, te da poslije tragedije koja se desila navode da otac djece „nije upućivao nikakav zahtjev u vezi zbrinjavanja djece, niti tražio bilo kakvu pomoć.“¹³⁸

6) Pravo djeteta na zaštitu od nasilja i zanemarivanja u vaspitno - obrazovnim ustanovama

1. Ombudsman za djecu zaprimio je žalbu¹³⁹ kojom se ukazuje na nasilje nad djetetom, učenikom 8. razreda, od strane nastavnika škole koji ga je udario i vukao po učionici, a kome, prema prijavi, ovo nije prvi put da se nasilno ponaša.

2. Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu¹⁴⁰ kojom se ukazuje na probleme sa nastavnikom koji ima neprimjeren, neodgovoran i neprofesionalan odnos prema

¹³⁵ Predmet broj:640-64-PŽ/16

¹³⁶ Predmet broj:292-31-PŽ/16

¹³⁷ Porodični zakon, član 94.

¹³⁸ Predmet broj:167-94-1-PŽS/16

¹³⁹ Predmet broj:1691-187-PŽ/16

¹⁴⁰ Predmet broj:147-13-PŽ/16

učenicima o čemu je upoznat i Republički pedagoški zavod, učenike ocjenjuje po sopstvenom nađođenju i daje ocjene bez obrazloženja.

Iz odgovora škole proizilazi da su prethodnih godina pokretali disciplinski postupak protiv nastavnika, ali ni to dugoročno nije riješilo problem.

Republički pedagoški zavod, nakon stručno-pedagoškog nadzora u školi, između ostalog konstatuje da, iako je evidentno da pravi određene greške i propuste, nastavnik odbija bilo kakve preporuke i savjete, tako da stručnoj službi škole i direktoru preostaje da, prema stepenu učinjene povrede preduzmu mjere i postupke u skladu sa Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju.

3. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu roditelja¹⁴¹ kojom se ukazuje da njihov sin, učenik III razreda, ima određene probleme sa učiteljem, koji nije uspio promijeniti svoj pristup i pored svih napora roditelja i saradnje sa školom. Posebno ističu da je dozvolio da na čas uđe majka drugog učenika i pred cijelim razredom održi lekciju njihovom sinu sa prijetnjama policijom, sudom, zatvorom.

Iako je Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, između ostalog, utvrđeno da ukoliko je, prema saznanjima, nasilje nad djetetom izvršeno od bilo kojeg lica zaposlenog u vaspitno-obrazovnoj ustanovi, ustanova je dužna pokrenuti postupak utvrđivanja svih činjenica i okolnosti radi utvrđivanja odgovornosti počinioca, bez obzira na pokretanje, vođenje i ishod postupka pred nadležnim institucijama izvan ustanove, na žalost, postupci se najčešće ne pokreću odmah, već tek po prijavi roditelja, a u utvrđivanju svih činjenica i ishodu postupka, roditelji najčešće nemaju potrebnu informaciju što izaziva dodatno nezadovoljstvo.

2. Vršnjačko nasilje

1. Institucija je zaprimila žalbu roditelja¹⁴² kojom se ukazuje da je učenica 9. razreda već neko vrijeme izložena različitim oblicima nasilja od strane svojih vršnjaka, da je nazivaju pogrđnim imenima, šalju poruke neprimjerenog sadržaja, crtaju je na tabli i sad je cijeli razred protiv nje.

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu roditelja¹⁴³ kojom se ukazuje da je učenik 4. razreda već duži period izložen prijetnjama grupe vršnjaka koji ga presreću ispred škole sa prijetnjom da će ga baciti sa pasarele.

3. Institucija je zaprimila žalbu roditelja¹⁴⁴ zbog različitih oblika nasilja i verbalnog i fizičkog, kome je izložena njihova kćer, učenica 7. razreda, od strane svoje drugarice, da zbog toga ima određene zdravstvene probleme i da su roditelji zabrinuti za zdravlje djeteta.

4. Institucija je zaprimila žalbu grupe roditelja¹⁴⁵ kojom se ukazuje da učenik 7. razreda svakodnevno narušava red i mir u razredu, da je, pored psovki, vrijeđanja i zastrašivanja na razne načine, već nekoliko puta fizički napadao druge učenike, nogama gazio oborenog dječaka.

¹⁴¹ Predmet broj:269-29-PŽ/16

¹⁴² Predmet broj:340-40-PŽ/16

¹⁴³ Predmet broj:351-42-PŽ/16

¹⁴⁴ Predmet broj:622-63-PŽ/16

¹⁴⁵ Predmet broj:1557-175-PŽ/16

5. Institucija je zaprimila žalbu grupe roditelja¹⁴⁶ kojom se navodi da ne tolerišu nasilje svog djeteta prema drugima, ali traže da i njihovo dijete ne bude predmet nasilja od dječaka u vrtiću, oborio je dijete na pod i sjedio mu na glavi, gurao mu glavu u tanjur za vrijeme jela, uznemirava ga za vrijeme odmaranja.

Ako imamo u vidu definiciju vršnjačkog nasilja koja kaže da je to svako fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereno na djecu od strane njihovih vršnjaka, koje je učinjeno sa namjerom povređivanja i ponavljanje istog obrasca sa ciljem da se drugi povrijedi, onda je jasno da svako prisustvo ovakvog ponašanja kod djece traži da bude na vrijeme prepoznato i ozbiljno shvaćeno, da bi se moglo pravilno reagovati.

Osnovni problem još uvijek je, iskustva su u radu Ombudsmana za djecu, da se takvo ponašanje kod djece ne prepozna na vrijeme.

Jedan broj škola u takvom ponašanju djeteta ne prepozna nasilje, zbog nerazumijevanja problema ili politike nezamjeranja ne vidi problem, navode da su djeca uvijek to radila i da je to sastavni dio njihovog odrastanja.

Poseban problem je kada navode da o tome nisu dobili prijavu iako Protokol obavezuje na preduzimanje potrebnih mjera u svim slučajevima po prijavi ili saznanju da je dijete žrtva nekog oblika nasilja. Posebna je odgovornost vaspitno-obrazovnih ustanova da zbog sve prisutnijeg psihičkog nasilja - stalno ponižavanje, omalovažavanje, korištenje pogrdnih imena, ismijavanje djetetovog izgleda ili osobina, zastrašivanje djeteta i sl, takva ponašanja na vrijeme prepoznaju.

Jedan broj škola preduzima potrebne mjere, ali bez saradnje sa djetetom i njegovim roditeljima, a reakcije koje uslijede najčešće se odnose na posljedice nasilnog ponašanja, a ne na uzroke koji su do toga doveli. Samo izricanje vaspitno-disciplinske mjere bez adekvatne psihološke, pedagoške ili druge stručne pomoći i podrške djetetu, ne rješava problem nasilja među djecom što potvrđuju i podaci o djeci koja su evidentirana kao višestruki počinioci vršnjačkog nasilja.

Jedan broj škola, kad takvo ponašanje i prepozna očekuje da to neko drugi riješi, da se problem sam riješi ili da vremenom takvo ponašanje prestane, a ignorisanje problema je najveći problem, jer je takvo ponašanje odraslih podsticaj za djecu da se i dalje tako ponašaju. Djeca iz reakcije odraslih na njihova ponašanja određuju granice do kojih mogu ići.

Jedan broj škola krajnje odgovorno pristupa i prepoznavanju nasilnog ponašanja djece i prepoznavanju djece žrtava nasilja, ima dobru saradnju sa roditeljima, u potpunosti primjenjuju Protokol o postupanju u slučaju vršnjačkog nasilja kao i Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece.

Svaki učenik pod istim uslovima ima **pravo** na obrazovanje u sredini bez nasilja, a roditelji i nastavnici imaju **odgovornost** za stalni nadzor i blagovremenu reakciju u svim slučajevima nasilja među djecom. Roditelji i nastavnici su na zajedničkom zadatku u odrastanju djece i oni moraju svojom stalnom i stvarnom komunikacijom pokazati da imaju isti cilj i da neće tolerisati da bilo koji učenik i na bilo koji način povređuje svog vršnjaka i u svakom pojedinačnom slučaju, uključujući i djecu, moraju doći do najboljih mogućih rješenja koja će biti adekvatna podrška i pomoć i djetetu žrtvi nasilja, ali i za dijete koje se nasilno ponaša.

Pristup u rješavanju svakog slučaja, po prijavi ili saznanju, mora biti individualni i, u skladu sa procedurom postupanja definisanom Protokolom, za svako nasilno ponašanje

¹⁴⁶ Predmet broj:1543-172-PŽ/16

se moraju tražiti uzroci, mora se obaviti razgovor i sa roditeljima i sa djecom, počinioce nasilja i žrtvom, i na osnovu toga predlagati one mjere koje su u najboljem interesu.

Ombudsman za djecu je u više navrata resornom ministarstvu ukazivao na potrebu donošenja **godišnjeg izvještaja**¹⁴⁷. **Na žalost, još uvijek nemamo izvještaj o vršnjačkom nasilju u obrazovnom sistemu.** Iako škole vode evidenciju o slučajevima vršnjačkog nasilja, još uvijek nema objedinjenih podataka, čija analiza bi trebala doprinijeti boljoj zaštiti djece u ovoj oblasti. Pored statističkih pokazatelja o broju i uzrastu djece, godišnji izvještaj mora pokazati, između ostalog, i da li je vršnjačko nasilje u porastu ili nije, da li je jedan broj djece više puta evidentiran kao počinilac vršnjačkog nasilja i šta su razlozi tome, da li je jedan broj djece više puta bio žrtva vršnjačkog nasilja.

Godišnji izvještaj nije sam sebi svrha, njegova analiza treba da otkloni različit pristup škola u rješavanju slučajeva vršnjačkog nasilja, da odredi koje mjere i u kojem dijelu se trebaju sistemski preduzeti, izvještaj treba da prepozna dobre škole, koje krajnje odgovorno pristupaju rješavanju svakog pojedinačnog slučaja, i da njihova dobra praksa bude primjer za postupanje ostalih. Izvještaj mora biti u funkciji stalnog praćenja prisutnosti problema i jačanja odgovornosti svih u sistemu, da odgovori na potrebe djece i njihovo pravo na zaštitu.

Prema podacima MUP-a¹⁴⁸ u 2015. godini maloljetnici su izvršili 18 krivičnih djela koja imaju obilježje vršnjačkog nasilja, najčešće laka tjelesna povreda - 8 i teška tjelesna povreda - 5 slučajeva, a nad 80 maloljetnika je izvršeno nasilje. Prema istim podacima, u 2014. godini¹⁴⁹ evidentirana su 22 krivična djela sa obilježjem vršnjačkog nasilja (u 2013. godini - 20), a broj maloljetnika nad kojima je izvršeno nasilje je 90 (u 2013. godini - 120) i to 51 djevojčica i 39 dječaka. Na žalost, i u ovoj evidenciji, od ukupnog broja maloljetnika nad kojima je izvršeno nasilje su i djeca do 14 godina starosti – 29, djeca od 14-16 godina 21 i 30 djece od 16-18 godina.

3. Nasilje na internetu

Prema podacima iz prvog izvještaja o nasilju nad djecom¹⁵⁰ u 2013. godini evidentirano je 13 slučajeva elektronskog nasilja, dok je u 2015. godini 9 djece bilo žrtva elektronskog nasilja.

Bez obzira na broj evidentirane djece ključno je da se u svakom pojedinačnom slučaju obezbijedi potrebna pomoć i podrška djetetu, prema procjeni stručnog tima o tome, kako bi se ublažile posljedice učinjenog, ne čekajući rezultate istrage koja se vodi o počinioce samog djela.

Pored navedenog i u ovoj oblasti se postavlja pitanje adekvatne kazne za počinioce krivičnih djela na štetu djece, ali ukazuje i na potrebu prepoznavanja novih krivičnih djela kojima su djeca u ovoj komunikaciji izložena.¹⁵¹

¹⁴⁷ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture, broj: 34-2-PŽS-2/16 od 12.01.2016. godine

¹⁴⁸ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Izvod iz evidencije za 2015. godinu od 5.02.2016. godine

¹⁴⁹ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Izvod iz evidencije za 2014. godinu broj: D/P-052-62/15 od 5.02.2015.

¹⁵⁰ Prvi izvještaj o nasilju nad djecom u Republici Srpskoj, u 2013. godini

¹⁵¹ Nacrt Krivičnog zakonika, Član 178: (1) Ko sa djetetom starijim od petnaest godina, koristeći kompjutersku mrežu ili komunikaciju drugim tehničkim sredstvima, dogovori sastanak radi vršenja obljube ili sa njom izjednačene polne radnje, ili radi proizvodnje pornografskog materijala, ili radi drugih oblika seksualnog iskorištavanja i pojavi se na dogovorenom mjestu radi sastanka, kazniće se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

Zaštita djece od različitih oblika nasilja zahtijeva multidisciplinarni pristup i saradnju svih nadležnih službi i institucija, bez obzira gdje se nasilje dešava i ko su počinioci. Pri tome roditelji imaju posebnu obavezu i odgovornost, ali i škola i kao vaspitna i obrazovna ustanova ima i obavezu i odgovornost u zaštiti djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, posebno u dijelu realizacije programa prevencije, jer je to najbolja zaštita za dijete. Samo djeca koja znaju i djeca koja imaju dovoljno informacija o tome mogu prepoznati situacije koje ih povređuju i ugrožavaju, znaju kome će to prijaviti, znaju zašto neke tajne ne treba čuvati, znaju kako će ih odrasli zaštititi.

S obzirom da su „prijateljstva” putem društvene mreže Facebook sve prisutnija i brojnija, što otvara pitanje i da li učenici i njihovi nastavnici takva „prijateljstva” treba da uspostavljaju na društvenim mrežama. U izvještajnom periodu Institucija je anketirala 191 učenika, uzrasta od 14-17 godina, i to 86 učenika osmih razreda osnovnih škola i 105 učenika trećih razreda srednje škole kako bi došla do odgovora koliko djece komunicira s nastavnicima putem društvenih mreža i kakvo je mišljenje djece o prednostima i nedostacima takve vrste komunikacije.

Da li među prijateljima na Facebook-u imaš nekog od nastavnika?

Osnovne škole

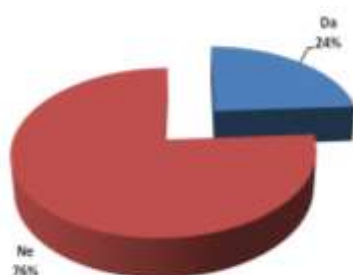

Srednje škole

Smatraš li da je poželjno imati nastavnike za prijatelje na Facebook-u?

Osnovne škole

Poželjno

- za neke informacije o zadaćama i ocjenama, za savjete o učenju;
- to je dobro, možeš pitati za zadaću, njoj ne smeta;
- zato što ima puno zanimljivih stvari; taj nastavnik mi je kao drugar.

Nije poželjno

- nema potrebe dopisivati se sa nastavnicima kao sa drugovima;
- smatram da ako učenik pošalje nastavniku zahtjev da on ne treba prihvatiti jer je on ipak autoritet i tu treba da se napravi razlika;
- ne bi bili slobodni, ne želim da nastavnici vide naše privatne stvari.

Srednje škole

Poželjno

- lako dolazimo do informacija vezanih za program časova u mogućnosti sam da stupim u kontakt ukoliko je nešto hitno, ne radi ćaskanja;
- profesori objavljuju zanimljiv sadržaj vezan za predmet;
- uz pomoć tih profesora ostvarujemo slobodniju komunikaciju sa profesorima.

Nije poželjno

- zato što profesori i učenici nisu prijatelji, mora postojati neka distanca;
- gubi se objektivnost;
- to uglavnom stvara nesigurnost kod većine učenika, nemaju potpunu slobodu na društvenim mrežama;
- nije primjereno zbog privatnosti, svu potrebnu komunikaciju možemo obaviti u školi;
- mislim da nije potrebno, čak je i neprilično sve dok učenik pohađa školu. Postoje i drugi način da stupimo u kontakt, npr. e-mail.

Od 191 učenika osnovnih i srednjih škola njih samo dvoje nije imalo otvoren profil na Facebook stranici.

Pravila nalažu da za online komunikaciju važe sva pravila kao i za pristojnu komunikaciju u stvarnom životu. Imajući u vidu da u komunikaciji nastavnik-učenik uvijek mora biti prisutan vaspitni momenat, te da je nastavnik odgovoran za zaštitu učenika i njihovog najboljeg interesa, komunikacija na društvenim mrežama mora biti pedagoška, društveno prihvatljiva, odgovorna, granica se mora znati.

Granica dozvoljenog je društveno prihvatljivo ponašanje inače. Sve što učitelj ili nastavnik ne bi trebao ili ne bi smio da kaže ili uradi u „stvarnom životu“ ne smije ni na društvenim mrežama-moraju se postaviti jasna pravila profesionalnog i etičkog online ponašanja, kako bi se pored prednosti koju ova vrsta komunikacije nudi, izbjegle neugodnosti i zloupotrebe, zaštitila privatnost.

Za razliku od nekih zemalja koje su ovoj vrsti komunikacije posvetile dužnu pažnju, u našim uslovima sve je prepušteno nastavnicima pojedinačno. A razmišljanja i učenika i nastavnika i roditelja su podijeljena od toga da učenik kaže „ne osjećam se prijatno kad znam da mi nastavnik prati sve što objavljujem“, do toga da je to „baš super“ i nastavnika koji su otvorili profile namijenjene samo učenicima, do onih koji odbijaju takvu vrstu komunikacije smatrajući je neprimjerenom.

4. Zabrana fizičkog kažnjavanja djece

Na žalost, nasilne metode u vaspitanju djece još uvijek su prisutne, fizičko kažnjavanje još uvijek se ne smatra nasiljem nad djecom, već vaspitnom mjerom.

Roditelji vrlo često zbog osjećaja nemoći „jer su sve pokušali“, „sve su mu dali“, izlaz u pojedinim situacijama vide u fizičkom kažnjavanju kao jedinom mogućem načinu disciplinovanja i adekvatnog vaspitanja.

Radi ostvarivanja prava djeteta na zaštitu od nasilja, Savjet Evrope¹⁵² poziva na zabranu fizičkog kažnjavanja djece, koja treba da uključi pravnu reformu, uspostavljanje jasnog pravnog okvira koji zabranjuje fizičko kažnjavanje djece, reformu politika, što uključuje programe prevencije i promociju pozitivnog roditeljstva, podizanje nivoa svijesti, što zahtijeva razmatranje svih pitanja vezano za fizičko kažnjavanje djece uz aktivno učešće struke i šire javnosti.

Ombudsman za djecu podnio je inicijativu za izmjene i dopune Porodičnog zakona koje, između ostalog, treba da uključe i zabranu fizičkog kažnjavanja djece. Na žalost, osim programa prevencije nasilja koji je uveden u školski program, nema aktivnosti drugih resora niti u dijelu promocije pozitivnog roditeljstva, niti izmjena zakona.

Zabrana fizičkog kažnjavanja djece ne znači i zabranu disciplinovanja djece, već zahtijeva pomoć i podršku roditeljima u izboru alternativnih oblika disciplinovanja djece, djeca treba da razumiju da se nasilnim metodama ne rješavaju problemi ni u porodici ni u školi, ni na sportskim igralištima. Disciplinovanje djece znači naučiti ih prihvatljivom ponašanju, jasno postavljati granice, usmjeravati ih i podržavati, od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovim potrebama i mogućnostima i ne zasniva se na sili i strahu, već na izgradnji povjerenja, razumijevanja i bliskosti. A fizičko kažnjavanje upravo se zasniva na strahu koji treba da obezbijedi dijete koje sluša i autoritet roditelja.

UN Komitet za prava djeteta, svojim zaključnim razmatranjima,¹⁵³ poziva državu da *preduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se **izričito zabranilo fizičko kažnjavanje djece u svim sredinama, uključujući i porodično okruženje, na cijeloj teritoriji. Nadalje, Komitet predlaže da država članica ojača i proširi podizanje svijesti i obrazovne programe, uključujući kampanje, u cilju promovisanja pozitivnih i alternativnih oblika discipline i poštivanja dječijih prava, uz učešće djece, ujedno podižući svijest o štetnim posljedicama koje uzrokuje fizičko kažnjavanje.***

5. Pravo na privatnost

1. Institucija je zaprimila žalbu¹⁵⁴ kojom se ukazuje da fotografija djece sa poteškoćama u razvoju, objavljena na web stranici na najgrublji mogući način krši pravo djeteta, jer je jasno da dijete nije u mogućnosti dati pristanak na ovakvo fotografisanje, a način fotografisanja ne odgovara ni jednoj etičkoj normi fotografije koja posmatra djecu sa poteškoćama u razvoju. To što je publika ove stranice ograničena i nije široka, nikako ne znači da su posljedice zloupotrebe prava djeteta manje i zanemarive.

2. Institucija je zaprimila žalbu¹⁵⁵ kojom se ukazuje na sve učestalije objavljivanje fotografija djece, uz iznošenje punog imena i prezimena, iznošenjem podataka o njihovom psihofizičkom razvoju i zdravstvenom stanju, uz iznošenje neprovjerenih podataka o socio-ekonomskom statusu njihovih porodica, te da je ovakva „pomoć“ djeci štetna i nedopustiva.

Kada se govori o privatnosti djeteta, misli se prije svega na njegov privatni život, njegov identitet i duševni integritet. Identitet djeteta se otkriva objavom fotografije, imena i prezimena djeteta, inicijala, podataka o porodičnim prilikama, razvoju djeteta i sl, bilo da

¹⁵² Savjet Evrope zabrana fizičkog kažnjavanja djece,
http://www.coe.org.rs/REPOSITORY/1826_brosura_pitanja_i_odgovori-final_zamjani_fajl.pdf

¹⁵³ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2012, tačka 40

¹⁵⁴ Predmet broj:1186-131-PŽ/16

¹⁵⁵ Predmet broj:1505-167-PŽ/16

se to čini direktno ili indirektno. U svim ovim situacijama postavlja se pitanje pristanka djeteta i njegovih roditelja, stvarne potrebe djeteta i opravdanosti interesa javnosti.

Iako je sa svakom godinom prisutno sve veće interesovanje medija za izvještavanje o djeci, primijetna je i veća osjetljivost u načinu na koji mediji prenose te informacije. Na žalost, još uvijek ne u svim situacijama u skladu sa najboljim interesom djeteta. Najčešće je to izvještavanje o djeci koja žive u teškim životnim uslovima, kada se iznose podaci o porodici, razgovara se sa djetetom bez saglasnosti roditelja, odnosno staratelja, iznose se dijagnoze o zdravstvenom stanju djeteta, dijete se pita o teškim i tragičnim događajima u porodici, objavljuju fotografije djece.

Iako Konvencija o pravima djeteta obavezuje da „ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled, te da dijete ima pravo na zaštitu **zakona** od takvog miješanja ili napada”¹⁵⁶, na žalost, dijete još uvijek nema adekvatnu zakonsku zaštitu od takvog miješanja ili napada.

UN Komitet za prava djeteta, razmatrajući 2005. godine¹⁵⁷ Prvi inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta, u zaključnom razmatranju izrazio je svoju zabrinutost i činjenicom da se pravo djeteta na privatnost ne poštuje, te je preporučio preduzimanje potrebnih mjera kako bi se obezbijedili uslovi za poštivanje prava djeteta na privatnost.

Na žalost i nakon razmatranja drugog, trećeg i četvrtog kombinovanog izvještaja BiH, UN Komitet za prava djeteta,¹⁵⁸ novim preporukama, ponovo izražava svoju zabrinutost zbog učestalih slučajeva neetičkog i neprofesionalnog izvještavanja, te preporučuje **donošenje zakona** kojim se zabranjuje objavljivanje ličnih podataka djece i obezbjeđuje srazmjerna kazna za takvo ponašanje.

Konvencija, kao i kod ostvarivanja svih drugih prava djeteta, obavezuje državu da preduzme sve neophodne zakonodavne, administrativne i druge mjere za ostvarivanje prava na privatnost, polazeći pri tome od osnovnih principa Konvencije - pravo na život i razvoj, nediskriminacija, najbolji interes djeteta, pravo djeteta na izražavanje mišljenja, koji su uslov za ostvarivanje svakog prava iz Konvencije, pa i prava djeteta na zaštitu privatnosti.

Svako izvještavanje o djeci, djecu izlaže na različite načine pažnji javnosti, zato je veoma važno interes javnosti usmjeriti na pojavu i problem, a ne na dijete i njegovu privatnost, odnosno, mora se u svakoj situaciji imati procjena da li će objavljena informacija i kako uticati na dijete i njegov razvoj.

Na povrede prava djeteta na zaštitu privatnosti, Instituciji su i u izvještajnom periodu ukazivali roditelji, zaposleni u centrima za socijalni rad, nevladine organizacije. I u izvještajnom periodu prijavama se ukazivalo i na sve izraženiju pojavu da korisnici društvenih mreža, slike djece i u najranijem uzrastu postavljaju na mreže, ali i na sve prisutniju komunikaciju učenika i nastavnika putem društvenih mreža.

¹⁵⁶ UN Konvencija o pravima djeteta, član 16.

¹⁵⁷ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005. godine, tačka 34,35.

¹⁵⁸ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012. godine, tačka 37.

VI PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

1. Zdravstvena zaštita

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu¹⁵⁹ kojom se ukazuje na teško zdravstveno stanje djeteta i potrebu da se kod djeteta izvrši intervencija o kojoj se, prema navodima iz prijave, roditelji ne mogu usaglasiti.

2. Institucija je zaprimila žalbu¹⁶⁰ kojom se ukazuje na zdravstvene probleme djeteta i nemogućnost bilo kakve intervencije s obzirom da roditelji djeteta imaju suprotstavljena mišljenja o tome, zbog čega su se obratili Centru za socijalni rad.

Ostvarivanje prava djeteta na zdravstvenu zaštitu, Konvencija o pravima djeteta postavlja vrlo široko:

- Strane ugovornice će obezbijediti, u najvećoj mogućoj mjeri, opstanak i razvoj djeteta (član 6. Konvencije)¹⁶¹,
- Strane ugovornice priznaju pravo djeteta na uživanje najvišeg ostvarivog zdravstvenog standarda i na kapacitete za liječenje i zdravstvenu rehabilitaciju. Države će nastojati da obezbijede da nijedno dijete ne bude lišeno prava pristupa takvim uslugama zdravstvene zaštite (član 24. Konvencije).

Osnovno pravo svakog djeteta na najviši nivo zdravstvene i medicinske zaštite i na rehabilitaciju, zahtijeva prije svega da nijedno dijete ne bude lišeno prava pristupa tim uslugama.

UN Komitet za prava djeteta¹⁶² posebno ukazuje da strane ugovornice nisu poklonile dovoljno pažnje posebnim potrebama adolescenata kao imaocima prava i unapređivanju njihovog zdravlja i razvoja, ističući da „zdravlje i razvoj” na koji obavezuju navedeni članovi Konvencije, zahtijeva mnogo više i nikako nije ograničeno na odredbe člana 6. i 24.

Iako su prema važećim propisima¹⁶³ obavezno osigurana djeca do 15 godina života i djeca koja se nalaze na redovnom školovanju do 26. godine, bez obzira na status osiguranja njihovih roditelja, da li rade i da li su uplaćeni doprinosi, pod uslovom da su djeca prijavljena u sistemu, dovodi se u pitanje ostvarivanja prava za djecu od 15 do 18 godina starosti. Iako prema informacijama iz Fonda zdravstvenog osiguranja, nijednom djetetu nije uskraćen pristup zdravstvenoj zaštiti zbog postojećeg zakonskog okvira (15 godina), izmjenama Zakona kojim bi se osigurala zdravstvena zaštita za svu djecu do 18 godina života, pod istim uslovima, to još uvijek nije regulisano.

Prijavama Instituciji najčešće se ukazuje na probleme sa kojima se suočavaju roditelji djece sa teškim oboljenjima, rijetkim bolestima i sa poteškoćama u razvoju.

Politika unapređenja zdravlja stanovništva Republike Srpske do 2020. godine, kao osnovni planski dokument u oblasti zdravlja, predviđa i razvijanje specifičnih planskih

¹⁵⁹ Predmet broj:127-9-PŽ/16

¹⁶⁰ Predmet broj: 806-77-PŽ/16

¹⁶¹ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 13. Pravo djeteta na slobodu od svih oblika nasilja, tačka 62: Komitet očekuje od države da tumače “razvoj” u najširem smislu kao potpun koncept, obuhvatajući pravo djeteta na fizički, mentalni, duhovni, moralni, psihološki i socijalni razvoj. Mjere sprovođenja treba da budu usmjerene na postizanje optimalnog razvoja za svu djecu.

¹⁶² UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 4. Zdravlje adolescenata

¹⁶³ Zakon o zdravstvenom osiguranju, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 1/09, 106/09, 110/16 član 16.

dokumenata usmjerenih na investiranje u zdravlje posredstvom osiguranja zdravog početka života, zaštite od loših iskustava u toku odrastanja i promociju sigurnosti i blagostanja u djetinjstvu. Politikom se konstatuje da su sociokulturne promjene dovele do djelimično bolje informisanosti stanovništva, ali su dovele i do narušavanja strukture porodice i rastuće učestalosti različitih vrsta rizičnog ponašanja, nezdrave ishrane, smanjenja fizičke aktivnosti, raznih vrsta zavisnosti.

Institucija i u ovom izvještaju ukazuje na nedostatak sistemskih mjera i preventivnih programa i potrebu njihovih definisanja, a koji se, između ostalog, odnose na: zaštitu djece od upotrebe alkohola, duvana, droga, igrara na sreću, na zaštitu zdravlja djece i posebno reproduktivnog zdravlja, na podršku djeci sa problemima u ponašanju, težinu školske torbe, pravilnu ishrane djece, važnost fizičke aktivnosti i sl.

1) Zdravstvena zaštita djece sa poteškoćama u razvoju

Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu kojom se ukazuje da dijete nije više u mogućnosti dobiti podršku logopedskog tretmana, koji mu je zbog poteškoća koje ima neophodan, zbog neregulisanog statusa angažovanog logopeda.¹⁶⁴

Brojne probleme zbog nedostatka podrške logopeda i defektologa za rad sa djecom sa poteškoćama u razvoju, prati i problem da stomatološke usluge najčešće nisu dostupne za ovu djecu. S obzirom da intervencija kod ovih pacijenata najčešće nije moguća u redovnim stomatološkim ordinacijama, djeca i roditelji su prinuđeni putovati u druge lokalne zajednice koje imaju specijalizovane institucije, odgovarajuću opremu i kadar da bi djeca dobila potrebnu uslugu. Putovanje u drugu lokalnu zajednicu, pored problema samog putovanja, zahtijeva i dodatna finansijska sredstva i brigu za drugu djecu u porodici.

2) Podrška roditeljima djece sa teškim oboljenjima

S obzirom da je Strategijom razvoja porodice u Republici Srpskoj¹⁶⁵, kao jedna od mjera radi realizacije postavljenih ciljeva definisana i potreba da se odgovarajućim zakonima reguliše mogućnost ostvarivanja radnog staža, zdravstvenog osiguranja i mjesečne naknade za roditelje koji brinu o djetetu sa teškim invaliditetom, a da predviđene aktivnosti nisu realizovane, Ombudsman za djecu je predložio Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite¹⁶⁶ donošenje novog Zakona o dječijoj zaštiti koji bi, između ostalog, prepoznao potrebu i mogućnost odgovarajuće mjesečne naknade, radnog staža i zdravstvenog osiguranja za roditelje djece sa teškim oboljenjima. Posebno se ukazuje na onu kategoriju djece, za koju su roditelji, zbog prirode bolesti djeteta i njihove vezanosti za aparate obavezni 24 sata biti uz dijete.

3) Djeca na dužem bolničkom liječenju

Roditeljska kuća je važna pomoć i podrška roditeljima i djeci oboljeloj od malignih bolesti, jer djeca sada manje vremena provode u bolnici, a vrijeme kada nemaju terapije provode sa svojim roditeljima koji, pored svih drugih briga, sada ne moraju brinuti za smještaj. „Ovdje nam je mnogo lakše, dijete bukvalno zaboravi da je na terapijama i liječenju, imamo sve uslove“, rekla je majka dječaka¹⁶⁷. Roditeljska kuća ima sedam apartmana, kuhinju, dnevni boravak, igraonicu i učionicu i ogromnu pozitivnu energiju

¹⁶⁴ Predmet broj:486-52-PŽ/16

¹⁶⁵ Strategija razvoja porodice 2009-2014.

¹⁶⁶ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite broj:190-92-1-PŽS-39/15

¹⁶⁷ Ombudsman za djecu posjetila je Roditeljsku kuću povodom Međunarodnog dana prava djeteta.

svih njenih korisnika, koji razmišljaju kako poboljšati način obrazovanja djece koji su, zbog bolesti duže odsutni iz obrazovnog sistema.

Djeca koja su zbog zdravstvenih problema duži vremenski period odsutna sa nastave, pored problema sa kojima se nose vezano za dijagnozu, terapiju i liječenje, dodatni problem vide u činjenici da ne znaju da li će i kako završiti razred. S obzirom da zakoni o osnovnom i srednjem obrazovanju ne utvrđuju mogućnost organizovanja nastave i polaganje i predmetnog i razrednog ispita u skladu sa mogućnostima djece, problem je prepušten školama koje iznalaze mogućnosti za pojedinačne slučajeve koje imaju.

4) Osnivanje fonda za podršku djeci

Teško oboljela djeca, djeca koja boluju od rijetkih bolesti podvrgnuta su dugotrajnim liječenjima, stalnim kontrolama i teškim terapijama i vrlo često su u situaciji da pozivima za pomoć pokušavaju obezbijediti sredstva potrebna za liječenje i u inostranstvu. Osnivanjem fonda za teško bolesnu djecu, u okviru postojećih institucija, po uzoru na zemlje u okruženju, omogućila bi se pod istim uslovima podrška i pomoć za svako dijete i u situacijama kada je za kratko vrijeme neophodno obezbijediti značajna sredstva.

Humanitarna akcija „S ljubavlju hrabrim srcima“, koja se godinama realizuje pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Srpske značajna je podrška i pomoć za djecu sa smetnjama u razvoju i sa teškim oboljenjima.

5) Pravo djeteta na obrazovanje o preventivnoj zdravstvenoj zaštiti

Prema Konvenciji o pravima djeteta, član 24, dijete ima pravo na odgovarajuće informacije i obrazovanje o preventivnoj zdravstvenoj zaštiti. Kao jedna od mjera unapređenja zdravlja djece provode se redovni sistematski pregledi za učenike trećih, petih, sedmih i devetih razreda, čiji cilj je upravo prevencija.

S obzirom da rezultati sistematskih pregleda najčešće ukazuju na loše tjelesno držanje, krivu kičmu, neadekvatnu ishranu i gojaznost, probleme sa vidom i stomatološke probleme, ljekari rješenje problema vide u preventivnim programima i edukaciji o zdravim stilovima života, fizičkoj aktivnosti, izbjegavanju dužeg sjedenja, pogotovo za računarima, uključivanje djece u sportske aktivnosti i adekvatnoj ishrani.

Koncept zdravlja i razvoja djece zahtijeva da se zdravlje djece unapređuje i čuva ne samo u zdravstvenom sektoru, već i u porodici, školi, sportskim klubovima, igralištima i sl, zato je važno, na šta ukazuju i rezultati sistematskih pregleda, definisati preventivne programe u čijoj realizaciji svoju obavezu i odgovornost moraju preuzeti i resori prosvjete i kulture i zdravlja i socijalne zaštite i porodice, omladine i sporta, ali i lokalne zajednice.

Briga za zdravlje djece, zahtijeva, između ostalog, da Nastavni plan i program uključi i teme koje se odnose na promociju zdravlja, zdravih stilova života i usvajanja zdravih životnih navika kod djece.¹⁶⁸ Tako bi djeca, u obrazovnom sistemu, od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovom uzrastu i potrebama, u

¹⁶⁸ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 52: Pravo na brigu o fizičkom i mentalnom zdravlju i bezbjednosti učenika u školi ima prvenstvo nad drugim pravima.

školi dobila potrebne informacije i znanja o štetnosti alkohola, droga, duvana, o zdravoj ishrani, o važnosti fizičke aktivnosti.¹⁶⁹

6) Zaštita djece od bolesti ovisnosti

UN Konvencije o pravima djeteta, član 33, obavezuje države članice da preduzmu sve odgovarajuće mjere, uključujući zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere, za zaštitu djece od nelegalne upotrebe opojnih droga i psihotropnih supstanci, kako je definisano odgovarajućim međunarodnim ugovorima, i za sprečavanje korišćenja djece u nelegalnoj proizvodnji i trgovini tim supstancama.

Pored izostanka definisanih programa prevencije, na žalost, izostaje i stalni i kontinuiran nadzor nadležnih inspeksijskih službi u primjeni zakonskih propisa. Nadzor koji se u određenim situacijama i obavlja nije u službi prevencije, jer nalazi inspektora o prisutnoj pojavi i problemu ostaju na relaciji inspekcija - kontrolisani organ.

7) Zaštita djece od upotrebe duvanskih proizvoda

Radi zaštite djece od upotrebe duvanskih proizvoda,¹⁷⁰ postojeća zakonska rješenja utvrđuju:

1. Zakon o zabrani prodaje duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina,¹⁷¹ u cilju provođenja preventivnih mjera i unapređenja zdravlja lica mlađih od 18 godina od štetnog djelovanja duvanskih proizvoda utvrđuje:

- zabranu upotrebe, prodaje i poklanjanja duvana i duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina,
- zabranu prodaje ili poklanjanja duvanskih proizvoda na određenim lokacijama,
- obaveze obrazovnih ustanova, (uključiti temu „Rizici upotrebe duvana za zdravlje” tako da se o ovoj temi predaje i razgovara najmanje jednom mjesečno u toku redovne nastave),
- nadzor nad provođenjem ovog zakona vrše zdravstveno-sanitarni inspektor, tržišni i prosvjetni inspektor.

Na žalost, iako je zakonom uspostavljen normativni okvir¹⁷² koji obavezuje i na aktivnosti usmjerene na edukaciju djece u vaspitno-obrazovnim ustanovama o štetnim posljedicama duvanskog dima i sankcije prema onima koji djeci to dozvoljavaju, odnosno u tome ih ne sprečavaju, nadležni kontrolni organi, nadzoru u ovoj oblasti nisu posvetili

¹⁶⁹ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 4. Zdravlje adolescenata, tačka 18: Komitet poziva strane ugovornice da pokrenu i podrže mjere, stavove i aktivnosti usmjerene ka zdravom ponašanju tako što bi uključile odgovarajuće predmete u nastavni plan i program.

¹⁷⁰ Okvirna konvencija SZO o kontroli duvana koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala 10. jula 2009. godine obavezuje svaku od potpisnica da usvoji i primjenjuje efikasne zakonodavne, izvršne, administrativne i druge mjere na odgovarajućem nivou vlasti kako bi zabranila prodaju duvanskih proizvoda licima koja se prema domaćim zakonskim propisima smatraju maloljetnicima ili su na granici punoljetstva.

¹⁷¹ Zakon o zabrani prodaje duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 46/04, 74/04, 96/05, 92/09

¹⁷² Zakon o zabrani pušenja duvanskih proizvoda na javnim mjestima, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj:46/04, 74/04, 92/09 u članu 2. pod javnim mjestima podrazumijeva ustanove gdje se pružaju usluge za javnost i mjesta gdje se okuplja više ljudi, uključujući:

- a) vaspitno-obrazovne ustanove, kao što su: jaslice, vrtići, osnovne i srednje škole, fakulteti i univerziteti i druge obrazovne ustanove, te
- b) ustanove za smještaj i boravak učenika i studenata kao što su: studentski domovi, hosteli za mlade i druge ustanove gdje se primaju ili smještaju maloljetna lica.

dužnu pažnju, usljed čega izostaje i ocjena uticaja postojećih zakonskih rješenja, posebno njihovo preventivno djelovanje, u zaštiti djece u ovoj oblasti.

8) Zaštita djece od upotrebe droga

Normativni okvir i praksa postupanja u zaštiti djece od zloupotreba droga - praćenje pojave, ažuriranje liste zabranjenih droga i psihotropnih supstanci, sistemska rješenja u različitim sektorima, međuinstitucionalna i međusektorska saradnja, vođenje evidencije, je samo jedan segment zaštite koji bi morao biti prepoznat u zaštiti djece od upotrebe droga.

Na žalost, praksa pokazuje da su na tržištu stalno prisutni novi proizvodi, kao nove droge, i ta pojava zahtijeva aktivniju ulogu nadležnih, prije svega, u prepoznavanju takvih proizvoda na tržištu i adekvatnom reagovanju. Nove droge koje se pojavljuju kao različite biljne prerađevine prskane nepoznatim hemijskim sadržajima, prodaju se kao osvježivači prostora, soli za kupanje i sl, jeftine su i djeci lako dostupne. Problem je da policija nema mogućnosti djelovanja ni u situaciji kad pronade takve proizvode, ne može ih oduzeti, niti može pokrenuti pitanje odgovornosti onih kod kojih je iste pronašla, iz razloga što se pronađeni sadržaji ne nalaze na listi zabranjenih droga i psihotropnih supstanci.

Listu opojnih droga, psihotropnih supstanci, biljaka iz kojih se može dobiti opojna droga i prekursora donosi Savjet ministara (član 16). Ako se pri tome ima u vidu da se aktivnosti u vezi sa ažuriranjem liste zabranjenih droga i psihotropnih supstanci odvijaju vrlo sporo, onda je jasno da su različiti proizvodi, kao nove droge, uvijek nekoliko godina ispred aktivnosti nadležnih u tom dijelu.

Ombudsman za djecu je u skladu ovlaštenjima utvrđenim Zakonom podnio inicijativu ¹⁷³ za ažuriranjem liste opojnih droga, psihotropnih supstanci i biljaka iz kojih se može dobiti opojna droga, a takvu inicijativu uputila je i Komisiji za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga Republike Srpske.

9) Zaštita djece od upotrebe alkohola

Bez obzira na postojeća zakonska rješenja koja jasno zabranjuju prodaju alkohola licima mlađim od 18 godina, Zakon o izmjenama i dopunama zakona o trgovini,¹⁷⁴ praksa pokazuje da, na žalost, nema efikasne primjene zakona u praksi. Posebno zabrinjava stav nadležne inspekcije da nema načina za adekvatno postupanje.

Na zahtjev inspektoratu da Ombudsmanu za djecu dostavi podatke o izvršenom nadzoru u pogledu primjene propisa vezanih za zabranu prodaje i upotrebu alkoholnih pića na javnim mjestima licima mlađim od 18 godina, kao i podatke o mjerama koje su preduzeli u okviru svojih ovlaštenja, inspektorat, između ostalog navodi: „...Ugostitelji i trgovci u momentu inspekcijske kontrole ne prodaju alkohol maloljetnim licima, a poteškoće se javljaju u dokazivanju prekršaja kada maloljetnici konzumiraju koktele, a takođe nije rijetka situacija da punoljetna lica kupuju alkoholna pića u ime maloljetnika. Osnovni problem je u tome što se u ovim slučajevima radi o tzv. „temporalnim deliktima“ koji se

¹⁷³ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, broj: 714-2-UP/15 od 04.06.2015. godine

¹⁷⁴ Zakon o izmjenama i dopunama zakona o trgovini, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 52/11, član 15. a propisuje zabranu trgovcima da prodaju alkoholna pića osobama mlađim od 18 godina i obavezu isticanja zabrane prodaje alkoholnih pića osobama mlađim od 18 godina.

Zakon o izmjenama i dopunama zakona o ugostiteljstvu, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 57/12, u članu 27. i 32, izriče zabranu prodaje, upotrebe i posluživanja alkoholnih pića licima mlađim od 18 godina i obavezuje ugostitelja da vidno istakne zabranu prodaje, upotrebe i posluživanja alkoholnih pića djeci.

mogu kontrolisati samo ukoliko je ovlašteni inspektor neposredno prisutan na licu mjesta u vrijeme prekršajne radnje. Zbog naprijed navedenih poteškoća broj subjekata koji su kršili pomenutu uredbu je veoma mali.”

Pored navedenog ističe se i da ovaj problem ne može riješiti inspekcija, da je njegovo rješavanje dug proces gdje je potrebno da se pored porodice, angažuju sve nadležne institucije, te sistemski i koordinisano djeluje u cijeloj Republici Srpskoj.

Da problem prisutnosti alkohola kod djece još uvijek nije ozbiljno shvaćen, najbolje potvrđuje i dostavljeni odgovor inspekcije.

Iako stručnjaci upozoravaju da promjene navika u ponašanju djeteta, povećana agresivnost, problemi u koncentraciji, zanemarivanje obaveza u školi i sl. mogu ukazivati da dijete ima problem sa alkoholom, reakcije na situacije u kojima se djeca nađu, kao i kod ostvarivanja prava djeteta po drugim osnovama, je prebacivanje odgovornosti sa jedne na drugu instituciju, na stanje u društvu, na uticaj sredine, uticaj medija i sl.

Posebno zabrinjava činjenica da se u odgovoru inspektorata konstatuje da je broj subjekata koji su kršili uredbu veoma mali, a da se pri tom ne navodi koji je to broj, koji broj subjekata je kontrolisan i ko nije poštovao obavezu za oglašavanje zabrane, a koji broj je protivno zabrani omogućio djeci upotrebu alkohola i šta znači da nije rijetka situacija da odrasli kupuju alkohol djeci.

10) Djeca i igre na sreću

Za razliku od problema koji djeca i mladi imaju vezano za upotrebu alkohola i droga, na potencijalne opasnosti igara na sreću i kockanja djece se i ne ukazuje. Učešće djece u igrama na sreću, svakodnevni odlazak u kladionice, uplaćivanje listića, čekanje rezultata bez obzira da li su dobili ili izgubili i, bez obzira, što se učešće pravda malim iznosima, vraća ih na početak i održava u začaranom krugu. Stručnjaci upozoravaju da kockanje nikada ne dolazi samo, da djeca troše svoje slobodno vrijeme u prostorima koji nisu njima namjenjeni, da gube zanimanja za druge aktivnosti, zanemaruju obaveze u porodici i školi, počinju pozajmljivati novac.

Uprkos jasnih zakonskih odredbi¹⁷⁵ kojima je utvrđeno:

- da je licu mlađem od 18 godina zabranjeno učestvovanje u igrama na sreću,
- da je licu mlađem od 18 godina zabranjen ulaz u kazina, igračnice, prostore u kojima se priređuje klasična tombola, kladionice i automat klubove,
- da je priređivač igara na sreću dužan na vidnom mjestu istaknuti odredbe iz stava 1 i 2 ovog člana u svim poslovnim jedinicama,

nema pokazatelja da li se i koji broj inspeksijskih kontrola uradi godišnje, kakvi su efekti takvih kontrola i posebno da li su i u kojoj mjeri preventivne.

Zabrane utvrđene Zakonom su jedna od mjera koju trebaju pratiti i odgovarajući preventivni programi o štetnom uticaju koji igre na sreću imaju na djecu i njihovo odrastanje, čije posljedice mogu biti i teške i dugotrajne, prije svega, jer u najranijem uzrastu stvaraju loše navike i posebno što stvaraju zavisnost. Na žalost, nema preventivnih programa radi zaštite djece u ovoj oblasti.

¹⁷⁵ Zakon o igrama na sreću, „Službeni glasnik Republike Srpske” broj 111/12, član 11.

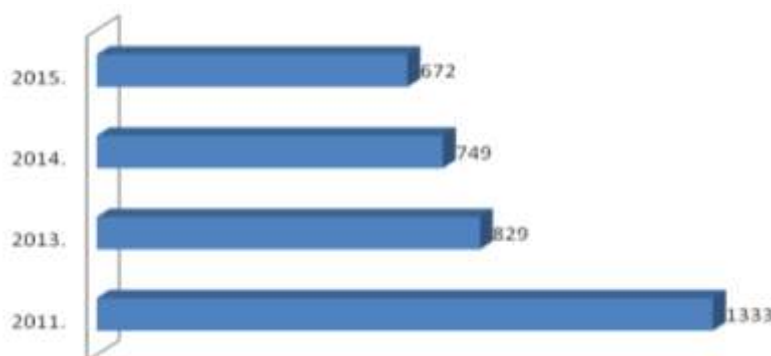
11) Zaštita djece sa problemima u ponašanju

Za razliku od maloljetničke delikvencije u užem smislu-izvršenje krivičnih djela i prekršaja od strane maloljetnika i reakcije sistema na takva njihova ponašanja, kada je riječ o različitim oblicima asocijalnog ponašanja maloljetnika, nema usaglašenog praćenja prisutnosti problema i posebno praćenja reakcije sistema na takva ponašanja djece.

Poremećaji u ponašanju djece odnose se na brojna i vrlo različita odstupanja u svim područjima funkcionisanja djeteta, od neopravdanog izostajanja sa nastave, napuštanja školovanja, bježanja od kuće, korištenja alkohola, krađa, do problema u komunikaciji u porodici, sa vršnjacima, agresivnom ponašanju i druga ponašanja koja ukazuju na mogući nepovoljan razvoj djeteta i različita su po svom trajanju, intenzitetu, složenosti.

Prema ocjeni stručnjaka, u većini slučajeva, ovakvo ponašanja kod djece, razvija se postupno, od onih manje teških, do krajnje ozbiljnih. Ako se takvo ponašanje kod djeteta ne prepozna na vrijeme i ako izostane adekvatna reakcija i stručna pomoć i podrška djetetu, prije svega u otklanjanju uzroka koji do toga dovode, problemi mogu biti vrlo ozbiljni i sa teškim i dugoročnim posljedicama na dijete. Zbog njihovog neprimjerenog ponašanja, sredina ih ne prihvata, osuđuje ih i etiketira, a mnogi, jedini način njihovog disciplinovanja vide samo u strogim kaznama.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite¹⁷⁶ broj maloljetnika sa asocijalnim ponašanjem evidentiranih u centrima za socijalni rad sa svakom godinom je manji.

Pri tome se mora imati u vidu da evidentirani broj nije konačan i da jedan broj djece, bez obzira na probleme u ponašanju sa kojim odrastaju i nisu dio evidencije.

Dodatni problem je da pokazatelji ne govore koja su to ponašanja kod djece koja se svrstavaju u ovu kategoriju, da li su takva ponašanja posljedica nepovoljnog uticaja sredine ili naglašene prisutnosti rizičnih faktora ili odsutnosti zaštitnih mehanizama, ili zdravstvenog stanja djeteta. A ti pokazatelji su neophodni kako bi se sistemski mogli planirati preventivni programi pomoći i podrške ovoj kategoriji djece i isti spriječili u novim i težim oblicima neprihvatljivog ponašanja

Izostanak preventivnih programa samo potvrđuje da se djeca sa problemima u ponašanju vrlo često i ne prepoznaju na način da im je potrebna stručna pomoć i podrška. Jedan od primjera u kojima se ne prepoznaju djeca sa problemima u ponašanju su postupci izricanja vaspitno - disciplinske mjere učeniku, gdje izostaje postupak utvrđivanja odgovornosti učenika, gdje se uzroci takvog ponašanja djeteta i ne traže i, posebno, nema mjera podrške u sprečavanju djeteta da ponovo učini isto.

¹⁷⁶ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite 2011-2015.

Na probleme u ponašanju kod djece najčešće se ukazuje na problematično ponašanje učenika viših razreda srednjih škola, kada su nasilni u porodici, u razredu, prema nastavniku, što dodatno potvrđuje da je izostala pravovremena reakcija u prepoznavanju takvog ponašanja i otklanjanju uzroka koji su do toga doveli.

12) Zaštita reproduktivnog zdravlja djece

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu¹⁷⁷ kojom se ukazuje da petnaestogodišnja učenica živi u kući i pod nadzorom čovjeka od 37 godina, da je prestala ići u školu i da postoji mogućnost da ne završi 9. razred. Iako će se u ovom slučaju sigurno spomenuti mogućnost da je svojevolumno ušla u vezu sa pomenutim, ona zbog svojih godina, neiskustva i još uvijek nedovoljne psihičke zrelosti, sigurno nije u stanju da se odupre nasrtajima i prevarnom ponašanju imenovanog.

Iako je:

- UN Komitet za prava djeteta izrazio zabrinutost što rano sklapanje braka i rađanje predstavljaju značajne faktore u zdravstvenim problemima vezanim za seksualno i reproduktivno zdravlje, što djeca koja stupaju u brak često napuštaju školovanje i društveno su marginalizovana;¹⁷⁸

- Strategijom razvoja porodice¹⁷⁹, kao strateški cilj 1. definisana neophodnost da se zakonom regulišu neki važni odnosi u porodici koji će poboljšati ukupno stanje i perspektive porodice u Republici Srpskoj, a kao jedna od mjera za realizaciju postavljenog cilja definisana Promocija reproduktivnog zdravlja mladih-institucionalizovati edukaciju iz oblasti reproduktivnog zdravlja, učiniti je obaveznom za škole i lokalne zajednice, definisani ciljevi nisu realizovani;

- Broj namjernih prekida trudnoće kod maloljetnica je nepoznat, zbog straha od roditelja, reakcije sredine, zbog činjenice da su trudnoće i neplanirane i neželjene, do njihovog prekida dolazi i u ustanovama koje ne ispunjavaju uslove za to;¹⁸⁰

- Istraživanje koje je proveo Ombudsman za djecu¹⁸¹ ukazalo na potrebu sistemskih mjera različitih resora, obrazovanje, socijalna, zdravstvena i porodična zaštita, da svaki u okviru svojih nadležnosti preduzmu potrebne mjere i aktivnosti u zaštiti djece po ovom osnovu;

- Neobaviještenost djece i mladih, neznanje, nedostatak stručne pomoći i podrške, nedostatak podrške u porodici i školi, osnovni je problem na koji ukazuju i zdravstveni radnici, roditelji i sve češće i sama djeca;

- na pitanje Ombudsmana za djecu - Da li bi želio da u školi učiš o reproduktivnom zdravlju, 82% od 523 anketirana srednjoškolca potvrdno odgovorilo;

ni porodica ni škola još uvijek ne govore o ovim temama, djeca o pitanjima i problemima o odnosima u vezama, informacije najčešće dobijaju od njihovih vršnjaka, putem raznih časopisa ili interneta, i dovode se u situacije koje ostavljaju dugotrajne posljedice po njihovo zdravlje.

¹⁷⁷ Predmet broj:640-64-PŽ/16

¹⁷⁸ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 4. Zdravlje adolescenata, tačka 21.

¹⁷⁹ Strategija razvoja porodice 2009-2014.

¹⁸⁰ Zakon o uslovima i postupku za prekid trudnoće, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 34/08, član 14: Prekid trudnoće obavlja se u zdravstvenoj ustanovi koja ima bolničku službu iz ginekologije i akušerstva, anesteziologije i reanimacije, operacionu salu i službu transfuzije krvi, ili u klinici i kliničkom centru; član 17. Zdravstvena ustanova u kojoj se vrši prekid trudnoće dužna je voditi evidenciju i medicinsku dokumentaciju i o tome dostaviti izvještaj Institutu za zaštitu zdravlja.

¹⁸¹ www.djeca.rs.ba, Publikacije, Problemi i rizici maloljetničkih brakova

Imajući u vidu uzroke i, posebno, posljedice rizičnog seksualnog ponašanja mladih, neophodno je da obrazovni sistem prepozna potrebu i utvrdi program učenja mladih o seksualnosti i reprodukciji kojim će se, između ostalog, djeca i mladi podsticati na razmišljanje o svome zdravlju, posebno reproduktivnom, o odnosima među polovima, rizičnom ponašanju, polno prenosivim bolestima, prekidima trudnoće...i koji će prije svega biti u funkciji prevencije.

13) Ishrana djece u vaspitno-obrazovnim ustanovama

U prethodnim izvještajima Institucija je ukazala na višestruku važnost ishrane djece dok su u školi. Pored barem jednog obroka ili užine koja bi im bila obezbijedena, veoma je važno da djeca u školi od najranijeg uzrasta stiču navike i uče o zdravoj ishrani i posljedicama koje po njihovo zdravlje ima nepravilna ishrana.

Škole smatraju neophodnim donošenje Pravilnika koji bi odredio moguće načine i uslove ishrane djece u školi i s tim u vezi predlažu¹⁸²:

- potrebu uvažavanja različitih uslova u kojima škole rade,
- preciziranje vrste hrane koja se može pripremati ili prodavati u školskoj kuhinji,
- precizno određivanje nadležnih za vršenje nadzora nad radom školskih kuhinja,
- razvijanje svijesti kod djece o zdravoj ishrani,
- uključivanje savjeta roditelja i savjeta učenika u rješavanje ovog pitanja,
- neophodnost finansijske podrške školama u rješavanju ovog pitanja,

pitanje ishrane djece za vrijeme njihovog boravka u školi nije ni normativno uređeno.

Iako je Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju bila utvrđena mogućnost ishrane djece u školi uz obavezu ministra da donese Pravilnik, Nacrtom Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju postojeća zakonska odredba je izbrisana¹⁸³.

¹⁸² Ombudsman za djecu je tokom 2012. godine izvršio istraživanje o školskim kuhinjama. Na upitnik je odgovorilo 117 osnovnih škola, od čega je u 63 škole organizovan neki oblik ishrane djece. U 31 školi je škola organizovala ishranu djece, a 32 škole su omogućile drugom subjektu da u školi vrši prodaju hrane učenicima. Nakon istraživanja, Institucija je Ministarstvu prosvjete i kulture uputila preporuku broj:457-1-UP/13 da donese Pravilnik o uslovima rada školske kuhinje.

¹⁸³ Mišljenje Ombudsmana za djecu na Nacrt Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, broj:616-2-UP/16 od 13.05.2016.godine: Zakonom utvrditi da škola u saradnji sa savjetom roditelja može da organizuje ishranu učenika i da ministar donosi Pravilnik o mogućim oblicima organizovanja ishrane učenika u školi.

VII DJECA SA POTEŠKOĆAMA U RAZVOJU

Konvencija o pravima djeteta, a i domaći propisi, za ostvarivanje prava djece sa poteškoćama u razvoju poziva, prije svega, na njihovo ravnopravno učešće u društvu, u kojem treba da uživaju pun i dostojan život, u uslovima u kojima se obezbjeđuje njihovo dostojanstvo, postiže samostalnost i olakšava aktivno učešće u zajednici.

Inkluzija je proces rješavanja i reagovanja na raznovrsnost potreba svih učenika i obuhvata promjene i izmjene sadržaja, pristupa, struktura i strategija, sa zajedničkom vizijom koja obuhvata svu djecu odgovarajuće starosne dobi i sa ubjeđenjem da je redovni obrazovni sistem odgovoran za obrazovanje sve djece.¹⁸⁴

Na žalost, prijave roditelja po kojima je Institucija postupala, i u izvještajnom periodu, ukazuju na povrede prava ove kategorije djece po različitim osnovama, a najveći broj prijava Institucija je zaprimila u septembru mjesecu sa početkom nove školske godine.

Iako, inkluzivno obrazovanje, prema Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, obavezuje da djeca sa poteškoćama u razvoju, na osnovu procjene stručnog tima i u njihovom najboljem interesu, budu uključena u redovna odjeljenja, prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama i mogućnostima, kako bi uz odgovarajuću podršku dostigli svoj puni potencijal, prijavama se najčešće ukazuje na povredu prava djece u obrazovnom sistemu.

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu roditelja¹⁸⁵ kojom ukazuju da je njihova kćerka, na osnovu rješenja nadležnog Centra za socijalni rad, kojim je razvrstana kao lice sa višestrukim smetnjama (lako oštećenje intelektualnog funkcionisanja, oštećenje govorno-glasovne komunikacije) u 2. razredu osnovne škole imala asistenta u nastavi, ali da sada u 3. razredu nema takvu podršku. Škola je uputila Ministarstvu 4 zahtjeva za dobijanje saglasnosti za asistenta u nastavi, u tri slučaja zahtjevu je udovoljeno, a zahtjev koji se odnosi na njihovu kćer je odbijen.

Ministarstvo prosvjete i kulture, u svom odgovoru Instituciji između ostalog navodi: „Zbog ograničenih sredstava u budžetu, za školsku 2017. godinu finansiraju se asistenti za učenike sa autizmom i teškim tjelesnim oštećenjima, zbog čega Ministarstvo nije u mogućnosti finansirati asistenta i za učenicu XX koja je nalazom i mišljenjem prvostepene stručne komisije za procjenu potreba i usmjeravanje djece i omladine sa smetnjama u razvoju procijenjena kao lice sa višestrukim smetnjama.”¹⁸⁶

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu roditelja¹⁸⁷ kojom se ukazuje da je njihov sin u predškolskom obrazovanju i u 1. razredu osnovne škole imao asistenta u nastavi kao dijete sa Daunovim sindromom, ali da mu ove godine, u 2. razredu, nije odobren asistent u nastavi.

Ministarstvo prosvjete i kulture u svom odgovoru Instituciji između ostalog navodi: „Kao što je u dopisu Ministarstva navedeno, zbog ograničenih sredstava u budžetu, za školsku 2016/2017 godinu biće finansirani asistenti primarno za učenike sa autizmom i teškim tjelesnim oštećenjima, zbog čega je odbijen zahtjev za angažovanje i finansiranje asistenta za dječaka koji je procijenjen kao lice sa višestrukim smetnjama (Sy Down, oštećenje u govorno-glasovnoj komunikaciji, lako oštećenje intelektualnog funkcionisanja). S obzirom da je majka dječaka izjavila da bi bila asistent svome sinu bez

¹⁸⁴ UNESCO, Konferencija 1994. godine

¹⁸⁵ Predmet broj:1247-141-PŽ/16

¹⁸⁶ Ministarstvo prosvjete i kulture, odgovor 07.041/610-414-1/16 od 4.10.2016. godine

¹⁸⁷ Predmet broj:1275-145-PŽ/16

naknade, Ministarstvo je saglasno da majka dječaka bude angažovana kao asistent, i da mu pruža potrebnu pomoć za vrijeme trajanja nastave.¹⁸⁸

3. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu¹⁸⁹ kojom se navodi: „Obraćamo Vam se, kao roditelji djece s posebnim potrebama jer smo očajni, u nadi da će te riješiti ili ubrzati rješenje našeg problema. Nismo se u ovom dopisu pozivali na Konvenciju o pravima djeteta, Preporuke i izvještaje Ombudsmana za djecu, školske pravilnike i ostale važeće akte, jer smatramo da će neko s ljudske strane pomoći u rješavanju našeg problema. Problem je da djecu u 9. razredu premještaju u novo odjeljenje, to je grubo poigravanje sa emocijama bolesnog djeteta s posebnim potrebama i pogoršanje zdravlja djeteta.”

Ministarstvo prosvjete i kulture, u odgovoru Instituciji, između ostalog, navodi da učenici trebaju biti vraćeni u razred u kojem su bili i do sada.¹⁹⁰

4. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu¹⁹¹ kojom majka djeteta navodi da njenom djetetu od 5 godina, koje ima dijagnozu pervazivni razvojni poremećaj, nije odobren boravak u vrtiću, jer nemaju stručna lica za rad sa djetetom, iako je od strane psihologa preporučen boravak djeteta u vrtiću.

5. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu¹⁹² kojom majka dječaka navodi da njenog sina-dijete sa poteškoćama u razvoju, sada u 9. razredu prebacuju u novo odjeljenje bez ikakve prethodne pripreme, što je u velikoj mjeri emocionalno uticalo na dijete. Majka posebno ukazuje na moguće posljedice i pita ko će snositi odgovornost za to.

Nedorečenost zakonskih rješenja u dijelu podrške u nastavi djeci sa poteškoćama u razvoju, najčešći su razlozi zbog kojih se roditelji obraćaju Instituciji. Iako zakoni u sistemu obrazovanja ne poznaju asistenta u nastavi, jedan broj asistenata je uveden u sistem, bez jasnog zakonskog okvira koji određuje koja djeca imaju pravo na podršku asistenta, ko i pod kojim uslovima može biti angažovan za asistenta, da li je asistent pedagoški, personalni ili pomoćnik u nastavi, ko vrši nadzor nad njegovim radom, ko plaća angažovanje asistenta i sl.

Pri tome, jedan broj prvostepenih stručnih komisija pri centrima za socijalni rad, koji rade procjenu potreba djeteta, svojim nalazom i mišljenjem, između ostalog, konstatuju i potrebu djeteta za asistentom u nastavi, pa se roditelji pitaju da li uopšte trebaju raditi procjenu potreba djeteta, ako djetetu neće biti i osigurana podrška kako se to nalazom i mišljenjem preporučuje.

S obzirom da pitanje angažovanja asistenata u nastavi za djecu sa smetnjama u razvoju nije normativno uređeno, neophodno je **zakonom jasno odrediti** pod kojim uslovima se može ostvariti pomoć i podrška asistenta u obrazovnom sistemu, te koja lica i pod kojim uslovima i sa kakvim ovlaštenjima mogu pružati tu pomoć i podršku, ko vrši nadzor nad njihovim radom, te moguće načine finansiranja,¹⁹³ te **obezbijediti jednak pristup centara za socijalni rad** - prvostepenih stručnih komisija za procjenu potreba i usmjeravanje djece i omladine sa smetnjama u razvoju u primjeni Pravilnika o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, kako bi se izbjegli problemi u praksi, da jedan broj prvostepenih stručnih komisija, svojim nalazom i mišljenjem, kao pomoć i podršku djetetu između ostalog predlaže i angažovanje

¹⁸⁸ Ministarstvo prosvjete i kulture, odgovor 07.041/610-369-2/16 od 18.10.2016. godine

¹⁸⁹ Predmet broj:1295-147-PŽ/16

¹⁹⁰ Ministarstvo prosvjete i kulture, odgovor 07.410/059-3210-1/16

¹⁹¹ Predmet broj:1131-119-PŽ/16

¹⁹² Predmet broj:1436-163-PŽ/16

¹⁹³ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture, broj: 889-2-I-41/15 od 19.01.2016. godine

asistenta, dok u brojnim lokalnim zajednicama, nalazi to ne uključuju uz obrazloženje da pitanje asistenta u nastavi zakonom nije uređeno. Nejednak pristup u primjeni propisa dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece pod istim uslovima.¹⁹⁴

Novim Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, utvrđeno je prvi put pravo djeteta na podršku i pomoć asistenta u nastavi, koje se ostvaruje na osnovu nalaza i mišljenja prvostepene stručne komisije, ali način na koji je regulisano pitanje njihovog angažovanja dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece po ovom osnovu.

Uporedo sa novim zakonskim rješenjem **neophodne su izmene i dopune Pravilnika o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama.**¹⁹⁵ Da postojeća rješenja nisu odgovor ni na potrebe djece ni obrazovnog sistema potvrđuju, između ostalih članovi 4, 5. i 6. Pravilnika. Tako Pravilnik, članom 4. utvrđuje da se u redovna odjeljenja može uključiti do 3 djece sa posebnim obrazovnim potrebama, iako je Zakonom utvrđena mogućnost da u odjeljenja bude uključeno najviše 2 djece. Članom 5. utvrđeno je da pomoć djeci sa posebnim obrazovnim potrebama mogu pružati studenti završnih godina pedagoških akademija-fakulteta, svršeni učenici učiteljskih škola, nastavnici koji se pripremaju za polaganje stručnog ispita, lica na civilnom služenju vojnog roka, a koji su stručnjaci u toj oblasti. Svršeni učenici učiteljskih škola mogu se zaposliti kao asistenti u inkluzivnom obrazovanju. Prema članu 6. Pravilnika programe za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama ostvaruju defektolozi određene specijalnosti.

Pored problema vezanih za angažovanje asistenata u nastavi u osnovnoj školi i predškolskoj ustanovi, roditelji ukazuju i na probleme koji nastaju upisom djeteta u srednju školu.

6. Ombudsman za djecu zaprimio je žalbu roditelja¹⁹⁶ kojom se ukazuje da je učenik srednje škole završio prvi razred, ali da nije ocijenjen ni iz jednog predmeta, te da mu nije omogućen pristup školi u novoj školskoj godini, a da o tome nije dobio nikakvu odluku nadležnog organa škole. Nakon što je učenik upisan u prvi razred, i ocjenjivan iz predmeta, škola je preko centra za socijalni rad uputila učenika na procjenu njegovih potreba zbog uočenih poteškoća. Nalazom i mišljenjem prvostepene stručne komisije, predlaže se, između ostalog, nastavak započetog školovanja i maksimalna podrška psihološko-pedagoške službe. Bez obzira na nalaz i mišljenje prvostepene stručne komisije, koja je u tri mjeseca dva puta vršila procjenu djeteta, i koje je postalo pravosnažno, škola je prestala ispitivati i ocjenjivati učenika, pa je bez ocjena „završio“ prvi razred, što je dovelo u pitanje ostvarivanje njegovog prava na obrazovanje, posebno početkom nove školske godine, ali i prava djeteta da se o njegovim pravima, obavezama i odgovornostima odlučuje u skladu sa zakonom i najboljim interesom djeteta.¹⁹⁷

Roditelji djece sa poteškoćama u razvoju prijavama Instituciji, između ostalog, ukazuju i na nemogućnost ostvarivanja prava djece na **dnevno zbrinjavanje**.

Novo pravo djece u socijalnoj zaštiti¹⁹⁸ – pravo na dnevno zbrinjavanje obezbjeđuje aktivnosti usmjerene na razvoj praktičnih vještina za svakodnevni život, koje u najvećoj mogućoj mjeri omogućavaju samostalnost, razvoj i održavanje socijalnih, kognitivnih i fizičkih funkcija. Zbrinjavanje u dnevnom centru, kroz odgovarajuće usluge zdravstvene njege, fizikalne terapije, individualnog tretmana zavisno od smetnji u razvoju, te

¹⁹⁴ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, broj: 889-2-I-42/15 od 19.01.2016. godine

¹⁹⁵ Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 85/04

¹⁹⁶ Predmet broj:1132-120-PŽ/16

¹⁹⁷ Preporuka Ombudsmana za djecu broj:177-131-PŽ/16 od 21.09.2016. godine

¹⁹⁸ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 51.

savjetodavnog rada sa roditeljima u funkciji je i prevencije institucionalnog zbrinjavanja djece.

Dnevni centri, kao vid podrške i djeci i njihovim porodicama, na žalost, u jednom broju lokalnih zajednica još uvijek nisu uspostavljeni, čime je dovedeno u pitanje ostvarivanje prava djeteta na dnevno zbrinjavanje kako je to definisano zakonom, iako je u 2016. godini primijetna pojačana aktivnost lokalnih zajednica na uspostavljanju dnevnih centara.

Jedan broj žalbi primljenih u Instituciji ukazuje na povredu prava djece sa smetnjama u razvoju u ostvarivanju njihovog prava **na obrazovanje u specijalnim školama**.

Obrazovanje djece u specijalnim školama, kako im i sam naziv kaže - specijalne, zahtijeva i dodatni normativni okvir kojim će se jasno definisati način funkcionisanja i organizovanja ovih ustanova. Uslovi i način organizovanja ovih ustanova, odgovor je na pitanje koja djeca i sa kojim poteškoćama mogu ostvariti pravo na obrazovanje u ovoj ustanovi, odnosno, za koju kategoriju djece ustanova ima odgovarajuće uslove za njihovo obrazovanje jer to zahtijeva i odgovarajući program obrazovanja i adekvatan profesionalni kadar za njegovu realizaciju. Ako se ima u vidu da je smještaj djece u ustanovu uvijek posebno osjetljivo pitanje i za djecu i za roditelje i za ustanovu u koju se djeca primaju, procedura smještaja, ishrane djece, stalni i dnevni boravak zahtijevaju jasno definisana pravila i procedure. **Iako je članom 88. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, utvrđeno da će Ministarstvo donijeti pravilnik o načinu organizacije i finansiranju specijalnih škola, pravilnik još uvijek nije donesen.**

Djeca sa poteškoćama u razvoju nemaju posebne potrebe, njihove potrebe jednake su potrebama njihovih vršnjaka, ali da bi ih ostvarili društvo mora otkloniti prepreke koje ih u tome sprečavaju. Posebnost, koja se vezuje za ovu kategoriju djece odnosi se prije svega na potrebu za društvenom podrškom i uklanjanje prepreka, a tiče se brojnih subjekata zaštite. Pri tome je izuzetno važna stalna komunikacija i koordinacija različitih službi, da bi se u datim uslovima osiguralo maksimalno moguće za svako dijete i, što je posebno važno, pod istim uslovima.

Koordinacija različitih resora u ostvarivanju svakog prava djeteta je ključna, kada su u pitanju djeca sa različitim poteškoćama i dodatno važna, jer za dijete i njegove roditelje nije od uticaja da li je određeno pitanje u resoru obrazovanja ili socijalne zaštite, već da li dijete ima pravo i pod kojim uslovima. To posebno dolazi do izražaja kod problema sa asistentima u nastavi, što se pravda činjenicom da su personalni asistenti u nadležnosti resora socijalne zaštite, a pedagoški u nadležnosti resora obrazovanja.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite¹⁹⁹ u Republici Srpskoj u 2015. godini evidentirana su ukupno 3454 maloljetnika koji imaju rješenje nadležnog organa o procjeni potreba i usmjeravanju i to 2049 dječaka i 1405 djevojčica i taj broj je u odnosu na 2012. godinu povećan za 450 djece. U 2012. godini evidentirano je 3007 djece koja imaju rješenje o procjeni potreba i usmjeravanju i to 1723 dječaka i 1284 djevojčice.

Prema istim podacima, najveći broj djece kod kojih je izvršeno razvrstavanje u 2015. godini su djeca sa višestrukim smetnjama - 1165, psihičkim - 836, tjelesnim oštećenjima - 593, oštećenjem sluha - 130, sa autizmom - 115.

Navedeni pokazatelji odnose se samo na djecu koja su prošla procjenu potreba i usmjeravanje, na žalost, jedan broj roditelja još uvijek zbog neprepoznavanja problema ili njegovog neprihvatanja, dovodi do situacija da se poteškoće kod djeteta, po različitim osnovama, dijagnostikuju vrlo kasno.

¹⁹⁹Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite, 2015.

Roditelji djece sa poteškoćama u razvoju koji nose veliki teret i odgovornost za brojne situacije sa kojima se svakodnevno susreću, posebno ukazuju na nedovoljan broj stručnjaka za rad sa djecom, posebno logopeda i defektologa. Ako dijete nema potrebnu stručnu pomoć ili je nema u mjeri koja mu je prema nalazu ljekara potrebna, pitanje je da li će i u kojoj mjeri dostići svoj puni potencijali. A za ovu kategoriju djece to je najvažnije, prepoznati njihove potencijale u najranijem uzrastu, a oni ih imaju, i uz stručnu pomoć i podršku omogućiti im da oni, u najvećoj mogućoj mjeri, budu dostignuti. Istovremeno, ako nema logopeda, npr. u lokalnoj zajednici, ili su njegove usluge djetetu dostupne samo jednom sedmično, pa roditelj tu podršku mora tražiti u drugoj lokalnoj zajednici, to zahtijeva dodatna finansijska sredstva za putovanje i uslugu, brigu za drugu djecu koju imaju u porodici.

Na nedovoljan broj stručnjaka ukazuju i zaposleni u vaspitno-obrazovnim ustanovama, ističući da nemaju potrebna znanja da prepoznaju individualne potrebe djece sa vrlo različitim poteškoćama u razvoju i da, bez obzira na napore koje ulažu, pitanje je da li je to u najboljem interesu svakog djeteta pojedinačno. Vrlo mali broj škola ima zaposlene defektologe koji imaju izuzetno važnu ulogu u sprovođenju inkluzivnog obrazovanja, ali i u stručnoj pomoći nastavnicima koji rade sa djecom sa poteškoćama u razvoju, ali i drugim učenicima. Pored toga, u vaspitno-obrazovnim ustanovama navode i problem da se kod jednog broja djece njihove poteškoće, prvi put „vide” prilikom upisa u školu, što znatno usporava i otežava rad sa djetetom.

Program za rani rast i razvoj 2016-2020. godine²⁰⁰, među programskim aktivnostima definisao je i unapređenje sistema otkrivanja smetnji u razvoju djece, čija realizacija, između ostalih uključuje i aktivnosti na:

- uspostavljanju timova za ranu detekciju i intervenciju u okviru postojećih kapaciteta domova zdravlja i centara za socijalni rad, te
- unapređenju pružanja usluga rane detekcije djece sa smetnjama u rastu i razvoju.

Imajući u vidu brojne aktivnosti predviđene Programom, veoma je važno da se nosioci aktivnosti i vremenski okvir definišu Operativnim planom aktivnosti, koji se radi za godinu dana a na koji Program i obavezuje.

²⁰⁰ Program za rani rast i razvoj 2016-2020 usvojila je Vlada Republike Srpske, mart 2016. godine

VIII PRAVO NA OBRAZOVANJE

I u izvještajnom periodu Institucija je postupala po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djece u obrazovnom sistemu po različitim osnovama.

Prijavama se ukazuje na preopširne nastavne planove i programe i gradivo koje nije prilagođeno uzrastu i potrebama djece, na probleme školske discipline i posebno izricanje vaspitno-disciplinskih mjera, ocjenjivanje učenika, uslove rada u školama, odnos nastavnika prema učenicima, nemogućnost ostvarivanja prava nadarene i talentovane djece, djece sa poteškoćama u razvoju, djece kojima je izrečena vaspitna mjera upućivanje u vaspitno-popravni dom, djece koja su zbog bolesti duže odsutna iz škole, djece bez roditeljskog staranja, na različite oblike nasilja nad djecom i među djecom. Iz gotovo svih prijava proizilazi da saradnja porodice i škole, u ostvarivanju prava djeteta u obrazovnom sistemu, nije na potrebnom nivou.

Priznajući pravo na obrazovanje, kao jedno od osnovnih prava djeteta²⁰¹, Konvencija o pravima djeteta posebno ukazuje da, obrazovanje treba da obezbijedi da svako dijete savlada osnovne životne vještine, a one uključuju ne samo pismenost i računanje, već i životne vještine kao što su sposobnost da se donesu uravnotežene odluke, da se sukobi rješavaju na nenasilan način, da se razvije zdrav način života, dobri odnosi u društvu i odgovornost, kritičko razmišljanje, kreativni talenti i druge sposobnosti koje pružaju djeci sredstva koja su im potrebna da bi slijedila svoje životne izbore.²⁰²

Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srpskoj za period 2016-2021²⁰³ konstatuje da trenutno stanje u obrazovanju nalaže da se svestrano sagledaju i realno projektuju svi ključni aspekti razvoja obrazovanja, te potrebu da se koordinisano i sistemski radi na razvoju i unapređenju kvaliteta vaspitanja i obrazovanja. S obzirom da Strategijom nisu definisani nosioci aktivnosti i vremenski okvir za realizaciju definisanih mjera i aktivnosti radi realizacije postavljenih ciljeva, vrlo je važno da isto bude jasno definisano i javno objavljeno Godišnjim akcionim planom, kako bi se mogla pratiti njena realizacija.

1. Talentovana djeca

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu roditelja²⁰⁴ kojom se između ostalog navodi: „Obraćam Vam se sa konkretnom molbom da izvršite pritisak na institucije Republike Srpske u svrhu poštovanja Zakona o školovanju i stipendiranju mladih talenata koji je usvojen 2010. godine, a kojim je predviđeno donošenje Pravilnika i osnivanje Centra za mlade talente.”

Pravo na obrazovanje je ne samo jedno od osnovnih ljudskih prava, već i ključni faktor za ostvarivanje prava djeteta uopšte, „a ključni cilj obrazovanja je razvijanje djetetove individualne ličnosti, talenata i sposobnosti, u svjetlu činjenice da svako dijete ima jedinstvene karakteristike, interesovanja, sposobnosti i potrebu u učenju.”²⁰⁵

Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju kao jedan od ciljeva obrazovanja definiše cjelovit i harmoničan, individualnim potrebama, interesima i mogućnostima prilagođen

²⁰¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 28. i 29.

²⁰² UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 1. Ciljevi obrazovanja, tačka 9.

²⁰³ Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srpskoj za period 2016-2021, usvojila je Narodna Skupština Odlukom broj:02/1-021-386/16 dana 6.04.2016. godine, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 32/16

²⁰⁴ Predmet broj:1590-180-PŽ/16

²⁰⁵ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 1. Ciljevi obrazovanja, tačka 8 i 9.

razvoj intelektualnih, socijalno-emocionalnih, moralnih, radnih i fizičkih potencijala i sposobnosti djeteta do ličnog maksimuma²⁰⁶ što podrazumijeva da sistem kroz individualni pristup svakom djetetu treba da prepozna njegove posebne talente i sposobnosti. Zakon istovremeno obavezuje školu „da organizuje uočavanje, obrazovanje, praćenje i podsticanje nadarenih i talentovanih učenika, te organizuje dodatni rad prema njihovim sklonostima, sposobnostima i interesima“, a „ministar donosi nastavni plan i program za nadarene i talentovane učenike i Pravilnik o utvrđivanju kriterijuma za izbor nadarenih i talentovanih učenika“²⁰⁷.

Nacrtom zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju definisan je pojam nadarenog i talentovanog učenika (član 4. tačka 25. i 26.) za koje se u članu 85. propisuju obaveze škole da obezbijedi: „(1) veću individualizaciju nastave i primjenu sredstava, oblika i metoda rada u skladu sa potrebama nadarenih i talentovanih učenika...“ i „(2) vannastavne aktivnosti koje podsticajno djeluju na razvoj, iskazivanje i usavršavanje nadarenosti i talenta učenika“. U školi se formira tim za podršku nadarenim i talentovanim učenicima (član 86.).

Prema Zakonu o školovanju i stipendiranju mladih talenata²⁰⁸ mladim talentom smatra se učenik ili student koji ima posebne natprosječne, specijalne, praktične sklonosti sa naglašenim kreativnim, stvaralačkim sposobnostima, a Zakonom se uređuje način njihove identifikacije, podsticanje, školovanje i stipendiranje.

Zakon utvrđuje i obavezu:

- da se u školi imenuje stručni tim za identifikaciju mladog talenta (član 9.),
- da Ministar donese Pravilnik o kriterijumima i postupku za identifikovanje, praćenje i utvrđivanje mladog talenta (član 12.), te
- da utvrđivanje, praćenje i razvoj mladog talenta vrši Centar za mlade talente, kao javna ustanova specijalizovana za utvrđivanje, praćenje i razvoj mladog talenta (član 13.).

Na žalost, iako je Zakon donesen 2010. godine, ostvarivanje prava ove kategorije djece još uvijek, najčešće zavisi od spremnosti i mogućnosti njihovih roditelja. Da bi ova kategorija djece mogla maksimalno realizovati svoje mogućnosti i potencijale i za sebe i društvo, potreban im je prilagođen program i usluge u obrazovnom sistemu, izvan onih u redovnom školskom programu. Njihova nadarenost i njihov talenat su njihove potrebe, na koje se sistemskim mjerama mora odgovoriti već u njihovom najranijem uzrastu.

S obzirom,

- na važnost da se talentovana i nadarena djeca prepoznaju u ranom djetinjstvu kako bi se sistemski radilo na razvoju njihovih posebnih sposobnosti i pružala podrška i učenicima i njihovim roditeljima i nastavnicima, neophodno je stvoriti uslove za dosljednu primjenu Zakona o školovanju i stipendiranju mladih talenata, posebno donošenjem odgovarajućih podzakonskih akata.
- da se bez Pravilnika o kriterijumima i postupku za identifikovanje, praćenje i utvrđivanje mladog talenta dovodi u pitanje ostvarivanje prava talentovane djece koja su utvrđena zakonom, a time i ciljeva obrazovanja, te ostavlja prostor za različit pristup vaspitno-obrazovnih ustanova mladim talentima, imajući u vidu zakonom utvrđenu obavezu, Ombudsman za djecu predložio je Ministarstvu prosvjete i

²⁰⁶ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 74/08, 71/09, 104/11, 33/14, član 7

²⁰⁷ Isto, član 48, stav 1. i 2.

²⁰⁸ Zakon o školovanju i stipendiranju mladih talenata, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 73/10

kulture²⁰⁹ preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa talentovane djece na način da:

- na osnovu člana 12. Zakona o školovanju i stipendiranju mladih talenata donese Pravilnik o kriterijumima i postupku za identifikovanje, praćenje i utvrđivanje mladog talenta, te
- pristupi propisanom osnivanju Centra za mlade talente, za koji je Zakonom regulisan način njegove organizacije, finansiranje, te program rada.

2. Nastavni plan i program

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu roditelja²¹⁰ kojom se ukazuje da su zbog nezadovoljstva vaspitno-obrazovnim radom učiteljice, a koje traje već duži period, podnijeli zahtjev za premještanje djece u druga odjeljenja, a neka su se već prepisala u druge škole. U svom odgovoru Instituciji, škola navodi da molbe roditelja nije ni stigla da razmatra, s obzirom da su navedeni roditelji ispisali svoju djecu iz škole.

Republički pedagoški zavod, nakon što je izvršio stručno–pedagoški nadzor, između ostalog konstatuje da: „Nastavnica i pored svih upućenih preporuka i sugestija, koje je dužna ispoštovati u radu i dalje pokazuje nedovoljno odgovoran i nedovoljno stručan odnos prema obavezama, između ostalog, na čas dolazi nepripremljena, u radu koristi zbirku zadataka za koju nema saglasnost ministarstva...te su školi date preporuke za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti.”

Nastavni plan i program je jedan od parametara za praćenje kvaliteta i efikasnosti obrazovanja. Učenici, njihovi roditelji a i nastavnici uglavnom se slažu u ocjeni da je nastavni plan i program opterećen sa puno predmeta i nastavnih sadržaja, što zahtijeva naporan raspored i ne ostavlja dovoljno vremena za objašnjenja, vježbe i ispitivanja. Preopterećeno nastavno gradivo stalni je pritisak i na djecu i na nastavnike i roditelje, djeca uče previše, a izostaje očekivani rezultat, pri tome nemaju dovoljno prostora za slobodno vrijeme, nastavnicima se ne ostavlja prostor za provjeru usvojenih znanja niti za vaspitni rad sa djecom.

Učenici posebno navode da uče mnogo apstraktnih pojmova, formula, definicija, a da teme koje su za njih važne nisu sastavni dio školskog programa.

Pored toga, iako je škola uvijek bila, a i po definiciji je i vaspitna i obrazovna ustanova, danas, pod pritiskom nastavnog plana i programa za vaspitni rad sa djecom nije ostavila dovoljno prostora. A taj prostor se mora pronaći u okviru postojećeg nastavnog plana i programa, jer umanjenje vaspitne uloge škole dovodi u pitanje ostvarivanje ciljeva obrazovanja definisanih zakonom.

Dakle, iako je nastavni plan i program opterećen sadržajem, on još uvijek ne uključuje one teme koje su posebno važne za razvoj i odrastanje djeteta, a koje se, prije svega, odnose na zaštitu zdravlja djece i zdrave stilove života, bolesti ovisnosti, važnost porodice i sl. Promjene nastavnog plana moraju biti usmjerene na razvijanje kreativnog učenja, na bolju međusobnu saradnju učenika, roditelja i nastavnika, na kvalitetniji rad sa talentovanom djecom. Promjene moraju osigurati da su djeca aktivni učesnici u nastavi, a ne samo pasivni posmatrači. Nastavni plan i program mora prije svega biti prilagođen uzrastu djeteta, njegovim potrebama i mogućnostima, usmjeren na razvoj sposobnosti djeteta, da dijete nauči da uči, da rješava probleme i samostalno zaključuje, da razumije gradivo, da pita, da razumije zašto je učenje važno, da uči za život, a ne da se učenje svodi na borbu za ocjene i računanje prosjeka.

²⁰⁹ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj:1733-31-PŽS-20/16 od 21.12.2016. godine

²¹⁰ Predmet broj:481-51-PŽ/16

3. Realizacija Nastavnog plana i programa u osnovnim školama - Program prevencije nasilja

Imajući u vidu važnost preventivnih programa u zaštiti djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, Ombudsman za djecu²¹¹ predložio je 2013. godine Ministarstvu prosvjete i kulture, preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti kojima će programi prevencije različitih oblika nasilja nad djecom i među djecom biti sastavni dio školskog programa.

Početkom nove 2014/2015. školske godine Ministarstvo prosvjete i kulture i Republički pedagoški zavod promovisali su Nastavni plan i program za osnovno obrazovanje i vaspitanje²¹² u kojem su, u programu vaspitno-obrazovnog rada odjeljenjske zajednice, prilagođeno uzrastu djeteta, uvedeni i programi prevencije nasilja. Cilj programa je upoznavanje učenika sa oblicima nasilja, posljedicama na razvoj i odrastanje djeteta, razvijanje sposobnosti nenasilne komunikacije. Istovremeno u programima su data i didaktička uputstva i preporuke za korištenje savremenih metoda rada, uključivanje stručnih lica u realizaciju ponuđenih programskih sadržaja i obavezno učešće djece u kreiranju sadržaja.

S obzirom da je od uvođenja programa prevencije u Nastavni plan i program za osnovne škole prošla jedna školska godina i cijelo polugodište druge školske godine, Institucija je, u kontaktu sa školama ali i radom na pojedinačnim prijavama dobila informacije o realizaciji programa. Pedagozi i psiholozi škola potvrđuju da su realizovali radionice u odjeljenjskim zajednicama ili su provodili istraživanja, nakon kojih su ciljano odabirali teme vezano za nasilje koje su obrađivali u pojedinim odjeljenjima ili cijeloj školi. Djeca takođe potvrđuju da su o problemu nasilja razgovarali uglavnom na časovima odjeljenjske zajednice, a jedan broj škola je i kroz saradnju sa NVO ili policijom realizovao radionice o ovoj temi.

Ipak u svim školama nije na isti način i s istom ozbiljnošću pristupano realizaciji časova odjeljenjske zajednice o temi prevencije nasilja, a posebno u školama gdje uprave tvrde da u njihovoj školi nema djece žrtava nasilja ili da su imali slučajeve „prošle godine“, „prije par godina“, da su „sve riješili“, da je „dijete završilo školu“, da su prosljedili informacije centru za socijalni rad, ali da nema povratnih informacija...

U cilju jačanja sistema zaštite djece od različitih oblika nasilja, posebno programa prevencije, Ombudsman za djecu predložio je Republičkom pedagoškom zavodu da u skladu sa svojim nadležnostima :

- izvrši nadzor u realizaciju časova odjeljenjske zajednice u osnovnim školama (u jednom broju škola i različitim uzrastima djece) a vezano za realizaciju Nastavnog plana i programa koji se odnosi na prevenciju nasilja, kako bi se prepoznale dobre prakse ali i otklonile one koje nisu u najboljem interesu djeteta.

4. Škola je dužna postupati po Zakonu o opštem upravnom postupku

Zakon o opštem upravnom postupku jasno je propisao postupak odlučivanja o zahtjevu stranke, kao i obavezu organa koji odlučuje da, na osnovu utvrđenih činjenica, donese rješenje u propisanom obliku, koje između ostalog treba da sadrži i uputstvo o pravnom sredstvu kojim se stranka obavještava da li protiv rješenja može izjaviti žalbu ili

²¹¹ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture, broj 1847-16-UP/13 od 11.12.2013.

²¹² Nastavni plan i program za osnovno obrazovanje i vaspitanje, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 74/14

pokrenuti upravni spor ili drugi postupak pred sudom. Po Zakonu o opštem upravnom postupku dužni su da postupaju državni organi kada u upravnim stvarima rješavaju o pravima, obavezama ili pravnim interesima pojedinaca.²¹³

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu roditelja²¹⁴ kojom se navodi da je djevojčica upisana u 1. razred osnovne škole, prema napravljenom rasporedu po odjeljenjima djevojčica je pohađala nastavu u prvoj sedmici. Međutim, iz razloga, za koje roditelji nisu dobili obrazloženje, dijete je raspoređeno u novo odjeljenje, gdje dobija novog učitelja i nove drugove u razredu samo nekoliko dana od početka školske godine, zbog čega odbija ići u školu.

Iz odgovora škole proizilazi da su Ministarstvu prosvjete i kulture, prije početka nastave uputili molbu da im se odobre četiri prva razreda, Ministarstvo je uvažilo molbu, ali je škola odgovor dobila kada je nastava počela i kada su odjeljenja već formirana. S obzirom na razloge koje je majka navela, škola je obavijestila Instituciju da je djevojčica ostavljena u odjeljenju u kojem je prvobitno bila raspoređena.

2. Institucija je zaprimila žalbu roditelja²¹⁵ kojom se navodi da ima dvoje djece koja idu u istu školu, jedno deveti drugo četvrti razred. Svo vrijeme su išli u istu smjenu, zajedno putovali i dječak nikada nije ostajao sam kod kuće. Kao samohranjoj majci važno joj je da djeca idu zajedno u školu zbog njihove sigurnosti. Početkom ove školske godine dječak koji ide u četvrti razred je prebačen u drugu smjenu bez ikakvog obavještenja. U školi su joj rekli da je sve po zakonu, zbog čega se obratila Ministarstvu.

U odgovoru dostavljenom stranci, Ministarstvo prosvjete i kulture navodi da nakon informacija dobijenih od škole, Ministarstvo smatra da je potrebno da roditelj uspostavi bolju saradnju sa školom, odnosno rukovodstvom škole i radnicima stručne službe, kako bi riješili eventualne nesuglasice.

3. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu učenika²¹⁶ kojom se navodi da je u prethodne tri godine, zajedno sa još 4 svoja druga pohađao trogodišnju srednju školu. Za te tri godine imali su odličan, vrlo dobar uspjeh i primjerno vladanje i da su izrazili želju da redovno pohađaju 4. razred u kome je trenutno 32 učenika. Obratili su se molbom Ministarstvu koje im je odgovorilo da o tome treba da odluči Nastavničko vijeće škole. Nastavničko vijeće je jednoglasno donijelo odluku da se navedenim učenicima odobri nastavak školovanja s obzirom da ispunjavaju zakonom utvrđene uslove, ali imajući u vidu da odjeljenje već ima 32 učenika, što je zakonom utvrđen maksimum, neophodna je saglasnost Ministarstva na formiranje još jednog odjeljenja.

Ministarstvo prosvjete i kulture u svom odgovoru od 28.06.2016. godine cijeni da zahtjev nije opravdan, te ne daje saglasnost, a svojim odgovorom ničim ne obrazlaže razloge kojima se rukovodio i na osnovu čega je ocijenio da zahtjev nije opravdan.

Na zahtjev Ombudsmana za djecu da obrazloži razloge, Ministarstvo prosvjete i kulture u svom odgovoru od 23.08.2016. godine navodi da je saglasno sa navedenim upisom.

Poslije upisa u 4. razred, učenici se ponovo obraćaju pismom ombudsmanu za djecu, u kojem između ostalog pišu: „Zahvaljujemo Vam što ste svojim radom, zalaganjem, upornošću pomogli da upišemo 4. razred srednje škole. Ovaj gest što ste za nas učinili mnogo nam znači i uvijek ćemo rado da ga se sjećamo. Drago nam je što smo vidjeli da još uvijek postoje dobri ljudi i time nas ohrabрили za budućnost, motivisali i usrećili.”

²¹³ Zakon o opštem upravnom postupku, član 1.

²¹⁴ Predmet broj:1167-124-PŽ/16

²¹⁵ Predmet broj:1119-117-PŽ/16

²¹⁶ Predmet broj:1080-110-PŽ/16

Odlučujući o zahtjevu roditelja za ostvarivanje prava djece u obrazovnom sistemu po različitim osnovama, izostaje postupanje škola u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku, što dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece:

- O zahtjevu se najčešće i ne odlučuje, a kad se „odlučuje” izostaje odgovarajući upravni akt u propisanom obliku, podnosioci zahtjeva se samo „obavještavaju” da nije moguće udovoljiti njihovom zahtjevu, bez uputstva o pravnom sredstvu. Ovakav način „odlučivanja” o zahtjevu nije u skladu sa odredbama člana 190. do 200. navedenog Zakona. Odlučujući o podnesenom zahtjevu „obavještenjem” koje se ne poziva na propis na osnovu kojeg je doneseno, niti se obrazlažu razlozi koji upućuju na stav škole o navedenom zahtjevu, škola nije postupila u skladu sa Zakonom o opštem upravnom postupku, Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i sa Konvencijom o pravima djeteta, te je takvim postupkom učinila propust u radu na štetu učenika, da se o njegovom pravu u obrazovnom sistemu odlučuje u skladu sa zakonom i njegovim najboljim interesom.²¹⁷

- Dodatni problem u zaštiti prava djece u obrazovnom sistemu su i žalbe upućene Ministarstvu prosvjete i kulture, po kojima Ministarstvo „odlučuje”. Ministarstvo, prema zakonu, nije ni prvostepeni ni drugostepeni organ vaspitno-obrazovne ustanove i nije u poziciji odlučivati po žalbama na odluke škole, već je u obavezi iste dostaviti organu škole na nadležno postupanje. Ministarstvo, po zakonu, vrši upravni nadzor nad zakonitošću rada škole, stručno-pedagoški nadzor vrši Republički pedagoški zavod, a Republička prosvjetna inspekcija-inspekcijski nadzor nad primjenom zakona i drugih propisa.²¹⁸ Dodatni problem je kada Ministarstvo o žalbama odlučuje „instrukcijama”, „smjernicama” i slično.

- Postupanjem u pojedinačnim predmetima ukazuje se i na problem koji nastaje kada se roditelji, zahtjevom za rješavanje problema, istovremeno obrate i školi i ministarstvu i Pedagoškom zavodu, posebno kada dobiju različite odgovore.²¹⁹

- Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju utvrđeno je u kojim situacijama Ministarstvo daje saglasnost školi za donošenje odgovarajućih odluka, a Zakonom o opštem upravnom postupku jasno je definisano donošenje odluka uz prethodnu saglasnost i u saglasnosti drugog organa²²⁰, kao i situacije kada u zakonom određenom roku izostane tražena saglasnost, i takve situacije ne oslobađaju školu obaveze da odluči o podnesenom zahtjevu, a što je vrlo često prisutno. Umjesto preuzimanja odgovornosti i odlučivanja u skladu sa utvrđenim ovlaštenjima i procedurom koja osigurava zakonske garancije za pravilnu primjenu prava, dolazi do prebacivanja odgovornosti sa jedne na drugu stranu, a što samo dodatno komplikuje problem.

Navedene situacije ukazuju na potrebu jasnih procedura postupanja u vaspitno-obrazovnim ustanovama i obavezi ministarstva da ih uspostavi, kako bi se osigurala dosljedna primjena zakona i jednak pristup škola u ostvarivanju prava svakog djeteta, a nadležni organi učinili odgovornijim za postupanja u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima.

²¹⁷ Preporuka broj: 180-91-2-PŽ/15

²¹⁸ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 156

²¹⁹ Predmet broj:1295-147-PŽ/16

²²⁰ Zakon o opštem upravnom postupku, član 192.

5. Disciplinska odgovornost učenika

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu roditelja²²¹ kojom se navodi da je njihovom sinu, učeniku 9. razreda izrečena disciplinska mjera ukor nastavnčkog vijeća i premještanje u područno odjeljenje. Odlukom Školskog odbora odbijen je prigovor roditelja na izrečenu mjeru, a roditelj posebno navodi da nikada nije pozvan iz škole, da nije prisustvovao saslušanju njegovog djeteta i pita da li je disciplinski postupak proveden prema zakonu i da li je izrečena mjera srazmjerna počinjenom djelu. S obzirom da se prijavom navodi da nije sproveden postupak utvrđivanja odgovornosti učenika i da roditelji u tom postupku nisu učestvovali, Institucija je zatražila od prosvjetne inspekcije da izvrši inspekcijski nadzor u postupanju škole u izricanju vaspitno-disciplinske mjere.

Republički prosvjetni inspektor u svom odgovoru dostavljenom Instituciji navodi da je nakon izvršenog inspekcijskog nadzora, školi naloženo da poništi odluku o izricanju vaspitno-disciplinske mjere, s obzirom da je ista učeniku izrečena suprotno odredbama Pravilnika o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika.

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu roditelja²²² kojom se navodi da je njihov sin, dijete sa poteškoćama u razvoju, učenik 7. razreda, i da mu je izrečena vaspitno-disciplinska mjera ukor direktora zbog učinjene teže povrede obaveza učenika, ali da postupak utvrđivanja odgovornosti djeteta nije proveden i da oni kao roditelji i ne znaju šta je njihovo dijete uradilo.

Na zahtjev Ombudsmana za djecu, republički prosvjetni inspektor je izvršio inspekcijski nadzor i na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja i nepravilnosti, naložio školi da poništi odluku o izrečenoj vaspitno-disciplinskoj mjeri.

Navedeni primjeri su samo neke od prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u obrazovnom sistemu, a vezano za izricanje vaspitno-disciplinske mjere, a koji istovremeno ukazuju na propuste u postupanju škole na štetu prava učenika. Propustom škole povrijeđeno je pravo učenika da se o njegovim pravima, obavezama i odgovornosti, odlučuje u skladu sa zakonom, u odgovarajućem postupku, uz učešće djeteta i njegovih roditelja, i u skladu sa najboljim interesom djeteta.

Istovremeno, u navedenim a i drugim prijavama po kojima je Institucija postupala, izrečena vaspitno-disciplinska mjera smatra se dovoljnim korektivom neprimjerenom ponašanju učenika. Praksa, na žalost, pokazuje da izrečena vaspitno-disciplinska mjera nije dovoljan korektiv, te da, iako se mjere izriču postupno, one u konačnom, u jednom broju slučajeva ne daju očekivane rezultate. Pri tome ni zakon, a ni jedan broj pravilnika škola, u vezi sa disciplinskom odgovornošću učenika, ne utvrđuju obavezu škole da u saradnji sa roditeljima i starateljima djeteta provodi odgovarajuće mjere pojačanog vaspitnog rada i nadzora nad djecom koja svojim ponašanjem narušavaju pravila školske discipline, kako bi se poslije prve izrečene mjere učeniku, odgovarajućim mjerama pomoglo učeniku u otklanjanu uzroka koji dovode do takvog ponašanja i time smanjila mogućnost ponavljanja neprimjerenog ponašanja²²³.

U svim slučajevima povrede obaveza učenika škola mora da ima u vidu, prije svega, osnovnu svrhu izricanja vaspitno-disciplinske mjere učeniku. Izrečena mjera mora, prije svega, biti vaspitna, a onda i disciplinska i dovoljno efikasna da na učenika djeluje preventivno i da ga spriječi u novim povredama njegovih obaveza i da kod učenika

²²¹ Predmet broj:502-54-PŽ/16

²²² Predmet broj:110-5-PŽS/16

²²³ Nije prihvaćena inicijativa Ombudsmana za djecu da se zakonom utvrdi takva obaveza.

razvija svijest o potrebi da se pravila školske discipline poštuju. Izrečena mjera istovremeno treba preventivno da djeluje i prema svim drugim učenicima.

Poništavanje odluka o izrečenim vaspitno-disciplinskim mjerama nije dobra poruka, i dodatno, ako se ima u vidu da se roditelji obraćaju sudu zbog povrede prava djece po ovom osnovu, i da je sud već donio presudu o poništavanju odluku škole o izrečenoj vaspitno disciplinskoj mjeri i time potvrdio preporuku Ombudsmana za djecu,²²⁴ neophodno je sistemskim mjerama otkloniti situacije koje u praksi dovode do povrede prava djeteta po ovom osnovu.

Pitanje školske discipline izuzetno je važno za obrazovni sistem, zato sistem mora jasno definisati pravila disciplinske odgovornosti učenika. Učenici moraju znati šta su njihove obaveze u obrazovnom sistemu i ko im u kojem postupku i koje mjere može izreći zbog povrede njihovih obaveza.

I ne samo učenici. I roditelji moraju biti upoznati sa pravima, obavezama i odgovornostima u školi i kako je to uređeno važećim pravnim propisima, što uključuje i obaveznu saradnju sa školom ali i posljedice propuštanja te obaveze, te o pedagoškim mjerama škole i ovlaštenjima psihologa u školi i drugim službama koje su podrška roditeljima za različita pitanja sa kojima se susreću u odrastanju djeteta. Roditelji moraju znati da se protiv njihovog djeteta vodi disciplinski postupak u školi, moraju znati zbog čega, moraju učestvovati u tom postupku, a ne samo da im se pošalje obavijest ili odluka o izrečenoj mjeri. Izricanjem vaspitno-disciplinske mjere bez utvrđivanja odgovornosti djeteta i učešća roditelja ne postiže se svrha izricanja bilo koje mjere.

Činjenica je da Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju nisu propisana pravila vaspitno-disciplinskog postupka. Međutim, Zakonom o opštem upravnom postupku propisano je da su po ovom zakonu dužni da postupaju državni organi, kad u upravnim stvarima, neposredno primjenjujući propise rješavaju o pravima, obavezama ili pravnim interesima pojedinaca.²²⁵

Imajući u vidu da pitanje disciplinske odgovornosti učenika zbog povrede njihovih obaveza u školi nije na odgovarajući način uređeno normativnim aktom škole, te da škole imaju vrlo različit pristup utvrđivanja odgovornosti učenika i izricanja odgovarajućih vaspitno-disciplinskih mjera, što dovodi do povrede prava učenika utvrđenih zakonom, Ombudsman za djecu je resornom Ministarstvu dostavio preporuku da, u skladu sa svojim ovlaštenjima, preduzme potrebne mjere za sprečavanje postupanja koja dovode do povrede prava učenika u obrazovnom sistemu, na način da se, u skladu sa Zakonom, pitanja koja se tiču povrede obaveza učenika i njihove odgovornosti u obrazovnom sistemu, urede pravilnikom na jedinstven način.²²⁶

S obzirom da Prosvjetna inspekcija, prema Zakonu, ima posebnu odgovornost da postupanje u vaspitno-obrazovnom procesu bude usklađeno sa važećim propisima, jer joj je zakonom povjereno da vrši nadzor u primjeni propisa u vaspitno-obrazovnim ustanovama, te da nadzor treba, prije svega, preventivno da djeluje i sprečava ponavljanje istih

²²⁴ Preporuka broj:707-64-PŽ/14 od 23.06.2014. godine

²²⁵ Zakon o opštem upravnom postupku:

Po ovom zakonu dužni su da postupaju državni organi kad u upravnim stvarima, rješavaju o pravima, obavezama ili pravnim interesima pojedinaca, član 1.

Po odredbama ovog zakona postupa se u svim onim pitanjima koja nisu uređena posebnim zakonom, član 3.

Pod organom koji vodi postupak podrazumijeva se organ uprave, drugi državni organ, upravna organizacija, kao i preduzeće, ustanova ili druga organizacija kojima je zakonom povjereno vršenje javnih ovlaštenja, član 4.

²²⁶ Preporuka broj:1129-20-PŽS/12 od 24.12.2012. godine

nepravilnosti, Ombudsman za djecu je preporuku dostavio i Inspektoratu Republike Srpske.²²⁷

Nacrtom Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju prihvaćena je preporuka Ombudsmana za djecu da pitanje disciplinske odgovornosti učenika u obrazovnom sistemu bude uređeno jedinstvenim pravilnikom. Međutim, da bi se otklonile brojne situacije koje dovode do povrede prava djeteta po navedenom osnovu, prije svega zbog različitog pristupa škola u disciplinovanju djece, u Nacrtu zakona moraju se izvršiti dodatne intervencije.

6. Usklađenost opštih akata vaspitno-obrazovnih ustanova i postupanje inspekcije

U ostvarivanju zakonom utvrđenih prava djece i njihovoj zaštiti, posebno u obrazovnom sistemu, izuzetno važnu ulogu imaju i podzakonski akti koji se, na žalost, ne donose u zakonom određenom roku, što dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece po tom osnovu. Jedan od primjera, pored već navedenih je i Pravilnik o uslovima rada školske kuhinje. Iako Zakon obavezuje na donošenje Pravilnika²²⁸, Pravilnik nikada nije donesen, a Nacrt Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju nema odredbe koje se odnose na ishranu djece za vrijeme njihovog boravka u školi.

Pored toga, Zakon obavezuje škole na donošenje odgovarajućih opštih akata i njihovo stalno usklađivanje sa zakonom i njegovim izmjenama i dopunama. Na žalost, postupanjem u pojedinačnim predmetima, primijetno je da izmjene zakona ne prati usklađivanje opštih akata škole, a da izostaje potreban nadzor u izvršavanju zakonom utvrđenih obaveza.

Ombudsman za djecu je u više navrata, postupajući po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava učenika u obrazovnom sistemu, zatražio od Republičke prosvjetne inspekcije da u konkretnim situacijama izvrši inspekcijski nadzor, odnosno, da neposrednim uvidom u opšte i pojedinačne akte i način rada subjekta nadzora, utvrdi da li je postupanje nadležnog organa vaspitno-obrazovne ustanove, i odluke koje su s tim u vezi donesene, u skladu sa važećim propisima i u najboljem interesu djeteta.

Zakonom utvrđene nadležnosti i ovlaštenja prosvjetnog inspektora, obavezuju inspektora da u svakom pojedinačnom slučaju, u granicama utvrđenih ovlaštenja, potpuno profesionalno i nezavisno utvrdi sve činjenice i okolnosti – prvo, analizom propisa koji uređuju rad kontrolisanog organa, zatim utvrđenog činjeničnog stanja i postupanje kontrolisanog organa i, u konačnom, jasnom ocjenom inspektora o odnosu utvrđenog činjeničnog stanja i propisa koji uređuju pitanje koje je predmet nadzora.

U slučaju kada rezultati nadzora ukazuju na propuste u postupanju kontrolisanog organa, prosvjetni inspektor je obavezan naložiti mjere za otklanjanje utvrđenih nepravilnosti, a te mjere moraju biti određene na način kako je to zakonom definisano. Na taj način prosvjetni inspektor će svojim inspekcijskim nadzorom, ne samo doprinijeti zaštiti prava pojedinaca u konkretnim situacijama, već će djelovati preventivno, ne samo prema kontrolisanom organu, već i prema drugim kontrolisanim organima po tom osnovu.

²²⁷ Preporuka broj:1337-10-UP/13 od 23.10.2013. godine

²²⁸ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 47: Ministar donosi Pravilnik o uslovima rada školske kuhinje.

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu²²⁹ kojom se ukazuje na povredu prava učenika koji je odlukom pedagoškog vijeća isključen iz doma.

Na zahtjev Institucije, Republička prosvjetna inspekcija, poslije izvršenog inspeksijskog nadzora, u svom odgovoru Instituciji između ostalog, konstatuje: „...da je dom u skladu sa članom 27. Zakona o učeničkom standardu izrekao disciplinsku mjeru učeniku“, iako je nesporno da odluka nije mogla biti donesena na osnovu navedenog člana jer Zakon ne poznaje ni lakše ni teže povrede učenika, niti proceduru koja se mora provesti u izricanju mjere.

Zakonom o učeničkom standardu²³⁰ utvrđeno je da učenik može da odgovara samo za povredu obaveze koja je u vrijeme izvršenja bila utvrđena ovim zakonom ili opštim aktom doma, član 26, te da ustanova opštim aktom uređuje lakše i teže povrede obaveza učenika, disciplinske organe i način i postupak za utvrđivanje disciplinske i materijalne odgovornosti učenika, član 27.

Ustanova je donijela Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika²³¹ i na osnovu istog imenovanom izrekla vaspitno-disciplinsku mjeru.

Međutim, Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika kao i njegove izmjene i dopune nikada nije stupio na snagu, jer nije objavljen na način na koji to Ustav obavezuje.

U takvoj situaciji u nadležnosti je inspekcije poništiti pojedinačni akt koji je donesen na osnovu opšteg akta koji je nevažeći, s obzirom da opšti akt ne može da stupi na snagu i proizvede pravno dejstvo prije nego što je objavljen na način na koji Ustav obavezuje i kao takav nije mogao biti predmet analize inspektora.

Prosvjetna inspekcija, prema Zakonu, ima posebnu odgovornost da postupanje u vaspitno-obrazovnim ustanovama bude usklađeno sa važećim propisima, jer joj je zakonom povjereno da vrši nadzor u primjeni propisa u vaspitno-obrazovnim ustanovama i na taj način, prije svega, preventivno djeluje i sprečava ponavljanje istih nepravilnosti.

S obzirom da je, prema Zakonu o učeničkom standardu, donošenje pravilnika i definisanje svih pitanja vezano za disciplinsku odgovornost učenika u nadležnosti doma, a da zakonom, osim mjera koje se mogu izreći druga pitanja nisu definisana, Institucija je zatražila pravilnike i od drugih đачkih domova.

Istovremeno u domu su istakli da program vaspitno-obrazovnog rada u domu²³² nikada nije donesen iako je i to zakonska obaveza.

Imajući u vidu ustavnu odredbu²³³ da opšti akt ne može da stupi na snagu i proizvede pravno dejstvo prije nego što je na odgovarajući način objavljen, te odluke Ustavnog suda Republike Srpske koji je pravilnike koji nisu stupili na snagu u skladu sa članom 109. stav 1. Ustava, ocijenio neustavnim pravnim aktima koji nisu važeći opšti pravni akt u pravnom poretku Republike Srpske, Ombudsman za djecu je Ministarstvu prosvjete

²²⁹ Predmet broj:235-25-PŽ/16

²³⁰ Zakon o učeničkom standardu, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj: 72/12

²³¹ Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika broj: 0101-918/13 od 2.09.2013. godine

²³² Zakon o učeničkom standardu, član 31: Ministar donosi Pravilnik o planu i programu vaspitnog rada u ustanovama učeničkog standarda.

²³³ Ustav Republike Srpske, član 109: Zakoni, drugi propisi i opšti akti stupaju na snagu najranije osmog dana od dana objavljivanja, osim ako iz naročito opravdanih razloga nije predviđeno da ranije stupe na snagu.

dostavio preporuku²³⁴ kako bi se izbjegle situacije u donošenju pojedinačnih odluka na osnovnu neustavnih opštih akata.

Iako je prema odgovoru Ministarstva naloženo školama usklađivanje opštih akata, očito je, s obzirom da se iste situacije ponavljaju, da je izostao potreban nadzor u izvršavanju obaveze vaspitno-obrazovnih ustanova.

Sve navedeno, pored postupanja inspekcije, dodatno ukazuje da izostaje potreban nadzor u vaspitno-obrazovnim ustanovama u izvršavanju njihovih obaveza u donošenju odgovarajućih opštih akata, njihovom stalnom usklađivanju sa zakonom i njegovim izmjenama, njihovom objavljivanju i potrebi da isti budu dostupni i učenicima i roditeljima i zaposlenim.

7. Saradnja škole i roditelja

Svakim Godišnjim izvještajem, Ombudsman za djecu ukazuje na važnost saradnje roditelja i škole i na potrebu njihovog partnerskog odnosa u ostvarivanju prava djece u obrazovnom sistemu po svim osnovama. Saradnja roditelja i škole mora da bude stalna i stvarna i da se zasniva na međusobnom uvažavanju i zajedničkom doprinosu uspjehu svakog djeteta.

Kvalitetna saradnja škole i roditelja, prema ocjeni stručnjaka, ima pozitivan uticaj na uspjeh djeteta u školi i njegovo cjelokupno ponašanje, jer omogućava kontinuirano praćenje učenika i prepoznavanje uzroka eventualnih problema sa kojima se učenik susreće.

Partnerstvo škole i roditelja ne može se zasnivati na izolovanim primjerima dobre prakse, koja je prisutna u jednom broju škola, nego bi ta dobra praksa trebala biti prepoznata i u drugim školama, jer se samo tako može odgovoriti na potrebe djece i njihov najbolji interes u obrazovnom sistemu. Roditelj u pismu Instituciji navodi „ja imam puno povjerenje u školskog pedagoga”²³⁵ a kad roditelji imaju povjerenje u školu, onda za svako pitanje i za svaki problem postoji odgovarajuće rješenje.

Međutim da saradnja roditelja i škole izostaje pokazuje i pismo pedagoga škole²³⁶ kojim se, zbog brojnih problema sa kojima je dijete suočeno, obraća Instituciji i između ostalog navodi: „Majka nije posjetila školu nijednom u protekle dvije i po godine. Pozive smo slali usmeno i pismeno, ja sam je pokušala naći kod kuće, ali nisam uspjela. Razgovarala sam sa službom socijalne zaštite i složile smo se da mogu pokrenuti pitanje nemarnosti i vaspitne zapuštenosti kao razlog njihovog uključivanja u slučaj o čemu sam obavijestila i majku. Međutim, kao i do sada, došao je samo očuh otkrivajući da majka nije htjela da dođe ni na njegov nagovor, jer ne smatra bitnim svoje prisustvo u školi.”

Na žalost, prijave po kojima je Institucija postupala i u 2016. godini pokazuju da je, u brojnim situacijama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta po različitim osnovama, izostala ne samo saradnja, već bilo koji oblik komunikacije roditelja i škole ili ako je saradnja i uspostavljena, ne nailaze na razumijevanje za problem koji imaju. U svom obraćanju Instituciji, roditelji još uvijek navode da očekuju da će škola reagovati tek na zahtjev Institucije.

Navedeni primjeri, ali i drugi pojedinačni predmeti po kojima je Institucija postupala, ukazuju da kada dijete ima problem bilo koje vrste, ako do tada nije bilo potrebne

²³⁴ Preporuka broj:1090-15-PŽS-21/15 od 2.09.2015. godine

²³⁵ Predmet broj:1693-188-PŽ/16

²³⁶ Predmet broj:821-80-PŽ/16

saradnje roditelja i škole, tada nastaje dodatni problem i prebacivanje odgovornosti s jednih na druge, što ne doprinosi rješavanju problema, već ga na žalost dodatno usložnjava. Prema Zakonu, roditelji imaju i pravo i obavezu redovno se informisati o uspjehu svoje djece. Na žalost, postojeće zakonske mogućnosti roditelji ne koriste u potrebnoj mjeri, a škola na tome i ne insistira.²³⁷ Posljedice uvijek snose djeca, a takve situacije su posebno prisutne kod izricanja vaspitno-disciplinskih mjera učeniku, zbog izostanka sa nastave i njihovog pravdanja i kod ocjenjivanja učenika.

Iako i škole i roditelji međusobnu saradnju u najvećem broju slučajeva ocjenjuju kao dobru, iskustva su Ombudsmana za djecu, da ta saradnja najčešće podrazumijeva roditeljske sastanke i informacije, na kojima roditelji dobijaju informacije o ocjenama svoga djeteta u učenju i vladanju, dok o ostalim aktivnostima škole vrlo malo znaju i u iste nisu uključeni.

Iako i roditelji i škole smatraju da bi njihova međusobna saradnja morala biti mnogo veća, da pored ostalog treba da uključi i predavanja za roditelje na različite teme, povezivanje škole sa drugim institucijama i lokalnom zajednicom, ta saradnja još uvijek nije na potrebnom nivou. Škole problem vide u nezainteresovanosti roditelja i njihovoj nespремnosti na saradnju, a roditelji problem vide u školi, jer izostaje njeno veće angažovanje da se ta saradnja uspostavi odmah na početku školske godine.

Da bi se uspostavio i jačao partnerski odnos škole i roditelja, roditelji bi sa polaskom djeteta u školu, i svakom novom školskom godinom, morali biti upoznati sa njihovim pravima i obavezama u obrazovnom sistemu utvrđenim zakonom²³⁸, ali ne samo da se zadovolji forma, već zato što dobro organizovan i osmišljen partnerski odnos porodice i škole predstavlja bitan uslov za potpuno ostvarenje osnovnih ciljeva vaspitanja i obrazovanja.²³⁹

8. Pravo na obrazovanje djece na bolničkom liječenju

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju²⁴⁰ utvrđeno je da se u osnovnom obrazovanju može organizovati vaspitno-obrazovni rad, kao poseban oblik rada za učenike na dužem kućnom ili bolničkom liječenju.

Nacrt Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, član 51. utvrđuje: „Škola, ukoliko ima mogućnosti, može organizovati vaspitno-obrazovni rad za učenike na dužem kućnom ili bolničkom liječenju.”

Ovakvim pristupom dovodi se u pitanje ostvarivanje prava djece na obrazovanje, jer zakon utvrđuje da škola može i, dodatno, ako za to ima mogućnosti. Djeca koja su duže odsutna iz škole zbog bolesti, imaju pravo na osnovno obrazovanje i vaspitanje i ono se nikako ne može dovoditi u vezu sa mogućnostima škole, već sa potrebama i mogućnostima djeteta.²⁴¹ Jedan broj škola, koje imaju djecu duže odsutnu iz obrazovnog

²³⁷ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 55: Roditelji imaju i pravo i obavezu da se brinu o obrazovanju svoje djece i najvažniji su vaspitači svoje djece. Roditelji su obavezni da kontinuirano kontaktiraju i sarađuju sa školom.

²³⁸ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 65: Škola je obavezna da na početku školske godine upozna i učenike i roditelje sa njihovim pravima, odnosno dužnostima i odgovornostima utvrđenim zakonom i pravilima škole.

²³⁹ Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srpskoj za period 2016-2021, str. 50.

²⁴⁰ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 46.

²⁴¹ Mišljenje Ombudsmana za djecu na Nacrt Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju broj:616-2-UP/16 od 13.05.2016. godine

sistema potvrđuje da ovo pitanje rješava u dogovoru sa roditeljima zavisno od zdravstvenog stanja djeteta.

Škola ima obavezu organizovati vaspitno-obrazovni rad i za učenike na dužem kućnom ili bolničkom liječenju, prvo zato što je osnovno obrazovanje obavezno i ta obaveza se odnosi na svu djecu i, drugo, ovakvo zakonsko rješenje dodatni je pritisak i na djecu i njihove roditelje. Bez obzira na borbu koju vode sa dijagnozama i terapijama, djeca se pitaju i kako će završiti razred, hoće li sve to stići, šta ako ... i sl.

9. Osiguranje učenika od posljedica nesrećnog slučaja

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu roditelja²⁴² kojom se ukazuje na povredu prava djeteta zbog nepoštovanja ugovora o osiguranju od strane osiguravajuće kuće. Prijavom se navodi da je škola zaključila Ugovor o osiguranju, da je dijete uredno platilo potreban iznos za osiguranje, problem je nastao iz razloga što se povreda djeteta dogodila u vrijeme kada premija osiguranja još uvijek nije bila uplaćena, jer je do povrede došlo samo nekoliko dana poslije zaključenog ugovora.

U odgovoru osiguravajuće kuće, dostavljenom Instituciji, navodi se, između ostalog, da se ne radi o povredi prava djeteta, jer obaveza osiguravajuće kuće za svakog pojedinog učenika počinje danom uplate premije-prema Posebnim uslovima za osiguranje učenika i studenata od posljedica nesrećnog slučaja a koji su sastavni dio Ugovora o osiguranju, a uplata premije je izvršena poslije povrede koju je dječak imao.

Navedeni primjer samo potvrđuje da problemi u vezi sa osiguranjem učenika od posljedica nesrećnog slučaja nastaju onda kada se nezgodni slučaj desi u školi i kada ne mogu ostvariti prava po tom osnovu. Da bi se došlo do odgovora na brojna pitanja, Institucija je resornom Ministarstvu uputila Preporuku da preduzme potrebne mjere i aktivnosti radi osiguranja jednakog pristupa škola ovim aktivnostima i stvaranja uslova da sva djeca i pod istim uslovima imaju pravo na osiguranje od posljedica nesrećnog slučaja.²⁴³

Na inicijativu Ombudsmana za djecu, Zakonom o predškolskom obrazovanju i vaspitanju, utvrđena je obaveza predškolske ustanove da kolektivno osigura svu djecu od povreda i nesrećnog slučaja.²⁴⁴

Međutim, sama zakonska odredba neće riješiti probleme u praksi koji se javljaju. Neophodno je, radi osiguranja jednakog pristupa svih vaspitno-obrazovnih ustanova, otkloniti situacije koje dovode do povrede prava djeteta, a koje se, prije svega, odnose na obaviještenost roditelja prije zaključivanja ugovora o osiguranju o svim pitanjima, uslovima i posljedicama osiguranja učenika. Bez obzira na visinu naknade koju djeca uplaćuju na ime osiguranja, o osiguranju odlučuju roditelji djeteta koji moraju imati potpunu informaciju - kako je izabrana osiguravajuća kuća, od kojih rizika i pod kojim uslovima su djeca osigurana, koja prava i pod kojim uslovima mogu ostvariti. Iako je odgovornost na školi koja je zaključila ugovor o osiguranju da odgovori na brojna pitanja roditelja, škola na žalost najčešće nema odgovor i roditelje upućuje u osiguravajuću kuću.

²⁴² Predmet broj:1727-190-PŽ/16

²⁴³ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj: 1789-24-PŽS/14

²⁴⁴ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, „Službeni glasnik Republike Srpske” broj 79/15, član 41.

10. Predškolsko vaspitanje i obrazovanje

Dostupnost predškolskog vaspitanja i obrazovanja Predškolsko vaspitanje i obrazovanje, kao dio jedinstvenog sistema obrazovanja i djelatnost od posebnog društvenog interesa, posebno je važno jer se realizuje u najranijem uzrastu djeteta i postavlja temelje ne samo vaspitanja i obrazovanja, već cjelokupnog razvoja djeteta.

Na žalost, osnovni problem je nedostatak kapaciteta, tako da u jednom broju lokalnih zajednica nije ni organizovano predškolsko vaspitanje i obrazovanje djece, a time ni mogućnost da djeca u ovim lokalnim zajednicama ostvare pravo na predškolsko vaspitanje i obrazovanje.

U lokalnim zajednicama u kojima je organizovano predškolsko vaspitanje i obrazovanje kapaciteti nisu dovoljni da odgovore na potrebe djece, što opet dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece na predškolsko vaspitanje i obrazovanje.

To potvrđuju i podaci da je u 2014. godini u organizovano predškolsko vaspitanje i obrazovanje bilo je uključeno samo oko 14,5% ukupnog broja djece predškolskog uzrasta u Republici Srpskoj, što je veoma skromna obuhvaćenost djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem.

UN Komitet za prava djeteta izražava zabrinutost da je uključenost djece u predškolsko obrazovanje i dalje na niskom nivou, te državi predlaže da unaprijedi i kvalitet i pokrivenost predškolske brige i obrazovanja uključujući i postavljanje prioriteta pružanja takve zaštite, za svu djecu do 3 godine, sa ciljem da se obezbijedi na holističan način koji uključuje cjelokupan razvoj djeteta i jačanje kapaciteta roditelja.²⁴⁵

Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srpskoj za period 2016-2021. konstatuje da je predškolsko vaspitanje i obrazovanje potrebno učiniti dostupnim što većem broju djece predškolskog uzrasta i kao osnovni strateški cilj definiše povećanje obuhvata djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem na način da do kraja 2020. godine obuhvat djece nekim od kvalitetnih oblika institucionalnog predškolskog vaspitanja i obrazovanja bude najmanje 30%. Pod uslovom da se ciljevi postavljeni Strategijom i realizuju, to je još uvijek skroman obuhvat djece predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem.

Od 2011. godine, Vlada izdvaja sredstva za sprovođenje predškolskog programa za djecu u godini pred polazak u školu koja nisu pohađala ni jedan oblik organizovanog predškolskog vaspitanja i obrazovanja.

Iako je Strategijom razvoja obrazovanja²⁴⁶ konstatovano da je realno očekivati da se do 2015. godine ostvari stoprocentni obuhvat djece između pet i šest godina, pred polazak u školu u raznim programima funkcionisanja predškolskih grupa, što je značilo formiranje kapaciteta za 11000 djece, na žalost, novom Strategijom za period 2016-2021 ponovo se definišu mjere koje treba da doprinesu većem obuhvatu predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem djece u godini pred polazak u školu.

Poseban problem je **dostupnost** predškolskog vaspitanja i obrazovanja **za djecu** sa različitim **poteškoćama u razvoju**. Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju podstiče uključivanje djece sa poteškoćama u razvoju u vrtiće. Međutim, zakonom nisu osigurani mehanizmi koji bi tom procesu doprinijeli, tako da je dostupnost vaspitno-obrazovnih ustanova djeci sa poteškoćama u razvoju u lokalnim zajednicama vrlo neujednačen, jer se dovodi u vezi sa mogućnostima ustanove da odgovori na potrebe ove kategorije djece.

²⁴⁵ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012. godine, tačka 62. i 63.

²⁴⁶ Strategija razvoja obrazovanja u Republici Srpskoj za period 2009-2014, str. 14

Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, član 15, utvrđeno je da se **spisak predškolskih ustanova** koje su dobile rješenje o odobrenju za rad objavljuje na kraju svake godine u „Službenom glasniku Republike Srpske” i na internet stranici Ministarstva.

Prema podacima iz **spiskova predškolskih ustanova** (iz „Službenog glasnika Republike Srpske” broj 1/15, 2/16 i 4/17) broj predškolskih ustanova koje su dobile odobrenje za rad u 2014. godini bio je 17, u 2015. godini 9 predškolskih ustanova, a u 2016. godini 7, što pokazuje da je duplo manje predškolskih ustanova dobilo odobrenje za rad u 2016. godini u odnosu na 2014. godinu.

Ažuriranje podataka, koji treba da budu dostupni roditeljima kako bi bili sigurni da je za njihovo osnivanje Ministarstvo dalo saglasnost i posebno da otkloni mogućnost da ustanove počnu sa radom i prije nego dobiju potrebne saglasnosti, odnosno dozvole za rad, zahtjeva da se objave podaci o svim predškolskim ustanovama, a ne samo onim od 2010. godine, a zatim svake godine, samo podaci o dobijanju dozvole za rad u toj godini.

Pedagoški standardi i normativi za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja Zakonom o predškolskom vaspitanju i obrazovanju²⁴⁷ utvrđeno je da ministar donosi Pravilnik o standardima i normativima za predškolsko vaspitanje i obrazovanje, član 20, i to u roku od 9 mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona. Do kraja 2016. godine Pravilnik nije donesen.

Pravilnikom o pedagoškim standardima i normativima²⁴⁸ su utvrđeni standardi koji se odnose na objekte predškolskih ustanova i centara, građevinske uslove, unutrašnji prostor, bezbjednost boravka djece i odraslih u objektima predškolske ustanove, opremu, igračke i materijale za rano učenje, prostor za pripremu hrane i ručavanje, prostor za održavanje lične higijene, vanjski prostor, ali ni jednom riječju pravilnik ne utvrđuje i standarde koji se odnose na lica zaposlena u ustanovi.

U procesu ostvarivanja ciljeva i zadataka predškolskog vaspitanja i obrazovanja vaspitač ima ključnu ulogu i značaj, njegovi ljudski i stručni potencijali su uslov uspješnog vaspitno-obrazovnog rada.

Iako Zakon kao uslov za početak rada obavezuje na potreban broj vaspitača, stručnih saradnika i ostalih zaposlenih, donesenim pravilnicima to pitanje nije uređeno.

Propuštajući da Pravilnikom utvrdi broj vaspitača, stručnih radnika i saradnika u predškolskim ustanovama koji mora biti angažovan zavisno od uzrasta djece, broja vaspitnih grupa, broja djece u vaspitnim grupama, programima koji se realizuju, izostao je najvažniji uslov, uslov bez koga ni prostor ni oprema niti sve drugo što pravilnik definiše, neće ispuniti osnovne ciljeve definisane zakonom. Naravno da su normativi koji se tiču prostora, objekata, bezbjednosti i ishrane djece izuzetno važni, ali nisu dovoljni. Da bi predškolska ustanova odgovorila na potrebe djece i ispunila ciljeve zbog kojih je i osnovana, posebno je važno da pitanje lica zaposlenih u ustanovi na odgovarajući način bude uređeno, prije svega, minimalnog broja vaspitača i stručnih saradnika koji moraju biti angažovani zavisno od broja djece, njihovog uzrasta i programa koji se realizuje.

S obzirom da Ministarstvo nije postupilo po preporuci Ombudsmana za djecu²⁴⁹ da izvrši izmjene i dopune Pravilnika o pedagoškim standardima i normativima za oblast predškolskog vaspitanja i obrazovanja, a da je isto u obavezi donijeti novi Pravilnik, Ombudsman za djecu ponovo je Ministarstvu uputio preporuku²⁵⁰ da, novim Pravilnikom

²⁴⁷ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, član 106.

²⁴⁸ Pravilnik o standardima i normativima za predškolsko vaspitanje i obrazovanje, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 64/13

²⁴⁹ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj:824-4-UP/15 od 29.06.2015. godine

²⁵⁰ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj:145-1-UP-4/17 od 3.02.2017. godine

definiše standarde koji se odnose i na zaposlena lica u predškolskim ustanovama, odnosno broj potrebnih radnika (vaspitača, stručnih saradnika i saradnika) zavisno od broja vaspitnih grupa, trajanju i vrste programa te stvarnih uslova rada.

Nadzor nad radom predškolskih ustanova

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je prijavu²⁵¹ kojom grupa roditelja ukazuje na problem vršnjačkog nasilja u vrtiću i moli za hitno rješavanje, s obzirom da problem traje već duži period i da su o svemu obaviještene nadležne institucije.

2. Institucija je zaprimila žalbu kojom se ukazuje na nejednak pristup u realizaciji programa u vrtićima²⁵² jer aktivnosti koje se realizuju u velikim vrtićima nisu zastupljene u malim vrtićima-organizovane sekcije, posjete institucijama, aktivnosti izvan objekta ustanove, posjete parku, šetnje i sl.

3. Institucija je zaprimila žalbu²⁵³ kojom majka petogodišnjeg djeteta navodi da njenom djetetu, zbog razvojnih smetnji koje ima, nije odobren boravak u vrtiću, iako je nalazom zdravstvene ustanove preporučeno uključivanje djeteta u vršnjačku ustanovu pola radnog vremena u cilju razvoja govora i socijalizacije.

Ustanova je majci preporučila da se obrati logopedu, defektologu, psihologu zbog toga što ustanova nema stručnih saradnika, a vaspitači nisu osposobljeni niti mogu da se posvete samo jednom djetetu, jer je u grupi 25-oro djece.

4. Institucija je u oktobru mjesecu zaprimila žalbu roditelja²⁵⁴ kojom se navodi da je njeno dijete od juna mjeseca u vrtiću, ali da nikada nije zaključila ugovor sa ustanovom, na njeno traženje odgovarajućeg akta ustanove, rekli su joj da joj ne treba ugovor jer je oslobođena plaćanja troškova boravka djeteta u vrtiću.

Postupajući po pojedinačnim prijavama kojima se ukazuje na povredu prava djeteta u predškolskoj ustanovi, nesporno je da izostaje stalni i kontinuirani nadzor nad radom predškolskih ustanova i da se nadzor provodi uglavnom u slučajevima kada problem eskalira ili da se zadovolji forma. Takav pristup u vršenju nadzora nije u funkciji prevencije, jer nalazi nadzora ostaju između predškolske ustanove i inspektora, bilo da se radi o inspekcijskom nalazu ili nalazu Republičkog pedagoškog zavoda. Takav pristup u vršenju nadzora, koji se obavlja kad je posljedica već nastupila dovodi u pitanje kvalitet vaspitno-obrazovnog rada, a time i pravo djeteta na adekvatnu zaštitu u vaspitno-obrazovnim ustanovama.

²⁵¹ Predmet broj: 1543-172-PŽ/16

²⁵² Predmet broj: 528-57-PŽ/16

²⁵³ Predmet broj: 184-107-2-PŽ/16

²⁵⁴ Predmet broj: 1329-5-PŽM/16

IX PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME

1. Pravo na odmor i slobodno vrijeme

Iako je i igra, slobodno vrijeme i rekreacija pravo svakog djeteta²⁵⁵, koje mu država priznaje bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao i svako pravo iz Konvencije, ono na žalost za svu djecu nije osigurano.

Razlozi koji dovode u pitanje ostvarivanja prava djeteta po ovom osnovu su vrlo različiti.

Osnovni problem je da se ovo pravo djeteta vrlo često ne razumije kao potreba djeteta, zanemaruje se, a pod ulaganjima kojima se podstiče ostvarivanje prava, podrazumijeva se uglavnom organizovanje aktivnosti, a zanemaruje da je jednako važna i potreba da se stvori vrijeme i prostor za spontanu igru, rekreaciju i kreativnost djece i da se promovišu društveni stavovi koji podržavaju i podstiču takvu aktivnost.²⁵⁶

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu²⁵⁷ kojom se ukazuje da je Komunalna policija, zbog nedostatka parking prostora i blizine stambenih objekata uklonila metalnu konstrukciju koša i oslobodila prostor za parkiranje vozila, i time onemogućila djeci da ga koriste kao igralište, iako opština nema ni jednog dječijeg igrališta.²⁵⁸

2. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu²⁵⁹ kojom se ukazuje na povećan broj dječijih grupa u raznim školama sporta, da se sa djecom radi u velikim grupama 30, nerijetko i 50 djece u grupi sa 1 trenerom i eventualno još jednim pomoćnim licem, da se djeci ne daje adekvatno obrazovanje, sa različitim uzrastima djece rade needukovani kadrovi, te postavlja pitanje - ko vrši nadzor u ovoj oblasti.

Ostvarivanje prava djeteta na odmor i slobodno vrijeme, uz brojne prednosti koje doprinose razvoju i odrastanju djeteta, istovremeno ima i preventivno djelovanje u smanjenju rizika kojima su djeca izložena u vremenu kada ne znaju šta da rade. Uskraćivanje djetetu ostvarivanja ovog prava, kao i drugih iz Konvencije, jedan je od oblika zanemarivanja djeteta i njegovih interesa.

Da bi slobodno vrijeme odgovorilo na potrebe djece, neophodno je da isto bude kvalitetno organizovano i u skladu sa uzrastom djeteta i njegovim potrebama i mogućnostima.

Prema izjavi djece, slobodno vrijeme ili im nije organizovano i iskorišteno za odmor i razonodu pa ga koriste kao „prazan prostor” ili je organizovano na način da nemaju slobodnog vremena. Zabrinjava podatak da djeca svoje slobodno vrijeme najčešće provode na internetu i fejsbuku i u gledanju televizije, što smanjuje nivo fizičke aktivnosti među djecom, stvara loše navike u ishrani, spavanju, ugrožava njihovu kičmu, njihov vid, ugrožava kvalitet socijalnih kontakata djece.

²⁵⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 31: Strane ugovornice priznaju pravo djeteta na odmor i slobodno vrijeme, na učešće u igri i rekreativnim aktivnostima koje odgovaraju uzrastu djeteta i na slobodno učešće u kulturnom životu i umjetnosti.

²⁵⁶ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 17 (2013) o pravu djeteta na odmor slobodno vrijeme, igru, rekreativne aktivnosti, kulturni život i umjetnost, Uvod, tačka 2.

²⁵⁷ Predmet broj: 883-89-PŽ/16

²⁵⁸ Iz nadležne opštinske službe Instituciju su odmah obavijestili da su uklonili konstrukciju sa parkinga, ali da su je privremeno vratili do određivanja lokacije za njeno premještanje.

²⁵⁹ Predmet broj: 812-78-PŽ/16

Srednjoškolci posebno navode da kafići u kojima provode slobodno vrijeme, nisu njihov izbor, već najčešće nemogućnost izbora.

Ulogu sporta u ostvarivanju ovog prava, djeca stavljaju na prvo mjesto. O važnosti sporta u razvoju djece saglasni su i struka i roditelji i nastavnici, međutim, sve je izraženiji nesklad između potreba djece za bavljenje sportom i mogućnosti da to u praksi realizuju, jer je ta njihova aktivnost uglavnom zavisna od finansijskih mogućnosti roditelja. Zbog važnosti sporta i fizičke aktivnosti u odrastanju djece, to nikako ne bi trebala biti briga samo roditelja, zato su neophodne sistemske mjere i aktivnosti, kojima će se ove aktivnosti učiniti dostupnim za svako dijete, nezavisno od mogućnosti roditelja da te aktivnosti finansiraju.

Problem je posebno izražen kod djece sa poteškoćama u razvoju koja su vrlo često uskraćena u ostvarivanju ovog prava, jer nemaju mogućnost pristupa sadržajima i u sredinama gdje oni postoje, i nemaju mogućnost izbora.

Pitanje dostupnosti je problem i za talentovanu djecu. Zbog problema da se njihovi talenti ne prepoznaju na vrijeme ili nemogućnosti roditelja da to isfinansiraju, dijete ostaje uskraćeno za bavljenje sportom za koji je nadareno.

Pravo na slobodno vrijeme zahtijeva da se ono ostvaruje u uslovima u kojima će djeca biti sigurna i zaštićena i u kojem će njihov najbolji interes biti prioritet. U prethodnim izvještajima Institucija je ukazala na probleme u funkcionisanju **dječijih igraonica**. Na preporuku Ombudsmana za djecu, pitanje njihovog organizovanja i rada normativno je uređeno, ali nadzor nad njihovim radom, na čemu Institucija insistira, mora biti stalan i kontinuiran i prije svega u funkciji prevencije, a ne nadzor samo u situacijama kada problem eskalira.

Za razliku od dječijih igraonica, pitanje **igrališta za djecu** nije adekvatno uređeno, pa se na žalost kada problem nastane, postavlja pitanje ko je odgovoran za održavanje igrališta, čije je igralište, ko vrši nadzor nad istim. Iako su to pitanja čiji odgovori moraju biti poznati i prije nego se igralište stavi u funkciju, odgovori izostaju, jer brojna pitanja koja se odnose na uslove, zahtjeve i standarde po različitim osnovama, a koja igrališta za djecu moraju ispunjavati nisu jasno definisana. Međutim, bez obzira na sve nedorečenosti, održavanje igrališta je obaveza vlasnika, bez obzira da li je igralište na javnoj površini ili dio školskog prostora, vrtića i sl.

Imajući u vidu da odmor, slobodno vrijeme, igra i rekreativne aktivnosti ne znače samo igrališta i igraonice, vrlo je važno da i propisi vezani za zdravlje i sigurnost, prikupljanje i odlaganje čvrstog otpada, stambeno i transportno planiranje, obezbjeđenje parkova i drugih zelenih površina, određivanje školskih sati, zakoni o dječijem radu i obrazovanju, kao i propisi koji uređuju privatnost na internetu²⁶⁰, između ostalog, odgovore na potrebe djece u ovoj oblasti.

Strategija razvoja sporta u Republici Srpskoj 2012-2016, između ostalog, konstatuje da je osnovno obrazovanje obavezno, a s tim u vezi je nastava fizičkog vaspitanja obavezna. Dobro organizovana nastava fizičkog vaspitanja može i treba da ima pozitivne efekte na zdravlje učenika, ali isto tako neadekvatan pristup u ovom procesu može da izazove negativne efekte. Iako je Programom rada Narodne skupštine za 2016. godinu bilo predviđeno donošenje Strategije za 2016-2020 ista još uvijek nije u skupštinskoj proceduri.

Istovremeno i **Zakon o sportu**²⁶¹ iako predviđen programom rada, u 2016. godini nije usvojen. Novi Zakon o sportu, pored ostalog, treba da prepozna važnost sporta u razvoju

²⁶⁰ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 17 (2013), V poglavlje, tačka 17, član 3. Konvencije

²⁶¹ Zakon o sportu, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 4/02, 66/03, 73/08, 102/08

i odrastanju djece i, posebno, školskog sporta i obavezu subjekata zaštite u ostvarivanju prava djece po ovom osnovu. Zakon utvrđuje da se u osnovnim i srednjim školama mogu formirati školske sportske organizacije (član 33. stav 1). Ko i pod kojim uslovima može formirati školske sportske organizacije, ko radi sa djecom i ko vrši nadzor, zakonom a ni podzakonskim aktima nije uređeno. O problemu nadzora u primjeni Zakona, i povredi prava djeteta iz razloga što se za prelazak iz jednog u drugi sportski klub traži „obeštećenje“, Ombudsman za djecu je ukazao u Godišnjem izvještaju za 2014. godinu.

Pravilnik o organizovanju školskog sporta u Republici Srpskoj²⁶² iako po svom nazivu upućuje na školski sport u cjelini, odnosi se samo na sistem takmičenja Malih olimpijskih igara osnovnih i srednjih škola. A školski sport nije samo takmičenje, već prije svega njegovanje navika redovnog vježbanja, fizičke aktivnosti djece i usvajanje zdravih stilova života. Zbog toga je neophodan i novi Pravilnik o organizovanju školskog sporta, ali i aktivnosti na promociji školskog sporta, koji treba da bude dostupan svim učenicima bez obzira na njihov uzrast i sposobnosti.

Zbog izuzetne važnosti koju slobodno vrijeme, igra, rekreativne aktivnosti i sport imaju na pravilan rast i razvoj djeteta, dužna pažnja mora se posvetiti pitanjima vannastavnih aktivnosti, mogućnosti roditelja da prepoznaju i odgovore potrebama djece, sadržaja koji djeci stoje na raspolaganju i njihove dostupnosti, važne uloge trenera i njihove saradnje sa roditeljima u odrastanju djece, važnosti saradnje sportskih klubova i škola.

²⁶² Pravilnik o organizovanju školskog sporta u Republici Srpskoj, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 108/07, 99/09, 8/15

X SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA

1. Socijalna zaštita

Za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite država je preuzela obavezu da, u skladu sa nacionalnim zakonima i maksimumom raspoloživih sredstava, preduzme sve potrebne mjere radi postepenog obezbjeđenja punog ostvarivanja ovih prava, uz uslov da je njihovo ostvarivanje dostupno svim građanima bez diskriminacije po bilo kojem osnovu, te da pomogne roditeljima i drugim odgovornim za dijete da ostvare ovo pravo i, ako je potrebno, obezbijede materijalnu pomoć i programe, naročito u pogledu ishrane, odijevanja i stanovanja.²⁶³

Socijalna zaštita nije samo finansijska pomoć, već cijeli niz mjera i aktivnosti - usluga socijalne zaštite koje treba da imaju preventivnu ulogu da bi umanjili ili otklonili zavisnost i pojedinca i porodice od socijalnih službi, a to znači da se u svakom pojedinačnom slučaju moraju utvrditi uzroci koji su dijete doveli u tu situaciju, kako bi se na njih djelovalo. Činjenica je da su sredstva centara za socijalni rad ograničena i nedovoljna, ali je činjenica i da se situacija razlikuje od opštine do opštine.

Ekonomska situacija u kojoj se nalazi porodica danas, koja direktno utiče na ekonomsku stabilnost porodice, djecu, u najranijem uzrastu, dovodi u stanje socijalne potrebe što im u startu umanjuje šansu da razviju svoje potencijale, a zbog spriječenosti pristupa različitim uslugama dovodi i do njihovog ograničenog učešća u zajednici. Sve to dugoročno ostavlja posljedice na razvoj i odrastanje djeteta, s obzirom da su navedeni problemi u vezi sa zadovoljavanjem i osnovnih potreba djece, ali i njihovih razvojnih potreba i potreba za socijalnom integracijom.

Socijalna pomoć, kao dio socijalne zaštite, koja je uređena zakonom kroz osnovno pravo - novčana pomoć²⁶⁴ treba da osigura da svi oni kojima je socijalna pomoć potrebna uživaju jednaku pravnu zaštitu. Ono što je za sistem posebno važno, uslovi za dodjelu novčane pomoći moraju biti jasno određeni, a iznosi socijalne pomoći primjereni da osiguraju ostvarivanje osnovnih prava. Zakonom je novčana pomoć omogućena samo licima sa nedostatkom radne sposobnosti²⁶⁵ i onemogućena onima kojima je takva pomoć neophodna.

1. Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je žalbu kojom se ukazuje da u petoročlanoj porodici niko ne radi, da imaju troje djece, dvoje djece, na žalost, po ocjeni nadležnih službi treba zbrinuti u ustanovu zbog njihovog teškog zdravstvenog stanja. Međutim, roditelji nisu saglasni sa smještajem djece u ustanovu, i mole da im se osigura stalna novčana pomoć, kako bi se, kao roditelji, brinuli o svojoj djeci bez obzira na teške dijagnoze sa kojima odrastaju.

- Prema Zakonu, nesposobnost za rad utvrđuje se na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije za utvrđivanje sposobnosti lica u postupku ostvarivanja prava iz socijalne zaštite i utvrđivanju funkcionalnog stanja korisnika. S obzirom da roditelji u konkretnom slučaju nisu lica sa nedostatkom radne sposobnosti, postavlja se pitanje njihove stvarne sposobnosti za rad i mogućnosti da preuzmu odgovornost i obezbijede potrebno izdržavanje za porodicu i da li je interes i porodice i društva da dvoje djece bude zbrinuto

²⁶³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

²⁶⁴ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 20: Prava u socijalnoj zaštiti pored ostalih su i novčana pomoć i jednokratna novčana pomoć.

²⁶⁵ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 22: Pravo na novčanu pomoć može ostvariti porodica u cjelini čiji članovi nisu sposobni za rad.

u ustanovi, što Centar za socijalni rad ne dovodi u pitanje bez obzira na značajna finansijska sredstva neophodna za zbrinjavanje dvoje djece.

2. Institucija je zaprimila žalbu²⁶⁶ kojom se ukazuje da je rješenjem Centra za socijalni rad odbijen zahtjev roditelja za ostvarivanje prava na novčanu pomoć, jer je majka djece ocijenjena kao lice sposobno za rad.

Zakonom o socijalnoj zaštiti²⁶⁷ znatno je proširen krug lica - djece, korisnika prava iz socijalne zaštite (djeca bez roditeljskog staranja, djeca sa smetnjama u razvoju, djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, djeca žrtve nasilja i trgovine, djeca sa društveno neprihvatljivim ponašanjem i dijete kome je zbog posebnih okolnosti potrebna socijalna zaštita). Zakonom su jasno utvrđena i prava za korisnike socijalne zaštite, međutim, u ostvarivanju pojedinih prava, u praksi su prisutni problemi po različitim osnovama, a na šta se ukazuje prijavama po kojima je Institucija postupala i u izvještajnom periodu.

1. Institucija je zaprimila žalbu²⁶⁸ kojom se ukazuje na teške uslove u kojima živi porodica sa troje maloljetne djece. Porodica je odbila alternativni smještaj iz razloga što su oslonjeni na poljoprivredu, posjeduju zemlju i stoku i ako to napuste dovode u pitanje svoju egzistenciju.

2. Institucija je zaprimila žalbu²⁶⁹ kojom se ukazuje na probleme sa kojim se suočava dijete bez roditeljskog staranja, između ostalih, i da je primao dječiji dodatak, ali sa početkom nove školske godine uskraćen je i za tu jedinu pomoć koju je primao.

3. Institucija je zaprimila žalbu²⁷⁰ kojom se ukazuje na vrlo teške uslove u kojima živi porodica sa četvoro maloljetne djece bez hrane, bez vode, kupatila, u nehygienskim uslovima, sa zdravstvenim problemima.

Zaštita djece i u ovoj oblasti zahtijeva sveobuhvatan pristup zaštiti djece - sistemska rješenja zasnovana na strateškim dokumentima, sa definisanim politikama u različitim oblastima, sa planovima i rokovima djelovanja i nosiocima tih aktivnosti.

Pri tome je ključno blagovremeno prepoznavanje nepovoljnih okolnosti u kojima dijete odrasta, i preduzimanje adekvatnih mjera sa ciljem sprečavanja težih posljedica na razvoj i odrastanje djeteta. Bez obzira što nepovoljne okolnosti u kojima dijete odrasta mogu biti vrlo različite, sve dovode u pitanje ostvarivanje prava djeteta na nesmetani razvoj i odrastanje.

Zakonom o dječijoj zaštiti²⁷¹ uređuje se sistem dječije zaštite koji se zasniva na pravu i dužnosti roditelja da se staraju o podizanju i vaspitanju svoje djece, pravu djeteta na uslove života i obavezi države da mu to omogući. Upravo polazeći od navedene zakonske odredbe, neophodno je donošenje novog zakona, koji treba da prepozna i višečlane porodice i samohrane roditelje, porodice sa djecom sa poteškoćama u razvoju i teškim oboljenjima, ali i ostvarivanje prava djece u drugim resorima, a ne samo u socijalnom sektoru. Zakonom, između ostalog, treba utvrditi pravo na besplatan vrtić za svako treće dijete u porodici, prepuštanje predškolskim ustanovama i lokalnim zajednicama da odlučuju o ovim pitanjima, ima za posljedicu da je to pravo priznato djeci u jednom broju lokalnih zajednica, a u drugima nije.

²⁶⁶ Predmet broj: 953-95-PŽ/16

²⁶⁷ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 17.

²⁶⁸ Predmet broj:1530-170-PŽ/16

²⁶⁹ Predmet broj:1739-191-PŽ/16

²⁷⁰ Predmet broj:1168-125-PŽ/16

²⁷¹ Zakon o dječijoj zaštiti, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 4/02,17/08, 1/09, član 1.

Uporedo sa donošenjem novog Zakona o dječijoj zaštiti, neophodan je i novi Pravilnik o ostvarivanju prava iz dječije zaštite.²⁷² Pravilnik uređuje postupak i uslove za ostvarivanje prava iz dječije zaštite, a da na žalost nije usklađen ni sa izmjenama zakona na osnovu koga je donesen.

Porodičnim zakonom²⁷³ ostavljena je mogućnost centrima za socijalni rad, da mogu u ime maloljetnog djeteta, pokrenuti spor o izdržavanju, a ovlašten je i da podnese sudu prijedlog za izvršenje. S obzirom da Zakonom nije utvrđena obaveza postupanja, centri zakonom utvrđenu mogućnost uglavnom ne koriste, pa je pokretanje i vođenje spora o izdržavanju djece prepušteno roditelju sa kojim dijete živi, zato izmjene Porodičnog zakona, pored ostalog, moraju uključiti obavezu nadležnog centra za pokretanje i vođenje postupka u svim slučajevima izdržavanja djeteta.

Prijavama Instituciji ukazuje se, između ostalog, i na nemogućnost nabavke udžbenika i školskog pribora za djecu, što potvrđuje da je izostala neophodna saradnja škola sa centrom za socijalni rad, jer i jedni i drugi bi morali znati koja djeca, u kojem razredu imaju problem nabavke udžbenika, kako bi se izbjegle situacije, da kada nastava počne roditelji obilaze različite adrese radi nabavke udžbenika svojoj djeci.

Prijavama Instituciji ukazuje se i na nemogućnost redovnog izmirenja obaveze po zahtjevima javnih preduzeća (obaveze po osnovu isporučene električne energije, vode, grijanja...) i da i to direktno utiče na uslove života njihove djece. Prijavama se ukazuje i na isključenje zgrade sa vodovodne mreže, pa nemaju vodu i kada uredno plaćaju obavezu, nemogućnost nabavke ogreva...

Prijavama Instituciji ukazuje se i da na podneseni zahtjev za ostvarivanje prava nisu dobili odgovor centra za socijalni rad u zakonom određenom roku ili su dobili odgovor ali istim nije odlučeno o njihovom zahtjevu, pa ne znaju kome i kako da se obrate.

a) Ostvarivanje prava djece, korisnika socijalne zaštite izvan Republike Srpske

Ostvarivanje prava djece, korisnika socijalne zaštite zbrinjavanjem u ustanovama izvan Republike Srpske²⁷⁴, dovedeno je u pitanje u pojedinačnim predmetima po kojima je Institucija postupala. Osnovni problem je da nema definisane procedure za ostvarivanje prava iz socijalne zaštite izvan Republike Srpske, da ni centar za socijalni rad ni nadležno ministarstvo nemaju adekvatan uvid za brigu o djeci, niti mogućnost nadzora nad ustanovama u kojima su djeca zbrinuta. Pri tome, jedan broj centara za socijalni rad ne koristi ovu mogućnost, jer to nije regulisano zakonom, a drugi, koriste ovu mogućnost bez stručne ocjene o neophodnosti smještaja djece izvan Republike Srpske, a i jedan i drugi pristup dovodi u pitanje ostvarivanje prava djece i njihov najbolji interes u ovim situacijama.

Imajući u vidu da Republika nema ustanove određenog tipa u sistemu socijalne zaštite za adekvatnu brigu o djeci, i da pravo djeteta i njegov najbolji interes ne mogu biti dovedeni u pitanje zbog nepostojanja odgovarajućih ustanova, te zakonske mogućnosti i uspostavljenu praksu u ostvarivanju prava djece, a radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece i stvaranja uslova za ujednačen pristup - da svako dijete, pod istim uslovima ostvaruje prava utvrđena zakonom, Ombudsman za djecu je Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite uputio Preporuku²⁷⁵ da definiše

²⁷² Pravilnik o ostvarivanju prava iz dječije zaštite, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 80/05

²⁷³ Porodični zakon, član 256.

²⁷⁴ Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite za 2015. godinu u ustanovama u Federaciji BiH smješteno je 39 djece, u Republici Srbiji 15 djece i u Republici Crnoj Gori 2 djece

²⁷⁵ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite, broj: 917-5-UP/15 od 15.07.2015. godine

proceduru u ostvarivanju prava djece, korisnika socijalne zaštite, smještaj u ustanovu izvan Republike Srpske.

2. Ekonomsko iskorištavanje djece

Dijete ima pravo²⁷⁶ na zaštitu od ekonomske eksploatacije i rada na poslu koji može biti opasan ili ometati obrazovanje djeteta ili štetiti zdravlju djeteta, odnosno, njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom ili socijalnom razvoju.

Pravo djeteta na zaštitu od ekonomskog iskorištavanja i obavljanja štetnih poslova, u funkciji je zaštite zdravlja djeteta, njegovog prava na obrazovanje, zaštite od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, zaštite prava djeteta na odmor i slobodne aktivnosti.

Kao i u ostvarivanju svih drugih prava djeteta, Konvencija obavezuje države na preduzimanje svih potrebnih zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mjera za zaštitu djeteta od ekonomskog iskorištavanja, ali i rada na poslu koji može biti opasan ili štetiti razvoju i odrastanju djeteta.

a) Radno angažovanje djece

Iako Institucija nije primila prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta po ovom osnovu, istraživanje problema prosjačenja djece pokazalo je i prisutnost „radnog angažovanja” djece.

Zakon o radu, Porodični zakon i Krivični zakon Republike Srpske prepoznali su međunarodne standarde u zaštiti djece od ekonomskog iskorištavanja i eksploatacije, u dijelu određivanja dobne granice kada dijete može biti radno angažovano, uslove pod kojima može biti angažovano i posebnu zaštitu od obavljanja poslova na kojima postoji povećana opasnost.

S obzirom da se po ovom osnovu uglavnom ne podnose prijave nadležnim institucijama, rješenje je u pojačanom nadzoru i redovnoj inspekcijskoj kontroli u otkrivanju svakog nezakonitog rada i zapošljavanja djece i sankcionisanju svih onih koji ih angažuju protivno postojećim zakonskim propisima i njihovim interesima.

Pored toga, Porodični zakon sankcioniše roditelja koji zloupotrebljava roditeljsko pravo prisiljavajući dijete da pretjerano radi ili da obavlja rad neprimjeren njegovom uzrastu, na način da će mu sud u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko pravo, a Krivični zakon utvrđuje i krivičnu odgovornost za lice koje prisiljava dijete na pretjeran rad i na poslovima koji ne odgovaraju uzrastu djeteta.

b) Trgovina djecom

Trgovina djecom je najgori oblik zloupotrebe i eksploatacije djece, nasilje je nad djecom, jer svaki oblik eksploatacije djece ima za posljedicu ugrožavanje fizičkog i mentalnog zdravlja djeteta, ugrožavanje prava na obrazovanje, kao i moralnog, socijalnog i emocionalnog razvoja djeteta.

Trgovina ljudima prema važećem Krivičnom zakonu²⁷⁷ obuhvata i krivična djela trgovine radi vršenja prostitucije, iskorištavanje djece za pornografske sadržaje, proizvodnju i prikazivanje dječije pornografije, navođenje na prostituciju.

²⁷⁶ UN Konvencija o pravima djeteta, član 32.

Trgovci ljudima ne biraju sredstva, koristeći različite metode, od otmice, posredovanjem drugih osoba do ponuda za posao i dobru zaradu i sl, biraju djecu, biraju ih zbog njihove ranjivosti, naivnosti, zanemarenosti, a sve u cilju njihove eksploatacije - seksualne i radne eksploatacije, ali i prosjačenja djece i prisilnih brakova djece.

Zbog toga se i svaka sumnja da je dijete potencijalna žrtva trgovine i eksploatacije mora prijaviti nadležnim organima koji, u skladu sa zakonom i Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, imaju i obavezu i odgovornost preduzeti sve potrebne mjere u cilju podrške i pomoći djetetu i pokretanja postupka utvrđivanja odgovornosti počinilaca.

Prema objavljenim podacima u Bosni i Hercegovini je u 2015. godini evidentirano 35 lica, potencijalnih žrtava trgovine ljudima, od čega su 17 maloljetnici. (2014. godine identifikovano 49 lica, žrtava trgovine ljudima, a od toga su 37 maloljetnici). Među žrtvama trgovine nije bilo stranaca, a radi se o 27 lica ženskog i 8 lica muškog pola, koje su u najvećem broju slučajeva, 24 izložene prosjačenju. Na žalost i ovdje, kao i kod drugih oblika kriminaliteta postoji problem neotkrivenih i neregistrovanih slučajeva, zato se sistemske mjere, pored osiguranja mehanizama za zbrinjavanje djece, imenovanje staratelja, odgovarajuća pomoć u reintegraciji i, posebno, krivično gonjenje i adekvatno sankcionisanje počinilaca, moraju usmjeriti na programe prevencije i prepoznavanje djece u riziku da budu žrtve trgovine.²⁷⁸

c) Prosjačenje djece

Prosjačenje je najprisutniji oblik iskorištavanja djece, prosjačenje je nasilje i zanemarivanje djece, jer su djeca u prosjačenju svakodnevno izložena situacijama koje ugrožavaju i njihov život, isključeni su iz redovnog školovanja, bez adekvatne zdravstvene zaštite i u riziku da postanu žrtve trgovine djecom.

Prosjačenje djece najčešće je posljedica povrede većeg broja prava djece, na prvom mjestu neadekvatne roditeljske brige i nepravovremene reakcije na takve uslove odrastanja. Ova djeca su vrlo često potpuno zapuštena, promrzla i gladna, u svim vremenskim prilikama sa ispruženom rukom traže milostinju i vrlo često ostaju na marginama društva zauvijek. A njima, kao ni drugoj djeci, ne treba milostinja trebaju im uslovi za pravilan rast i razvoj, za odrastanje u sredini u kojoj se poštuje njihovo dostojanstvo i u kojoj se pripremaju za svijet odraslih. Dajući im marku na ulici, ne pomažemo njima, samo ih i dalje održavamo u tom „poslu“ koji ih odvodi na margine društva zauvijek. A njihov posao je, na žalost, vrlo često dobro organizovan kriminal.

Istraživanje koje je Ombudsman za djecu uradio o prisutnosti prosjačenja djece u Republici Srpskoj²⁷⁹ pokazao je, između ostalog, da se djeca organizovano dovode u određenim mjesecima u pojedine lokalne zajednice.

²⁷⁷ Krivični zakon Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 49/03, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12 i 67/13

²⁷⁸ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke, 2012, tačka 72: Razmatrajući izvještaj Bosne i Hercegovine o implementaciji Konvencije, Komitet je izrazio svoju zabrinutost zbog:

- postojanja značajnih razlika između broja slučajeva prijavljenih od policije i broja procesuiranih slučajeva,
- činjenice da izrečene sankcije nisu srazmjerne počinjenom djelu,
- slučajeva gdje se svjedočenje djeteta žrtve smatralo neadekvatnim u određivanju krivice počinioaca,
- prisutnih izvještaja o djevojčicama koje su bile žrtve trgovine radi prinudnog braka.

²⁷⁹ Prosjačenje djece u Republici Srpskoj www.djeca.rs.ba : Prema podacima dobijenim od svih centara za socijalni rad, policije, nevladinih organizacija u 2010. godini registrovano je 131 dijete u prosjačenju. Od 58 opština koje su dostavile svoje evidencije, 12 centara za socijalni rad je imalo evidentiranu djecu u prosjačenju.

Uvođenje programa prevencije različitih oblika nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece (programi prevencije su ključni u zaštiti djece od prosjačenja po ocjeni i centara za socijalni rad i škole i policije) u školski program, između ostalog, treba da doprinese i zaštiti ove kategorije djece, jer djeca u prosjačenju su uvijek žrtve nekog od oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja a, na žalost, vrlo često su istovremeno žrtve više različitih oblika i nasilja i zanemarivanja.

Potpisivanje Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece koji, između ostalog, treba da osigura i potrebnu koordinaciju nadležnih službi i institucija u zaštiti prava i interesa djece, treba da doprinese i zaštiti ove kategorije djece od zanemarivanja i nasilja kojem su izloženi.

Na žalost, iako je obezbijeđen potreban normativni okvir i uspostavljena obaveza praćenja pojave različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, izostali su podaci koji govore o prisutnosti prosjačenja djece. Godišnji izvještaj o nasilju nad djecom u 2015. godini, ponovo nije prepoznao djecu u prosjačenju, tako da ostaje nepoznato koji broj djece je po ovom osnovu bio žrtva nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Prema podacima nadležnih službi u prosjačenju su zatečena djeca svih uzrasta, najčešće od 6 - 9 godina – 37% i 10 - 14 godina - 37%, zatim od 15 - 18 godina - 19% i ispod 3 godine - 4%. Prema podacima o punoj strukturi djece zatečene u prosjačenju veći je procenat djevojčica 52%, nego dječaka 48%.

XI PRAVOSUDNO – ZAŠTITNA PRAVA

1. Djeca u sukobu sa zakonom – maloljetnička delikvencija

Osnovni pristup, prema svim međunarodnim standardima, kada su u pitanju djeca u sukobu sa zakonom, jeste pomoć i podrška djetetu tako da reakcija društva na nedopušteno ponašanje maloljetnika mora biti, prije svega, usmjerena na ličnost maloljetnika i njegovu rehabilitaciju i reintegraciju u društvo, i da se, u svim slučajevima u kojima su djeca u sukobu sa zakonom, adekvatna alternativna rješenja traže izvan okvira formalne krivične procedure.

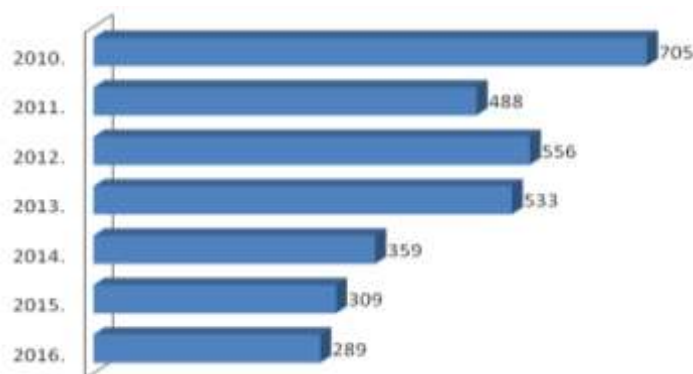
Takav pristup zahtijeva da se krivično pravna zaštita maloljetnika usmjerava na vaspitanje, a ne kažnjavanje maloljetnika. Praktična primjena vaspitnih mjera i preporuka, na kojima je naglasak, treba da omogući pomoć i podršku maloljetniku, vršenje nadzora, vaspitanje i pravilan razvoj ličnosti maloljetnika, a sve sa ciljem razvijanja njegove lične odgovornosti.

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku²⁸⁰ prepoznao je ne samo zahtjeve UN Konvencije o pravima djeteta, već i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na maloljetničko pravosuđe, počevši od definicije djeteta, programa alternativnih mjera, efikasnosti postupka, rješenja koja se odnose na lišenje slobode i pritvor maloljetnika i sl, međutim, problem je još uvijek prisutan u dijelu da je primjena zakona u pojedinim njegovim odredbama dovedena u pitanje.

Da su u ovoj oblasti učinjeni značajni pomaci ne samo u normativnom dijelu, već i u većoj osjetljivosti u postupanju nadležnih institucija, potvrđuju i statistički pokazatelji.

Podaci MUP-a²⁸¹ o maloljetnicima u sukobu sa zakonom pokazuju da je broj prijava protiv maloljetnih počinilaca krivičnih djela i u **izvještajnom periodu smanjen**. U 2016. godini ukupan broj prijava protiv maloljetnika je 289, u 2015. godini ukupan broj prijavljenih maloljetnika je 309, i znatno je manji u odnosu na 2010. godinu kada je evidentirano 705 maloljetnika.

Broj prijava protiv maloljetnika u sukobu sa zakonom

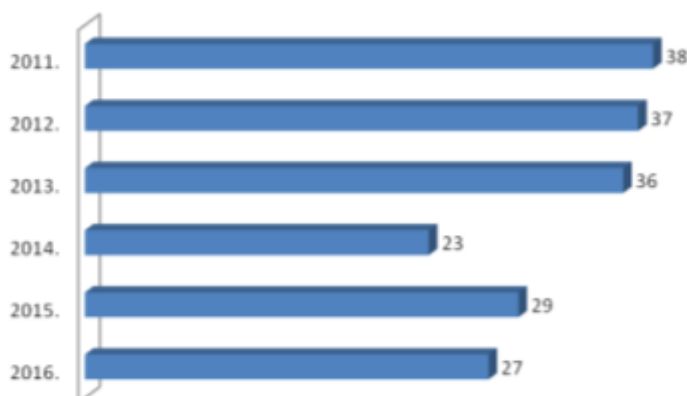

²⁸⁰ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 13/10, 61/13

²⁸¹ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Izvod iz evidencije za 2016. godinu od 06.02.2017. godine

Međutim, broj prijava, uvijek svjedoči o neuspjehu društva da obezbijedi potrebnu brigu i nadzor u odrastanju djece. To se posebno odnosi na djecu koja nemaju 14 godina i koja nisu ni krivično odgovorna, a takvih je u 2016. godini evidentirano 27. Protiv njih se ne pokreće postupak, već se postupa u okviru nadležnosti centra za socijalni rad, kako bi se mjerama porodično - pravne zaštite jačala odgovornost roditelja. Na žalost, najčešće ne samo da izostaju odgovarajuće mjere porodično - pravne zaštite, već i kad se one izreknu ne prati se njihova primjena, tako da izostaje ocjena stvarnih efekata njihove primjene.

Broj prijava protiv maloljetnika mlađih od 14 godina

Iako je broj prijava protiv maloljetnika značajno smanjen, prema istim podacima, ne mijenja se struktura krivičnih djela,²⁸² tako da maloljetnici i dalje najčešće čine krivična djela protiv imovine. Prema podacima, prijave protiv **289** maloljetnika u **2016.** godini odnose se na 323 krivična djela, a najbrojnija su krivična djela protiv imovine i to 253, a zatim krivična djela protiv života 31, zloupotrebi opojnih droga 6, a podaci i iz 2014. godine su: 284 prijave su se odnosile na krivična djela protiv imovine, 36 na krivična djela protiv života i tijela, 7 su u vezi sa opojnim drogama.

Prema starosnoj strukturi, od ukupnog broja prijavljenih maloljetnika 185 su starosti od 16 - 18 godina, 77 su uzrasta od 14 - 16 godina i 27 su mlađi od 14 godina, a prema polu, 14 prijavljenih su djevojčice.

U grupi krivično odgovorne djece najčešće su djeca od 16 i 17 godina. Ovakvom ponašanju često prethodi ili ga prati, zanemarivanje djeteta unutar porodice i prekidanje redovnog školovanja. Krivična djela su izvršena najčešće zajedno sa drugim maloljetnicima ili mlađim punoljetnim licima. Djeca izvršioc krivičnih djela dolaze iz svih socijalnih statusa.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite:²⁸³

	2013.	2014.	2015.
broj maloljetnika kojima je izrečena vaspitna preporuka	46	46	41
broj maloljetnika kojima je izrečena vaspitna mjera	298	190	220
broj maloljetnika sa asocijalnim ponašanjem	829	749	672

²⁸² U 2013. godini, 387 prijava se odnosilo na krivična djela protiv imovine, 50 prijava za krivična djela protiv života i tijela, 8 u vezi sa opojnim drogama, 7 protiv opšte sigurnosti.

²⁸³ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten socijalne, porodične i dječije zaštite 2013, 2014, 2015.

2. Pravo na obrazovanje djece u sukobu sa zakonom

Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku²⁸⁴ u skladu sa međunarodnim standardima, utvrđuje posebna pravila postupanja prema djeci koja se nalaze u sukobu sa zakonom, mlađim punoljetnim licima i djeci koja su žrtve ili svjedoci, po kojima su dužni da postupaju sudovi, tužilaštva, uključujući ovlaštena službena lica, organi starateljstva, porodica, **škole**, institucije na svim nivoima društvene zajednice, kao i drugi učesnici uključeni u krivičnu proceduru.

Zakonom je utvrđeno i da je jedna od mjera koja se izriče maloljetniku prema kome treba preduzeti trajnije i intenzivnije mjere vaspitanja ili liječenja, uz njegovo potpuno odvajanje iz dosadašnje sredine - upućivanje u vaspitno-popravni dom. Mjera se izriče na period od najmanje 6 mjeseci do najduže četiri godine (član 42.).

Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku utvrđeno je i da maloljetnik prema kome se izvršava zavodska mjera ima pravo, između ostalog, na:

e) pohađanje nastave izvan ustanove ako u toj ustanovi nije organizovana nastava određenog smjera ili obrazovanja i ako to opravdavaju dosadašnji uspjesi u vaspitanju i školovanju maloljetnika, pod uslovom da to ne šteti izvršenju vaspitne mjere, član 151.

Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija²⁸⁵ utvrđeno je da maloljetna i mlađa punoljetna lica **imaju pravo na osnovno i srednje obrazovanje** do nivoa trećeg stepena, a ustanova je dužna organizovati nastavu u skladu sa propisima o osnovnom i srednjem obrazovanju.

Na žalost, propisi o osnovnom i srednjem obrazovanju nisu prepoznali pravo na obrazovanje djece u sukobu sa zakonom. Posljedica toga je da djeca koja su odlukom nadležnog organa upućena na izdržavanje vaspitne mjere u vaspitno - popravnom domu sa 16 ili 17 godina, gube status učenika izricanjem vaspitne mjere, a nisu u mogućnosti niti vanredno polagati ispite, niti upisati školu za odrasle. Isti su prinuđeni čekati da napune 18 godina da bi se upisali u školu za odrasle. Ako se ima u vidu da se vaspitna mjera upućivanja u vaspitno popravni dom izriče na period od najmanje 6 mjeseci do najduže četiri godine, a da su pri tom isključeni iz obrazovnog sistema, nesporno je da vrijeme provedeno u ustanovi, dovodi u pitanje i njihov najbolji interes i ostvarivanje prava na pohađanje nastave kako je to utvrđeno Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku.

Imajući u vidu da je obrazovanje osnovno pravo djeteta i pri tome posebno važan segment procesa resocijalizacije maloljetnika,

Ombudsman za djecu je, predložio Ministarstvu prosvjete i kulture **preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi sprečavanja situacija koje dovode do povrede prava na obrazovanje djece koja se nalaze u vaspitno-popravnom domu na izdržavanju zavodske mjere.**²⁸⁶

Zakonom o osnovnom vaspitanju i obrazovanju, koji je u proceduri usvajanja, na preporuku Ombudsmana za djecu, utvrđeno je da razredni ispit može polagati i učenik kome je izrečena zavodska mjera – upućivanje u vaspitno-popravni dom.

²⁸⁴ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, član 1.

²⁸⁵ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 13/10, 117/11, 98/13, 44/16, član 109.

²⁸⁶ Preporuka Ministarstvu prosvjete i kulture broj: 1318-103-PŽ-30/15 od 10.11.2015. godine

3. Upućivanje maloljetnika u vaspitni centar/vaspitnu ustanovu

Konvencija o pravima djeteta obavezuje državu da donese i sprovede sveobuhvatnu politiku maloljetničkog pravosuđa koja mora da sadrži: prevenciju maloljetničke delinkvencije, intervenciju bez pribjegavanja sudskim postupcima, minimalni uzrast za krivičnu odgovornost i gornju starosnu granicu u maloljetničkom pravosuđu, garancije za pošteno suđenje i lišavanje slobode, uključujući pritvor u istražnom postupku i izricanje zatvorske kazne.

Prema Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku²⁸⁷ maloljetnicima se za učinjena krivična djela mogu izreći i vaspitne mjere, a vaspitne mjere, između ostalih su i:

- **upućivanje u vaspitni centar** (mjera upozorenja i usmjeravanja - član 36.) kada je potrebno da se odgovarajućim kratkoročnim mjerama utiče na ličnost i ponašanje maloljetnika, gdje će njegov boravak biti ispunjen djelatnostima primjerenim njegovim osobinama, učenjem, korisnim radom koji odgovara njegovim sposobnostima i interesima kao i drugim vaspitnim sadržajima usmjerenim na razvijanje osjećaja odgovornosti,

- **upućivanje u vaspitnu ustanovu** (zavodska mjera - član 41.) kada je maloljetnika neophodno izdvojiti iz sredine u kojoj živi i obezbijediti mu pomoć i stalni nadzor stručnih vaspitača na period najmanje šest mjeseci, a najduže dvije godine, i izvršava se u ustanovi (član 136.) koja obezbjeđuje smještaj i zadovoljenje vaspitnih, zdravstvenih, obrazovnih, sportskih i drugih razvojnih potreba maloljetnika.

Svrha krivičnih sankcija prema maloljetnicima je da se pružanjem zaštite, brige, pomoći i nadzora, kao i obezbjeđenjem opšteg i stručnog osposobljavanja utiče na razvoj i jačanje lične odgovornosti maloljetnika, obezbijedi vaspitanje i pravilan razvoj njegove ličnosti, kako bi se obezbijedilo ponovno uključivanje maloljetnika u društvenu zajednicu, član 31.

Zakonom o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, član 137. utvrđeno je da ove vaspitne mjere izvršava nadležni organ starateljstva, prema mjestu prebivališta, odnosno, boravišta maloljetnika.

S obzirom da ni vaspitni centar, a ni vaspitna ustanova nisu uspostavljeni, to je primjena Zakona u dijelu upućivanje maloljetnika u vaspitni centar ili vaspitnu ustanovu onemogućena, što dovodi u pitanje najbolji interes djece i maloljetnika u sukobu sa zakonom.

Zakon o socijalnoj zaštiti, između ostalih ustanova socijalne zaštite, prepoznaje i vaspitni centar-centar za vaspitanje djece i omladine, ali na način da se u istom izvršava vaspitna mjera upućivanja u vaspitnu ustanovu. S obzirom da sam naziv ustanove, (član 81. ž) nije usklađen i sa stavom 3. istog člana, neophodno je izvršiti odgovarajuće usaglašavanje, kako bi zakonom jasno bila određena ustanova u kojoj se izvršavaju vaspitne mjere-upućivanje u vaspitni centar i upućivanje u vaspitnu ustanovu.

Imajući u vidu da je:

- Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku stupio na snagu 1. januara 2011. godine,
- Zakon o socijalnoj zaštiti stupio na snagu 2012. godine,
- da vaspitna ustanova i vaspitni centar nisu uspostavljeni,

²⁸⁷ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku

– da se izricanje vaspitne mjere - upućivanje maloljetnika u vaspitni centar i vaspitnu ustanovu ne primjenjuje u praksi, čime je dovedena u pitanje primjena zakona u dijelu izricanja vaspitnih mjera upućivanje u vaspitnu ustanovu i vaspitni centar.

Istovremeno, u pitanje je doveden i najbolji interes djeteta, jer nadležni organi nisu u mogućnosti maloljetniku izreći mjeru koja je, na osnovu pokazatelja, procjene i ocjene u njegovom najboljem interesu, već onu koju je u datim uslovima moguće izvršiti.

Imajući u vidu važnost vaspitnih mjera, čija primjena treba da omogući pomoć i podršku maloljetniku, vaspitanje i pravilan razvoj ličnosti maloljetnika uz stalni stručni nadzor, sa ciljem razvijanja njegove lične odgovornosti, Ombudsman za djecu predložio je

Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite²⁸⁸, da u okviru svojih ovlaštenja, preduzme potrebne mjere i aktivnosti u cilju:

1. usaglašavanja zakonskih odredbi u dijelu izvršenja vaspitnih mjera – upućivanje maloljetnika u vaspitni centar i vaspitnu ustanovu, kako bi se Zakonom o socijalnoj zaštiti jasno definisalo koja ustanova ili ustanove su nadležne za izvršenje ovih vaspitnih mjera,
2. **pokrene inicijativu za uspostavljanje ustanove u kojoj bi se izvršavala vaspitna mjera upućivanje u vaspitnu ustanovu i vaspitni centar.**

4. Lista ustanova za rad bez naknade

Prava djeteta u sukobu sa zakonom, definisana su brojnim međunarodnim instrumentima koji pozivaju da reakcija društva na nedopušteno ponašanje maloljetnika mora biti, prije svega, usmjerena na ličnost maloljetnika i njegovu rehabilitaciju i reintegraciju u društvo, te da se u slučajevima u kojima su djeca u sukobu sa zakonom, adekvatna alternativna rješenja traže izvan okvira formalne krivične procedure. Takav pristup zahtijeva da se krivično pravna zaštita maloljetnika usmjerava na vaspitanje, a ne na kažnjavanje maloljetnika. Praktična primjena vaspitnih mjera i preporuka na kojima je naglasak, a koje su Zakonom jasno određene, treba da omoguće pomoć i podršku maloljetniku, vršenje nadzora, vaspitanje i pravilan razvoj ličnosti maloljetnika, a sve sa ciljem razvijanja njegove lične odgovornosti.

Vaspitne preporuke su jedna od mjera koje se, prema Zakonu o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, mogu izreći maloljetnim učiniocima krivičnih djela.²⁸⁹

Kao jednu od preporuka koje se mogu primijeniti prema maloljetnicima, Zakonom je definisano i „uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja.”

Pravilnikom o primjeni vaspitnih mjera posebnih obaveza prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela²⁹⁰ utvrđeno je da sud maloljetniku može u skladu sa Zakonom, izreći obavezu: da se uključi u rad humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja (član 2.), kada utvrdi da se uključivanjem maloljetnog učinioca krivičnog djela može ostvariti svrha ove posebne obaveze u okviru opšte svrhe krivičnih sankcija prema maloljetnicima (član 13.), vodeći računa da rad, odnosno posao, ne može biti usmjeren na postizanje ekonomske koristi, te da ne smije

²⁸⁸ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Preporuka broj:490.17-PŽS-5/16 od 21.04.2016. god.

²⁸⁹ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku, član 26.

²⁹⁰ Pravilnik o primjeni vaspitnih mjera posebnih obaveza prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj:101/10

ometati školovanje maloljetnika, odnosno štetiti njegovom ugledu i dostojanstvu (član 14.).

Istim Pravilnikom utvrđeno je da listu ustanova i organizacija na lokalnom nivou radi izvršenja posebnih obaveza sastavlja ministar pravde na prijedlog organa starateljstva (član 15.).

Pravilnikom o primjeni vaspitnih preporuka prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela²⁹¹, između ostalog, je utvrđeno da tužilac ili sudija razmatra mogućnost primjene vaspitne preporuke i utvrđuje, na osnovu izvještaja organa starateljstva, opravdanost primjene iste (član 30.), da organ starateljstva upoznaje tužioca i sudiju sa listom odgovarajućih organa, ustanova ili organizacija u kojima bi se mogla primijeniti gore navedena vaspitna preporuka (član 32.).

Listu odgovarajućih organa, ustanova i organizacija sačinjava ministar pravde na prijedlog ministra nadležnog za poslove rada, organa starateljstva, Zavoda za zapošljavanje Republike Srpske i humanitarnih organizacija i isti sadrži kratak opis poslova koje mogu obavljati maloljetnici (član 32.).

Imajući u vidu:

- da je Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku stupio na snagu 1. januara 2011. godine,
- da je u skladu sa zakonom donesen Pravilnik o primjeni vaspitnih preporuka prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela koji je stupio na snagu 1. januara 2011. godine,
- da je donesen Pravilnik o primjeni vaspitnih mjera posebnih obaveza prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela koji je stupio na snagu 1. januara 2011. godine,
- da lista ustanova još uvijek nije uspostavljena,
- da se vaspitna preporuka ne primjenjuje u praksi,

čime je dovedeno u pitanje i primjena zakona i najbolji interes djeteta jer nadležni organi nisu u mogućnosti maloljetniku izreći mjeru koja je, na osnovu pokazatelja, procjene i ocjene u njegovom najboljem interesu, već onu koju je u datom trenutku moguće izvršiti, Ombudsman za djecu je predložio Ministarstvu pravde preduzimanje mjera i aktivnosti radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava i interesa djece u sukobu sa zakonom, na način da:

sačini listu ustanova u kojima se može primijeniti vaspitna preporuka „uključivanje u rad, bez naknade, u humanitarne organizacije ili poslove socijalnog, lokalnog ili ekološkog sadržaja.”²⁹²

5. Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja

Zaštita djece od različitih oblika nasilja, pa i od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja zahtijeva cijeli niz mjera i aktivnosti različitih resora: porodično pravna zaštita, socijalna zaštita, zdravstvena zaštita, obrazovni sistem, da svako u okviru svojih nadležnosti i ovlaštenja, adekvatnim mjerama i definisanim programima odgovori na potrebe djece i njihovo pravo na odgovarajuću zaštitu. Pri tome je od posebne važnosti da se između

²⁹¹ Pravilnik o primjeni vaspitnih preporuka prema maloljetnim učiniocima krivičnih djela, „Službeni Glasnik Republike Srpske”, broj:101/10, član 30. i član 32.

²⁹² Preporuka Ministarstvu pravde broj: 1045-12-PŽS-24/15 od 29.10.2015. godine

svih subjekata zaštite obezbijedi neophodna saradnja, i sistemski prati da li su i u kojoj mjeri, preduzete aktivnosti odgovorile na potrebe djeteta.

Imajući u vidu da je svaki oblik nasilja nad djecom trauma za cijeli život, posebno ako se radi o različitim oblicima seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece i, dodatno, kad to nasilje traje godinama u najmlađem uzrastu djece i kad dolazi od najbližih članova porodice, Ombudsman za djecu je u više navrata resornim ministarstvima upućivao prijedloge i inicijative za preduzimanje potrebnih sistemskih mjera, kako bi se u svakom pojedinačnom slučaju obezbijedila adekvatna reakcija nadležnih službi i institucija.

Preporuke i inicijative Institucije odnosile su se, između ostalog, i na uspostavljanje registra počinilaca i izmjene i dopune Krivičnog zakona.

Registar počinilaca krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece je samo jedna od mjera koja treba da doprinese boljoj zaštiti djece i njihovoj sigurnosti od lica koja su pravosnažno osuđena za ova djela.

Uspostavljanje registra počinilaca je obaveza koju je država preuzela:

- Prihvatajući Konvenciju o pravima djeteta država je preuzela i obavezu i odgovornost da preduzme sve zakonodavne, administrativne, obrazovne i socijalne mjere kako bi dijete zaštitila od bilo kojeg oblika nasilja, što uključuje i seksualno zlostavljanje, iskorištavanje i zloupotrebu dok je na brizi roditelja, zakonitih staratelja ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu²⁹³.

- Prihvatajući Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe²⁹⁴ država je preuzela obavezu za prikupljanje i čuvanje podataka o počinioциma ovih krivičnih djela²⁹⁵, te uspostavljanje mehanizama za prikupljanje podataka vezanih za seksualno iskorištavanje i zlostavljanje djece i njihovu evaluaciju.²⁹⁶

Uspostavljanje registra počinilaca je i više od obaveze:

- zato što je seksualno zlostavljanje djece najgori oblik iskorištavanja djece, i što posljedice za dijete i njegov razvoj mogu biti vrlo teške i dugotrajne,
- zato što počinilac koristi svoju moć i svoj autoritet, zloupotrebljava povjerenje djeteta i manipuliše djetetom i iskorištava ga za zadovoljenje svojih potreba,
- zato što dijete nema načina da se brani i počinilac to zna, dijete je zarobljeno u strahu od počinioца i njegovih prijetnji šta će se desiti i njemu i njegovoj porodici ako progovori, ako bilo kome kaže,
- zato što je dijete povrijeđeno i poniženo ne samo danas već za cijeli život i odrasta sa osjećajem krivnje da je samo tome doprinijelo,
- zato što je djetetu povrijeđeno ne samo pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja već i pravo na rast i razvoj, pravo na zaštitu zdravlja, pravo na obrazovanje, na zaštitu privatnosti, na igru i slobodno vrijeme, pravo na djetinjstvo.

Nacrtom Krivičnog zakonika prihvaćena je preporuka za uspostavljanje registra na način: U okviru kaznene evidencije vodi se poseban registar lica koja su pravosnažno osuđena za krivična djela učinjena na štetu polnog integriteta djeteta, a sadržaj i obim podataka, njihovo čuvanje i uslovi za davanje podataka regulisaće se posebnim zakonom, član 92.

Ombudsman za djecu preporukama je ukazivao i na potrebu **izmjena i dopuna Krivičnog zakona**, posebno u dijelu:

²⁹³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19, član 34.

²⁹⁴ Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe 27.09.2012. godine, „Službeni glasnik BiH”, Međunarodni ugovori broj 11/12

²⁹⁵ Član 37. stav 1. Konvencije

²⁹⁶ Član 37. stav 2. Konvencije

- da se postojeća **dobna granica od 14 godina za dobrovoljni pristanak** na polni odnos poveća, Nacrtom zakona dobna granica je povećana na 15 godina,
- **zastarjelost** - Nacrt zakona: Za krivična djela protiv polnog integriteta, braka i porodice koja su učinjena na štetu djeteta, zastarjelost počinje teći od dana punoljetstva žrtve, član 96,
- **da se pooštre kazne za počinioce** krivičnih djela seksualnog zlostavljanje djece, jer nijedna kazna nije dovoljna za uništenje dječiji život, Nacrtom zakona pravi se razlika za krivična djela na štetu djeteta do 15 godina i preko 15 godina starosti,
- da se **zabrani obavljanje** poziva, dužnosti ili djelatnosti u vezi sa djecom i **zabrani približavanje** objektima i prostorima u kojima borave djeca. Nacrtom zakona izriče se mjera zabrane potpunog vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti pri čijem obavljanju se ostvaruje neposredan kontakt sa djecom, član 77,
- da se **onemogućiti ublažavanje** kazne za počinioce ovih krivičnih djela, Nacrt zakona-ublažavanje kazne neće se primijeniti za krivična djela silovanja, obljube nad nemoćnim licem, obljuba sa djetetom od 15 godina, član 54.

Preporukama Ombudsmana za djecu ukazano je i na **nedostatak definisanih mjera psihosocijalne podrške djeci** žrtvama seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, što ima za posljedicu da je pristup centara za socijalni rad u zaštiti djece po ovom osnovu vrlo različit. Da bi se u svakom pojedinačnom slučaju osigurala adekvatna pomoć i podrška djetetu neophodno je definisati mjere psihosocijalne podrške koje se obavezno primjenjuju, uključujući i vrstu mjera, načine i rokove njihove primjene, vodeći pri tome računa da procjena stručnog tima o potrebi određene mjere, ili više njih, zavisi isključivo od potreba djeteta, a ne od mogućnosti centra.²⁹⁷

Na preporuku Ombudsmana za djecu²⁹⁸ za preduzimanje potrebnih mjera radi uspostavljanja centra za zaštitu djece u Republici Srpskoj, sa ciljem podrške i pomoći djeci sa različitim traumatskim iskustvom, kako bi se za svako dijete obezbijedila multidisciplinarna obrada i dijagnostika problema, planirao najbolji mogući tretman i omogućio individualni tretman prema potrebama djeteta, **u Foči je** osnovan Centar za podršku djeci, čija su iskustva u prvoj godini rada dodatno potvrdila neophodnost njegovog osnivanja.

Preporukama Ombudsmana za djecu ukazuje se i na potrebu obezbjeđenja odgovarajućih **programa informisanja i edukacije profesionalaca** koji rade sa djecom, posebno onih koji rade u obrazovnom sistemu o načinu prepoznavanja različitih oblika seksualnog nasilja nad djecom, o posljedicama na razvoj djeteta, o mjerama koje se moraju preduzeti i načinima pomoći i podrške djetetu, kako bi u okviru svojih ovlaštenja mogli odgovoriti svojim obavezama i u dijelu prevencije, ali i u dijelu intervencije u svim slučajevima iskazane sumnje da je dijete žrtva nasilja.

Prema podacima MUP-a²⁹⁹, u 2016. godini evidentirano je 227 djece i maloljetnika oštećenih krivičnim djelom i to 45 krivičnih djela protiv života i tijela maloljetnika, 27 krivičnih djela protiv polnog integriteta djeteta. Navedenim krivičnim djelima, najčešće žrtve su bila djeca u uzrastu do 14 godina starosti - 89 i djevojčice u nešto većem broju, 121, u odnosu na dječake, 106.

²⁹⁷ Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualne zloupotrebe, član 11: Svaka strana uspostaviće djelotvorne socijalne programe i osnovati multidisciplinarnu strukturu kako bi se obezbijedila neophodna podrška žrtvama, njihovim bliskim rođacima i svakom licu koje je odgovorno za staranje o njima.

²⁹⁸ Preporuka Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite broj:1335-21-PŽS-27/15 od 13.10.2015. godine

²⁹⁹ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Izvod iz evidencije za 2016. godinu od 6.02.2017. godine

Počinioci seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece, prema dobijenim prijavama najčešće su lica iz najbližeg okruženja kojima djeca bez rezerve vjeruju: otac, očuh, komšija, a žrtve su djevojčice od 7-17 godina.

6. Djeca čiji su roditelji u zatvoru

Prema podacima ustanova, ukupan broj djece čiji roditelji izdržavaju kaznu zatvora je 425, najveći broj djece je u uzrastu do 10 godina, i u nešto većem broju radi se o dječacima.

Ukupno djece	Muških	Ženskih	Nepoznat pol
425	188	177	60

Potreba prepoznavanja kategorije djece čiji su roditelji u zatvoru prije svega je u činjenici postojanja brojnih negativnih uticaja na dijete, čije posljedice nisu vezane samo za „odlazak” roditelja, već i za sve vrijeme njegovog izdržavanja kazne, ali i po izlasku roditelja iz zatvora³⁰⁰. Iako sama djeca nisu učinila ništa loše, ničim nisu doprinijela onome što je roditelj uradio, i oni su kažnjeni. Kažnjeni su jer su „izgubili” roditelja, kažnjeni su zbog onog što je roditelj uradio, obilježeni su i odbačeni od svojih vršnjaka. Nazivaju ih različitim imenima kojima ih obilježavaju kao djecu lopova, kao djecu koju treba izbjegavati, isključiti iz igre i druženja.

Reakcije kod djece, prema ocjeni stručnjaka, mogu biti vrlo različite, prije svega one emocionalne prirode: strah, zbunjenost, osjećaj napuštenosti, ljutnja, nisko samopouzdanje, usamljenost, depresija, nesanica, poremećaji u ishrani, problemi u ponašanju i komunikaciji, povlačenje ili pretjerana agresivnost, a zavise, između ostalog, i od uzrasta djeteta u vrijeme odlaska roditelja, odnosa u porodici prije i za vrijeme boravka roditelja u zatvoru, o vremenu provedenom u zatvoru, o vrsti izvršenog krivičnog djela.

I reakcije roditelja su vrlo različite. Jedan broj roditelja koji izdržavaju kaznu zatvora, najčešće otac, u pojedinim situacijama i ne želi kontakt sa djetetom, osjeća se bespomoćno, ne zna odgovor za dijete zašto je tu, postidjen je pred svojim djetetom zbog onoga što je učinio i u takvim situacijama smatra da je bolje kontakte i ne održavati da bi zaštitio dijete od dodatnih trauma i susreta u zatvorskim prostorijama. Jedan broj lica na izdržavanju kazne zatvora zbog svoje roditeljske neodgovornosti prijetnja su djetetu i za susrete u zatvorskom okruženju, dok jedan broj roditelja insistira na kontaktu i druženju sa djetetom, čak i u situacijama kada je u zatvoru zbog nasilja u porodici, kada su djeca uvijek žrtve - direktne ili indirektne.

Roditelj sa kojim dijete odrasta, najčešće majka, nema odgovore na pitanja koja dijete postavlja, ili odgovore ne zna ili jednostavno ne želi o tome razgovarati sa djetetom: zašto je tamo, kad će se vratiti, i sl. Ne zna da li djetetu treba da kaže da je otac u zatvoru, koje su to godine djeteta da može da razumije, na koji način da mu to kaže. Posebno pitanje je da li i same trebaju doprinositi kontaktu djeteta sa roditeljem u zatvoru, posebno u slučajevima kada isti kaznu izdržava zbog nasilja u porodici. Za dijete su dodatno traumatske situacije kada informacije o razlozima za odsutnost roditelja dobije iz medija, od vršnjaka ili na ulici.

³⁰⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 4.

Ako se svemu ovome doda uticaj sredine u kojoj djeca žive, situacija se dodatno usložnjava, zbog toga je veoma važno, da se, bez obzira na broj evidentirane djece koja odrastaju bez roditelja koji je u zatvoru, ova kategorija djece prepozna kao posebno osjetljiva kategorija djece koja su u riziku. Pri tome je jednako važno da se uz angažovanje stručnjaka različitih profila o brojnim pitanjima ove kategorije djece progovori, kako bi se, u datim uslovima, pronašla adekvatna rješenja za dijete u ublažavanju posljedica za situacije u kojima se dijete našlo ne svojom krivicom.

Ustanove za izdržavanje kazne zatvora ističu da postoji jedan broj osuđenih lica koja djecu ne viđaju nikada ili veoma rijetko. Razlozi su različiti, od slučaja do slučaja, ali se najčešće dovode u vezu sa narušenim odnosima između bračnih drugova, udaljenosti prebivališta porodice i lošom materijalnom situacijom porodice osuđenog lica.

U ovoj kategoriji svakako su i djeca rođena u vrijeme dok majka izdržava kaznu zatvora. Prema postojećim normativnim rješenjima u Republici Srpskoj dijete može biti uz majku do navršene dvije godine dana života.³⁰¹

Imajući u vidu da djeca čiji su roditelji u zatvoru imaju ista prava kao druga djeca, a da ova kategorija nije prepoznata kao posebno osjetljiva kategorija djece, te da je ostvarivanje njihovih prava veoma često dovedeno u pitanje samo zbog činjenice da je dijete zatvorenika, a da bi se nosili sa izazovima koje sa sobom nosi činjenica da im je roditelj u zatvoru, Ombudsman za djecu predložio je Ministarstvu pravde Republike Srpske³⁰² - Zavodu za izdržavanje kazne zatvora, preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti u cilju unapređenja brige o djeci čiji roditelj izdržava kaznu zatvora, na način:

- da sistem prepozna djecu čiji roditelji izdržavaju kaznu zatvora kao posebno osjetljivu kategoriju djece koja su u riziku,
- da se uspostavi vođenje evidencije o licima na izdržavanju kazne zatvora koja imaju djecu sa podacima o broju djece u porodici, njihovom uzrastu i posjetama roditelju,
- da je kontakt djeteta sa roditeljem koji izdržava kaznu zatvora pravo djeteta i da u svakom pojedinačnom slučaju treba biti osigurano u skladu sa najboljim interesom djeteta,
- da se u svim ustanovama obezbijede uslovi za ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem, u prostoru koji je prilagođen djeci i primjeren za susrete sa roditeljem koji je u zatvoru.

7. Djeca u saobraćaju

Svake godine, statistika, na žalost, upozorava da na cestama, u saobraćajnim nesrećama stradaju i djeca. Prema podacima MUP-a u 2015. godini u saobraćajnim nezgodama smrtno je stradalo 5 djece, 43 djece je teško povrijeđeno, a lakše povrede u saobraćajnim nezgodama imalo je 180 djece, i sva djeca su uzrasta do 14 godina.³⁰³

Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo saobraćaja i veza, Auto-moto savez i Agencija za bezbjednost saobraćaja, u cilju prevencije i zaštite djece u saobraćaju, svake godine, širom Republike Srpske provode akciju „Zaštitimo djecu u saobraćaju“, posebno

³⁰¹ Zakon o izvršenju krivičnih sankcija, član 100. je izmijenjen na način da osuđenica nakon porođaja može zadržati dijete do navršene dvije godine života, poslije čega se u sporazumu sa njom, dijete predaje porodici ili organu socijalnog staranja nadležnom po mjestu prebivališta odnosno boravišta osuđenice.

³⁰² Preporuka Ombudsmana za djecu Ministarstvu pravde Republike Srpske broj: 887-4-I-11/16

³⁰³ Ministarstvo unutrašnjih poslova, Izvod iz evidencije MUP-a za 2015. godinu od 5.02.2016. godine

na početku školske godine kojom, pored pojačanog prisustva policijskih patrola u blizini škola, apeluju i na vozače i njihovu odgovornost u zaštiti djece i njihove bezbjednosti.

Pored preventivnih programa koji su sve prisutniji, aktivnosti se moraju usmjeriti ka povećanju odgovornosti neodgovornih učesnika u saobraćaju, posebno vozača pod uticajem alkohola, ali i aktivnostima na adekvatnoj signalizaciji u blizini objekata i ustanova namijenjenih djeci.

Radi ostvarivanja povoljnijih uslova za bezbjedno odvijanje saobraćaja donesen je Pravilnik o školskim saobraćajnim patrolama³⁰⁴ koji uređuje aktivnosti, način obuke, obilježavanje i druga pitanja koja se odnose na rad školskih saobraćajnih patrola koje se organizuju u osnovnim školama.

³⁰⁴ Pravilnik o školskim saobraćajnim patrolama, „Službeni glasnik Republike Srpske“ broj 22/16

XII RAD PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

1. Posebni izvještaji

Ombudsman za djecu, u skladu sa Zakonom³⁰⁵ ovlašten je podnijeti i poseban izvještaj kada ocijeni da je to potrebno radi preduzimanja mjera od značaja za zaštitu prava i interesa djece.

Posebnim izvještajem ukazuje se na nedostatke u sistemu koji mogu biti vrlo različiti, a dovode do povrede prava djeteta, i odnose se ili na postojeća zakonska rješenja koja nisu dovoljna garancija za ostvarivanje prava djeteta u određenim oblastima ili nadležni organi neadekvatnom primjenom važećih zakona dovode do povrede prava djeteta, i potrebi sistemskog rješavanja problema kako bi se zaštitila djeca čija su prava ugrožena ili bi mogla biti ugrožena po istom osnovu koji je predmet izvještaja.

Institucija svake godine, poslije održanih radionica sa djecom u školama, radi izvještaj O tvojim pravima u tvojoj školi. U izvještajnom periodu izvještajem je posebno ukazano i na potrebu dodatnih mjera i aktivnosti kako bi usvojenje djece, kao najkompletniji oblik porodično pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja bilo adekvatno i prepoznato i korišteno, te na potrebu prepoznavanja posebne kategorije djece čiji su roditelji u zatvoru.

U izvještajnom periodu, Ombudsman za djecu uradio je posebne izvještaje:

1. Svako dijete treba porodicu - Zašto je usvojenje problem?
2. Komunikacija nastavnika i učenika putem društvenih mreža
3. Djeca čiji su roditelji u zatvoru
4. O tvojim pravima u tvojoj školi

2. Preporuke

Zakonom o Ombudsmanu za djecu,³⁰⁶ ombudsman je ovlašten da organima državne uprave, organima, odnosno službama jedinica lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koji obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju njihova prava i interese, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva da dobije izvještaje o preduzetim mjerama.³⁰⁷

Preporuke date u izvještajnom periodu odnose se i na pojedinačne slučajeve, kojima je nadležnom organu naloženo preduzimanje određenih mjera radi zaštite prava djeteta u konkretnim situacijama. Broj preporuka datih nadležnim institucijama u izvještajnom periodu je manji-29, razlog tome je i činjenica sve većeg razumijevanja uloge same Institucije, dostavljanje traženih odgovora, dokumentacije i obrazloženja za postupanje, te činjenice da Ombudsman za djecu u ranijim periodima preporukama već ukazao na potrebu za otklanjanje situacija koje dovode do povrede prava djece po različitim osnovama. Bez obzira što su sve preporuke javno objavljene, jedan broj institucija i dalje čini propuste u radu po istom osnovu. Preporuke resornim ministarstvima ukazuju na potrebu preduzimanja potrebnih mjera u određenim oblastima, kako bi se odgovarajućim sistemskim rješenjima otklonile situacije koje dovode do povrede prava i interesa djece.

³⁰⁵ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 17.

³⁰⁶ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 9.

³⁰⁷ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 9.

1. Ministarstvo prosvjete i kulture – Postupanje po Protokolu o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece (imenovanje koordinatora kako je definisano Protokolom)
2. Ministarstvo prosvjete i kulture – Godišnji izvještaj o vršnjačkom nasilju
3. Republički pedagoški zavod – Realizacija nastavnog plana i programa u osnovnim školama (program prevencije nasilja)
4. Ministarstvo uprave i lokalne samouprave – Inicijativa za dopunu Zakona o lokalnoj samoupravi
5. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite – Upućivanje maloljetnika u vaspitni centar/vaspitnu ustanovu (usaglašavanje zakona i osnivanje ustanove)
6. Ministarstvo prosvjete i kulture – Podrška u nastavi djeci sa smetnjama u razvoju (normativno urediti angažovanje asistenata u nastavi)
7. Republički inspektorat, prosvjetna inspekcija – Zaštita prava učenika (izricanje vaspitno-disciplinske mjere)
8. Ministarstvo pravde – Svako dijete treba porodicu – Zašto je usvojenje problem? (izmjene i dopune Porodičnog zakona)
9. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite – Svako dijete treba porodicu – Zašto je usvojenje problem? (nadzor nad radom centara u postupku usvojenja)
10. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite – Nadzor nad radom CSR Istočno Novo Sarajevo
11. Ministarstvo pravde – Djeca čiji su roditelji u zatvoru
12. Opština Istočni Stari Grad – Odlučivanje po zahtjevu za ostvarivanje prava djeteta (uređenje viđanja)
13. Centar za socijalni rad Banja Luka - Utvrđivanje najboljeg interesa djeteta
14. Ministarstvo prosvjete i kulture – Pravo na obrazovanje djece bez roditeljskog staranja
15. Centar za socijalni rad Prnjavor – Zaštita prava djeteta na najbolji interes (uređenje viđanja djeteta i roditelja sa kojim ne živi)
16. Ministarstvo unutrašnjih poslova, CJB Banja Luka, Policijska stanica Laktaši – Zaštita prava djeteta na najbolji interes (izdavanje putne isprave)
17. Ministarstvo prosvjete i kulture – Komunikacija nastavnika i učenika putem društvenih mreža
18. Republički pedagoški zavod – Komunikacija nastavnika i učenika putem društvenih mreža
19. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite – Ostvarivanje prava na zdravstvenu zaštitu djece bez roditeljskog staranja izvan Republike Srpske
20. Ministarstvo prosvjete i kulture – Ostvarivanje prava talentovane djece (postupanje po Zakonu o školovanju i stipendiranju mladih talenata)
21. Služba za socijalnu zaštitu Opština Šekovići – Zaštita od nasilja
22. Osnovna škola „Jovan Dučić“, Šekovići - Zaštita od nasilja
23. Javno preduzeće „Putevi Republike Srpske“ – Opasnost na putu (procjena potreba za adekvatnom signalizacijom)
24. Centar za socijalni rad Bijeljina – Zaštita prava i interesa maloljetne djece
25. Centar javne bezbjednosti Bijeljina – Pravo na putnu ispravu
26. Centar za socijalni rad Zvornik – Zbrinjavanje maloljetnog djeteta

27. Javna predškolska ustanova „Naša mladost“, Modriča - Dijete s poteškoćama u razvoju u predškolskoj ustanovi
28. Javna ustanova Srednjoškolski centar „Rudo“, Rudo –Postupanje po preporuci Republičkog pedagoškog zavoda
29. Javna ustanova Srednjoškolski centar „Rudo“, Rudo - Rješavanje statusa učenika

3. Mišljenja

Zakonom o Ombudsmanu za djecu (član 7.), Institucija je ovlaštena da u postupku pripreme propisa daje mišljenje na prijedloge zakona i drugih propisa, ako se njima uređuju pitanja koja su od značaja za zaštitu prava djeteta. U skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima Institucija je dostavila:

1. Ministarstvu zdravlja i socijalne zaštite – Mišljenje na Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti
2. Ministarstvu prosvjete i kulture – Mišljenje na Nacrt zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju
3. Ministarstvu uprave i lokalne samouprave - Mišljenje na Nacrt zakona o lokalnoj samoupravi

XIII SARADNJA SA DJECOM

Ombudsman za djecu od samog početka svoga rada, radi na upoznavanju djece sa načinom ostvarivanja i mogućnostima zaštite njihovih prava, pri čemu se koriste razne metode, od edukacije djece svih uzrasta putem radionica prema planiranom rasporedu ili po pozivu škola, preko uključivanja djece u istraživanja, rad okruglih stolova, do razgovora i susreta s djecom povodom obilježavanja praznika. Ostvarujući kontinuiranu saradnju s djecom, Ombudsman za djecu ih podstiče na iznošenje njihovih mišljenja i nerijetko upravo tokom saradnje s djecom dolazi do informacija na osnovu kojih inicira aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta, te predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu.³⁰⁸

*„Podizanje svijesti o Konvenciji na način prilagođen djeci, posebno kroz veću upotrebu štampe, radija, televizije, interneta i drugih medija, kao i aktivno učešće djece u javnim terenskim aktivnostima”*³⁰⁹ jedna je od Preporuka UN Komiteta za prava djeteta iz 2012, godine koju Institucija provodi u praksi kontinuirano sarađujući s djecom pri čemu se vodi računa da informacije o pravima djeteta dođu do djece različitih uzrasta tako da ih mogu razumjeti i sami učestvovati u aktivnostima kojima ih dalje promovišu i šire.³¹⁰

Tokom izvještajnog perioda, saradnja s djecom odvijala se ne samo u aktivnostima koje je provodila sama Institucija, nego i uključivanjem i podsticanjem drugih institucija i organizacija, a posebno djece, da rade na edukaciji djece o njihovim pravima. U 2015. godini ostvarena je značajna saradnja institucija u edukaciji djece i promociji njihovih prava, a to se nastavilo i tokom 2016. godine pa su djeca kroz radionice, okrugle stolove i različite manifestacije pokazala veliku zainteresovanost za pitanja iz nadležnosti Ombudsmana za djecu, ali i drugih institucija koje su u njima učestvovala. To daje novu dimenziju odnosa djece prema različitim ustanovama i organizacijama i doprinosi uvezivanju svih koji rade sa djecom i za djecu, što je od ključne važnosti za unapređenje sistema dječije zaštite.

1. Radionice za djecu

Redovne radionice Ombudsmana za djecu

Ombudsman za djecu realizuje već 7 godina zaredom ciklus radionica „O tvojim pravima u tvojoj školi” za učenike osnovnih i srednjih škola Republike Srpske, koje provodi po unaprijed utvrđenom planu, te se na taj način pokušava doći do svake škole i svakog djeteta, a s ciljem edukacije o njihovim pravima. Teme radionica bile su različite, a cilj im je bio upoznavanje djece s pravima, obavezama i odgovornostima, UN Konvencijom i njenim principima, pravom na obrazovanje, pravom na izražavanje mišljenja, vrstama nasilja i njegovom prepoznavanju, rodnom ravnopravnošću, pravom na zaštitu zdravlja, participacijom, prednostima i rizicima interneta, a sve su bile prilagođene djeci, njihovom uzrastu i njihovim potrebama.

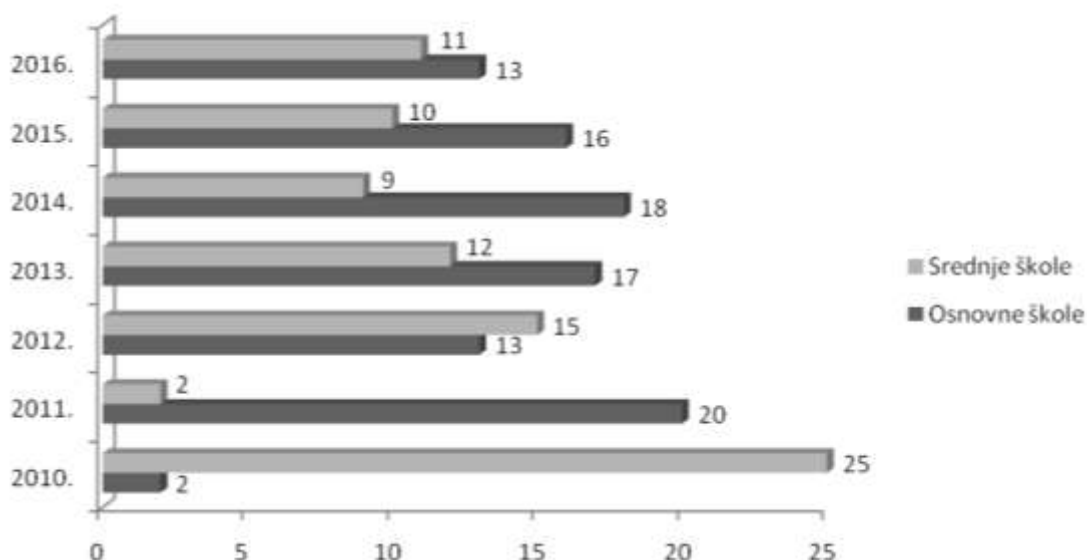
³⁰⁸ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 6: Ombudsman za djecu upoznaje djecu sa načinom ostvarivanja i zaštite njihovih prava i interesa i savjetuje ih kako da ostvare i zaštite svoja prava i interese. Ombudsman za djecu kontinuirano sarađuje sa djecom, podstiče ih na iznošenje njihovog mišljenja, inicira javne aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta i učestvuje u tim aktivnostima, te predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta u društvu.

³⁰⁹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 22.

³¹⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 42: Države članice obavezuju se da s principima i odredbama Konvencije što šire i na odgovarajući i aktivan način upoznaju kako odrasla lica tako i djecu.

Na svakoj od radionica posebno se insistiralo na tome da djeca ne budu pasivni posmatrači nego da iznesu svoje mišljenje o svakoj od obrađivanih tema i aktivno učestvuju, što je princip koji u radu s djecom mora biti prioritetan.

„O tvojim pravima u tvojoj školi” radionice u osnovnim i srednjim školama

Ombudsman za djecu realizovao je, tokom 7 godina, ukupno 183 redovne radionice u gotovo svim opštinama u Republici Srpskoj kojima je, prema procjeni, prisustvovalo oko 4000 učenika, s obzirom da je u prosjeku na radionicama bilo između 20 i 30 učenika. Svake godine Ombudsman za djecu organizovao je i dodatne radionice po pozivu zainteresovanih škola, institucija, nevladinih organizacija ili grupa djece koje su realizovali predstavnici Institucije, ali i mladi savjetnici Ombudsmena za djecu čime je znatno uvećan broj realizovanih radionica i broj škola i učenika koji su u njima učestvovali.

Od potpisivanja Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, koji obavezuje na provođenje edukacije i prevencije nasilja, Institucija je radionice „O tvojim pravima u tvojoj školi” posvetila temi prepoznavanja, prijavljivanja i prevencije nasilja.

Rb.	Godina	Tema redovnih radionica „O tvojim pravima u tvojoj školi”	Osnovne škole	Srednje škole	Ukupno
1.	2013.	Da li znamo šta je nasilje?	17	12	29
2.	2014.	Da li znamo šta je nasilje?	18	9	27
3.	2015.	Da li znamo šta je nasilje?	16	10	26
4.	2016.	Da li znamo šta je nasilje?	13	11	24
UKUPNO			51	31	106

Na inicijativu Institucije, školske 2013/2014. godine u Nastavni plan i program za osnovne škole, tema prevencije nasilja uvedena je kao obavezna tema koja se obrađuje na časovima odjeljenjske zajednice u svim razredima. Bez obzira na obavezu škola da ovu temu obrađuju u redovnoj nastavi, Institucija je dala svoj doprinos realizacijom radionice „Da li znamo šta je nasilje” koje je u 106 osnovnih i srednjih škola pratilo više od 2 000 učenika. Za 4 godine primjetno je da učenici o nasilju sve više uče u školi u

redovnoj nastavi, a manje kroz projekte koje realizuju nevladine organizacije. Ipak se primjećuje da nema jednakog pristupa ovoj temi u školama, ali i unutar jedne iste škole, pa nisu rijetke tvrdnje djece iz iste škole, a ponegdje i iz istog odjeljenja da su/nisu na časovima govorili o problemu nasilja.

Radionice iz ciklusa „O tvojim pravima u tvojoj školi“ 2016. godine pod nazivom „Da li znamo šta je nasilje“ imale su za cilj upoznavanje djece sa vrstama nasilja i njegovom prepoznavanju, posljedicama na razvoj djeteta, i načinima zaštite u ovoj oblasti, a realizovane su od septembra do 20. novembra – Međunarodnog dana prava djeteta.

Radionice su realizovane u 24 škole, od čega 13 osnovnih i 11 srednjih, u 20 opština, tako da su edukacijom obuhvaćena djeca iz svih dijelova Republike Srpske.

P6.	Datum	Naziv škole	Mjesto
1.	27.09.	OŠ „Nikola Tesla“	Prnjavor
2.	28.09.	OŠ „Ivo Andrić“	Višegrad
3.	29.09.	OŠ „19.april“	Derventa
4.	04.10.	OŠ „Georgius Papandreu“	Laktaši
5.	05.10.	SŠC Istočno Novo Sarajevo	Istočno Novo Sarajevo
6.	06.10.	OŠ „Sveti Sava“	Bijeljina
7.	11.10.	OŠ „Petar Kočić“	Nova Topola
8.	12.10.	SŠ „Pero Slijepčević“	Gacko
9.	13.10.	Gimnazija i SŠ „Petar Kočić“	Zvornik
10.	18.10.	Gimnazija	Mrkonjić Grad
11.	19.10.	SŠC „P. P. Njegoš“	Čajniče
12.	20.10.	OŠ „Petar Kočić“	Sjenina Rijeka
13.	25.10.	OŠ „Milan Rakić“	Karanovac
14.	26.10.	Gimnazija „Jovan Dučić“	Trebinje
15.	27.10.	OŠ „Aleksa Šantić“	Ugljevik
16.	01.11.	Centar srednjih škola „Ivo Andrić“	Prnjavor
17.	02.11.	OŠ „P. P. Njegoš“	Kasindo
18.	03.11.	Gimnazija „Filip Višnjić“	Bijeljina
19.	08.11.	Ekonomska škola	Banja Luka
20.	09.11.	OŠ „Sveti Sava“	Foča
21.	10.11.	OŠ „Đura Jakšić“	Podnovlje
22.	15.11.	OŠ „Vuk Karadžić“	Banja Luka
23.	16.11.	OŠ „Veselin Masleša“	Foča
24.	17.11.	Gimnazija sa tehničkim školama	Derventa

Posjete školama unaprijed su dogovorene kako se ničim ne bi remetio nastavni proces, a pored radionica s djecom, obavlja se i razgovor sa direktorom ili stručnom službom škole (pedagog/psiholog/socijalni radnik). S obzirom da je radionica posvećena prepoznavanju i prijavljivanju nasilja i u razgovorima sa upravom ili stručnom službom škole nastojalo se doći do njihovih stavova o ovim pitanjima, jer ih Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece obavezuje na preduzimanje mjera prevencije, na definisanu reakciju i intervenciju, te praćenje pojave i vođenje odgovarajuće evidencije.

Razgovori sa upravama škola

Opštim ciljevima Protokola, škole i sve druge nadležne institucije, obavezuju se na **prevenciju, intervenciju i edukaciju**³¹¹ a iz razgovora sa upravama proizilazi da škole, sa svakom godinom imaju sve jasniji stav o obavezi škole da nasilje nad djetetom,

³¹¹ Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, IV CILJ PROTOKOLA

ma gdje da se desilo i ko god bio njegov počinitelj, zahtijeva adekvatnu intervenciju u skladu sa procedurom definisanom Protokolom. Nažalost, još uvijek nije prisutna jednaka posvećenost ovim pitanjima u svim školama i još uvijek su prisutne one koje ovim pitanjima ne posvećuju dužnu pažnju.

Ipak, u najvećem broju škola, posebno osnovnih, uprave i stručne službe su u razgovoru otvoreno govorili o problemima koje su imali i mjerama koje su oni preduzimali, govorili su o istraživanjima koja su u školi obavljali, o saradnji sa roditeljima o tim pitanjima, o podršci drugih institucija, posebno centra za socijalni rad.

U školama navode da vode urednu evidenciju o svim slučajevima nasilja nad djecom i među djecom, i izvještaje o tome dostavljaju u predviđenom roku, a što opet ne odgovara podacima iz Godišnjeg izvještaja o nasilju nad djecom.

Takođe, primijetno je da kod procjene koja neprihvatljiva ponašanja kod djece su za prijavljivanje i dalje postupanje, šta jeste vršnjačko nasilje, a šta nije, u školama imaju različit pristup.

Pedagozi i psiholozi jednog broja škola, uglavnom osnovnih, iznosili su podatke o radionicama koje su realizovali u odjeljenjskim zajednicama ili o provedenim istraživanjima nakon kojih su ciljano odabirali teme vezano za nasilje koje su obrađivali u pojedinim odjeljenjima ili cijeloj školi.

Protokol obavezuje i na edukaciju, koja pored učenika i zaposlenih u obrazovnom sistemu treba da uključi i roditelje. Edukacija roditelja rađena je u jednom broju škola koje su kroz projekte sa nevladinim sektorom planirale ovu aktivnost.

Edukacija nastavnog osoblja, provodi se češće u osnovnim školama, ali i tada ne sistemski nego najčešće na inicijativu i kroz projekte nevladinog sektora.

Stavovi djece o nasilju

Radionice koje su realizovane pokazale su da se u školama radi na edukaciji djece o prepoznavanju različitih vrsta nasilja, prepoznavanju ponašanja kod djece koja su žrtve nasilja, mogućoj prevenciji, a nešto manje na razvijanju svijesti o potrebi prijavljivanja nasilja. Učenici su tokom radionica potvrdili da su o nasilju razgovarali uglavnom na časovima odjeljenjske zajednice, časovima demokratije, ali i da su u jednom broju škola, kroz saradnju sa nevladinim organizacijama ili policijom imali i dodatne radionice o ovoj temi. Djeca svih uzrasta znaju da definišu sve vrste nasilja, da opišu njihove manifestacije, a interesantno je da su i ove godine djeca i u osnovnim i u srednjim školama označila verbalno nasilje kao najprisutniji oblik nasilja.

Prema mišljenju djece, verbalno nasilje je najčešći oblik nasilja a primjećuju ga u svakodnevnim odnosima kao i u komunikaciji putem interneta, gdje se broj nasilnih poruka uvećava svakim dijeljenjem i lajkovanjem takvog sadržaja. Zabrinjava činjenica da, iako svjesni da i verbalno nasilje ostavlja posljedice na razvoj i odrastanje, djeca ga često prikazuju kao uobičajeno i prihvatljivo ponašanje.

I ove godine i osnovci i srednjoškolci prepoznavali su i definisali psihičko nasilje kao namjeru da se žrtva omalovažava, ponižava i ismijava, a naglašavali su vezu svih drugih vrsta nasilja sa psihičkim nasiljem. Insistirali su na tome da posljedice fizičkog nasilja prolaze brže, ali da stid i povrijeđenost žrtva nosi dugo u sebi.

Nasilje putem interneta djeci je poznato, a brojne su škole djecu upoznale sa ovom vrstom nasilja. Učenici su iznosili svoja iskustva o tome da su imali „provale” u profil, da njihovi vršnjaci a posebno djevojčice postavljaju fotografije neprimjerenog sadržaja, da ne kontrolišu osobe koje prihvataju za prijatelje i slično. Primijetno je da sve veći broj

djece ima mobilne telefone sa mogućnošću korišćenja interneta, kao i da djeca koriste telefon tokom nastave.

O pitanju da li i kako pomoći djetetu koje je žrtva nasilja, učesnici radionica vrlo različito razmišljaju. Dok jedan broj djece ističe da to treba ignorisati, samo proći pored njih (ako su svjedoci nekog oblika nasilja među djecom), drugi misle da se moraju umiješati i pokušati to spriječiti ili da moraju tražiti pomoć odrasle osobe da to nasilje spriječi.

Zašto je važno da prijave svaki oblik nasilja, djeca uglavnom znaju i smatraju to važnim. Ali zašto nasilje ipak i ne prijavljuju, o tome nerado govore, a kao razloge navode strah, nesigurnost i nepovjerenje, mada i te razloge nerado dodatno objašnjavaju. Najradije bi da prijave, ali da ostanu anonimni.

Izjave djece pokazuju da dalji rad u primjeni Protokola treba usmjeriti na osnaživanje djece da prijavljuju nasilje i traže podršku odraslih. Jasan stav o tome da je svaki oblik nasilja nedopustiv, da nasilje nije stvar pojedinca, da žrtva mora dobiti pomoć i podršku u školi odmah, da djeca sa neprihvatljivim ponašanjem treba da budu prepoznata i da se sa njima mora dodatno raditi kako bi se otklonili uzroci takvog njihovog ponašanja, mora imati svaki učenik, svaki nastavnik, stručni saradnik, roditelj i uprava škole.

Radionice po pozivu

Ombudsman za djecu je i u izvještajnom periodu primio zahtjeve škola ali i drugih institucija koji se odnose na edukaciju djece o njihovim pravima čime su prepoznati stalni naponi Institucije da uveže sve institucije i organizacije koje rade s djecom i za djecu, kako bi se, prepoznale dobre prakse i eliminisale one koje nisu u najboljem interesu djeteta.

U skladu sa dosadašnjom praksom, na poziv Muzeja Republike Srpske, čija je Pedagoška služba veoma posvećena radu s djecom, dvije institucije zajedno su organizovale edukativno-kreativnu radionicu za predškolce povodom Dječije nedjelje. Radionica „U potrazi za dječijim pravima“ spojila je izložbene eksponate s pojedinim dječijim pravima i omogućila djeci da kroz interakciju usvoje znanja o pravu na porodični život, pravu na obrazovanje, pravu na zdravu životnu sredinu i pravu na izražavanje mišljenja.

Ministarstvo unutrašnjih poslova već godinama radi na prevenciji vršnjačkog nasilja tako što u školama realizuje radionice nerijetko u saradnji s drugim institucijama. Tako je i kancelarija u Foči na poziv MUP-a i škole održala radionicu o vršnjačkom nasilju u Srednjoškolskom centru u Foči i za učenike i nastavnike.

Na inicijativu OŠ „Sveti Sava“ iz Kotor Varoš, Institucija je u ovoj školi, te OŠ „P. P. Njegoš“ iz Maslovara i OŠ „Petar Kočić“ iz Šipraga realizovala radionice pod nazivom „Moja prava“. U pozivu se, između ostalog, navodi : „Nadamo se da ćete prihvatiti poziv da realizujete ove radionice s obzirom da su naši učenici izrazili veliko zadovoljstvo dosadašnjom edukacijom koja se odvijala u saradnji s Vašom Institucijom.“³¹² Na radionicama je učestvovalo preko 70 učenika četvrtih i petih razreda koji su u vrlo živoj atmosferi iznosili svoja dosadašnja znanja i iskustva o ostvarivanju svojih prava.

Predstavnici Institucije iz kancelarije Doboj tokom izvještajnog perioda su na pozive i prijedloge škola s djecom i nastavnim osobljem realizovali više radionica o temi vršnjačkog nasilja. Jedna od radionica organizovana je po pozivu Osnovne škole „Sveti Sava“ u Ševarlijama za učenike koji su ne samo naučili nešto novo, nego iznosili i svoje stavove o temi.

Na poziv rukovodstva OŠ „Sveti Sava“ u Doboju predstavnici Institucije održali su radionicu za nastavno osoblje na temu „Vršnjačko nasilje“ kao dio projekta „Prevencija i

³¹² Broj: 93-1-S/16, Iz pisma OŠ „Sveti Sava“ Kotor Varoš

borba protiv vršnjačkog nasilja". S obzirom da je cilj ove radionice bio rad na prevenciji i edukaciji, realizovana je i druga radionica za učenike šestih, sedmih i osmih razreda. Treća radionica sa učenicima imala je za cilj s djecom kreirati radionicu koju će oni dalje koristiti kao vršnjački edukatori u svojoj školi.

Kancelarija Ombudsmana za djecu u Foči svake godine na poziv dječijeg vrtića „Čika Jova Zmaj“, te osnovnih i srednjih škola realizuje radionice za učenike, najčešće povodom Dječije nedjelje, Dana prava djeteta ili dana škole.

Nevladine organizacije su već godinama zainteresovane za saradnju sa Institucijom po raznim osnovama, a ove godine bilo je posebno izraženo interesovanje za realizaciju cijelih projekata koje podrazumijevaju pripremu i realizaciju radionica s djecom o raznim temama. U okviru projekta „Pomozimo djeci da žive bez nasilja“, organizovana je radionica za učenike nekoliko osnovnih i srednjih škola iz Bijeljine, Janje i Dvorova u saradnji sa UG „Lara“ iz Bijeljine. Cilj projekta je upoznavanje djece sa njihovim pravima i institucijama koje su direktno uključene u prevenciju i borbu protiv nasilja nad djecom.

Po pozivu, World Vision BiH u 2016. godini realizovan je projekat „Inkluzija u akciji“ a radionice su održane u osnovnim školama u Kotor Varoši, Maslovarama i Kneževu. Održano je ukupno 9 radionica s ciljem edukacije djece o inkluziji, prevazileženja predrasuda i stvarnom učešću djece koja po različitim osnovama pripadaju ranjivim kategorijama. Tokom realizacije projekta učenicima su se pridruživali i članovi školskih sekcija i udruženja građana što je doprinijelo masovnosti i uvezivanju ne samo djece nego i odraslih.

Vršnjačka edukacija

Vršnjaci u velikoj mjeri utiču jedni na druge i grupa vršnjaka može značajno da utiče ne samo na ponašanje, već i na usvajanje vrijednosti i stavova ili načina iznošenja mišljenja o tome. Zbog toga vršnjačka edukacija ima izuzetno važnu ulogu jer djeca i mladi informacije o temama koje su za njih važne upravo dobiju od njihovih vršnjaka koji su za to obučeni, na obostrano zadovoljstvo. Vršnjački edukator dodatno usavršava svoja znanja i sposobnost njegovog prenošenja na druge, a djeca su mnogo otvorenija u prisustvu edukatora koji su njihovi vršnjaci.³¹³

Najveći broj radionica po modelu vršnjačke edukacije realizovan je 2013. godine kada su mladi savjetnici u 16 škola u 6 opština (Doboj, Modriča, Prnjavor, Foča, Gradiška i Banja Luka) realizovali 43 radionice na teme „Da li znamo šta je nasilje“ i „Rodna ravnopravnost“ u kojima je učestvovalo oko 1000 osnovaca i srednjoškolaca širom Republike.

Vršnjačka edukacija, u jednom broju škola je postala redovna aktivnost koju uz podršku stručne službe realizuju mladi savjetnici na časovima odjeljenjske zajednice. Teme su najčešće vezane za prevenciju nasilja, ravnopravnost polova, bolesti zavisnosti i zdrave životne stilove. Jedan broj mladih savjetnika svoja znanja o nekim temama stiče i u saradnji sa nevladinim organizacijama, a radionice nerijetko realizuju i u osnovnim školama koje su pohađali.

I ne samo u školama, već i u nevladinim organizacijama, sa kojima je Institucija sarađivala, a koje su prepoznale važnost vršnjačke edukacije, Fondacija „Lara“ iz Bijeljine, World Vision BiH.

Mladi savjetnici, vršnjački edukatori stečena znanja pokazuju i u svom volonterskom angažovanju. Mladi savjetnik iz Gradiške, koji je kao volonter boravio u Bečićima u

³¹³ Ombudsman za djecu kontinuirano organizuje trening seminare za mlade savjetnike koji stiču znanja o pravima djeteta i vještine potrebne za održavanje radionica, koji se onda aktivno uključuju u edukaciju svojih vršnjaka u školama.

Programu socijalizacije djece Republike Srpske, održao je radionice za djecu na temu „Da li znamo šta je nasilje“. U radionicama je učestvovalo 150 djece iz Teslića, Broda, Bileće, Lopara, Šekovića i Rudog kojima su se pridružila i djeca iz Užica.

2. Program socijalizacije djece

Projekat „Socijalizacija djece u Republici Srpskoj“ koji Republika Srpska realizuje od 2002. godine odgovor je prvenstveno na potrebe djece čiji je razvoj osujećen nepovoljnim socijalnim, ekonomskim, porodičnim ili zdravstvenim prilikama.

Projekat je u 2016. godini obilježio 15 godina svog uspješnog djelovanja i jedan je od rijetkih projekata sa tako postavljenim ciljevima. Ono što ga čini jednim od najuspješnijih projekata u Republici Srpskoj su pokazatelji:

- da je u petnaest godina realizacije, u projektu učestvovalo preko 21000 djece najosjetljivijih kategorija,
- da su u projekat uključena djeca iz svih gradova i opština Republike Srpske,
- da se desetodnevni boravak djece na moru finansira sredstvima iz budžeta, tako da za djecu i njihove porodice ne zahtijeva dodatna finansijska sredstva,
- da su u projektu, u svakoj smjeni angažovani ljekar i medicinska sredstva, vaspitači, studenti volonteri, roditelji u pratnji djece, kad je to neophodno, i naravno koordinator u svakoj smjeni,
- da Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i Javni fond za dječiju zaštitu ulažu ogroman napor, ne samo da se projekt održi, već da on svakom godinom bude sve sadržajniiji, na zadovoljstvo i djece i njihovih roditelja.

Ono što ga čini posebnim je i činjenica da djeca, roditelji, angažovano osoblje, volonteri i lokalne zajednice iz kojih djeca dolaze nemaju primjedbe ni na jedan segment u realizaciji projekta, prevoz djece, smještaj i ishrana, angažovano osoblje, iskustva su ombudsmana za djecu koji godinama posjećuje djecu u kampu. U 2016. godini ombudsman za djecu je boravila u Bečićima u 13. smjeni u kojoj je od 3.09. do 12.09.2016. godine boravilo 125 djece iz Bijeljine, Prijedora, Šipova i I. Kupresa. Razgovor s djecom organizovan je po grupama, u skladu s uzrastom, a teme su bile ostvarivanje prava djeteta uopšte, a posebno u školi, porodici, lokalnoj zajednici, ali i kampu. Cijeli tim, na čelu sa Anđelkom Boljanović, koordinatorom smjene, uložio je veliki napor da planirani program bude u cijelosti realizovan i da atmosfera u kampu bude odlična i na zadovoljstvo svih njegovih učesnika.

Ovakav vid saradnje s djecom za Instituciju je posebno važan, jer su na jednom mjestu okupljena djeca iz različitih sredina, različitih škola, različitog uzrasta, različitog socijalnog statusa, djeca sa smetnjama u razvoju i talentovana djeca.

Zahvaljujući različitim aktivnostima koje kreiraju sama djeca, uz podršku angažovanog osoblja i stručnog tima Fonda-savladavanje vještine plivanja, kreativne radionice, pripremanje večernjeg programa, sportske aktivnosti, vrijeme provedeno u kampu je nezaboravno iskustvo za sve njegove učesnike.

Za pozitivne ocjene učesnika Projekta zaslužni su stručni timovi koji su preuzeli ogromnu odgovornost da boravak djece u kampu bude bezbjedan i ispunjen različitim sadržajima, prilagođeno njihovim potrebama i mogućnostima.

S obzirom da je u 2016. godini realizacija Projekta nastavljena na novoj lokaciji u Bečićima, uprava Javnog fonda dječije zaštite preduzela je sve potrebne mjere kako bi dobra praksa i iskustva stečena u Kumboru bili prepoznati i u Bečićima i pored toga stalna su podrška angažovanom osoblju u realizaciji planiranih aktivnosti.

3. Dječija nedjelja

„Dječija nedjelja” 2016. godine obilježena je brojnim aktivnostima, u periodu od 03. do 09. oktobra sa zajedničkim sloganom „Porodica na prvom mjestu,” a u skladu sa Programom aktivnosti koji donosi ministar zdravlja i socijalne zaštite. „Dječija nedjelja” koja se tradicionalno obilježava u prvoj sedmici oktobra već je postala sastavni dio programa i aktivnosti brojnih organizacija i institucija, a prije svega vaspitno-obrazovnih ustanova.

Svake godine, Ombudsman za djecu obilježavanje „Dječije nedjelje” počinje druženjem s najmlađima. Tim povodom, u saradnji s Muzejem Republike Srpske realizovana je edukativno-kreativna radionica „U potrazi za dječijim pravima”. U potrazi za blagom dječijih prava koji su skriveni među muzejskim eksponatima bili su mališani iz vrtića „Ježeva kućica”, „Cvrčak” i „Luna” a djeca iz vrtića „Mašta” pridružili su im se u predstavljanju. Djeca su predstavila svoja znanja o pravima djeteta kroz prigodne recitacije i na spontan način zatražili da se poštuje njihovo pravo na ljubav, igru, mišljenje i pažnju.

Ove godine se obilježavanju „Dječije nedjelje”, na poziv Institucije, odazvalo i Dječije pozorište koje je za 125 djece iz OŠ „Vojislav Ilić” Krupa na Vrbasu, OŠ „Petar Kočić” Kola i Doma „Rada Vranješević” izvelo predpremijeru predstave „Mačak u čizmama”. Podršku ovom druženju čiji je cilj ostvarivanje prava djece na dostupne kulturne sadržaje, pružio je World Vision BiH.

U „Dječijoj nedjelji” u Doboju je organizovana panel diskusija „Djeca pitaju” za učenike jednog odjeljenja četvrtog razreda OŠ „Vuk Stefanović Karadžić” tokom koje su djeca postavljala pitanja vezano za ulogu porodice u odrastanju djeteta, a posebno u prevenciji i borbi protiv nasilja.

U Foči je već postalo tradicionalno druženje sa predškolicima u vrtiću „Čika Jova Zmaj”, a ove godine mališani su učestvovali u radionici koja je prilagođena njihovom uzrastu pod nazivom „Poznajemo li naša prava”. Za fočanske osnovce od prvog do petog razreda OŠ „Veselin Masleša” je istim povodom održana radionica „O tvojim pravima u tvojoj školi”.

Tokom „Dječije nedjelje” realizovane su i redovne radionice „O tvojim pravima u tvojoj školi” s temom „Da li znamo šta je nasilje” u OŠ „Georgius Papandreu” u Laktašima, OŠ „Sveti Sava” u Bijeljini i u SŠC Istočno Novo Sarajevo u Istočnom Novom Sarajevu.

U Dječijoj nedjelji, ombudsman za djecu posjetila je Dnevni centar „Moja luka” u Banjaluci gdje je sa licima angažovanim u centru razgovarala o mogućim oblicima unapređenja brige za ovu kategoriju djece.

Svake godine Ombudsman za djecu tokom „Dječije nedjelje” posebno aktuelizuje neko od prava djeteta, a ove godine je organizovanjem okruglog stola „Registar počinilaca krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece i potreba i obaveza ” još jednom skrenuta pažnja na potrebu i obavezu zaštite djece od različitih oblika nasilja i zlostavljanja. Okruglom stolu prisustvovali su predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva porodice, omladine i sporta, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstva prosvjete i kulture, Gender centra, osnovnih i srednjih škola i nevladinih organizacija, te stručnjaci iz ove oblasti, čiji je zajednički stav, između ostalog, da se počinioци ovih najtežih djela moraju držati pod nadzorom i moraju se spriječiti da rade sa djecom.

I ove godine održana je Centralna manifestacija Dječije nedjelje „Porodica na prvom mjestu” na kojoj su mališani pjesmom, igrom i recitovanjem poslali poruke odraslima, a o tome šta im porodica znači i kako je doživljavaju osnovci i srednjoškolci pisali su

radove za literarni konkurs, a najboljima je Ministarstvo porodice, omladine i sporta dodijelilo nagrade.

4. Međunarodni dan prava djeteta

Međunarodni dan prava djeteta obilježava se širom svijeta 20. novembra, na dan kada je 1989. godine Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila Konvenciju o pravima djeteta.

Svake godine u Republici Srpskoj povećava se broj institucija i organizacija, koje obilježavaju ovaj dan, a na inicijativu Ombudsmana za djecu, već sedam godina Centralna manifestacija povodom Međunarodnog dana prava djeteta realizuje se u školi koja postiže najbolje rezultate, a na prijedlog Ministarstva prosvjete i kulture i Republičkog pedagoškog zavoda. Cilj izbora škole domaćina je dodatno motivisanje škola u unapređenju vaspitno - obrazovnog rada i postizanja što boljih rezultata.

Domaćin manifestacije u 2016. godini bila je Osnovna škola „Borisav Stanković“ iz Banjaluke, a manifestaciji su prisustvovali predstavnici brojnih institucija, roditelji i naravno djeca. U programu su učestvovali svi uzrasti i svaki je na svoj način govorio o pravima djeteta. Tako su se dječija prava pretočila u pjesme, ples, recitacije i skeč, a posebno je naglašeno pravo na izražavanje i uvažavanje mišljenja. Povodom Međunarodnog dana prava djeteta Ministarstvo prosvjete i kulture i Republički pedagoški zavod u saradnji sa Ombudsmanom za djecu i ove godine su raspisali konkurs za najbolje učeničke radove. Konkursom su pozvani savjeti učenika da izrade pauer point prezentaciju pod nazivom „Moja škola“. Nagrade za najbolje prezentacije na centralnoj manifestaciji su, već tradicionalno, obezbijedili Javni fond za dječiju zaštitu, Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo porodice, omladine i sporta.

Ombudsman za djecu je povodom 19. novembra Međunarodnog dana prevencije zlostavljanja i zanemarivanja djece i 20. novembra Međunarodnog dana prava djece organizovao okrugle stolove u Banjaluci i Doboju a teme su im bile vezane za zaštitu djece od nasilja. Okrugli sto koji je održan u Banjaluci „Pravo djeteta na zaštitu od nasilja“ fokusiran je na iskustva u primjeni Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece a u Doboju „Izazovi u primjeni Protokola u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske-pravo djeteta na podršku“.

U povodu Međunarodnog dana prava djeteta, ombudsman za djecu posjetila je roditeljsku kuću u Banja Luci, gdje je razgovarala sa djecom, njihovim roditeljima i licima angažovanim u kući o ostvarivanju prava na obrazovanje djece za vrijeme njihovog liječenja.

5. Međunarodni dan ljudskih prava

I prava djece su ljudska prava, a obilježavanje Međunarodnog dana ljudskih prava dodatna je prilika da se ukaže na potrebu sistemskih rješenju u zaštiti prava djece. Uvodeći dijete kao subjekta međunarodnog prava i zaštite, Konvencija o pravima djeteta je postavila temelje novog odnosa prema djeci i posebno insistira da u ostvarivanju svakog prava i svakog djeteta budu osigurana četiri osnovna principa Konvencije.

U povodu 10. decembra, Međunarodnog dana ljudskih prava, Ombudsman za djecu učestvovala je u panel diskusiji koju je organizovao Fakultet političkih nauka Univerziteta u Banjoj Luci i Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini. Cilj okupljanja predstavnika akademske zajednice, organizacija i stručnih radnika iz oblasti ljudskih prava bio je usmjeren na ostvarivanje ljudskih prava najugroženijih i najosjetljivijih grupa u društvu.

6. Međunarodni dan sigurnog interneta

Obilježavanje Međunarodnog dana sigurnog interneta svakom godinom dobija novi kvalitet, prvo uključivanjem sve većeg broja i djece i nadležnih institucija i organizacija, i što je posebno važno razumijevanjem da ovaj dan dodatno obavezuje da se ova tema mora držati stalno aktuelnom, jer djeca lekcije uče za život a ne za ocjenu danas.

Republički pedagoški zavod u svom dopisu upućenom školama navodi da podržava aktivnosti Ombudsmana za djecu Republike Srpske koji, već tradicionalno, organizuje prigodnu manifestaciju povodom Međunarodnog dana sigurnog interneta; i poziva sve škole da učestvuju u takmičenju pod nazivom *Kako biti siguran na internetu*, te da tim povodom mogu pripremiti prigodna predavanja, prezentacije, upriličiti razgovore sa učenicima ili debate o bezbjednom korištenju interneta, opasnostima kojima djeca mogu biti izložena putem interneta, Fejsbuka ili neke druge društvene mreže, kao i radionice za roditelje.³¹⁴

Centralna manifestacija pod nazivom „Igraj svoju ulogu za bolji internet” je takođe imala novu dimenziju jer su organizatori bili Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ombudsman za djecu, škola domaćin je bila banjalučka OŠ „P.P. Njegoš” a program su pripremili zajedno sa učenicima OŠ „Jovan Jovanović Zmaj”. Tokom programa predstavljen je rad MUP-a na edukaciji djece od rizika na internetu, kao i Komitet za borbu protiv govora mržnje na internetu Republike Srpske, te rezultati ankete koju je proveo Ombudsman za djecu o komunikaciji učenika i nastavnika na društvenim mrežama.

S manifestacije je poslata poruka da je ovaj dan prilika da razmislimo kako svako od nas može odigrati svoju ulogu kako bi internet postao bolje i sigurnije mjesto za svakog korisnika.

7. Ombudsman za djecu na manifestacijama dječijeg znanja i stvaralaštva

Ombudsman za djecu s posebnom pažnjom prati i podržava manifestacije dječijeg znanja i stvaralaštva. Cilj ovih druženja s djecom je iskazivanje dužne pažnje uspjesima djece u raznim oblastima umjetnosti, nauke, sporta i ukazivanje na posebnu važnost razvijanja i motivisanja kreativnosti kod djece.

Neke manifestacije postale su tradicionalne, kao što je prijem koji svake godine Vlada Republike Srpske organizuje za učenike osnovnih i srednjih škola koji su ostvarili najbolje rezultate na takmičenjima, Malim olimpijskim igrama Republike Srpske i takmičenjima muzičkih škola.

Gradska uprava Grada Banja Luka povodom Savindana svake godine nagrađuje najbolje učenike 29 osnovnih i 17 srednjih škola, koji nisu odlični samo u učenju i vladanju, nego su aktivni i u vannastavnim aktivnostima, a biraju ih nastavnička vijeća njihovih škola.

Već tradicionalno, Republički pedagoški zavod organizuje i manifestaciju u okviru koje učenici osnovnih i srednjih škola, likovnim i literarnim radovima, daruju svojoj Republici najljepše čestitke za rođendan. Završna svečanost se svake godine održava u drugom gradu/opštini. Ove godine domaćin završne manifestacije bili su Stanari, tokom koje su autorima najboljih likovnih i literarnih radova dodijeljene nagrade.

Ove godine međunarodni festival dječije poezije „Dječije carstvo” u Banjaluku je po deseti put doveo djecu pjesnike iz Federacije Bosne i Hercegovine, Srbije, Crne Gore, Hrvatske, Slovenije i Makedonije, a festival je tradicionalno otvorio predstavnik Ombudsmana za djecu. Ova manifestacija je svojom veličinom, brojnošću učesnika i

³¹⁴ Dopis RPZ broj:07/2.017/03-614-74/16, objavljeno na službenoj stranici RPZ

kvalitetom stekla ugled, kako među djecom i školama, tako i među piscima i kulturnim radnicima, ne samo u Republici Srpskoj i BiH, nego i u cijelom regionu.

Posljednjih godina sve je veći broj aktivnosti - okrugli stolovi, radionice, izložbe likovnih i drugih radova, predstave, manifestacije, kojima se ostvaruje socijalizacija djece s poteškoćama u razvoju i njihova participacija u društvu. Posebno je važno naglasiti da se u Doboju u OŠ „Vuk Stefanović Karadžić” već nekoliko godina obilježava sedmica inkluzije, „Djeca su ukras svijeta” i u svim aktivnostima zajedno učestvuju učenici s poteškoćama u razvoju i njihovi drugari kojom ukazuju da je u njihovoj školi inkluzija stvarnost.

Međunarodni dan osoba s Daun sindromom obilježen je u Banjaluci u organizaciji edukativnog centra „Svjetlice”, a u Doboju u organizaciji Udruženja za pomoć djeci s posebnim potrebama i Fondacije „Centar za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju”.

Obilježavanje Svjetskog dana svjesnosti o autizmu okuplja sve više onih koji su sve svjesniji potrebe da se o autizmu govori i da se djeci s ovim problemom omogući adekvatna podrška, pa su u Banjaluci „Djeca svjetlosti” organizovala humanitarni koncert, a Centar za edukaciju „Tvoja riječ” tribinu „Autizam govori srcem”.

Muzej Republike Srpske, u saradnji sa Udruženjem djece oboljele od malignih bolesti „Iskra” obilježio je dan djece oboljele od malignih bolesti, organizovanjem likovne radionice „Za hrabra mala srca”.

8. Ombudsman za djecu u gostima

Ombudsman za djecu svake godine prima sve više poziva da posjeti vaspitno-obrazovne ali i druge ustanove i organizacije koje, obilježavajući značajne datume, pružaju mogućnost djeci da pokažu svoja znanja i talente u različitim oblastima, njihovo angažovanje u vannastavnim aktivnostima, saradnju sa drugim institucijama, posebno sa lokalnom zajednicom i nevladinim organizacijama.

U Foči se već tradicionalno predstavnica Institucije druži s mališanima iz vrtića „Čika Jova Zmaj”, te osnovcima i srednjoškolcima povodom Dječije nedjelje i Međunarodnog dana prava djeteta. U Doboju je saradnja predstavnika Ombudsmana za djecu sa učenicima iz osnovnih i srednjih škola gotovo svakodnevna, a ove godine može se izdvojiti druženje na manifestaciji „Moje pravo na igru i odmor” kada su djeci iz Udruženja „4+” uručene igračke koje su sakupili njihovi vršnjaci iz Kutka za djecu i Udruženja roditelja djece s posebnim potrebama, manifestacija „Doboj grad mladih preduzetnika” te obilježavanje Međunarodnog dana porodice.

Svečanosti povodom Savindana otvaraju vrata škola brojnim gostima a predstavnici Institucije tim povodom posjećuju banjalučku Gimnaziju, dječiji dom „Rada Vranješević” i Zavod za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Miroslav Zotović”.

Udruženje građana „Zdravo da ste” već 12 godina na obali Vrbasa za svu djecu koja ljetu provode u gradu realizuje aktivnost pod nazivom „Kreativni avgust,” a cilj je ponuditi djeci kvalitetne sadržaje za provođenje slobodnog vremena.

Svoje talente u fotografisanju pokazali su i maloljetnici iz Vaspitno-popravnog doma koji su nakon kursa fotografije koju je organizovao UNICEF u BiH upriličili izložbu. Važno je da i ova kategorija djece pokaže svoje mogućnosti, jer su i djeca u sukobu sa zakonom samo djeca i treba uložiti napore za njihovu resocijalizaciju, a razvijanje kreativnosti je jedan od načina.

9. Mreža mladih savjetnika ombudsmana za djecu

Imajući u vidu osnovne zahtjeve i principe Konvencije o pravima djeteta, prije svega pravo djeteta na najbolji interes i pravo na izražavanje mišljenja i učešća u svim

postupcima koji se njih tiču, te preuzete obaveze da se o pravima iz Konvencije na adekvatan način upoznaju ne samo odrasli, već i djeca u svim uzrastima, Ombudsman za djecu je 2011. godine osnovao Mrežu mladih savjetnika. Mreža okuplja srednjoškolce iz cijele Republike, i ima za cilj upoznati djecu sa zahtjevima i principima Konvencije, omogućiti im ostvarivanje prava na participaciju u svim pitanjima koja ih se tiču, ohrabriti ih na slobodno izražavanje mišljenja.

Mladi savjetnici su srednjoškolci iz 17 opština u Republici, učenici gimnazije, medicinske škole, tehničke, trgovačke i drugih škola, a sami se na dobrovoljnoj osnovi prijavljuju za saradnju sa Institucijom. Srednjoškolci su veoma zainteresovani za rad i međusobnu razmjenu iskustava o različitim pitanjima, najčešće onim iz obrazovnog sistema, ocjenjivanja, odnosu nastavnik-učenik, vannastavnim aktivnostima, organizaciji ekskurzije, izboru učenika generacije, izboru i djelovanju savjeta učenika i sl.

Kroz članstvo u Mreži djeca uče, dobijaju informacije, razmjenjuju mišljenja, stiču mogućnost uključivanja u Evropsku mrežu mladih savjetnika ombudsmana za djecu i mogućnost učešća u svim aktivnostima Institucije.

Edukacija

Konvencija o pravima djeteta obavezuje države članice na edukaciju djece o njihovim pravima, na šta Instituciju obavezuje i Zakon o Ombudsmanu za djecu.

Pored edukacije mladih savjetnika o njihovim pravima i osnovnim principima Konvencije, srednjoškolci se istovremeno obučavaju i vještinama prenošenja stečenih znanja.

Značaj ove edukacije u 2016. godini prepoznalo je Ministarstvo porodice, omladine i sporta koje je omogućilo realizaciju trening seminara za mlade savjetnike koji je realizovan od 2-4.12.2016. godine pod nazivom „Edukacija mladih savjetnika Ombudsmana za djecu za vršnjačke edukatore u oblasti prevencije porodičnog i vršnjačkog nasilja”.

Mladi savjetnici iz 8 srednjih škola iz Foče, Doboja, Banjaluke i Prnjavora, otvoreno su razgovarali o iskustvima koja su imali u osnovnoj školi ali i sada u srednjoj, o odnosu zaposlenih prema problemu vršnjačkog nasilja, o tome zašto se slučajevi ne prijavljuju, zašto je sve prisutnije psihičko nasilje, kome u školi mogu prijaviti slučajeve i kakvu reakciju očekuju, šta piše u Protokolu, da li je objavljen na oglasnoj ploči škole, ko je koordinator u školi. S obzirom da su imali vrlo različita iskustva, atmosfera je bila vrlo otvorena i puna povjerenja, a diskusija je grupu dodatno povezala i ohrabrila da se u svojim sredinama bave ovom temom.

Ombudsman za djecu dr Nada Grahovac, posebno je ukazala na mogućnost i pozvala srednjoškolce da, preko Mreže savjeta učenika (mResurs), koja je organizovana po regijama, sami kandiduju teme za koje su zainteresovani, a koje bi obrađivali zajedno sa Ombudsmanom za djecu. Na kraju trening seminara djeca su izrazila svoje zadovoljstvo stečenim znanjima, druženjem i mogućnošću da otvoreno govore i posebno da kandiduju nove teme.

ENOC/ENYA- Na inicijativu ENOC-a, Evropska mreža ombudsmana za djecu, osnovana je ENYA-Evropska mreža mladih savjetnika s ciljem da se djeci i mladima omogući da na evropskom nivou iznesu mišljenje o aktuelnim pitanjima koja ih se tiču.

Uključivanjem djece iz Republike Srpske u aktivnosti koje se odvijaju u okviru Evropske mreže mladih savjetnika, djeci je omogućeno da sarađuju sa svojim vršnjacima i razmjenjuju iskustva u poznavanju, zaštiti, ostvarivanju i promociji prava djeteta na

evropskom nivou. Mladi savjetnici ombudsmana za djecu uključeni su u ENYA aktivnosti od 2010. godine kada su učestvovali na prvom sastanku mladih savjetnika u Strazburu, zatim na drugom i trećem sastanku u Sjevernoj Irskoj i Poljskoj, ali i na ENYA forumu o temama Maloljetnička delikvencija i Djeca u institucionalnoj brizi. „Djeca u pokretu“, „Djeca pogođena mjerama štednje“, „Mladi, govorite protiv nasilja“ teme su koje je ENYA ponudila svojim članovima da o njima razmišljaju, analiziraju ih i ponude svoje stavove i prijedloge ne samo u svojim zajednicama, nego i na evropskom nivou.

XIV SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

Partnerstvo sa nevladinim organizacijama Institucija je i u izvještajnom periodu koristila u svim slučajevima izmjena postojećih zakonskih rješenja ili inicijativa za donošenje novih zakona, donošenju programa i protokola i njihovoj primjeni, edukaciji djece, istraživanjima, kako bi iskustva koja imaju u radu sa djecom na najbolji način doprinijela adekvatnijoj zaštiti djece u ostvarivanju njihovih prava, ali i *da se - poveća stepen saradnje sa nevladinim sektorom i sa drugim sektorima civilnog društva koji rade sa djecom i za djecu*.³¹⁵

Nevladin sektor, koji ima izuzetno važnu ulogu i u promociji i zaštiti prava djeteta, svojim radom na terenu pored toga što doprinosi podizanju svijesti građana o ljudskim pravima uopšte i posebno pravima djeteta, dolazi i do saznanja o različitim problemima ne samo u pojedinačnim slučajevima već i određenih kategorija djece. Najveći broj nevladinih organizacija sa kojima je Institucija ostvarila saradnju, svoje aktivnosti su usmjerile na zaštitu djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i ostvarivanju prava djece sa smetnjama u razvoju.

Jednim brojem prijava podnesenih Instituciji, upravo nevladine organizacije ukazuju na povredu prava djeteta u konkretnim situacijama, a jednim brojem, upravo na osnovu iskustva koje imaju u svakodnevnom radu na terenu, ukazuju na potrebna sistemska rješenja.

Neke od realizovanih aktivnosti u saradnji sa nevladinim organizacijama u 2016.godini:

1. UNICEF

UNICEF u Republici Srpskoj provodi aktivnosti vezano za unapređenje brige za djecu u različitim resorima i u saradnji sa brojnim institucijama i nevladinim organizacijama. Prepoznajući značaj Institucije u unapređenju sistema dječije zaštite, UNICEF u BiH sa Ombudsmanom za djecu sarađuje već godinama bilo direktno ili putem saradnje s nevladinim organizacijama, o brojnim temama: o djeci u riziku i djeci u kontaktu sa zakonom (Pravda za svako dijete), o ranom rastu i razvoju djece, o očuvanju mentalnog zdravlja zajednice nakon prirodnih katastrofa, o djeci sa invaliditetom, djeci bez roditeljskog staranja i sl.

U izvještajnom periodu dodatna saradnja je ostvarena u Analizi postojećeg sistema prikupljanja podataka, u izradi Smjernica za medije u najboljem interesu djeteta, analizi postojećeg stanja različitih oblika alternativne brige za djecu, te djecu u riziku od gubitka roditeljskog staranja, kao i u edukaciji o najboljem interesu djeteta u pravosudnom sistemu.

2. WORLD VISION

WORLD VISION BiH je humanitarna organizacija koja je posvećena radu s djecom, ali i porodicama i zajednicama. Dugogodišnja saradnja sa ovom nevladinom organizacijom u izvještajnom periodu je intenzivirana na području sve tri kancelarije Ombudsmana za djecu (Banja Luka, Doboj, Foča) i to na pitanjima zaštite djece od nasilja (primjena Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece), poboljšanja uslova obrazovanja i ostvarivanje prava djeteta na izražavanje mišljenja.

³¹⁵ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005. godine, tačka 21.

Predstavnici Institucije dali su svoj doprinos kroz učešće u Koaliciji za zaštitu djece Banja Luka, čiji su članovi škole sa rubnog područja, predstavnici MUP-a, centra za socijalni rad, Grada Banjaluke, te nevladine organizacije.

Institucija je u saradnji sa World Vision implementirala projekat „Inkluzija u akciji“ za osnovce iz Kotor Varoši, Kneževa i Maslovara, s ciljem prevazilaženja predrasuda o djeci iz osjetljivih kategorija i njihovom uključivanju ne samo u obrazovni sistem, nego i u vannastavne aktivnosti i aktivnosti u zajednici.

Kreiranju Strategije djelovanja World Vision BiH 2017-2020 svoj doprinos dao je i Ombudsman za djecu, predstavnici škole, centara za socijalni rad, policijskih stanica, domova zdravlja, lokalnih zajednica iz Banjaluke, Krupe na Vrbasu, Kola, Bronzanog Majdana, Čelince, Kotor Varoši, Maslovara i Kneževa.

World Vision je u izvještajnom periodu finansijski podržao aktivnosti s djecom povodom Dječije nedjelje, i obezbijedio štampanje publikacije „Registar počinitelja krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece, potreba i obaveza“.

3. UNDP – Razvojni program Ujedinjenih nacija

Kancelarija Ombudsman za djecu, u Doboju, tokom 2014. godine ostvarila je saradnju sa predstavnikom Razvojnog programa Ujedinjenih nacija-UNDP s ciljem da se pruži podrška aktivnostima na sanaciji objekata škole i vrtića nakon katastrofalnih poplava na području Doboja.

Saradnja je nastavljena i u izvještajnom periodu učešćem Institucije u aktivnostima koje je UNDP provodio samostalno ili u saradnji sa drugim nevladinim organizacijama, a najčešće u saradnji sa UNICEF-om, UNESCO-om, World Visionom BiH.

4. In fondacija

Ombudsman za djecu sarađuje sa In fondacijom već niz godina po raznim pitanjima vezano za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta. Ova organizacija je prepoznata kao ozbiljan i društveno angažovan partner, ne samo od Ombudsmana za djecu nego i drugih vladinih institucija i nevladinog sektora.

Brojne su teme i aktivnosti kojima In fondacija na našim prostorima ukazuje na potrebu unapređenja socijalne inkluzije djece i mladih, socijalnih inovacija u životima mladih i nulte tolerancije na nasilje nad djecom, među kojima i „Zajednice za promjene“ i „Metode i mehanizmi podrške u direktnom radu sa potencijalnim žrtvama i počiniocima međuvršnjačkog nasilja“.

Krajem 2015. godine In fondacija je pokrenula Inicijativu za uvođenje teme prevencije nasilja nad i među djecom kao dijela kurikuluma za pedagoške studentske programe – predškolsko vaspitanje i obrazovanje, učitelje razredne i predmetne nastave, pedagoge i socijalne radnike. Institucija se pridružila pokrenutoj inicijativi, a o njenoj opravdanosti potvrđuju i prve pozitivne reakcije visokoškolskih ustanova.

5. Udruženje građana „Budućnost 4+“, Dboj

Udruženje građana „Budućnost 4+“ iz Doboja jedno je od mnogih udruženja roditelja sa četvoro i više djece, koje svojim angažovanjem želi skrenuti pažnju javnosti na probleme s kojima se suočavaju ove porodice u oblastima socijalne, zdravstvene zaštite i obrazovanja djece, ali i svojim aktivnostima unaprijediti položaj svojih članova.

U izvještajnom periodu, zajedničkim akcijama Ombudsmana za djecu i udruženja „Budućnost 4+“ obezbijeđeni su paketići za 210 mališana iz ovog Udruženja, za 15 porodica je obezbijeđena odjeća, obuća te školski pribor za školarce iz 92 porodice. Takođe, realizovan je program logopedskih časova za djecu iz Udruženja, obezbijeđen

besplatan vrtić za djecu iz porodica sa četvoro i više djece u dobojskom obdaništu i niz drugih aktivnosti.

6. Društvo psihologa Republike Srpske

Ombudsman za djecu u svim svojim aktivnostima i od početka svoga rada redovno ukazuje na potrebu i važnost učešća stručnjaka različitih profila, koji svojim profesionalnim znanjem i iskustvom treba da daju doprinos u određivanju najboljeg interesa djeteta. I u izvještajnom periodu Institucija je nastavila saradnju sa Društvom psihologa Republike Srpske na temu „Vaspitna uloga škole: izazovi profesije u suočavanju sa vršnjačkim nasiljem“. Razgovor sa nastavnicima i stručnim saradnicima škola, o vrlo različitim situacijama, koje su svakodnevno prisutne u školi, još jednom je potvrdilo neophodnost stalne razmjene iskustava, prepoznavanja dobre prakse i potrebu za stalnom edukacijom zaposlenih po mogućnosti i uz štampanje prigodnog materijala koji će biti dostupan svim školama.

7. Asocijacija psiholoških i poligrafskih ispitivanja, Banja Luka

Asocijacija psiholoških i poligrafskih ispitivanja prepoznala je angažovanje Ombudsmana za djecu na izmjenama Krivičnog zakona i uspostavljanju registra pedofila i javnosti se nametnula svojom kampanjom za donošenje registra pedofila. Saradnja sa Asocijacijom ostvarena je upravo u njihovoj kampanji i nastavljena i u drugim aktivnostima, pored ostalog i u organizovanju okruglog stola „Registar počinitelja krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece, potreba i obaveza“ koji je okupio relevantne predstavnike nadležnih ministarstava, institucija, akademske zajednice i nevladinih organizacija.

8. UG „Otaharin“, Bijeljina

Sa udruženjem građana „Otaharin“ čije aktivnosti su usmjerene prije svega u pružanju odgovarajuće podrške i pomoći romskoj djeci, Institucija je ostvarila saradnju radeći na istraživanju o prosjačenju djece u Republici Srpskoj. Institucija sa predstavnicima udruženja razmjenjuje mišljenja i dobija dodatne informacije o mjerama koje preduzimaju u zaštiti ove posebno osjetljive kategorije djece. Tokom 2016. godine saradnja je ostvarena i na organizaciji okruglog stola „Problematika romske populacije i obrazovanje Roma“, povodom Dječije nedjelje, te „Prevencija trgovine ljudima“ koja se posebno odnosi na djecu.

9. Omladinske NVO

1. Perpetuum Mobile- Institut za razvoj mladih i zajednice

Perpetuum Mobile okuplja mlade ljude koji kroz kontinuiranu edukaciju o brojnim temama stiču nova, vrijedna znanja i vještine, a pruža podršku i institucijama i drugim nevladinim organizacijama u realizaciji aktivnosti koje se tiču zaštite i ostvarivanja prava djece i mladih u različitim oblastima.

2. Omladinski komunikativni centar

Dugogodišnje aktivnosti Omladinskog komunikativnog centra, posebno u dijelu organizovanja i djelovanja savjeta učenika i posebno Mreže savjeta učenika srednjih škola Republike Srpske, ne samo da su prepoznate kod učenika, već učenici uvijek i s posebnim uvažavanjem ističu njihov poseban doprinos tome.

Članovi Mreže mladih savjetnika ombudsmana za djecu svake godine, kao članovi mResursa, učestvuju na godišnjoj konferenciji mResursa i razmjenjuju ideje, stavove i iskustva sa srednjoškolcima iz cijele Republike. U 2016. godini, na godišnjoj konferenciji mResursa srednjoškolci su pokazali interesovanje za edukaciju iz oblasti prevencije nasilja i drugih tema vezano za prava djeteta koju bi s njima realizovao Ombudsman za djecu.

10. Ostvarivanje prava djece s poteškoćama u razvoju

U brojnim lokalnim zajednicama osnovana su udruženja čiji je osnovni cilj unaprediti brigu za djecu sa smetnjama u razvoju, omogućiti ostvarivanje prava za svu djecu pod istim uslovima, ukazati na potrebe ove djece. Institucija je sa ovim udruženjima učestvovala u radionicama za djecu, javnim tribinama, okruglim stolovima i manifestacijama s ciljem skretanja pažnje javnosti na probleme s kojima se susreću djeca oboljela od autizma, djeca s Daunovim sindromom, djeca oboljela od rijetkih bolesti, djeca oboljela od malignih bolesti, djeca sa invaliditetom i drugim poteškoćama.

- Udruženje za pomoć djeci sa posebnim potrebama, Doboj
- Fondacija za djecu i mlade sa posebnim potrebama Doboj
- Udruženje građana djece s posebnim potrebama „Mala kuća“, Doboj
- Udruženje djece i omladine sa smetnjama u razvoju „Tračak nade“, Foča
- Udruženje građana za edukaciju „Tvoja riječ“, Banja Luka
- Dječiji edukativni centar „Svjetlice“, Banja Luka
- Udruženje „Down sy i mi“
- Udruženje „Djeca svjetlosti“, Banja Luka

11. Zaštita djece i žena od različitih oblika nasilja:

- „Udružene žene“, Banja Luka
- Udruženje građana „Budućnost“, Modriča
- Organizacija žena „Lara“, Bijeljina
- Udruženje za pomoć djeci i ženama žrtvama porodičnog nasilja „Ženski centar“, Trebinje
- Udruženje „Nova Generacija“, Banja Luka

Aktivnosti ovih udruženja već godinama su usmjerene na zaštitu žena i djece od različitih oblika nasilja i njihovo dugogodišnje iskustvo, prije svega u radu sa žrtvama nasilja, ukazalo je i na potrebu donošenja Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, ali i na definisanju mjera psihosocijalne podrške žrtvama nasilja.

U izvještajnom periodu, u saradnji sa udruženjima, Ombudsman za djecu je izvršio analizu zbrinjavanja djece u sigurnim kućama, na šta se ovim izvještajem ukazuje.

U 2016. godini u Bijeljini je organizovana radionica sa učenicima, kao dio aktivnosti u implementaciji projekta „Pomožimo djeci da žive bez nasilja“, koji realizuje Fondacija „Lara“ iz Bijeljine uz finansijsku podršku In fondacije iz Banja Luke. Institucija Ombudsmana za djecu uz podršku i razumijevanje „Lare“ iz Bijeljine, u njihovim prostorijama, jednom mjesečno, ima uredovne dane u Bijeljini.

Saradnju sa navedenim organizacijama, Institucija je ostvarila i u jednom broju pojedinačnih predmeta. Radi se uglavnom o slučajevima nasilja nad djecom, kada su djeca i poslije izlaska iz sigurne kuće opet izložena nasilju u porodici.

XV SARADNJA SA INSTITUCIJAMA

Zakonom utvrđena ovlaštenja Ombudsmana za djecu obavezuju na gotovo svakodnevnu saradnju sa institucijama, službama, ustanovama i organizacijama koje rade za djecu i sa djecom. Zakonom utvrđena obaveza Ombudsmana za djecu istovremeno obavezuje i nadležne službe na potrebnu saradnju, i ta obaveza se odnosi na sve službe, a ne samo one na koje se ukazuje prijavama građana.

Institucija je po različitim osnovama ostvarila saradnju sa Zavodom „Dr Miroslav Zotović” iako nikada nije dobila prijavu o povredi prava djeteta u ovoj ustanovi. Svojim stručnim znanjem i profesionalnim iskustvom, razumijevanjem za problem koji roditelj i dijete imaju, ulažu maksimalan napor da budu na usluzi onima kojima je ta podrška potrebna i na svako pitanje telefonom imaju odgovor, i jedna su od rijetkih ustanova koja kaže da imaju sve što im je potrebno, samo brinu da li će djeca imati odgovarajuću uslugu kada napuste njihovu ustanovu.

Ni na postupanje Republičkog pedagoškog zavoda građani nisu ukazivali prijavama, a saradnja sa ovom ustanovom je gotovo svakodnevna, i ne samo u postupanju u pojedinačnim predmetima, već i u dijelu nadzora, ali i predlaganju mjera za unapređenje zaštite djece po različitim osnovama: disciplinska odgovornost učenika, djeca sa poteškoćama u razvoju, programi prevencije u obrazovnom sistemu i lokalnoj zajednici, izbor učenika generacije, težina đачkih torbi i dr. Svake godine Republički pedagoški zavod povodom obilježavanja Međunarodnog dana djeteta u saradnji s Institucijom, realizuje literarni ili likovni konkurs koji proslijedi školama, a stručna komisija Zavoda izvrši izbor najuspješnijih radova. U izvještajnom periodu aktivnosti su usmjerili na obilježavanje i drugih značajnih datuma, posebno Međunarodnog dana sigurnog interneta.

Saradnju sa Javnim fondom dječije zaštite Institucija je ostvarila od samog početka svoga rada. Iako su Zakonom utvrđena široka ovlaštenja Fonda u ostvarivanju prava djece po različitim osnovama, Institucija nije primila prijave o povredi prava djeteta. Pored toga, Javni Fond dječije zaštite spada u red onih institucija koje imaju urednu evidenciju o svim svojim korisnicima i ostvarivanju prava djece po različitim osnovama, što je posebno važno, godišnje pokazatelje analiziraju po različitim osnovama. Saradnja sa Fondom, između ostalog, je ostvarena i u realizaciji projekta socijalizacije djece u Republici Srpskoj koji se godinama uspješno odvija na zadovoljstvo i djece i njihovih roditelja i sigurno je jedan od najuspješnijih projekata u Republici Srpskoj. Realizacija projekta nije samo boravak na moru, već velika odgovornost za bezbjednost djece, organizovanje prevoza djece, njihove ishrane, izbora koordinatora, vaspitača, sadržaja koji se djeci nude, nadzora.

Saradnju sa nadležnim institucijama, organizacijama i službama koje u okviru svojih ovlaštenja donose odluke koje se odnose na djecu, a za koje je Institucija primila prijave, Ombudsman za djecu cijeni, prije svega, kroz njihov odnos prema zahtjevima Institucije – da li dostavljaju odgovore na zahtjev Institucije, da li odgovore dostavljaju u datim rokovima, stavljanje na uvid potrebne dokumentacije, da li i koje mjere preduzimaju prema preporukama Ombudsmana i slično. Odnos nadležnih institucija i službi prema pitanjima i problemima na koje građani ukazuju, a koji, prema prijavama Instituciji, dovode do povrede prava i interesa djeteta, može se vidjeti upravo iz pristupa zahtjevima Institucije. Ta saradnja i zajedničko djelovanje je ključno da bi Ombudsman mogao odgovoriti zakonom utvrđenim zahtjevima - zaštita prava i interesa svakog djeteta.

Postupajući po prijavama građana Institucija se svakodnevno obraća nadležnim institucijama, a sve su češće situacije, i u izvještajnom periodu, da se organizacije i institucije prije preduzimanja potrebnih mjera obraćaju Instituciji za određeno mišljenje i sugestije kako da postupe u konkretnim slučajevima. Iako, prema Zakonu o Ombudsmanu za djecu, Institucija nema ovlaštenje za davanje mišljenja u konkretnim situacijama,³¹⁶ ni jedan zahtjev po ovom osnovu nije ostao bez odgovora. Pored obraćanja Instituciji za postupanje u konkretnim slučajevima, sve češće ukazuju i na potrebu izmjena postojećih zakonskih rješenja i definisanja procedura postupanja.

Institucija je kao i prethodnih godina ostvarila posebno dobru saradnju sa Ministarstvom unutrašnjih poslova po različitim pitanjima zaštite prava djece. Zaštita djece od nasilja, nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje djece, nasilje putem interneta, vršnjačko nasilje, uspostavljanje registra pedofila, upotreba pirotehničkih sredstava, prevencija maloljetničke delikvencije, samo su neke od tema na kojima je Institucija radila zajedno sa MUP-om Republike Srpske. U javnosti je posebno prepoznat preventivni rad MUP-a sa djecom i onima koji rade sa djecom, o različitim pitanjima i izazovima sa kojima djeca odrastaju, a preventivne aktivnosti su najbolja zaštita djece, jer angažovanje u ovoj oblasti treba da umani potrebu angažovanja policije onda kada je problem već nastao. Širom Republike Srpske, i u osnovnim i srednjim školama održavali su radionice o temama vršnjačkog nasilja, nasilja putem interneta, zaštiti djece u saobraćaju, prevenciji maloljetničke delikvencije i djece, uvijek posebno ističu ove radionice.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite spada u red onih ministarstava kojem se Institucija vrlo često obraćala, što je i očekivano s obzirom na nadležnosti centra za socijalni rad u postupcima za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta. Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, kao drugostepeni organ u svim slučajevima po kojima je Institucija postupala, u zakonom zadatim rokovima, donosilo je drugostepeno rješenje. I ne samo u postupanju kao drugostepeni organ, resor socijalne zaštite, u svim slučajevima, na zahtjev Institucije imao je obrazložen stav i u ostavljenom roku odgovor dostavljao Instituciji. U jednom broju predmeta, kako bi se izbjegle ili umanjile teže posljedice za dijete, odmah su reagovali. U jednom broju slučajeva na zahtjev Institucije obavljen je stručni nadzor u postupanju centara za socijalni rad, čiji rezultati pored zaštite djeteta u konkretnom slučaju treba da doprinesu i zaštiti djece u svim budućim sličnim situacijama. Bez obzira na broj prijava u ovom resoru, i uvijek nove situacije kojima se ukazuje na povredu prava djeteta u postupcima pred centrima za socijalni rad, nadzor u postupanju službi je ključan, a što je nadležni resor prepoznao. Pored toga u svim slučajevima izrade strateških dokumenata, radi unapređenja hraniteljstva, zbrinjavanja djece u domu, izmjena Porodičnog zakona, uspostavljanje Centra za podršku djeci u Foči, edukacija zaposlenih, resor je uvijek i blagovremeno ostvario saradnju sa Institucijom.

Saradnja sa Ministarstvom porodice, omladine i sporta, u izvještajnom periodu, bila je uglavnom usmjerena na zaštitu djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, a kroz aktivnosti vezane za adekvatnu primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece od strane svih subjekata zaštite. Saradnja je ostvarena i u dijelu prepoznavanja onih službi i institucija koje nisu adekvatno odgovorile svojoj obavezi podnošenja izvještaja o nasilju nad djecom definisanoj Protokolom. Saradnja je ostvarena na promociji prava djeteta i zaštitu prava i interesa djeteta povodom obilježavanja Međunarodnog dana djece žrtava nasilja, Dječije nedjelje, Međunarodnog dana prava djeteta, te Međunarodnog dana sigurnog interneta i učešće u Konferenciji Mreže savjeta učenika, te edukaciji mladih savjetnika.

³¹⁶ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 5.

Sve veći broj prijava kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u obrazovnom sistemu, doveo je i do većeg broja obraćanja Institucije Ministarstvu prosvjete i kulture, po različitim osnovama, kako vezano za prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u konkretnim situacijama, tako i u sistemskom definisanju određenih pitanja. Najveći broj preporuka Institucija je uputila upravo Ministarstvu prosvjete i kulture, a radi se uglavnom o potrebi donošenja odgovarajućih normativnih akata, kako bi se određena pitanja, u interesu djece i zaposlenih u obrazovnom sistemu, uredila na jedinstven način.

Jedan od prisutnih problema su i česte izmjene zakona, a koje nisu pratili potrebni podzakonski akti. Donošenjem novog strateškog dokumenta i novih zakona u osnovnom i srednjem obrazovanju, koje mora da prati i donošenje podzakonskih akata, ne samo ministarstva već i vaspitno-obrazovnih ustanova, otklonilo bi prisutne probleme po različitim osnovama.

Institucija je u izvještajnom periodu intenzivirala saradnju sa Ministarstvom za ekonomske odnose i regionalnu saradnju, prije svega vezano za koordinaciju različitih službi i institucija u ostvarivanju prava djece, kako unutar istog resora, tako i između različitih resora i ulozi ministarstva u ostvarivanju potrebne koordinacije, ali i u dijelu postignutog napretka u primjeni Konvencije o pravima djeteta i izvršavanju obaveza koje su preuzete prihvatanjem Konvencije.

U zaštiti prava i interesa djece, u skladu sa zakonom utvrđenim ovlaštenjima, Institucija se i u izvještajnom periodu obraćala inspekcijskim službama, najčešće Prosvjetnoj inspekciji. Posebnim izvještajem koji je Institucija dostavila inspektoratu 2013. ukazano je na brojne propuste u postupanju Prosvjetne inspekcije u pojedinačnim predmetima i naloženo preduzimanje mjera radi efikasnijeg djelovanja u zaštiti prava i interesa djece. U izvještajnom periodu došlo je do promjene u pristupu Prosvjetne inspekcije u vršenju nadzora, ali još uvijek ne na način na koji ih zakon obavezuje, a na šta se i ovim izvještajem ukazuje. Pravovremenim i adekvatnim reagovanjem inspekcijskih službi u pojedinačnim slučajevima, preventivno bi se djelovalo u brojnim oblastima i sigurno smanjio broj obraćanja Instituciji, zato se aktivnosti u jačanju ovih službi moraju usmjeriti na njihovo preventivno djelovanje.

Gender centar je niz godina bio podrška Instituciji u realizaciji aktivnosti Mreže mladih savjetnika, koje su finansirane iz sredstava FIGAP Programa, ali i drugim aktivnostima Institucije na edukaciji djece o njihovim pravima. Jedan broj prijava, kojima se ukazuje na povrede prava djeteta, Institucija je primila iz Gender centra, a najčešće se odnose na ostvarivanje prava djece u postupcima razvoda braka, ostvarivanje prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, te vezano za nasilje u porodici, u kojima su djeca uvijek žrtve, direktne ili indirektne.

Ombudsman za djecu u saradnji sa Agencijom za informaciono društvo Republike Srpske, i u izvještajnom periodu, organizovao je obilježavanje Međunarodnog dana sigurnog interneta, kako bi se ukazalo na sve prednosti i rizike kojima djeca mogu biti izložena na internetu, te potrebu održavanja ovog pitanja stalno aktuelnim i ukazivanja na obaveze i odgovornosti drugih subjekata zaštite u zaštiti djece i njihovih interesa.

Svake godine Institucija, po različitim osnovama, ostvari saradnju sa zaposlenima u zdravstvenim ustanovama. Brojna pitanja ostvarivanja prava djece i posebno njihova zaštita zahtijevaju posebna stručna znanja, za koja su zaposleni u zdravstvenim ustanovama bili podrška Instituciji. Boravak djece u zdravstvenim ustanovama, sumnja na seksualno nasilje i zlostavljanje djeteta, djeca sa smetnjama u razvoju, zdravstveni problemi djeteta čiji su roditelji razvedeni, vakcinacija djece, djeca žrtve nasilja, samo su neka od pitanja, koja su zahtijevala i stručna znanja i profesionalno iskustvo, da bi se njihovim pravilnim razumijevanjem osigurao najbolji interes djeteta u konkretnim

situacijama. Jedan broj prijava Institucija je primila od zaposlenih u zdravstvenim ustanovama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta u konkretnim situacijama, ali i na potrebu sistemskih mjera radi zaštite djece i njihovih interesa.

Institucija je i ove godine sarađivala sa jednim brojem predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola koje su bile obuhvaćene planiranim aktivnostima Institucije vezano za edukaciju djece o njihovim pravima i promociju dječijeg znanja i stvaralaštva. Saradnja sa školama ostvarena je o pitanjima koja je Ombudsman za djecu pokrenuo po službenoj dužnosti, kako bi na osnovu stručnih znanja i dugogodišnjeg profesionalog iskustva koje zaposleni u školi imaju, došli do najboljih normativnih rješenja u datim uslovima.

Saradnja je nastavljena sa Muzejem Republike Srpske, koji je ove godine bio inicijator zajedničkog djelovanja u promociji prava djeteta na čemu Pedagoška služba Muzeja radi godinama i svakom godinom je sve vidljivija.

Institucija od samog uspostavljanja insistira da o brojnim pitanjima dječijeg odrastanja struka treba da da svoj doprinos. Stoga je i u izvještajnom periodu nastavila saradnju sa Filozofskim fakultetom i Fakultetom političkih nauka u Banjaluci, Pravnim fakultetom, prije svega organizovanjem rasprava o određenim pitanjima kojima su oni uvijek dali svoj stručni doprinos. Svojim stručnim i argumentovanim pristupom, stručnjaci doprinose boljem razumijevanju prava djeteta, a u konačnom adekvatnijoj zaštiti djece u različitim oblastima. O svim pitanjima vezano za zaštitu djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, stručnjaci su dali svoj doprinos i bili podrška Instituciji u izradi Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja, Preporuka - Program prevencije nasilja nad djecom je sastavni dio školskog programa, Inicijativa za izmjene i dopune Krivičnog zakona i uspostavljanje registra pedofila.

Institucija ostvaruje saradnju i sa lokalnim zajednicama, a u izvještajnom periodu je saradnja sa Gradom Banja Luka rezultirala donošenjem Akcionog plana za djecu Grada Banja Luka 2016-2020. godine u čijem su kreiranju učestvovalе nadležne institucije, organizacije i ustanove koje su dale svoj doprinos u unapređenju ostvarivanja prava djeteta u brojnim oblastima.

XVI ODNOSI SA JAVNOŠĆU

Imajući u vidu izuzetno važnu ulogu medija u promociji prava djeteta uopšte, ali i u zaštiti tih prava, Ombudsman za djecu je od samog uspostavljanja Institucije ostvario potrebnu saradnju sa medijima. Svojim angažovanjem, koje je sve izraženije u oblasti zaštite prava djeteta, što potvrđuje i sve veća prisutnost djece u medijima, mediji doprinose podizanju svijesti o važnosti prepoznavanja prava djeteta i neophodnosti adekvatnog reagovanja u datim situacijama. Ukazujući na povrede prava djeteta u različitim oblastima, ukazuju istovremeno i na slabosti onih dijelova u sistemu koji nisu odgovorili na potrebe djece, ali i otvaraju pitanja o određenim temama koje nisu adekvatno prepoznate, bilo u postojećim normativnim rješenjima ili praksi postupanja nadležnih.

Zakonom utvrđena nadležnost Ombudsmana za djecu³¹⁷ da obavještava javnost o stanju prava djeteta, prije svega je u funkciji prevencije i ima za cilj da ukaže na sistemske nedorečenosti u prepoznavanju osnovnih zahtjeva i principa Konvencije u ostvarivanju prava djeteta i njegovoj zaštiti, da ukaže na propuste u radu institucija i službi i sprečavanje budućih sličnih pojava, ali i edukaciji, ne samo djece, već i onih koji brinu o djeci, o načinu i mogućnostima ostvarivanja i posebno zaštite prava djeteta.

I u izvještajnom periodu, Institucija je ostvarila saradnju sa gotovo svim medijima i pisanim i elektronskim od lokalnog do državnog nivoa. Prema evidenciji, u 2016. godini broj zahtjeva novinara kojima se traži stav Institucije o različitim pitanjima dječijeg odrastanja, ostao je na nivou iz 2015. godine – 182.

Ali, za značajan broj medijskih izvještavanja, upravo su izvještaji Institucije, preporuke i publikacije objavljene na sajtu, bili izvor za medijsko izvještavanje o ostvarivanju prava djece u različitim oblastima.

Istovremeno je izvještavanje medija o povredi prava djeteta bio osnov za postupanje Institucije i traženje odgovora od odgovorne strane o mjerama koje su preduzeli ili moraju preduzeti u zaštiti prava i interesa djeteta. Ali ne samo Institucije, u izvještajnom periodu, izvještavanje medija o povredi prava djeteta u pojedinačnim slučajevima, bili su razlog za obraćanje Ombudsmanu za djecu i nadležnih službi ali i trećih lica.

U izvještajnom periodu, Institucija je primila jedan broj prijava iz medija kojima se ukazuje na povredu prava djece. Prijave su se uglavnom odnosile na različite oblike nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, ali i neprimjerene uslove u kojima djeca odrastaju.

Pored dobre saradnje sa medijima, Institucija je koristila i druge načine da svoje djelovanje učini dostupnim javnosti. Prije svega stalnim ažuriranjem veb stranice, kako u dijelu propisa koji se odnose na sve oblasti ostvarivanja prava djeteta, tako i u postupanju Institucije, bez obzira da li se radi o organizaciji okruglog stola, posjeti školi, preporuci Institucije ili posebnom izvještaju. Internet stranica institucije Ombudsmana za djecu prepoznatljiva je po svom sadržaju i nije samo informativnog karaktera, već je i u funkciji edukacije njenih korisnika. S obzirom da su sadržaji na internet stranici www.djeca.rs.ba namijenjeni, prije svega, djeci i svima koji brinu o djeci, ali i medijima i zbog stalnog povećanja broja posjetilaca, ukazuje se potreba i za dodatnim sadržajima, te preduzimanje i dodatnih mjera kako bi ona, u najvećoj mogućoj mjeri, odgovorila na potrebe svih njenih korisnika. Isto tako, ukazuje se potreba i za dodatnim

³¹⁷ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 5.

sadržajima na stranici koju je Ombudsman za djecu uspostavio u cilju zaštite djece na internetu, www.djecanainternetu.com .

Jednim brojem obraćanja Ombudsmanu za djecu, građani navode da su upravo na sajtu Institucije pročitali tekst i traže objašnjenja za situaciju koju ima njihovo dijete.

Bez obzira što je svaki Godišnji izvještaj, objavljen na internet stranici, Institucija izvještaj dostavlja i jednom broju institucija i službi, kao i brošure o ostvarivanju prava djeteta u različitim oblastima. Školama su dostavljeni i poster i Konvencije o pravima djeteta i poziv da na svojim internet stranicama ili na drugi prigodan način upoznaju i djecu i roditelje i zaposlene u ustanovi sa mogućnošću obraćanja Instituciji, sve sa ciljem da najšira javnost bude upoznata i sa aktivnostima Institucije i njenim ovlaštenjima utvrđenim zakonom.

Saradnja sa nevladinim organizacijama, posebno onima koje godinama rade u oblasti zaštite prava djeteta, jedan je od načina koje je Institucija koristila i u izvještajnom periodu, kako bi svoju zakonom utvrđenu obavezu u zaštiti prava djeteta, u najvećoj mogućoj mjeri približila svim kategorijama djece. Saradnjom sa ovim organizacijama, Ombudsman za djecu dolazi do informacija o povredi prava djeteta, posebno marginalizovanih grupa, ali i sve češće, same nevladine organizacije podnose prijavu Instituciji o povredi prava djeteta. I ne samo o povredi prava, ukazujući na probleme sa kojima se u praksi susreću predlažu mjere, posebno u dijelu izmjena postojećih zakonskih rješenja, kako bi se određena pitanja sistemski uredila.

Za informisanje javnosti Institucija je koristila i lične kontakte sa različitim ciljnim grupama (savjeti učenika, posjete školama, vrtićima, roditeljski sastanci, savjeti roditelja, saradnja sa Vladinim institucijama...), što je za Instituciju posebno važno.

Pored navedenog, Ombudsman za djecu je u stalnom kontaktu sa nadležnim ustanovama i službama, prije svega sa školama i centrima za socijalni rad, kako u radu na pojedinačnim predmetima, tako i u predlaganju sistemskih rješenja. Rezultat te saradnje, između ostalog, je i sve češće obraćanje ovih ustanova Ombudsmanu za djecu za traženje mišljenja i za postupanje u konkretnim situacijama.

Radi jačanja sistema dječije zaštite koji, između ostalog, zahtijeva i izvještavanje o svim pitanjima dječijeg odrastanja, Ombudsman za djecu će i u narednom periodu nastaviti dobru saradnju sa medijima, podsticati druge subjekte zaštite da svoj rad sa djecom učine dostupnim javnosti, te dodatnim aktivnostima podsticati na veću ulogu struke, stručnjaka različitih profila o brojnim pitanjima dječijeg odrastanja.

XVII OSTALE AKTIVNOSTI

Ombudsman za djecu je i u izvještajnom periodu ostvario saradnju sa brojnim institucijama, nevladinim organizacijama i institucijama ombudsmana u okruženju. Brojna pitanja koja se odnose na usklađenost zakona sa zahtjevima Konvencije, postojeći normativni okvir, sistemska rješenja u ostvarivanju prava djece u različitim oblastima, dobre prakse, ali i slabosti pojedinih dijelova sistema, su samo neka od pitanja, koja su institucije i organizacije aktuelizovale u izvještajnom periodu.

Institucija je po pozivu prisustvovala međunarodnim konferencijama:

Međunarodne konferencije

Zagreb	20.05.2016. godine, „Djeca čiji su roditelji u sukobu sa zakonom: Šta je njihov najbolji interes? Kako ga ostvariti?“ u organizaciji Pravobraniteljice za djecu i međunarodne organizacije Children of Prisoners Europe
Banja Luka	27-28.10.2016. godine, Peta Međunarodna Konferencija „Bezbjednost saobraćaja u lokalnoj zajednici“
Zagreb	05.12.2016. godine, Međunarodna konferencija „Stop program za mlade i zajednicu“, Udruženje sudija za mlade, porodične sudije i stručnjaci za djecu i mlade
Skoplje	14-15.12.2016. godine, Godišnja CRONSEE konferencija, „Zaštita prava i interesa djece migranata“

Na poziv organizatora Institucija je prisustvovala:

Banja Luka	27.01.2016. godine, Svetosavske svečanosti, dodjela nagrada najboljim učenicima osnovnih i srednjih škola – Grad Banjaluka
Banja Luka	15.02.2016. godine, Svjetski dan djece oboljele od malignih bolesti u saradnji sa Udruženjem djece oboljele od malignih bolesti „Iskra“ u Muzeju Republike Srpske dječija radionica „Za hrabra mala srca“
Doboj	17.02.2016. godine, radionica za nastavnike OŠ „Sveti Sava“ u Doboju na temu „Vršnjačko nasilje“
Doboj	01.03.2016. godine, radionica za učenike šestih, sedmih i osmih razreda OŠ „Sveti Sava“ u Doboju na temu „Vršnjačko nasilje“
Doboj	10.03.2016. godine, Okrugli sto povodom Međunarodnog dana logopeda u OŠ „Sveti Sava“
Foča	10.03.2016. godine, Radionica „Vršnjačko nasilje“ u Srednjoškolskom centru u Foči u saradnji sa MUP Republike Srpske
Doboj	17.03.2016. godine, Radionica „Priprema za vršnjačku edukaciju“ u OŠ „Sveti Sava“ Doboj
Banja Luka	21.03.2016. godine, Obilježavanje Međunarodnog dana osoba s Daun sindromom, manifestacija „Živimo zajedno ali sa razlikama“ u organizaciji Dječijeg edukativnog centra „Svjetlice“
Doboj	21.03.2016. godine, Obilježavanje Međunarodnog dana osoba s Daun sindromom u OŠ „Vuk Karadžić“ u organizaciji Udruženja za pomoć djeci sa posebnim potrebama i Fondacije „Centar za djecu i omladinu sa smetnjama u razvoju“ Doboj

Banja Luka	25.03.2016. godine, Humanitarni koncert „U susret svjetskom danu svjesnosti o autizmu” u organizaciji Udruženja za pomoć licima sa autizmom „Djeca svjetlosti”
Banja Luka	29-30.03. 2016. godine, okrugli sto „Rasprostranjenost i iskustva u otkrivanju slučajeva trgovine ljudima u Republici Srpskoj i Brčko Distriktu” u organizaciji Fondacije „Lara” Bijeljina
Banja Luka	01.04.2016. godine, Svjetski dan svjesnosti o autizmu, tribina „Autizam govori srcem” u organizaciji Udruženja građana Centar za edukaciju „Tvoja riječ”
Doboj	11.04.2016. godine, radionica „Vršnjačko nasilje” u OŠ „Sveti Sava” u Ševarlijama
Banja Luka	15-16.04.2016. godine, seminar „Vaspitna uloga škole: izazovi profesije u suočavanju sa pojavom vršnjačkog nasilja” na Filozofskom fakultetu u organizaciji Društva psihologa i Republičkog pedagoškog zavoda
Bijeljina	05.05.2016. godine, radionica „Pomozimo djeci da žive bez nasilja” u organizaciji Fondacije „Lara” Bijeljina
Doboj	10.05.2016. godine, manifestacija „Doboj grad mladih preduzetnika i stvaralaca” obilježavanje 9. maja Dana Evrope - Grad Doboj
Banja Luka	12.05.2016. godine, radionica „Muzejski eksponat kao inspiracija” u saradnji sa osnovnim školama Republike Srpske, u okviru tradicionalne manifestacije „Proljeće u Muzeju” izložba učeničkih likovnih radova
Doboj	16.05.2016. godine, Obilježavanje Međunarodnog dana porodice u organizaciji „Udruženja za pomoć djeci sa posebnim potrebama” Doboj, manifestacija „Pravo na obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju”
Doboj	31.05.2016. godine, Okrugli sto o obrazovnim potrebama Roma u Republici Srpskoj u organizaciji misije OEBS-a u BiH
Banja Luka	14.06.2016. godine, Javna rasprava o nacrtu Zakona o osnovnom vaspitanju i obrazovanju u organizaciji Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske
Sarajevo	27.06.2016. godine, Konferencija „Platforma za dijalog” u organizaciji Evropske komisije
Banja Luka	30.06.2016. godine, Konferencija „Razvoj hraniteljstva u Republici Srpskoj” u organizaciji Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske
Teslić	7-9.07.2016. godine, „Konferencija o kreiranju strategije djelovanja World Vision BiH – Zaštita djece i Obrazovanje”
Banja Luka	22.07.2016. godine, Izložba fotografija u Vaspitno-popravnom domu u organizaciji UNICEF-a
Bijeljina	28.07.2016. godine, Projekat „Pomozimo djeci da žive bez nasilja” Konferencija „Odgovornost roditelja i institucija i mjere zaštite djece” Fondacija „Lara” i Ombudsman za djecu
Bečići	03-12.09.2016. godine, Socijalizacija djece u Republici Srpskoj, u organizaciji Javnog fonda dječije zaštite

Sarajevo	05.10.2016. godine, stručni skup „Porodična grupna konferencija - savremeni model podrške porodici u riziku u BiH” u organizaciji IN fondacije
Banja Luka	07.10.2016. godine, Centralna manifestacija „Dječije nedelje”, „Porodica na prvom mjestu”
Doboj	13.10.2016. godine, manifestacija „Moje pravo na igru i odmor”, Kutak za djecu i „Udruženje roditelja djece sa posebnim potrebama”
Banja Luka	19.10.2016. godine, Okrugli sto: „Obim i struktura maloljetničkog prestupništva; Rezultati ISRD prestupništva” Institut za društvena istraživanja Fakulteta političkih nauka i Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu
Foča	24.10.2016. godine, Okrugli sto: „Pravo djeteta na podršku i pomoć”, Centar za pružanje podrške zlostavljanoj i zanemarenoj djeci
Banja Luka	25.10.2016. godine, Projekcija filmova o pravima osoba sa intelektualnim teškoćama „Slobodni”, Fond otvoreno društvo BiH, Savez Sumero, Udruženje za pomoć nedovoljno razvijenim licima
Banja Luka	26.10.2016. godine, UN radionica o ciljevima održivog razvoja: „Zamisli 2030”
Banja Luka	04.11.2016. godine, 10. Konferencija Mreže savjeta učenika Republike Srpske, Omladinski komunikativni centar i Ministarstvo porodice, omladine i sporta
Foča	14.11.2016. godine, Okrugli sto: „Reciklažom do čistije životne sredine” u OŠ „Sveti Sava”, Učenička zadruga „Mladost”
Banja Luka	16.11.2016. godine, Obilježavanje Međunarodnog dana prava djeteta u Muzeju Republike Srpske
Banja Luka	18.11.2016. godine, Centralna manifestacija povodom obilježavanja Međunarodnog dana prava djeteta u OŠ „Borisav Stanković”
Banja Luka	24.11.2016. godine, Šesti festival jednogminutnog filma „Imate minut?”, Genesis Project i UNICEF
Banja Luka	30.11.2016. godine, Studija „Rodne nejednakosti u Republici Srpskoj iz perspektive životnih tokova” u organizaciji Gender centra Republike Srpske
Banja Luka	05.12.2016. godine, Obilježavanje Međunarodnog dana volontera u organizaciji Ministarstva porodice, omladine i sporta
Doboj	08.12.2016. godine Obilježavanje sedmice inkluzije, priredba „Djeca su ukras svijeta” u OŠ „Vuk Stefanović Karadžić”
Doboj	16.12.2016. godine, Svečana sjednica Skupštine udruženja porodica sa četvoro i više djece „Budućnost 4+”

Institucija je organizovala:

Banja Luka	09.02.2016. godine, Obilježavanje Međunarodnog dana sigurnog interneta „Igraj svoju ulogu za bolji internet” – u saradnji sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Republike Srpske u osnovnoj školi „Petar Petrović Njegoš”
------------	--

Kotor Varoš	15.02.2016. godine, Radionice o dječijim pravima, u osnovnim školama „P.P. Njegoš” Maslovare, „Petar Kočić” Šiprage i „Sveti Sava” Kotor Varoš u saradnji sa World Vision BiH
Kneževo, Kotor Varoš, Maslovare	april-juni 2016. godine, „Inkluzija u akciji” - edukativne radionice za učenike OŠ „Dositej Obradović” Kneževo, OŠ „Sveti Sava” Kotor Varoš i OŠ „P. P. Njegoš” Maslovare u saradnji sa World Vision BiH
Banja Luka	11.05.2016. godine, Okrugli sto „Svako dijete treba porodicu – „Zašto je usvojenje problem?” u povodu Međunarodnog dana porodice
Banja Luka	3.10.2016. godine, Edukativno-kreativna radionica „U potrazi za dječijim pravima” za predškolce iz vrtića „Ježeva kućica”, „Cvrčak” i „Luna” u saradnji sa Muzejom Republike Srpske
Doboj	04.10.2016. godine, Panel diskusija sa djecom – „ Djeca pitaju”
Banja Luka	05.10.2016. godine, Okrugli sto: „Registar počinilaca krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece i potreba i obaveza”
Banja Luka	06.10.2016. godine, druženje s djecom iz Dječijeg doma „Rada Vranješević” u saradnji sa Muzejom Republike Srpske i Dječijim pozorištem.
Doboj	17.11.2016. godine, Okrugli sto: „Izazovi u primjeni Protokola u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske – pravo djeteta na podršku”
Banja Luka	18.11.2016. godine, Okrugli sto „Pravo djeteta na zaštitu od nasilja”, a povodom Međunarodnog dana prevencije zlostavljanja i zanemarivanja djece
Laktaši	2-4.12.2016. godine, Trening seminar mladih savjetnika Ombudsmana za djecu „Edukacija mladih savjetnika Ombudsmana za djecu za vršnjačke edukatore u oblasti prevencije porodičnog i vršnjačkog nasilja” uz podršku Ministarstva porodice, omladine i sporta

Publikacije

U 2016. godini Institucija je stampala:

1. Konvencija o pravima djeteta na jeziku prilagođenom djeci
2. Konvencija o pravima djeteta – poster
3. Inkluzija u akciji – promo publikacija
4. Inkluzija u akciji – poster
5. Inkluzija u akciji – letak

XVIII IZVRŠENJE BUDŽETA

Red.broj	Analitički konto	NAZIV KONTA	FOND 01
I	411111	Rashodi za bruto naknade troškova i ostalih ličnih primanja zaposlenih	653.061,38
	411100	Rashodi za bruto plate	648.863,38
1	4111-11	Rashodi za osnovnu platu	325.851,18
2	4111-13	Rashodi za platu za vrijeme bolovanja koja se ne refundiraju	12.280,82
3	4111-21	Rashodi za naknade plata za porodijska odsustva koja se refundiraju	19.097,64
4	4111-22	Rashodi za naknade plata za vrijeme bolovanja koja se refundiraju	3.555,23
5	4111-31	Rashodi za uvećanje osnovne plate po osnovu minulog rada	35.039,81
6	4111-91	Rashodi za poreze na platu	38.913,73
7	4111-92	Rashodi za doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje	120.039,87
8	4111-95	Rashodi za doprinose za zdravstveno osiguranje	71.342,14
9	4111-97	Rashodi za doprinose za osiguranje od nezaposlenosti	6.488,66
10	4111-98	Rashodi za doprinose za dječiju zaštitu	16.254,30
II	411200	Rashodi za bruto naknade troškova i ostalih ličnih primanja zaposlenih	4.198,00
1	4112-11	Rashodi za naknade za prevoz na posao i s posla	2.520,00
2	4112-34	Rashodi za novčane pomoći prilikom rođenja djeteta	1.678,00
III	412111	Rashodi po osnovu zakupa	38.215,80
1	4121-12	Rashodi za zakup poslovnih objekata i prostora	38.215,80
IV	412200	Rashodi po osnovu utroška energije, komunalnih, komunikacionih i transportnih usluga	24.463,41
1	4122-11	Rashodi po osnovu utroška električne energije	2.829,54
2	4122-12	Rashodi za centralno grijanje	8.485,75
3	4122-21	Rashodi za uslugu vodovoda i kanalizacije	434,98
4	4122-22	Rashodi za usluge odvoza smeća	734,64
5	4122-23	Rashodi za usluge deratizacije	29,25
6	4122-24	Rashodi za usluge održavanja čistoće	1.774,32
7	4122-31	Rashodi za usluge korišćenja usluga fiksnog telefona	3.111,93
8	4122-32	Rashodi za usluge korišćenja usluga mobilnog telefona	2.099,29
9	4122-33	Rashodi za usluge korišćenja interneta	1.503,60
10	4122-34	Rashodi za poštanske usluge	1.355,13
11	4122-39	Rashodi za ostale komunikacione usluge-iznajmljena linija	2.104,98
V	412300	Rashodi za režijski materijal	3.293,27
1	4123-11	Rashodi za kompjuterski materijal	489,77
2	4123-12	Rashodi za obrazce i papir	336,96
3	4123-13-	Rashodi za registratore, fascikle i omote	250,62
4	4123-19	Rashodi za ostali kancelarijski materijal	121,20
5	4123-29	Rashodi za ostali materijal za održavanje čistoće	798,75
6	4123-31	Rashodi za dnevnu štampu	499,97
7	4123-32	Rashodi za službena glasila	501,00
8	4123-33	Rashodi za stručne časopise	295,00

VI	412500	Rashodi za tekuće održavanje	2.692,09
1	4125-18	Rashodi za ostale usluge i materijal za tekuće popravke i održavanje zgrada	0,00
2	4125-31	Rashodi za tekuće održavanje prevoznih sredstava	1.872,54
3	4125-32	Rashodi za tekuće održavanje kancelarijske opreme	486,87
4	4125-33	Rashodi za tekuće održavanje komunikacione opreme	332,68
5	4125-34	Rashodi za tekuće održavanje grijne, rashladne i zaš.opreme	0,00
6	4125-91	Rashodi za ostalo tekuće održavanje	0,00
VII	412600	Rashodi po osnovu putovanja i smještaja	5.360,22
1	4126-11	Rashodi po osnovu dnevnica za službena putovanja u zemlji	600,00
2	4126-12	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u zemlji	972,05
3	4126-14	Rashodi po osnovu prevoza ličnim vozilima na službenim putov. u zemlji	62,90
4	4126-19	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u zemlji	101,90
5	4126-21	Rashodi po osnovu dnevnica za službena putovanja u inostranstvu	508,50
6	4126-22	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u inostranstvu	503,57
7	4126-29	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u inostranstvu	229,10
8	4126-31	Rashodi po osnovu utroška benzina	2.382,20
VIII	412700	Rashodi za stručne usluge	3.239,46
1	4127-21	Rashodi za osiguranje vozila	859,46
2	4127-25	Rashodi za osiguranje zaposlenih	461,13
3	4127-31	Rashodi za usluge štampanja, grafičke obrade, kopiranja i sl.	1.024,92
4	4127-39	Rashodi za ostale usluge informisanja	221,13
5	4127-73	Rashodi za usluge održavanja licenci	672,82
IX	412900	Ostali nepomenuti rashodi	6.784,78
1	4129-22	Rashodi po osnovu kotizacija za seminare, savjetovanja i simp. za zaposlene	670,50
2	4129-41	Rashodi po osnovu reprezentacije u zemlji	503,23
3	4129-43	Rashodi po osnovu organizacije prijema, manifestacija i sl.	920,09
4	4129-44	Rashodi za poklone-novogodišnji paketići	351,84
5	4129-72	Rashodi po osnovu doprinosa za profesionalnu rehabilitaciju invalida	1.297,73
6	4129-73	Rashodi za takse i naknade za registraciju vozila	540,18
7	4129-92	Rashodi po osnovu članarina	2.151,41
8	4129-99	Ostali nepomenuti rashodi	349,80
X	511000	Izdaci za nefinansijsku imovinu	699,66
	511300	Izdaci za nabavku postrojenja i opreme	699,66
	5113-23	Izdaci za nabavku kancelarijskih mašina	699,66
1	ODOBREN BUDŽET ZA 2016. GODINU		739.900,00
2	UKUPNO REALIZOVAVANO U 2016. GODINI		737.810,07
3	OSTALO OD UKUPNO ODOBRENIH SREDSTAVA		2.089,93

SREDSTVA DOBIJENA OD DONATORA U 2016. GODINI

Tekući grantovi od pravnih lica u zemlji (World Vision BiH)	3.527,60
Tekući grantovi od pravnih lica u zemlji (Ministarstvo porodice, omladine i sporta)	3.000,00
UKUPNO SREDSTAVA OD DONACIJA-GRANTOVI	6.527,60

XIX PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2017. GODINU

S obzirom da je za ostvarivanje prava djece i njihovu zaštitu ključno usklađivanje zakonodavstva sa zahtjevima i osnovnim principima Konvencije, Ombudsman za djecu će, u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim zakonom i u 2017. godini aktivnosti usmjeriti na praćenje usklađenosti zakona i drugih propisa sa UN Konvencijom o pravima djeteta i drugim međunarodnim dokumentima koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta, ali i na praćenju njihove primjene:

- Imajući u vidu da je utvrđen Nacrt Krivičnog zakonika, Institucija će aktivno učestvovati na javnim raspravama i utvrđivanju Prijedloga zakona, kao i donošenju Zakona o registru počinitelja krivičnih djela seksualnog zlostavljanja djece.
- Insistirati na donošenju Zakona o dječjoj zaštiti, koji treba da prepozna sve kategorije djece, ali i obaveze drugih resora, a ne samo socijalne zaštite;
- Insistirati na donošenju Porodičnog zakona, s obzirom na brojne probleme u njegovoj primjeni, na šta se i izvještajem ukazuje;
- Institucija će se, na osnovu prijava po kojima je postupala, te na osnovu izvršenog istraživanja, dodatno zalagati za otklanjanje situacija koje dovode do povrede prava djeteta u postupcima u kojima se djetetu mora imenovati staratelj.
- Institucija će nastaviti aktivnosti na praćenju primjene Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece i, dodatno, insistirati na obavezama nadležnih ministarstava definisanih Protokolom, između ostalog, vođenje odgovarajućih evidencija i izrada godišnjeg izvještaja.
- Institucija će nastaviti aktivnosti na praćenju primjene Protokola o postupanju u slučaju vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu i dodatno insistirati na obavezama resornog ministarstva na izradi godišnjeg izvještaja o prisutnosti vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu.
- Institucija će insistirati na pokrenutoj inicijativi da i programi prevencije zaštite zdravlja učenika (alkohol, duvan, reproduktivno zdravlje, težina školske torbe, zdrava ishrana i zdravi stilovi života) budu dio obrazovnog sistema i obaveznog školskog programa.
- Institucija će nastaviti aktivnosti započete na prepoznavanju kategorije djece čiji su roditelji u zatvoru, koji su potpuno nevidljivi, a po raznim osnovama su kažnjeni, iako ničim nisu doprinijeli situaciji u kojoj su se našli.
- Pravo djece na igru i slobodno vrijeme i posebno igrališta namijenjena djeci, samo je jedno od prava djece koje nije prepoznato na odgovarajući način.
- Institucija će, naravno, kontinuirano raditi po žalbama građana kojima se ukazuje na povredu prava i interesa djece, očekujući da se svakom godinom, u ukupnom broju žalbi prepozna interes djece kao podnosioca žalbe.
- Institucija će, kao i u prethodnim godinama, radi unapređenja položaja djece u određenim oblastima, postupati i na vlastitu inicijativu.
- Ombudsman za djecu će nastaviti saradnju sa djecom, tako što će, prema utvrđenom planu, ali i po pozivu, organizovati radionice u školama kako bi djecu upoznala sa njihovim pravima i mogućnostima zaštite tih prava, ali i njihovim obavezama i odgovornostima.

- Institucija će nastaviti saradnju sa savjetima učenika i osnovnih i srednjih škola.
- Institucija će, u narednom izvještajnom periodu, uspostaviti dodatnu saradnju sa Mrežom savjeta učenika srednjih škola, aktuelizujući teme i probleme za koje su sami već iskazali interes i potrebu da zajedničkim radom doprinesemo njihovom kvalitetnijem ostvarivanju.
- Mreži mladih savjetnika i djeci i mladima koji su zainteresovani da rade na onim pitanjima i problemima sa kojima se svakodnevno susreću, Ombudsman za djecu će omogućiti angažovanje u svojim aktivnostima kako bi mogli iznijeti svoje mišljenje i dati svoj doprinos u rješavanju brojnih tema i problema koje će i sami i zajedno sa Institucijom pokretati.
- Kao i u prethodnom periodu, Institucija će u okviru Projekta socijalizacija djece preduzeti dodatne mjere kako bi njeno prisustvo sa djecom u ovom kampu bilo ostvareno po mogućnosti u više smjena sa ciljem edukacije djece o njihovim pravima i podsticanja na iznošenje vlastitog mišljenja, ali i dobijanja informacija o tome koliko se njihova prava ostvaruju u njihovim školama, u porodici i lokalnoj zajednici.
- I u narednoj godini Institucija će posvetiti dužnu pažnju obilježavanju Dječije nedjelje i Dana prava djeteta, Dana sigurnog interneta, Međunarodnog dana prevencije zlostavljanja i zanemarivanja djeteta i Međunarodnog dana djece žrtava nasilja i svih drugih značajnih datuma, prije svega, zbog promocije dječijih prava i aktivnije uloge svih subjekata zaštite, i institucija i pojedinaca, u zaštiti djece i njihovih interesa.
- Ombudsman za djecu će, u cilju obavješćavanja javnosti o stanju prava djeteta i aktivnostima Institucije, i u narednom periodu nastaviti saradnju sa medijima, ali i podsticati subjekte zaštite da takvu saradnju ostvare, te da svoj rad sa djecom učine transparentnijim, da svoje aktivnosti, programe i mjere i opšta akta učine dostupnim onima kojima su namijenjeni.
- Saradnja sa nevladinim organizacijama nastaviće se o svim pitanjima u kojima se zajedničkim angažovanjem može ostvariti bolji rezultat, posebno, vezano za primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece.
- Kao punopravna članica ENOC, Evropska Mreža ombudsmana za djecu i član CRONSEE, Mreža ombudsmana za djecu Jugoistočne Evrope, Institucija će nastaviti saradnju sa institucijama ombudsmana zemalja okruženja i aktivno doprinositi unapređenju rada ovih asocijacija.